

**K.K.T.C
YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
HALK BİLİMİ ANA DALI**

**KIBRIS TÜRK MİZAH'INDA FIKRALAR, NÜKTELER VE
KIBRIS HALK FIKRALARININ TASNİFİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Tüge GÜZEL**

**Tez Danışmanı
Doç.Dr.Habib DERZİNEVESİ**

Lefkoşa-2006

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Tüge Güzel'e ait " Kıbrıs Türk Mizah'ında Fıkralar, Nükteler ve Kıbrıs Halk Fıkralarının Tasnifi " adlı çalışma jürimiz tarafından Halk Bilimi Eğitimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir.

Başkan : Prof.Dr.Orhan Çiftçi :

(Üye) : ^{Doç} Prof.Dr.Habib Derzinevezi :

(Üye) : Yrd.Doç.Dr.Ömer Yaraşır :

ONAY

Yukardaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

...../...../ 2006

Doç.Dr.Cem Birol

Enstitü Müdürlüğü

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	3
GİRİŞ	6
A- Mizah Nedir?	10
B- Mizah ile İlgili Çeşitli Teoriler	35
1 - Üstünlük Teorisi	38
2 - Uyumsuzluk Teorisi	43
3 - Rahatlama Teorisi	46
4 - Mizahla İlgili Yeni Bir Teori	51
C- Fıkra Nedir?	55
D- Nükte Nedir?	57
 I. BÖLÜM: GÜLMENİN TANIMI ve HENGRI BERGSON'UN GÜLME HAKKINDA ORTAYA KOYDUĞU GÖRÜŞLER	
A- Gülmenin Tanımı	58
B- Hengri Bergson'un Gülme Hakkında Ortaya Koyduğu Görüşler	63
 II. BÖLÜM: DOĞU ve BATI KÜLTÜRÜNDE MİZAH ANLAYIŞI İLE DOĞU DÜNYASINDA MİZAH ve FIKRA	
A- Doğu ve Batı Kültüründe Mizah Anlayışı	72
B- Doğu Dünyasında Mizah ve Fıkra	78
 III. BÖLÜM: KIBRIS TÜRK KÜLTÜRÜNDE FIKRA	
A- Kıbrıs Türk Fıkraları	89
B- Kıbrıs ve Türkiye'de Bulunan Fıkra Tipleri	93
C- Nükte Yönünden Kıbrıs Fıkralarının Dünya Fıkralarıyla Karşılaştırılması .	130
 IV. BÖLÜM: FIKRALARIN TASNİF YÖNTEMLERİ	
A- Kıbrıs Türk Fıkralarının Sosyal Yapı ve Tabakaya Göre Tasnifi	135

İRDELEME ve SONUÇ	208
BİBLİYOGRAFYA	210
DİZİN	212
A- Yer Adlarıyla İlgili	212
B- Kişi, Ulus, Din Adlarıyla İlgili	214

ÖNSÖZ

Her toplumun kendine özgü gelenek, görenek ve sosyal yapısı vardır. Bu yapılar yanında toplumun psikolojisini, ekonomisini de göz önünde bulundurmak gerekir. Saymaya çalıştığımız özelliklerin kimileri yüzyıllar boyu değişe biçimlene oluşmuştur ve kimi değerleri kendine özgüdür. Dolayısıyla toplumsal kimlik söz konusudur. Toplumsal kimliğe bağlı olarak da değer yargıları oluşmaktadır. Değer yargılarının çoğu toplum bireylerinin ortak paydalarını oluşturmaktadır. Kişilerin belli konularda düşüncelerini doğrudan etkileyip biçimlendirmektedir. Bir çok halk ürününün oluşmasında olduğu gibi fıkraların oluşmasında da toplumun değer yargıları ve inançları belirleyici etkenlerdendir.

Toplum dokusunu mercek altına aldığımızda çok değişik gruplara ayrıldığını görürüz. Bu ayrışımlardan biri meslek gruplarıdır. Meslek gruplarının farklı olması fıkraların da değişiklik göstermesine neden olmuştur.

Çalışmamızın adı “Türk Mizah’ında Fıkralar, Nükteler ve Kıbrıs Halk Fıkralarının Tasnifi ” dir. Bu konuda çalışma yapmamızın amacı daha önce böyle bir çalışma yapılmamış olmasıdır. Kıbrıs’ta yapılan çalışmalara ve yayımlanan eserlere bakılacak olursa mizahın bir türü olan fıkra, karikatür vb. çeşitler sadece derlenip yayınlanmış, bir kişi dışında hiçbir araştırmacı ne mizaha ne onunla bağlantılı olarak gülme ve nükteye değinmemiştir. Kıbrıs’taki fıkra tiplerini bu derece inceleyip, Fıkraların sosyal yapı ve tabakaya göre tasnifini yapmamıştır.

Tüm saymış olduğumuz nedenlerden dolayı boşluğu doldurmak amacıyla böyle bir çalışma yapmayı uygun bulduk. Çalışmamız bilimsel bir özellikte taşımaktadır. Çünkü Kıbrıs Türk mizahının önemli bir türü olan fıkraların tiplerine ve nükte yapılarına değinmeden önce mizahın batı ve doğu yaşamındaki yerinden, doğu dünyasındaki fıkralardan söz ettik. Böylece Kıbrıs Türk mizahının dünyadaki yerine de değinmiş olup; dünyadaki mizah teorilerine yer verdik

Kıbrıs Türk’ü mizahı ve bir türü olan fıkraları çok sevmektedir. Küçük bir toplum olmamıza karşın dünya ölçeğine göre oldukça fazla fikramız vardır. Ne yazık ki yüzyıllar boyu halkımızın ürettiği fıkralar son yıllara kadar kitaplaşmamıştır. İlk kez 1992 yılında Mustafa Gökçeoğlu halk fıkralarını derleyip yayınlamıştır. Emine Hür ise kendisinin ve çevresindekilerin yaşadığı komik durumları kitaplaştırmıştır. Bunların yanı sıra Osman Bulun 2002 yılında Erotik Fıkralar adlı küçük bir kitap çıkarmıştır.

Tezimi hazırlarken şu metodu izledim: Girişte Kıbrıs'ın coğrafi konumundan bahsettim. Daha sonra sırasıyla mizahın tanımlarından söz ederek Kıbrıs'taki mizah örneklerine (mizahi şiir, mizahi masal, mizahi hikâye, mizahi bilmece, seyirlik oyunlar) , mizah teorilerine, fıkra tanımlarına ve nükte tanımlarına değindim.

Bunlardan sonra yaptığım planda çalışmamı dört bölüme ayırdım.

I. Bölümde, gülmenin tanımına ve Hengri Bergson'un bu konuda ortaya koyduğu görüşlere yer verdim.

II. Bölümde, batı ve doğu kültüründeki mizah, doğu dünyasındaki mizah ve fıkra örneklerine yer vermeyi uygun buldum. Böylece Kıbrıs dışındaki mizah örnekleriyle Kıbrıs'taki mizah örneklerinin özellikle fıkraların farklılıkları veya benzerlikleri bir nevi ortaya çıkmıştır.

III. Bölümde, konumuz olan Kıbrıs Türk kültüründeki fıkralara ve doğal olarak adımıza çeşitli nedenlerle Türkiye'den yerleştirilen Türkleri de ilgilendiren; onlarla aramızdaki bağı gösteren mizah ürünü fıkralarımızın Türkiye'deki ve Kıbrıs'taki tiplerine yer verdim. Kıbrıs halkının üretmiş olduğu fıkraların nükte yönünden güçlü olduğunu kanıtlamak için dünya fıkralarının nükte yapılarıyla karşılaştırıp örneklerle inceledim.

IV. Bölümde ise Kıbrıs Türk fıkralarının sosyal yapı ve tabakaya göre yapmış olduğum tasnifine yer verdim. Tezdeki sınıflandırmayı Mustafa Gökçeoğlu'nun Kıbrıs Halk Fıkraları adlı kitabından seçtiğimiz örneklerle yaptım. Bu bölümden sonra irdeleme ve sonuç, bibliyografya, dizin bulunmaktadır. İrdeleme ve sonuç kısmında ise çalışmamızın nasıl ve neler göz önünde tutularak incelenmesi gerektiğini açıklamaya çalışıp, konumuzla ilgili genel bir sonuca vardık. Bibliyografya kısmında, yararlandığımız kaynakları alfabetik sıraya göre verdik. Dizin bölümündeysen kişi ve yer adlarını alfabetik sıraya koyarak çalışmamızı tamamladık.

Kıbrıs Türk anonim halk edebiyatında önemli bir yere sahip olan mizahımızı ve tabii ki fıkralarımızı inceleyerek Kıbrıs Türkleri'nin de mizah unsurlarını sağlam temeller üzerine oturttuklarını görebiliriz. Kısaca Kıbrıs Türk'ünün diğer toplumlarda olduğu gibi kendine özgü bir kültürü vardır. Bu kültürün oluşumunda atalarımızın payı büyüktür. Kıbrıs Türk'ünün yaşadığı tarihi olaylar bunun ispatıdır.

Tez çalışmamı yaparken mizahın bir türü olan fıkraların tasnifinden önce mizahla ilgili çeşitli bilgiler vermeyi uygun gördüm. Fakat bilindiği gibi Kıbrıs'ta kaynak kitap bulmak gerçekten çok zordur. Çalışmamın başında çeşitli kütüphaneleri, arşivleri dolaşıp aradığım kaynaklara ulaşamayınca bir an

umutsuzluğa düşmüştüm. Çalışmalarım sırasında bana kütüphanesini açarak birçok kaynaktan faydalanmamı sağlayan ve fıkra kitabıyla tezime büyük katkıda bulunan Mustafa Gökçeoğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Bunun yanısıra internet aracılığıyla temin ettiğim kaynaklar da bulunmaktadır. İnternet sitelerinde de yer almayan basımı durdurulmuş kaynaklara ise sevgili eşim Yusuf Ertürk'ün Türkiye'deki değerli arkadaşları ve hocaları sayesinde ulaştığımdan ona teşekkür etmeyi bir görev bilirim.

Tezimdeki doğu ve batı dünyasındaki mizah anlayışlarına yer vererek konumuzu genişletmeye gönderdiği kaynak kitaplarıyla yardımcı olan Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Fikret Türkmen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca başım her sıkıştığında bana çok değerli zamanlarını ayıran, yol gösterip yönlendiren kıymetli tez hocam Prof.Dr. Habib Derzinevesi'ye sonsuz teşekkürlerimi bildirmeyi bir görev addederim. Değerli hocamın verdiği ışıkla hazırladığım bu tez Kıbrıs Türk toplumunun kültürüne bir katkı olursa kendimi mutlu sayacağım.

En içten saygılarımla.

Tüge ERTÜRK
Lefkoşa - 2006

GİRİŞ

Kıbrıs, Akdeniz'in Kuzeydoğusunda, $38^0 34^1$ ve $35^0 41^1$ Kuzey enlemleriyle $32^0 21^1$ ve $34^0 35^1$ Doğu boylamları arasında; Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya adalarından sonra üçüncü büyüklükte yüzölçümü 3572 mil^2 (kimi yapıtlarda 3585 mil^2) dir.

Doğu'yla Batı uçları arasındaki en uzun mesafe Zafer (Ayandreyia) Burnu'yla Arnavut Burnu arasında 141 mil; genişliği Kuzey'de Koruçam (Kormacit) Burnu'yla Güney'de Kedi (Gata) Burnu arasında 60 mildir.

Kıbrıs yeryüzü şekilleri bakımından dört bölgeye ayrılmaktadır:

1. Girne Dağları ve Karpaz Yarımadası: Koruçam Burnu'yla Zafer Burnu arasında kuzey sahilleri boyunca uzunluk 100 mil ve genişlikteyse 5-7 mil olan bölgedir.
2. Orta Çukur Alan: Kuzeyde Girne Dağları'yla Güneyde Trodos Dağları arasındaki bölge.
3. Trodos Dağları: Gemikonağı'ndan Dikelya'ya çizilen çizginin güneyinde kalan bölge olup yaklaşık olarak adanın yarısıdır.
4. Kıyı Ovaları: Kıbrıs'ın kıyıları boyunca yer yer rastlanan ovalardır.

Kıbrıs'ın kıyıları hayli girintili çıkıntılıdır. Kuzybatı taraflarında yüksek kıyı tipi görülmektedir. Adanın dört yanında limanlar vardır. Başlıcaları **Gazimağusa, Larnaka, Leymosun (Limasol), Baf, Poli, İksiro ve Girne**'dir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti içerisindeki en önemli limanlar Gazimağusa ve Girne limanlarıdır.

Kıbrıs kıyılarının uzunluğu 486 mildir.

Kıbrıs'ın toprakları tarıma uygundur. Bundan dolayı her devirde ada halkı ya da halkları tarımla, bilhassa buğday ve arpa ekimiyle uğraşmıştır. Ekilen alanın %20'si ağaç ürünlerine ayrılmaktadır. Bunlar; **limongiller, zeytin, üzüm bağlarıdır**. Bu ürünlerin önemli kısmı dış ülkelere satılmaktadır.

Kıbrıs, topraklarında bakır, amiyonto, kırom gibi maden yatakları bulunmaktadır. Eskiden az miktarda altın da bulunduğu dair bilgiler kaynaklarda yer almaktadır.

Adanın iklimi yazları sıcak ve kurak, kışları ılıman ve yağışlı Akdeniz iklimidir.

Kıbrıs kıyılarındaki ovalardan başka doğuda Gazimağusa Körfezi'nden batıda Güzelyurt Körfezi'ne dek uzanan Beş Parmak Dağları'yla Trodos Dağları arasında

kalan uzunluğu 70 mil kadar, genişliği ise Güzelyurt Körfezi yakınlarından 3-5 mil, Mağusa'ya doğru 25 mil olan bir ovası vardır ki bu Maserya Ovası ve Güzelyurt Ovası olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

Adanın Kanlıdere (eski adıyla Pedios), Yayla Deresi ya da Çakıllı Dere, Maratasa Deresi, Diyarizo Deresi, Ezusa Dersi, Yermasoy Deresi, Kuris ya da Kurium Deresi, Kuru Dere ya da İkseptamos adlı akarsuları yanında Değirmenlik, Lapta, Karova, Yeroskipos, Aspera pınarları da bulunmakla birlikte bunlardan ilki kurumuştur.

Kıbrıs'ın Gazimağusa, Larnaka, Ağrotur, Piskobu (Yalova), Hirsofu ve Güzelyurt Körfezleri bulunmaktadır.

Adada Zafer (Ayandreye), İlya, Poyraz ya da Gireko, Pile, Çite, Kedi ya da Gata, Beyaz ya da Aspro, Direpanum, Arnavut (Akama), Pomo, Erenköy ya da Koççina, Koruçam veya Kormacit ve Pilakoti burunları yer alır.

Larnaka'nın Tuz Gölü'yle Ağrotur Yarımadası'ndaki Ağrotur Gölü yanında Sotira'yla Paralimni köyleri arasında Paralimni Gölü Kıbrıs'ın göllerini oluşturmaktadır.

Kıbrıs'ın kıyı çevresinde olan odacıklarsa şunlardır:

Zafer (Ayandreye) Burnu'ndaki Kilit ya da Kilidhes Adaları, Kuruova karşısındaki Jila (Cilalı Ada), Kionos ve Kannoudhion adacıkları, Akama Yarımadası'nın 35⁰ paralelinde Koppo Adası, Direpanum Burnu karşısında Yeronisos ya da Ayyorgi Adası, Fantana Amoroza'nın güneydoğusunda Khamili Adası, Arnavut Burnu karşısında Mazaki Adası, Girne Karaoğlanoğlu yöresinde Glykiotissa ya da Yılan Adası, Pilakoti Burnu yakınında Demonieris Adası.¹

Coğrafi konumu nedeniyle Kıbrıs tarih boyunca, bölgedeki güç dengelerinin, medeniyetlerin, kültür ve ticaretin çeşitli dil ve dinlerin etkisi altında kalmıştır. Böylece zaman zaman bölgedeki çeşitli rekabetin, siyasi ve askeri üstünlük kavgalarının yer aldığı bir kavşak noktası olarak Asya, Avrupa ve Mısır uygarlıklarının buluşup kaynaştığı bir ülke olmuştur.

Kıbrıs uzun tarihi boyunca ve son zamanlara kadar hep bölgede en güçlü olanın egemenliği altına girmiş, hep dış güçler tarafından yönetilmiştir.

Nitekim, Milattan önceki yıllardan itibaren günümüze kadar uzanan tarih süreci içinde Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Asurlar, Persler, Makedonlar,

¹ Hakeri, Bener Hakkı, Başlangıcından 1878'E Dek Kıbrıs Tarihi, Milli Eğitim ve Kültür Yayınları, 1993, ss 7-12.

Ptolemeler, Romalılar, Bizanslılar, Aslan Yürekli Richard idaresi, Templer Şövalyeleri idaresi, Lüzinyanlar, Venedikliler, Osmanlı İmparatorluğu idaresi ve son olarak İngilizler Kıbrıs'ın uzun veya kısa süreli, sahip veya yöneticileri olmuşlardır.

Kıbrıs Venedik korsanlarının elindeyken, korsanlar Osmanlı hacılarına ve gemilerine zarar veriyor, Osmanlı gemilerini soyuyorlardı. Sonunda Osmanlı Devleti 1571 yılında, Kıbrıs adasını Venediklilerden çarpışarak aldı.

1571 yılında Sinan Paşa bir tahrir (sayım) yaptırdı. Böylece ülkede yetiştirilen tarımsal ürünlerle burada yaşayan evcil hayvan türlerini ve geçer zanaatları saptadı. Bulgularını Bab-ı Ali'ye gönderdi. Padişah da bir ferman çıkardı.

Fermanın günümüz türkçesine uyarlanmış şekli aşağıdaki gibidir:

“Anadolu, Karaman, Rum ve Zülkadriye Kadılarına:

Halen Kıbrıs Beylerbeyi bulunan Sinan Paşa yüce katıma bir mektup gönderip; Kıbrıs'ın Türk askerlerince fethinden sonra, adanın savaş sonucu harap olan birçok yerlerinin tarıma, bağ bahçeciliğe ve şeker kamışı ekimine elverişli olduğunu; hatta başka yerlerde bir kile ürün alman topraktan burada elli, altmış kile ürün veren verimli topraklar olduğunu; kent ve köylerin uygun olan boş alanlarına inşaat yaparak adanın bayındır duruma getirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

İlgi yazıya muvafakat eyledim. Ada, havası ve suyu ile gayet elverişlidir. Ada, bu fetihle esenliğe kavuşmuştur. Esenlik ve güvenliğin sürdürülebilmesi için yakılan ve yıpranan kaleler yeniden tamir edilecek ve gereksinme duyulduğu takdirde yenilerinin inşasına gidilecektir. Böylece korku ve tehlike unsurları giderilmiş olunacaktır.

Bu işlemlere hemen başlansın.

Adaya iskân ettirilenlerden iki yıla değin öşür(Vergi) alınmasın.

Ülkenin geçim sıkıntısı olan dağlık bölgelerinde bulunan halktan sonradan Anadolu'ya yerleşenler; uzun süreden beri toprak kavgası nedeniyle araları düzelmeyenler; köylerden kentlere göç edip açıkta kalanlar; iş, güç edinemeyen bekâr leventler; kent ve kasabalarda yerleşmiş çiftçi ve sanatkârlardan pabuççu, terzi, kemhacı(İpek Dokumacısı), mutaf(Keçi kılından hayvanlara yem torbası gibi şeyler dokuyan ve satan esnaf) hallaç(Yorgancı), kazaz(İpekçi), ahçı, mumcu, semerci, nalbant, bakkal, debbağ, dülger, taşçı, benna(Yapıcı ustası) , kuyumcu ve diğer sanat yeteneğinde olanlar ile kent ve kasabalarda bulunan her on haneden bir hane halkının

da tüm gereksinimlerinin sağlanması yanında davar(Keçi, Koyun) ve çiftleriyle adaya göç etmeleri sağlansın.”²

Kuşkusuz Kıbrıs’a Türklerin iskânı tarihsel süreç içerisinde devam etmiştir. Başka bir deyişle bir çok fermanlar çıkarılmıştır ve bu fermanların gerçeği olarak Anadolu’dan insanlar getirilip Kıbrıs’a yerleştirilmiştir. Bunun yanında Akkâ Kalesi, Yemen, Fizan ve Kıbrıs Osmanlı Devleti’nin sürgün yerlerindendir. Kıbrıs’a çok sayıda kişi sürülmüştür. Bu kişilerden bir tanesi de bilindiği gibi Namık Kemal’dir.

Atalarımız Kıbrıs’a gelirlerken dillerini, kültürlerini ve sanatlarını da yanlarında getirmişlerdir. Bunun için diğer halk yaratılarında olduğu gibi kimi fıkralar da Türkiye’dekilerle benzemektedir. Örneğin; Kıbrıs’ta çok sayıda Nasrettin Hoca fıkrası anlatılmış olması söylemek istediklerimizin en güzel kanıtıdır.

1960 yılında ise iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuş. Cumhuriyet (21 Aralık) 1963 yılında yıkılınca adada yaşayan iki ana toplum arasında savaş başlamıştır. 1974 yılında Yunanistan’daki Cunta Kıbrıs’ta darbe yaptırmış ve Makaryos’u devirmiştir. Bunun üzerine Türkiye Hükümeti Zürih ve Londra antlaşmalarının kendisine vermiş olduğu müdahale hakkını kullanarak 1974 Mutlu Barış Harekatını gerçekleştirmiştir.

² İslamoğlu, Mahmut, Kıbrıs Türk Folkloru, Ankara: Ürün Yayınları, 2004, ss. 10-12.

A- MİZAH

Toplumların yapıları durağan (statik) değildir. Devingen (dinamik) bir yapıdadır. Her birey yaşamını sürdürebilmesi için barınmasını, beslenmesini ve giyim kuşamını karşılamak zorunluluğundadır. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireyler de bir yarış içerisinde dirler. Öte yandan toplum yapısı incelendiğinde homojen olmadığı görülür. Yoksulla varlıklı, çalışkanla tembel, üstün zekalıyla gerizekalı, dürüstle hırsız bir arada yaşamaktadır. Başka bir deyişle toplum yapısı zıtların birlikteliğinden oluşmaktadır. Anakaralarda ve adalarda yaşayan insan toplulukları farklı özellikler taşımaktadır. Anakara ülkelerinde iletişim çok boyutluluğa ve çok kültürlülüğe dayanmaktadır. Oysa ada insanları denizler yoluyla diğer uluslardan soyutlanmış bir yaşamı sürdürmektedirler. Tarihin derinliklerine baktığımızda adalarda yaşayanlar çok uzun zaman dilimlerinde kendi kendilerine yeterli olma uğraşı vermişlerdir. Bu da belli bir adada yaşayan insanların ilişkilerinin en yüksek boyutlara çıkmasına neden olmuştur. İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu yerleşim birimlerinde kültür üretimi de buna bağlı olarak çok olmaktadır. Mizah da kültürün bir dalı, bir büyük boyutudur.

Mizah'ın çeşitli sözlük ve Ansiklopedilere göre tanımları şöyledir:

Türk insanın mizah anlayışını irdelediğimizde tarihin derinliklerine gittiğini görürüz. Örneğin; Türk insanının en büyük hazinesi olan Dîvânü Lûgat-it Türk'e göre mizah “**külüt**” kelimesiyle karşılanır. Külüt: Halk arasında gülünç olan nesnedir.³

Ana Britanica Ansiklopedisi'nde, “Olayların gülünç, alışılmadık ve çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme, eğlendirme ya da güldürme sanatına verilen ad”. Şeklinde tarif edilir ve şu şekilde devam edilir: “En kaba şakadan, en ince espriye kadar bütün mizah örnekleri, birbiriyle uyum içinde görünen olaylar arasındaki çelişkinin birdenbire ortaya çıkarılmasına dayanır. Bu nedenle gelenek ve kuralların sorgulanmasında mizah önemli bir rol oynar.

Her şaka, bazen belli belirsiz de olsa bir saldırı ögesi içerir. Yapılan kişiye zarar verebildiğinden bazen bu öge çok belirgin olabilir. Ama başka durumlarda, örneğin ciddî bir konuşmanın cinas yoluyla gülünçleştirilmesinde, saldırı ögesi çok daha örtüktür. Başkalarına saldırma gereksinimi insanın kendini saldırı altında hissetmesiyle çok yakından ilişkili olduğu için, pek çok şakada da gülme, daha çok rahatlamadan doğar. Saldırma ve savunma duygularına hemen hemen bütün mizah

³ Divanü Lûgat-it Türk Dizini (Endeks) çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, C. IV, 1991, s. 397.

öğelerinde rastlandığı için, bazı yazarlar mizahın işlevinin bu duyguları toplumca kabul edilebilir bir tarzda dışarıya vurmak olduğunu öne sürmüşlerdir. Bazı eleştirmenlerse, saldırganlık ve acımasızlığa dayanmakla birlikte, mizahın insanı özgürleştirici yönünü vurgulamışlardır.”⁴

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi’nde Mizah:

1. Gerçeğin kimi görünümünün gülünç, alışılmamış özelliklerini vurgulayan düşünme biçimi; bu düşüncenin, bir söylemdeki, bir metindeki izi: Mizah dolu bir konuşma Mizah Dolu bir film. 2. Bir aksilik olmasına karşın gülebilen bir durum, bir olay: Olaylardaki mizahı yakalamak. 3. Gerçeğin kimi görünümünün, gülünç, alışılmamış yönlerini vurgulamayı amaçlayan sanat türü; gülmece: Mizahımızın büyük ustaları. Mizah yazarı. Mizah öyküsü. 4. Mizah dergisi, mizah yazılarına ve karikatürlere geniş yer veren dergi şeklinde tarif edilmektedir.⁵

Gelişim Hachette Ansiklopedisi’nde mizah terimi yerine ‘gülmece’ terimi kullanılmış ve şu şekilde tarif edilmiştir:

“Gülmece; gerçeğin güldürücü, alışılmamış yanlarını ortaya koyan düşünce biçimi ve sanat (mizah da denir). Aslında gülmece, tanımlanması oldukça güç bir kavramdır. Kimi yazarlara göre, gülmece, eleştirel ve duygusal, hoş giden bir alay biçimidir; bu anlamda, bir neşe ve üzüntü, bir duyarlık ve kabalık, bir derin Felsefe ve sevimli bir hafiflik karmaşasıdır. Nitekim Dickens bu karmaşayı günlük yaşama ilişkin anlatılarda, Thackeray da yüksek Sosyete yaşantısını ele aldığı yapıtlarında kullanır. The Back of Snobs (Züppelerin Kitabı, 1846) adlı kitabın yazarı Thackeray şu görüşü ileri sürer: “Gülmece yazarı, yalnızca gülünç olanı ortaya çıkarmakla yetinmez, acımayı, şefkati, ikiyüzlülüktен nefreti, ıstıraplar ve yoksullar karşısında acıma duygusunu da doğrudan devreye sokar.”⁶

Meydan Larousse Ansiklopedisi’nde ise mizah “Gerçeğin, güldürücü yanlarını ortaya koyan sanat türü” olarak tarif edilmektedir.⁷

Türk Ansiklopedisi’nde mizahın tanımı şu şekildedir:

“Şaka, latife, eğlence, güldürücü söz veya durum, davranış, fıkra, hikâye veya resim (karikatür). Mizahın başlıca gayesi, güldürmedir. Ayrıca düşündürebilir de.

⁴ Ana Britanica, Mizah Maddesi, İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik, 1994, C. 23, ss. 63-64.

⁵ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Mizah maddesi, İstanbul: Milliyet Gazetecilik, 1992, C. 16, s. 8237.

⁶ Gelişim Hachette, Gülmece maddesi, Interpres Basın ve Yayıncılık, 1993, C. 5, s. 1579.

⁷ Meydan Larousse Büyük lûgat ve Ansiklopedi, Mizah maddesi, İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları, C. 14, s.56.

Gülmenin kaynağı, şaşırma yani beklenilmeyen bir şeyle ansızın karşılaşmadır. Yeter ki o şey korkunç, iğrenç veya tiksindirici olmasın; şaşıran kimse de, çok üzgün veya hasta bulunmasın. Çünkü gülme canlılığa dayandığına göre, ruhunda veya bedeninde acı duyan bir kimse kolay kolay gülemez. Batı dillerinde üç tür mizah ayırt edilir: 1. Humor, 2. Espri, 3. İroni”

Mizah gerçek hayattan fişkirır. Hayat, humorlu olaylara, sözler ve davranışlara doludur. Fakat bunlar ancak başkalarına anlatıldıkları zaman şekillenirler. Genellikle mizah unsurları sirk soytarılarının numaraları gibi, tekrarlandıkça iyileşirler. Edebiyat da dilin en ince şekli olduğuna göre, mizahın en zarif şekillerinin edebi eserlerde bulunacağı açıktır.⁸

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü’nde mizah terimi yerine gülmece terimi kullanılmaktadır. “Gülmece: 1. Eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeden takılmak amacını güden ince alay, mizah; humor. 2. Gerçeğin güldürücü yanlarını ortaya koyan edebiyat türü, mizah.”⁹

Sözlüklerin ve ansiklopedilerin yanında, çeşitli yazarların eserlerinde de mizahtan söz edilmektedir. Belli başlı eserlerde geçen mizah tanımlarını ise şu şekilde özetleyebiliriz:

Ahmet Kabaklı ‘Türk Edebiyatı’ adlı eserinde Bergson’un ‘Gülme’ adlı eserindeki söz mizahı esasları hakkında verdiği sonuçlara yer verdikten sonra mizah hakkında kendi düşüncelerini aktarmıştır:

“Ünlü Fransız filozofu Bergson, (1859-1941) Le Rire (Gülme) adlı eserinde söz mizahı’nın esaslarını inceleyerek şu sonuçlara varmıştır:

- a) Şaşırtıcı, beklemedik, saçma bir sözü, beylik bir cümle kalıbına sokmakla daima komik bir sonuç alınır.
- b) Mecazlı anlamda kullanıyormuş gibi gösterilip esasta yalın bir tarzda kullanılan bir söz veya cümle de her zaman güldürücü olur.
Çünkü bu gibi hallerde biz kendimizi mecaz mantığına alıştırmış iken, birdenbire sözün gerçek anlamı ile karşılaşır, irkilir ve güleriz.
- c) Bir fikrin tabii bir ifadesi başka bir tona aktarılacakla daima gülünç bir netice elde edilir.

⁸ Türk Ansiklopedisi, Mizah maddesi, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1996, C. XXIV, ss. 262-264.

⁹ Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983, C. 1, s. 478.

d) Küçük şeylerden büyük şeylermiş gibi bahsetmek, genel olarak mübalâğa etmektir. Mübalâğa uzatıldığı ve bilhassa sistemli olarak yapıldığı zaman daima mizah meydana gelir.

Bu dört kuraldan çıkarılacak sonuç şudur: Bizi güldüren, (yani mizahlı) sözün, alışılmamış, şaşırtıcı, garip ve beklenmedik oluşudur. Ayrıca, görünür, görünmez bir çelişme, bir çatışma her türlü mizahın şartları arasındadır.

Mizah, ciddinin tersi olduğuna göre, biz bir şeye gülerken, onu başka bir şeyle (farkında olarak, olmayarak) karşılaştırıyoruz, çatıştırıyoruz demektir. Mizahlı bir sözü deli saçmasından ayırt etmek için, onun bir zekâ eseri olarak tam yerinde ve zamanında söylenip söylenmediğine, bir de bizi şaşırtmakla kalmayıp mantığa da uygun düşmesine dikkat etmek gerekir.

Mizah aynı zamanda sosyal bir ihtiyaçtır. Hayatın sert çehresini yumuşatmak suretiyle, dünyanın pembe görünmesini sağlar. Çevrelerinde gülünecek söz ve yazılar bulup avunmak, halkları daha hoşgörülü ve daha medenî bir hale getirir. Demokratik, her cemiyette mizah açık ve tehlikesiz bir şekilde geliştiği için halkın öfke ve sıkıntılarını dağıtan emniyet sübabı gibi olur. Baskı altında ezilen hürriyetsiz ve düşman işgaline uğramış ülkelerde ise mizahın en zehirli kolu olan hiciv alır yürür. Nitekim hürriyetleri yok ederek korkunç zulümleri yürüten eski tiranlıklar ile bugünkü komünist-faşist idarelerde ezilen milletler, devletin büyük kuvvetlerine karşı koymak, isyan etmek gücünde olmadıkları için, diktatörleri, onun imtiyazlı adamlarını, gözde partilileri ve bürokratları küçük düşürme vasıtası olarak mizahı kullanırlar. Böyle ülkelerde doğru yanlış söylentiler de yakıştırmalarla beslenen bir hiciv, sonunda isyan ve ihtilâllere meydan açar.

İnsan zekâsının hakkı olan mizah, yasaklarla keskinleşir. Susacağı yerde daha doğurgan ve bağırان olur; halka tesir eder, benimsenir ve yayılır.

Mizah, hayal ve hislerden daha çok zekanın verimidir. Gerçi mizahçı, hayal gücünden, olup bitenlerden tarihten ve öbür bilgilerden faydalanabilir.

Ölümsüz bir mizah, ancak insanlığı ilgilendiren bir gerçeğe oturan, bütün çağlara seslenen temalardan birisi olabilir. Kişilere ve zümrelere saldıran, sınıflar, ırklar, mezhepler arasında kin koparmaya çalışan; içine şahsî his ve tahrik karıştırılan mizah denemeleri kısa ömürlü ısırgan böceklere benzetilebilir.”¹⁰

¹⁰ Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973, C.1, ss. 161-166.

Aziz Nesin 'Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı' adlı eserinde mizah sözcüğünün Arapça olduğunu ve mizah sözcüğünü kimi yazarların "gülmece" olarak özdeşleştirildiğini söyleyerek gülmecenin tarifini yapmaktadır. Ona göre gülmece: "Seslendiği insanı, hangi oranda olursa olsun, sağlıklı olarak güldürebilen her şeydir."

John Morreall "Gülmeyi Ciddiye Almak" adlı eserinde mizah ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

"Mizahı basit bir kahkahadan ayıran şey, onun insanlara canlılık katmasıdır. Mizah kavrayış değişikliğine, olmasını umduğumuz şeylerin resminin hemen değiştirilmesine dayanır. Aynı çocuklardaki mizah kavrayışının gelişmesinde olduğu gibi, bu değişim, yalnızca, basit bir şaşkınlığa ya da bir şeyi tuhaf bulmaya dayanabilir. Yalnızca şaşkınlıktan kaynaklanan mizah, insanı yeni çeşit bir şeyle ya da yeni bir olayla karşı karşıya bırakır. İnsan bunu daha önce karşılaştığı olaylardan hiçbirisi ile aynı guruba sokamaz. Bu tür mizah anlayışı, yetişkinlerin tersine, çocuklarda daha yaygındır. Yetişkinler, hem daha çok deneyime sahiptirler hem de soyut kavramları anlama yetkileri daha gelişmiştir.

Yetişkinlerin mizah anlayışı, genellikle şaşkınlığın yanısıra durumları uyumsuz bulmalarına da dayanır. Uyumsuzluk konusunda dikkat etmemiz gereken tek şey, mizahi durumun, uyumsuzluğun kendisi olarak değil, uyumsuzluğun kavrayışımızla olan ilişkisiyle ortaya çıkmasıdır. Bir şeyin uyumsuz olması demek, kişinin kafasında, şeylerin nasıl olduğuna ilişkin sahip olduğu kalıbı bozmak demektir. Bir bireyin bir şeyi uyumsuz bulması onun deneyimlerinin ve beklentilerinin neler olduğuna bağlıdır."¹¹

Farklı kültürlerden olan yetişkinler birbirlerinin mizah anlayışını değerlendiremezler, çünkü, farklı dünya görüşlerine sahip olmaları aynı şeyleri uyumsuz bulmamalarına yol açar. Bu yüzden bir fıkra başka bir dile çevrildiğinde komikliğini kaybedebilir.

Değişik kültürlerin mizahını almanın yanı sıra onların sıradan geleneklerini de komik bulabiliriz. Geleneksel Batı kültürü ile yetiştirilmiş pek çok kişi, ilkel toplumların geleneklerini komik bulur. Ancak bunun tam tersinin de geçerli olduğunu unutmamak gerekir.

İnsanların komik bulduğu şeyler, tarihin çeşitli devrelerinde, aynı kültürü paylaşırsalar bile, farklılıklar gösterir.

¹¹ Nesin, Aziz, Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı, İstanbul: Adem Yayınları, 2001, ss. 19-20.

Belli bir kültürden olan yetişkinlerin belli bir dönemde neleri komik bulduğu değişebilir. Bir insanın eğitim düzeyi, sosyal sınıfı, mesleği ve cinsiyeti değişiklik yaratabilir.

Biz, bir düzen içinde görmeye alıştığımız bir şeyin bozulmasını komik bulabiliriz. Bergson ve Freud'un da aralarında bulunduğu pek çok kişi, insana ilişkin şeylerin ya da imgelememiz tarafından yaratılan şeylerin mizahi olarak anlaşılabilirliğini iddia etmişlerse de, durum böyle değildir. İnsana ilişkin olsun ya da olmasın, her uyumsuzluk komik bulunabilir.¹²

Mizahın birçok tanımları yapılmış olmasına rağmen biz, gerekli gördüğümüz tanımlara yer verip mizahın toplumsal değerine de değindik. Mizah, Stephen Leacock'un da dediği gibi, "Yaşamı yorumlamanın bir şeklidir."¹³ Bir toplumun mizah anlayışı, dünyaya bakış tarzını ortaya koyar. Franz Rozenhal'ın dediği gibi mizahtaki "Komik unsur özü itibariyle aynı kalmasına karşılık onun ifade tarzları az ama keskin biçimde değişir."¹⁴ Bu da bize mizah anlayışının toplumlara göre değiştiğini gösterir. Doğunun ve Batının mizah anlayışlarını incelediğimiz zaman farklılıkları görebiliriz. Şüphesiz buna yol açan en büyük etken kültürel farklılıklardır.

Mizah bir çok yönden ele alınabilir. Ancak biz, mizah konusunda fazla ayrıntıya girmeden; mizaha halk bilimi açısından değindik. Çünkü konumuz olan fıkralar mizahın bir türüdür.

Günümüzde mizahı iki sınıfa ayırarak inceleyebiliriz:

I- Geleneksel Mizahımız:

Bunlar halk yaratılarının ürünleridir. Bu tür mizahı halk bilimi incelemektedir. Kuşkusuz geleneksel mizahımız da sınıflara ayrılmaktadır.

- a- Mizahi Şiirler
- b- Mizahi Masallar
- c- Mizahi Hikâyeler
- d- Mizahi Bilmeceler
- e- Seyirlik Oyunlar
- e1- Meddahlık
- e2- Karagöz ile Hacivat
- f- Fıkralar

¹² Morreall, John, Gülmeyi Ciddiye Almak, çev. Kubilay Aysevener-Şenay Soyer, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, ss.89-94.

¹³ Morreall, John, age, s. 169.

¹⁴ Rozenhal, Franz, Erken İslâm'da Mizah, Çev. Ahmet Arslan, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, s. 4.

a- Mizahi Şiir:

Kahramanlık, doğa sevgisi, aşk gibi konularda şiir yazılıp söylendiği gibi mizah amacıyla da söylenmiş ya da yazılmış şiirler vardır. Mizahi şiir örnekleri az sayıdadır. Bu örneklerden biri de Sineğin Destanı dır:

“Ot Sinek vızıldadı uçtu havaya
Ya süzdüm üç yüz altmış tavaya
Etini yüklettim doksan dokuz katıra
Kellesini yolladım yedi krala hediye

Ol sineği görenler korkusundan kaçtı
Derisini gemilere yelken açtı
Kemiklerinden koca bir köprü çattı
Başını gördüm kıl kuyruğundan uzundu”¹⁵

b- Mizahi Masallar:

Mizahi şiirler yanında sözlü geleneğin ürünü olarak masalların ve halk hikâyelerinin olduğu da bir gerçektir. Bunlara örnek verecek olursak aşağıdaki masal en uygundur:

TOPAL ARI

Bir vardı, bir yoktu. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Develer çingir oynar, eski hamam içinde. Pire berberken, deve tellalken. Ben anamın beşiğini sallarken Anam düştü beşikten. Babam girdi eşikten. Dayağın korkusuyla atladım pencereden. Başım vurdu üst başa. Gördüm alt eşiği.

Zamanın hükmünde bir adam varmış. Büyük vezire haracını vermediği için elini ayağını kırmışlar. Yorgan yatak yatmış. Bütün işler küçücük oğluna kalmış. Ne yapacağını bilememiş. Bunlar yetmezmiş gibi karısı aşevinden seslenmiş:

-Evde ne şeker kaldı ne tuz, demiş.

Oğlu koşup almış. Getirmiş. Her işlerinin üstesinden gelmiş. O günlerde padişahın ordusu savaşta yenilmiş. Çok geçmeden de tek oğlu ölmüş. Padişah büyük bir üzüntüye kapılmış. Yemez, içmez olmuş. Kimseyle konuşmamaya başlamış.

¹⁵ Gökçeoğlu, Mustafa, Tezler ve Sözler III, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası, C.I, s. 165.

Saray zindana dönmüş. Durumu gören vezirler büyük endişeye düşmüşler. Aralarında konuşmuşlar. Saraya yeni soytarılar, köçekler getirmişler. Gelen soytarılar perendelerini atmışlar. Köçekler oynamışlar. Türlü şaklabanlıklar yapmışlar. Yine de padişah gülmek şöyle dursun, tebessüm bile etmemiş.

Vezirler yeniden toplanmışlar. Dünyanın parasını ödemişler. Her yandan cambazları getirmişler. Cambazlar oradan oraya koşmuşlar. İpten inmişler. Kılıç üzerinde yürümüşler. Havada dokuz perende atmışlar. Padişah başını kaldırıp bakmamış bile.

Vezirler ne yapacaklarını bilememişler. Günlerce tartışmışlar. Bir tanesi:

-Haremine dünyanın her yanından yeni kızlar getirelim, demiş.

Kızlar bulunup getirilmiş. Ama padişah başını bile kaldırmamış.

Yaşlı vezir:

-Şimdiye kadar yaptıklarımız hep bildik şeylerdi. Farklı şeyler düşünelim, demiş.

Vezirler düşünmüşler. İçlerinden biri:

-Ülkede büyük bir yarışma düzenleyelim, demiş.

Öteki vezirler merakla sormuşlar:

-Ne yarışması yapalım? demişler.

Yaşlı vezir de:

-Yalan yarışması düzenleyelim. En büyük yalanı söyleyen kazansın, demiş.

Öteki vezirler de:

-İyi düşünce. Hem de masrafsız. Çünkü yalan sermaye istemez, demişler.

Vezirlerin büyüğü padişahın huzuruna çıkmış:

-Ulu padişahımız iznin varsa ülkede yalan yarışması düzenleyeceğiz, demiş.

Padişah da başını sallamış. İzin vermiş.

Büyük vezir el etek öpmüş. Huzurundan ayrılmış. Hemen tellalları çağırması. Buyruğunu vermiş.

Tellallar boyunlarına davullarını asmışlar. Köy kasaba demeden ülkeyi adım adım dolaşmışlar. Bir yandan da bas bas bağırmışlar:

-Duyduk duymadık demeyin ha Cihan padişahımız büyük bir yarışma düzenledi. Her evden bir kişi bu yalan yarışmasına katılmak zorundadır. Kazanana, cihan padişahımız on kese altın verecektir. Duyduk duymadık demeyin ha! demişler.

Tellallar önde gitmişler. Askerler de arkadan gelmişler. Evleri yoklamışlar. Her evden bir kişi almışlar. Şehir meydanına götürmüşler. En sonunda da eli ayağı

kırık adamın evine gitmişler. Adam yerinden kımıldayamıyormuş. Yemeğini bile hanımı yediriormuş. Bir küçük oğluna bakmış, bir de kırık eline ayağına Yerinden doğrulmaya çalışmış. Başaramamış.

Askerler bağırılmışlar:

-İşimiz gücümüz var." Bu evden yarışmaya kim gidecekse acele etsin, demişler.

Küçük oğlan babasına:

-İzin ver ben gideyim. Bilirsin. Gidersem ak yüzünü kara çıkarmam, demiş.

Adam çaresizlikle boynunu bükmüş:

-Hayır duam seninle beraber olsun. Peki oğlum. Git, demiş.

Askerler küçük oğlanı almışlar. Şehir meydanına götürmüşler. Meydan ana baba günüymüş. İğne atsan yere düşmezmiş.

Halk ikişer ikişer eşleştirilmiş. Yalanlarını sırayla söylemişler. Yalan imtihanından geçenler yeniden eşleştirilmişler. Eşleşe eşleşe sonunda büyük vezirle oğlan çocuğu kalmış.

Oğlan çocuğu:

-Atalarımızdan duyup işitiriz. Söz büyüğün, su küçüğün derler. Önce sen söyle yalanı, demiş.

Bu söz padişahın dikkatini çekmiş. Başını sallamış.

Vezire:

-Başla, demiş.

Büyük vezir yalanını söylemeye başlamış.

-Yalan hile kaldırmaz. Ülkenin birinde çok büyük kıtlık olmuştu. Babam, dört dönümlük sulak tarlasının dört köşesine birer buğday ekti. Buğdaylar kardeşlendiler, kardeşlendiler. Bütün tarlayı doldurdular. Öyle çok buğday oldu ki sormayın. Babam kıtlık çeken ülkenin bütün insanlarını tarlaya davet etti. Gelen biçti. Giden biçti. Herkes ambarlarını doldurdu. Kıtlıktan kurtuldular. Karınlarını doyuran halk babama hayır dua ettiler. Çok geçmeden babam Cihan padişahımıza ömür bıraktı. Hızır'dan haber geldi. Babam cennetlik olmuş, demiş.

Büyük vezir kazanacağından emin bir tavırla gururlu gururlu yerine oturmuş. Çevresine bakınarak gülmüş.

Çocuk yalanına başlamış:

-Ben yalanımı hile katarak söyleyeceğim. Ülkenin büyük veziri haraçsız yürümezdi. Veremeyenlerin elleri ayakları kırılarak cezalandırılırdı. Babam haracını

vermek için beş dönüm tarlasına bin tane arı kovanı yerleştirdi. Tarlanın çiçekleri de çoktu. Arılar bal yapmakla bitiremezlerdi. Kovanların ballarını kesmeye başladığımızda haraççı büyük vezirin kervanları gelip kapımıza dayanırdı. Taşırılar, taşırılar yine de bitiremezlerdi. Bütün ülke bizim balımızı yerdı. Hint padişahı bile balı bizden alırdı.

Çocuk bir an durmuş. Renkten renge giren büyük vezirin yüzüne bakmış. Sonra yeniden sözünü sürdürmüş.

Geçen yıl yağışlar az oldu. Otlar ağaçlar daha çiçek açar açmaz solmaya başladı. Durumu fark eden babam büyük vezirin korkusuyla tarlaya koştu. Gidip kovanlara baktı. Bütün arıların tembel tembel oturduklarını gördü. Arıları bir bir saydı. Topal arıyı göremedi. Hemen denizin kenarına gitti. Çuvaldızı suya batırdı. Karşı kıyıya baktı. Topal arıyı Mersin'de gördü. Kağıttan bir kayık yaptı. İki ölü arının kanatlarını çattı. Yelken yaptı. Bindi kayığa. Karşı kıyıya geçti. Baktı. Bizim topal arı eşeğin yedeğinde çift sürer. Eşeğin arkası çift sürmekten yağır oldu. Babam çifti çözdü. Arıyla eşeği kağıt kayığa bindirdi. Denizi geçirdi. Tarlaya getirdi. Topal arıya sordu:

-Neden kaçtın? dedi.

-Seni büyük vezirin şerrinden korumak için. Bilirsin. Bu sene çok çiçek olmadı. Haracını tam olarak ödeyemeyeceksin. Ben de karşı kıyıya gittim. Aylakçılık yapmaya başladım. Kazandığım parayla haracın eksik kalan bölümünü ödeyecektim, dedi.

Topal arının geldiğini gören arılar, harıl harıl çalışmaya başladılar. Babam eşeğin yağırını iyi etmek için bir ceviz kırdı. İçini taşla ezdi. Eşeğin yağırına sürdü. Yağırın üzerine sürülen ezilmiş ceviz çimlendi. Ulu bir ağaç oldu. Üzeri cevizle doldu. Gelip geçenler ağaçtan ceviz toplamaya başladılar. Gide gele, gide gele eşeğin yağırını beş dönüm tarla oldu.

O yıl büyük vezirin kervanı gelip kapımıza dayandı. Bal az olduğundan babam haraç borcunu cevizle ödemek istedi. Büyük vezirin adamları:

-Cevizi başka yerden haraçlarız. Biz ille bal isteriz, dediler.

Babam balı veremeyince dövdüler. Bal borcumuzu bu yıla devrettiler. Bu yıl da tarlanın çiçekleri hastalandılar. Yine yeterli bal olmadı. Babam dayak korkusuyla kaçmaya karar verdi. Kovanların yanına gitti. Anamın dikiş yüksüğünü aldı. Topal arıyı tuttu. Yüksüğün içine koydu. Topal arıyı gören arılar koştular, geldiler. Hepsi de yüksüğün içine girdiler. Babam parmağıyla yüksüğün ağzını kapattı. Hep birlikte

kaçmaya başladık. Yolda büyük vezirle hanımına rastladık. Bizim topal arı denizi geçerken soğuk almış. Hapşırda ki ne hapşırma hapşırığı fırtına oldu. Büyük vezirin hanımının eteğini kaldırdı. Hapşırığın tesiriyle babamın yüksüğün ağzında tuttuğu parmağı yerinden oynadı. Bütün arılar dışları fırladı.

Arıların hepsi de bir ağızdan:

-Bir ömür boyu bal yaptık. Yine de sizi doyuramadık, dediler.

-Çocuk:

-Bütün arılar büyük vezirin hanımın eteğinin altına girdi dediğinde, büyük vezir yerinden pırlamış. Çocuğun ağzına bir tokat vurmuş. Ardından da sormuş:

-Hani sen yalan söyleyecektin. Sen yalanla gerçeği karıştırdın, demiş.

Sonra da padişaha bakmış. Padişah, büyük vezirinin haraç topladığını öteden beri işitirmiş. Ama bir türlü ispatlayamazmış. Şimdi büyük vezir ağzıyla ikrar edince derin bir "Oh" çekmiş. Ardından da celladını çağırılmış. Büyük vezirin kafasını uçurtmuş. Rüşvetin haracın kökünü kazımış. Çocuğu da yanına almış. Besleyip büyüttmüş. Günü gelince veziri yapmış.

Onlar kaldı orada Ben kaçıp geldim.¹⁶

c- Mizahi Hikayeler:

Sözlü geleneğimizin ürünlerinden biri de mizahi hikâyelerdir. Bu hikâyelere örnek olacak en güzel hikâyeler şunlardır:

HİÇ

Ülkenin birinde bir karı koca yaşardı. Kalktılar yerlerinden. Uzak bir köye gittiler.

Yolda belde onu giydiler. Bunu çıkarttılar. Üstleri başları kirlendi. Döndüler geldiler evlerine.

Kadın kocasına:

-Yollar beller çamur çirkef içinde. Sandıktakini sepettekini giydik çıkarttık. Temiz elbisemiz kalmadı. Git bakkala sabun al da gel Esbapları yuyayım, dedi. Ardından da sıkı sıkı tembih etti:

-Kaz derim koz anlarsın. Yağ al derim bal alırsın. Bakkala gidene kadar sakın unutma, dedi.

¹⁶ Gökçeoğlu, Mustafa, Toplu Masallar II Ay Oğlum Ayan Oğlum, Lefkoşa: Özyay Matbaası, ss. 462-468.

O ülkede sabuna "Hiç" derlerdi. Adam da çok unutkanlı. 'Hiç, hiç, hiç' diyerek sabun almaya gitti. Bakkala giderken yolu sahilden geçti. Bir adam elinde oltta, balık tutmaya çalışıyordu. Yanından geçerken de "Hiç" dedi. Balıkçı da o an oltasını boşa çekti. Yanından geçen adamın kendiyle alay ittiğini sandı. Başladı çata pata dövmeye:

-Ne vurursun be adam? dedi.

Balıkçı da:

-Niye hiç diyorsun?

-Peki, Ne demem gerekir?

-Üçer beşer, üçer beşer diyeceksin, dedi,

Başladı "Üçer beşer" diyerek yürümeye. Yolu caminin yanına düştü. O anda öleni salıya almışlar, mezarlığa götürüyorlardı. Tabutun ardından yürüdü. Bir yandan da;

-Üçer beşer, demeyi sürdürdü. Cenaze alayındakiler tabutu yere koydular. Salının odunlarıyla sabun almaya giden adamı pata kuta, pata kuta dövmeye başladılar. Cenaze alayındakilere sordu:

-Niye vuruyorsunuz yahu?

Halk da:

-Niye vurmamalım? Cenazenin ardından, öyle mi denir?

-Ya ne denir?

-Allah rahmet eylesin, Nur içinde yatsın, diyeceksin.

Adam yine yola koyuldu. Bir yandan da "Allah rahmet eylesin. Nur içinde yatsın demeye başladı. Hem gitti hem söyledi. Gide gide yolu köpek leşini sürükleyen adamın yanına vardı. Leşi sürükleyen adam söylenenlere kulak kabarttı. Leşi sürüklemeyi bıraktı. Geldi okkalı bir tokat aşketti. Başladılar tartışmaya:

-Ne vurursun be adam?

-Neden vurmuyacakmışım?

-Ben sana ne yaptım?

-Köpek geberiğine hiç Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın, denir mi?

-Yaa! ne denir?

-Öf, leş gibi kokar; diyeceksin.

Adam başladı. "Öf, leş gibi kokar" diyerek yürümeye. Gitti gitti. Yolu sokağı hamamın önüne vardı. O an da hamamdan, yeni yıkanmış, kokularını sürünmüş güzel mi güzel iki kadın çıktı. Bohçaları ellerinde, evlerine gidiyorlardı. Kadınların dengine

geldiğinde yine aynı sözleri söyledi. Kadınlar söylenenlere kulak kabarttılar. Ardından da adama çata pata vurmaya başladılar. Adam kadınlara:

-Ne vurursunuz? dedi.

Kadınlar da:

-Ayıp değil mi sana? dediler.

-Ben ayıp olacak ne yaptım, ki? dedi.

Kadınlar:

-Daha ne yapacaksın? Hamamdan daha şimdi çıktılar. Mis gibi tüterler.

Birbirlerine benzerler diyeceksin, dediler.

Adam "Mis gibi tüterler, birbirlerine benzerler" diyerek yoluna devam etti. Bir yandan söylenenleri tekrar etti, yürüdü. Gide gide yolu eşeğini nallayan bir nalbantın yanına vardı. Rastlantıya bakınız Nalbantın, eşeğin ve çırağının birer gözleri kördü. Söylenenleri duyan nalbant öfkeleni Bıraktı eşeğin ayağını yere. Başladı çekiçe adama vurmaya. Acıyla kıvranan adam ağlamaklı sordu?

-Ne vurursun yahu? dedi.

Nalbant da:

-Senin nedir söylediğin? diyerek sordu.

Adam:

-Mis gibi tüterler. Birbirlerine benzerler dedim. Bunda ne var? dedi.

Nalbant:

-Öyle söylemezler.

Adam sordu:

-Ne diyeyim? dedi.

Nalbant da:

-Böyle söyleme de ne dersin de? dedi.

Adam hem bakkala gitti hem de "Ne dersin de" dedi. Söylene söylene giderken baktı yolunun üstünde iki kişi kavga eder, birbirlerine ana-avrat söverlerdi. Durdu kavgayı seyretti, bir yandan da "Ne dersin de" dedi.

Kavga edenler kavgayı kestiler. Adama ellerinin tersiyle vurdular. Adam ağlamaklı sesle sordu:

-Ne vurursunuz yahu? dedi.

Kavga edenler de:

-Senin dediğin nedir? diye sordular.

Adam:

-Ne derseniz deyin, dedim. Ne var bunda? dedi.

Kavga edenler:

-Birbirlerine sövenlere öyle demezler, dediler.

Adam da sordu:

-Ya ne derler? dediğinde

-Kavga etmeyin hocalar, kavga etmeyin mollalar diyeceksin, dediler.

Adam " Kavga etmeyin hocalar, kavga etmeyin mollalar" deyip yürümeye başladı. Bakkala giderken yolunun üstünde kavga eden iki köpek gördü. Köpeklerin yanından geçerken de "Kavga etmeyin hocalar, kavga etmeyin mollalar" dedi. Kavgayı ayırt etmeye gelen köpeklerin sahibi söylenenleri duydu. Adama, pata kuta sille tokat vurmaya başladı. Adam dayanın etkisiyle sersemledi. Kendine gelince sordu:

-Ne vurursun be adam? dedi.

Köpeklerin sahibi de:

-Senin nedir söylediğin? dedi.

Adam da:

-Ne diyeceğim, diye sordu.

Köpeklerin sahibi de:

-Hoş be, hoş be, diyeceksin dedi.

Adam bu sefer de "Hoş be, hoş be" diyerek gitmeye başladı. Yolu bir kunduracının önünden geçti. Kunduracı da tam o an kısa gelen bir deriyi ısırp ısırp söndürmeye çalışırdı. Kunduracı söylenenleri duydu. Çok canı sıkıldı. Attı elindeki deriyi. Başladı adamı dövmeye. Dövme ki ne dövme! Her vurduğunda gözlerde ateş attırdı, kulaklarda şimşek çaktırdı. Bizim adam şaşkın şaşkın dayığı yedi. Eli kolu yorulan kunduracı da girdi dükkanına oturdu.

Dayak yiyen adam sordu:

-Niye vurdun ağam bana? dedi,

-Niçin vurmayacağım? söyler misin? dedi.

Adam sordu:

-Niye vuracaktıydın?

Kunduracı da:

-Deriyi ısırp çekene hiç öyle derler mi? dedi.

Adam sordu:

-Ya! Ne derler? dedi.

Kunduracı da öfkeyle:

-Hiçbir şey deme. Hiçbir şey, dedi.

İşte o an adamın aklına "Hiç" alacağı geldi. Koşup bakkaldan sabunu aldı. Doğru evine gitti. Kapının eşiğinden ayağını atar atmaz karısı bağırmaya başladı. Karşısına dikildi, sordu:

-Gün döndü. Akşam oluyor. Bu kadar saattir hangi cehennemdeydin? Nerede kaldın be yahu? dedi.

Adam yediği dayaklardan cevap verecek durumda değildi. Konuşmayınca karısı daha da dillendi. Bağırıp çağırdı. Adam soluklanınca:

-Allah cezasını versin böyle yerin. Sabuna "Hiç" derler. Bir "Hiç" yüzünden bir kantar dayak yedim, dedi.¹⁷

HOCANIN DOLMALARI

Vaktin birinde üç aylar derken kutlu Ramazan geldi. Evler misafir doldu. O günlerde varlıklı olanlar sofralarını fakir fukaraya açarlardı. Hele hocaları el üstünde tutarlardı. Her gece bir varlıklı yedirir içirirdi. O yerin çok obur bir hoca efendisi vardı. Bir işi çıktı. Davet edildiği eve gitmeye gecikti. İftar topu atıldı. Evdekiler biraz beklediler. Hoca efendi gelmeyince onun yiyeceği yemeği ayırdılar. Kendileri de oturdular. Yediler yemeklerini. Sonra da hoca efendiyi beklediler.

Hoca efendi soluk soluğa geldi. Gelmesiyle birlikte çevresine bir göz attı. Herkesin karnının tok, sofranın da tamtakır olduğunu gördü.

Evin erkeği:

-Buyur hoca efendi, dedi.

Sofradaki boş tabaklara bakan hoca efendi elini boğazına götürdü. Eliyle göstererek:

-Bırakın beni de boğazıma kadar doluyum, dedi. Evin erkeği ısrar etti.

-Hoca efendi buyur, dedi. Hoca efendi de:

-Boğazıma kadar doluyum, dedi. Evin erkeği:

-Hoca efendi sofranın boş olmasına bakma. Biz yedik ama senin yemeğini de ayırdık, dedi. Bu sözü işiten hoca efendi sofraya çöktü. Evdekiler de sofrayı yeniden kurdular. Hoca efendiye ayırdıktan yemekleri getirdiler. Sofraya koydular. Hoca efendi yemeklere yumuldu. Patlıcan dolmalarını ikişer ikişer yutmaya başladı.

¹⁷ Gökçeoğlu, Mustafa, Hikâyelerimiz Tekerlemelerimiz, Lefkoşa: Ultra Matbaacılık, ss. 162-166.

Evin küçük oğlu, hoca efendinin hapur hapur yemek yiyişini seyretti. Dolmaları saydı. Sonra babasına döndü:

-A baba, hoca efendinin boğazından yukarısı tam on iki patlıcan dolması sığdı, dedi.¹⁸

PADIŞAHIN VEZİRİ I

Zamanın birinde padişahla veziri gezmeye çıktılar. Yolların iki tarafı ekindi.

Vezir padişaha:

-A padişahım bu buğdaylar ne güzel? dedi.

Tarlanın sahibi de oradaydı. Söylenenleri duydu. Söze karıştı.

-Otuken yendi, dedi.

Vezir tarla sahibinin sözüne söz söyleyemedi. Öylesine donakaldı. Yürümeyi sürdürdüler. Bir bahçenin yanından geçerlerdi Vezir:

-Aman! Ne güzel fidanlık padişahım,dedi. Padişah vezirine ders vermeyi kararlaştırdı. Yapacaklarını kafasında tasarladı:

-Gel. Bahçeye bir girelim, iki çıkalım, dedi.

İkisi de bahçeye girdiler. Birer değnek kestiler. Bahçeden çıktılar. Biraz daha gittiler. Çift süren yaşlı bir çiftçi gördüler. Selamlaştılar.

Padişah:

-Niçin er davranmadın dayı.

-Er davrandım ama ele yaradı.

-İrağın nasıl, dedi.

Çiftçide.

-İrağım yakındır. Padişah yeniden sordu:

-Cemaatin nasıl?

-Çok azaldı.

-Evine ateş düştü mü?

-İki kere.

-Yarın sana bir kaz yollayacağım İyi tüyle ha.

-Peki.

Vezir, konuşulanları anlamadı. Yollarına devam ettiler. Saraya gittiler. Ertesi gün oldu. Vezir meraktan çatlayıyordu. Padişaha sordu:

¹⁸ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 169-170.

-Dün çiftçiyle konuştuklarınız neydi?

Padişah da:

-Bir dağarcık altın doludur. Git. Sana çiftçi soy leşin, dedi. Vezir bir dağarcık altın doldurdu. Yola çıktı. Az gitti, uz gitti. Çiftçiye buldu. Hoş beş ettikten sonra vezir sormaya başladı:

-Er davranmak nedir dayı?

-Vaktinde evlenmek. Gençken evlenmek demektir, dedi. Cevabını alan vezir çiftçiye bir avuç altın verdi. İkinci sorusunu sordu:

-İrağın nasılın anlamı nedir?

-Gözlerin iyi görür mü? demektir. Ben de kendine ırağım yakındır. Yani iyi görmem, dedim

Vezir dağarcıktan bir avuç altın aldı. Çiftçiye verdi. Yeni sorusunu sordu:

-Cemaatin nasıl? sözüyle ne demek istedi.

-Dişlerimi sordu. Dişlerimin çoğunu söktüğüm için cemaatim azaldı dedim.

-Evine ateş düştü mü ne demek?

-Kız evlendirip evlendirmedigimi sordu. Ben de iki kız evlendirdiğimi söyledim.

Sözün kısası vezir sordu. Çiftçi de söyledi. Vezir son olarak bir soru daha sordu.

-Padişahımız, sana bir kaz yollayacağım iyi tüyle, dedi. Onun anlamı nedir? dedi. Çiftçi gülümsedi.

-Tüyleri yolunacak kaz da sendin. Kalan altınlarla dağarcığı ver, dedi. Aldı.¹⁹

d- Mizahi Bilmeceler:

Halk yaratılarından olan bilmecelerimizin de bazıları çift anlamlıdır. Gerçekte bilmemiz istenenin yanında çağrışım yapan başka bir anlam sözkonusudur. Bu çağrışım yapan anlam ise mizahi anlamdır. Mizahi Bilmecelerden şunları örnek verebiliriz:

Kapı Pekisi

Gündüz Ener

Gece Biner.

¹⁹ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 177-178.

Uyuku

Gag garı yatalım

Gılı gıla dakalım - **Kirpik**

Uzuncuu sürelim - **Kapı Pekisi**

Gızılcu gömelim - **Lambayı Söndürelim**²⁰

Büber

Yeñi gelin fesi

Acı gelir sesi.

Dolma Galem

Uzundur, incedir, yarıgdır başı

Giddigca geldigca akıdır yaşı

Sürdükçe dürddügca bitirir işi.²¹

e- Seyirlik Oyunlar:

Seyirlik oyunlarda genelde iki tip vardır. Birisi etken diğeri ise edilgendir. Birisi sürekli konuşur, eylemler gerçekleştirir. Çevresindekileri güldürür. Onları olabildiğince etkilemeye, neşelendirmeye çalışır. Bu tür oyunlara geçmişte adamızda oynanan Meddah ve Karagöz'ü örnek gösterebiliriz.

e1- Meddahlık:

"Meddahlık halkımız tarafından sevilip izlenen bir oyun türüydü. Bunun en güzel kanıtı bu sanat dalının belli kişiler tarafından ekmek kapısı olarak görülmesiydi. Bilinmektedir ki Meddah Mustafa Dayı geçimini Asmaaltı'daki kahvede sergilediği oyunlardan sağladığı parayla sürdürürdü. "Meddahlık etmek" deyimini de bir göstergedir sanırım. Mustafa Dayı oynayacağı oyuna bağlı kalacak biçimde giyinip kuşanırdı. Bunun yanında tıpkı Karagöz oyununda olduğu gibi muska patlatma ve benzeri olaylardan yararlanırdı. Anlatımı güçlendirmek için çeşitli araç ve gereçler kullanırdı."²²

²⁰ Gökçeoğlu, Mustafa, Bilmecelerimiz, Lefkoşa: Gençlik Merkezi Yayınları, 1999, ss. 25-26.

²¹ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 15-16.

²² Gökçeoğlu, Mustafa, Tezler ve Sözler III, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası, 1994, s.61.

e2- Karagöz ve Hacivat:

“Uzak Doğu kökenli olan gölge oyunları zamanla yayılma göstermiştir. Her oynanan yerde izleyicilerin beğenisini kazanmış. Dur durak bilmeden ülkeleri aşarak Mısır’a kadar ulaşmıştır. Yavuz Sultan Selim’in Mısır’ı almasıyla bu ülkeyle olan ilişkiler sıcaklaşmış. Böylece Karagöz yeni nitelikler kazanarak Osmanlı toplumlarıyla bütünleşmiştir. Onların duyarlılıklarına göre renk değiştirerek yeni nitelikler kazanmıştır. Şu da bilinmelidir ki; Karagöz oyununun Anadolu Selçuklular döneminde de oynandığı söylencesi vardır. Ama bu tez düşünce olarak kalmıştır. Hiç bir kanıt bulunamamıştır. Öyle ya da böyle, kaynağı ne olursa olsun Karagöz oyunu yüzyıllar boyu gönüllerde taht kurmuş, insanlara neşe saçmıştır. Üzüntülerimizi, sıkıntılarımızı, azılarımızı bir an için olsa bile unutturmayı başarmıştır.

Olayın Kıbrıs’taki boyutlarını öğrenebilmek için Çerkez Dayı’nın şu sözlerine yer vermek uygundur:

“1939’da Accı Ziya’nın Oğlu’ndan sinemaya gidecektik. Kalktık Karagöz’e gittik. Büyük Han’ın kahvesinde. Tam perdenin dibine oturduk. Karagöz padişahın sarayını topa tutacakmış. Karagözcü doldurdu bir muskayı. Attı rasgele. Bizim olduğumuz yere düştü Arkadaşım ayakları açık otururdu. Bir patlama oldu. Alevler yukarı çıktı. Ahali kırıldı gülmekten. Bizim arkadaş da korkmuş:

-Vay pezevenge vay. Neredeyse beni öldüreceydi. dedi.

O kahve de Garagözcü İbrahim Dayı’nındı. Çatozluydu.

Görüldüğü gibi Karagöz oyunları muska patlatma gibi çeşitli etkinliklerle varsıllaştırılmıştı. Padişahın sarayını topa tutmak gibi halkın tepkilerini de su yüzüne çıkarmıştır.

Mehmet Uzun’un aktarmış olduğu karagöz oyunlarını Ada Elenleri de izlemekteydi. İzleyici çeşitliliği oyun konularının değişikliğini ve varsıllığını sağlamıştır. Toplum katmanlarının beğenilerini beklentilerini, tepkilerini hoşlarına gidecek gülmeceleri içerecek biçimde seçilirdi. Oyun sergileme olayı, tekil örneklerle sınırlı kalmamıştır. Ada insanların düşünce ve duygularıyla bütünleşerek kendi boyutlarını zorlamıştır. Çoğu halk masalı Karagöz potasında eritilmiştir. Bekri Mustafa, Köroğlu gibi halk kahramanları kendilerini Karagöz oyunlarının içinde bulmuşlardır. İzleyiciler tekdüzelikten kurtulup beğenilerini izleme olanağı

bulmuşlardır. Karagöz oynatanlar da oyun dağarcıklarını varsıllaştırarak birbirleriyle yarışmaya girerek daha çok izleyici çekme yollarına gitmişlerdir.

Adamızda oynanan Karagöz oyunlarından bir bölümü Toromanlı Karagöz (Zekerli Karagöz) oyunlarıdır. Tiyatro ve Gösteribilim sözlüklerinin de yazdığı gibi Toromanlı Karagöz, Lale Devri'nde Osmanlı Paşaları'nın yalılarında, konaklarında, saraylarında oynatılmaktaydı. Gene bilinmektedir ki bu tür Karagöz oyunları cinsel örgelerle bezenmiştir. Adamızda köy kahvelerinde oynanan oyunlar genellikle bu türdendi. Bu özellik belli bir yaş grubundaki insanları oyuna çekmeyi becermiş, onları etkilemiştir. Kentlerdeyse daha çok klasik Karagöz oyunları oynatılmıştı. Günümüzde Karagöz oynaticılığı meslek olmaktan ne yazık ki çıkmıştır. Görsel iletişim araçlarında çok seyrek olarak izleme olanağı bulunmaktadır. Günümüzdeyse ağırbaşlı olmayanlara "Karagözlük Etme" denmektedir.

Geçmişte Karagöz oynatan ustaların her birinin bir oyun bölgesi vardı. Lefkoşa gibi kentlerdeyse, her usta, belli bir kahvede sanatını gerçekleştirirdi.

Şanolar konusunda Çerkez Dayı'nın anlattıklarıysa aynen şöyledir:

"Evliya'nın Salih'in gavesi. Adı öyledir. O öldükten sonra Salih orayı gabare yaptı. Bu gave 1925-26 yıllarına denk gelir. Gaveden sonra Şano yaptı. Ondan sonra gabare yaptı. Bu Şano dükkanın dip tarafında yüksek bir masa goyarlardı. Büyük Hamam. Bir parçacık yol geçecek kadar. Onun üstünde kızlar gider sıralanırdı. Oturlar dekolte, mekolte, kısa mısra giyerlerdi. Aşağısı da hep sandalya doluydu.

Gızlar çalgı çalındığı sürece teker teker çıkıp oynarlardı. Abbas'ın Şerif vardı.

Bir Şano da Hocacık'ların dükkanlarının yan tarafında vardı. Selimiye'nin yan tarafında upuzun dügganlar vardı. Tam köşenin üsdünde da vardı. Şanolar daha çok Türkler'indi. Selimiye'nin önünden geyumculara doğru giderken Bedesten'in köşesindeydi. Şanoların ayrı bir yeri vardı. İşgi işmeg yasakdı. Yalnızca önemli gişiler gidip içerdi. Çünkü bir taykada allem gallem olurdu. Çıkar garı şarkı söylerlerken, herkes Şanosuna kim daha çok para atacak gibilerden para atardı. Bazıları sıkıştırma yapmak için halkın arasına girerdi.

Şano,yüksek bir yer üzerinde çalgıcılar ve gızlar ayrı ayrı oturlar. Sırası gelen çıkıp şarkısını söyler. Çıkıp göbek atarlar. "Göbegden aşağı, salla guzum salla ve at göbeği" gibi sözler söylerlerdi. Şano olayında yeme içme yoktur. Giriş ücreti ve çay, gazoz, gahve ve lemonadda içilirdi. Bu işi yapabilecekleri bir şanosu vardı. Kadın meseleyiydi. Bu dediğim yerde şanonun iki giriş kapısı vardı. İçeri girdiğinde yan taraftan merdivenciklerden yukarı çıkılır. Duvar da kapı vardı. Kapıyı açar ve

girerdi içeri. Davetli olmazsa, zordur işi. Bıçağından gan damlayacakdı gidesin. Kıbrıs'da dışarıdan da kızlar vardı. Marika vardı, Cella varıdı, Zarif Hanım vardı. Burada hamamcılık yapardı. Abbas'ın Şerifi vardı. Ailesi sağdır.

Bu Şanolar 1935-36'larda bitti. Şanolardan sonra gabareler açıldı. Bunlar işgili yerlerdi. Beğendiğiniz gadını çağırır dans edip eğlenirdin.

Evliya'nın Salih'in yeri gahve idi, Şano oldu. 1938'lerin içinde de gabare oldu. Şişman'ın dükkanı, Demirci Ziya'nın dükkanı gabareydi.

Ne yazık ki Karagöz oyunlarından günümüzde yarım yamalak anekdotlar kaldı. Aktarılanlar da Karagöz ve Hacivat rollerini yer yer karıştırmışlardır.”²³

II- Anonim olan mizahımızın yanında günümüzde de mizahi ürünler üretilmektedir. Bunları ise şöyle sınıflayabiliriz:

- a- Söze Dayalı Olanlar
- b- Mizahi Şiirler
- c- Mizahi Düz Yazılar

“Kıbrıslı Türkler ilk mizah gazetesi olan “Kokonoz” (1896-1898)’un yayımlanmasıyla, Kıbrıs Türk mizahında “yazılı mizah” anlayışı başlar. 15 günde bir yayımlanan Kokonoz gazetesi, kısa süre sonra isim değiştirerek “Akbaba” (1897-1898) adını alır. Her iki gazetenin sahibi ise Ahmet Tevfik Efendi’dir. (Doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor- H.Ç). Ayrıca Tevfik Efendi dönemin en ünlü mizahi şiir ustalarındandır. Sonradan yayımladığı “Mir’at-ı Zaman” (1902-1909) gazetesinde de mizahi yazı ve şiirleri yer almıştır. Jön Türklere yakınlığının yanısıra, Abdülhamit’i eleştirmesinden dolayı Osmanlı İmparatorluğu’na girmesi yasaklanmış ve hakkında idam kararı çıkartılmıştır. Bu dönemde takma isimler hariç, Kıbrıs Türk basınında mizahi eser veren diğer önemli kişi ise, klâsik şiirimizin son temsilcisi Kaytâz-zâde Mehmet Nâzım Efendi’dir. (1857-1923).

1910-1940’lı yıllar arasında yayınlanan iki önemli mizah gazetesi ise “Davul” (1922-1923) ve “Zırlı” (1947-1948)’dir.

Davul’un yayınlanışı Türk Kurtuluş Savaşına denk gelir. İşlevi de doğal olarak emperyalistlerle alay etmek, Kıbrıs Türk Toplumundaki umutsuzluğu gidermektir. Mizah yazılarının, şiirlerin yanı sıra, ilk Kıbrıs Türk Karikatürü de

²³ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 58-61.

Davul'da yayımlanır. Davul'un her sayısında Anadolu'ya saldıran emperyalistleri yeren; Mustafa Kemal'i yücelten karikatürlere rastlanmaktadır.

Rum toplumunun, Kıbrıs'taki İngiliz yönetimine karşı başlattığı 1931 isyanının getirdiği baskı rejiminin ve İkinci Dünya Savaşı yıllarının hemen sonrasında Zırlı mizah dergisi yayımlanır. Sahibi ise "Halkın Sesi" (1942-) gazetesinde ağırlıklı olarak mizahi makale ve şiirleri yayınlanan M. Kazım Bedevi (1896-1973) –Yaygın adı Yavuz idi. Mizahi makale ve şiirlerin ağırlıklı olduğu Zırlı mizah dergisinde de, Davul'da olduğu gibi birçok takma isimler yer almaktaydı.

1950-1980'li yıllar, "yazılı mizah" sanatının zirvede olduğu yıllardır. "Karga" (1964-1965) ve "Amcabey" (1965-1966) isimli mizah dergilerinin yanı sıra, çok sayıda mizahi öykü ve şiir kitabı yayımlanır, önemli bir gelişme ise, tiyatroların mizahi oyunlara da yer vermesidir.

Gazete ve dergiler ise mizah sanatçılarının ürünlerine geniş yer vererek Kıbrıs Türk Toplumundaki mizahi susuzluğu giderirler.

Başlangıcından günümüze, gazete ve dergilerde yazılı mizah dalında eser veren kişiler şunlardır:

Cengiz Mehmet - Jon Rifat (1878-1956), Ulviye Mithat (1906-1980), Ahmet Muzaffer Gürkan (1924-1962), Nevzat Yalçın. Mehmet Ali Bayraktaroğlu -Akıncı- (ölümü: 1922), Yavuz Bedevi (Doğum ve Ölüm tarihi bilinmiyor), Altan Yavuz, Harid Fedai. Hüseyin İrkad, Mahmut İslamoğlu, Özker Yaşın, Kutlu Adalı, Pembe Marmara (1925-1984), Hasan Şaşmaz, Ulus İrkad, Bülent Fevzioğlu, Kenan İnâççı.

Mizahi kitap yayımlayan kişiler:

M. Şinasi Tekman , "Nasreddin Hoca Şiirleri" (1954). Reşat Süleyman Ebeoğlu (1877-1963) "Ezop Masatları" (1947). Bener H. Hakeri. "Şiirlerle Nasreddin Hoca" (1956). Hüseyin Murat, "Kıbrıs'tan Şaka-Fıkra-Nükteler" Cilt: 1-2. (1962). "Mecburi Kılıbık Başkan" Cilt: 1-2-3, (1970-71). Kutlu Adalı, "Çirkin Politikacı Pof" (1969), "Hayvanistan" (1969), "Nasreddin Hoca ve Kıbrıs (1971). Özker Yaşın, "Hödükname" (1970), Hasan Şaşmaz, "Aslı Bu mu?" 5 cilt. (1984-87). Mustafa Gökçeoğlu, "Kıbrıs Halk Fıkraları (1992). Kadri Şah, "KKTC'nin Batı Yakası (1993), "KKTC'nin Doğu Yakası" (1994).

Mizahi oyun yazar ve sahneye uyarlayan kişi ve kurumlar:

Ali Sedat Hilmi Törel, "Kahire'nin Bir Arap Lokantasında" (1956). Nazım Ali İleri (1897-1977) "Yahudi'nin Davası (1931) "Otel Tercümanı" (1932). Özden

Selenge Serak. "Ağustos Böceklerini Unutma (1981), "Annem Niçin Miyavladı" (1982). "Kim Bu Adam" (1985), Ulus Irkad. Alper Susuzlu "Ah Şu Kıbrıslılar" (1990), "Salise'nin Bendoları" (1991). Kemal Tunç, Osman Balıkcıoğlu, Yücel Köseoğlu "Aleko ile Caher". Bülent Fevzioğlu, Alper Susuzlu "Ve Garafil Ve Yasemin" (1994). Lefkoşa Belediye Tiyatrosu: "Oku Adam Ol" (1981). "Kuzeyname" (1982), "Doktor Civanım (1984). Komedi Tiyatrosu: "Bay-bay Romantik Kıbrıs", "Har Çiçeği Cavidan" (1980-1995)."²⁴

"Çizgiye dayanan mizah ürünlerine geldiğimizde aklımıza gelen Karikatürdür. Karikatürü de kendi içinde ikiye ayırmak mümkündür:

1. Yalnız Çizgiye Dayanan Karikatür
2. Balonlu Karikatür (Hem çizgi hem söze dayanan karikatürdür. Bu yöntemde karikatürü oluşturan kişilerin konuşmaları balon içerisinde verilmektedir)

Kıbrıs Türk Karikatür sanatının ilk örnekleri "Davul" (1922-1923) mizah gazetesinde görülür. Bu karikatürlerin sahibi, Kıbrıs Türk Basınında "Klişeci Rifat" olarak bilinen Ahmet Rifat Efendi (1892-1975)'dir. Davul'da yayımlanan karikatürlerin çoğu Türk Kurtuluş Savaşı üzerinedir; Anadolu'ya saldıran emperyalistler eleştirilmekte, Mustafa Kemal'le birlikte bağımsızlık mücadelesi veren Anadolu insanı yüceltmektedir.

Ahmet Rifat Efendi, ilk karikatürcü olmanın yanında; Kıbrıs Türk basınında, Osmanlıca harflerle karikatürlerini yayınlayan ilk ve son kişidir aynı zamanda. 1920'den 1940'lı yılların başına kadar toplumda herhangi bir karikatürcü yetişmez. Kıbrıs Türk karikatürcüleri 1940-1950'li yılları arasındaki Kıbrıs Türk Basını'nda gözükmeye başlarlar. Dönemin en güçlü karikatürcüleri İsmet V. Güney, Şevki Çankaya ve Ramiz Gökçe'dir. 1955 yılında Ramiz Gökçe karikatürlerini "Çizgi" isimli albümde toplar. Albüm aynı zamanda Kıbrıs Türk Karikatür Sanatı'nın ilk albümüdür... Bu yıllarda "Yazılı Karikatür" anlayışı etkindir...

1960-1970 yılları arasında günlük gazetelerin yanısıra; "Karga" (1964-1965) ve "Amcabey" (1965-1966) isimli mizah dergilerinde de karikatürlerin yayınlandığı görülür. 1970'li yıllar, Kıbrıs Türk Karikatür sanatının yenileşme dönemidir. "Yazılı karikatür" anlayışı, yerini daha az yazıyla yansıtılan karikatür türüne bırakır. Güner Pir, Erdoğan Baybars, Erten Kasımoğlu ve Serhan Gazioğlu bu anlayışın öncüleri olarak günlük basında gözüktürler.

²⁴ Çakmak, Hüseyin, Mizahi Çizgiler ve Öyküler, Lefkoşa :Işık Kitabevi Yayınları.

1980'li yıllarda "Yazısız Karikatür" (Çizgiyle Mizah) anlayışı başlar. Karikatürcü Musa Kayra'nın öncülük ettiği bu akım kısa zamanda yaygınlaşıp, yeni karikatürcülerin ortaya çıkmasına neden olur: Serhan Gazioğlu, Necmi Astam, Musa Kayra, Hüseyin Çakmak. Mustafa Azizoğlu, Zühal Denizci, Alper Susuzlu, Mustafa Tozakı, Mehmet Ulubatlı, Bertan Soyer, Cemal Tunceri, Utku Karsu ve Arif Albayrak isimli karikatürcüler, çizgiyle mizah anlayışıyla gazetelerde, dergilerde çizmeye başlarlar.

Kıbrıs Türk Karikatürcüler Derneği'nin kurulmasıyla (1986). karikatür sanatı gelişip yaygınlaşmaya başlar. Karikatür sanatçıları, örgüt çatısı altında gerçekleştirilen etkinliklere katılmanın yanında; dış dünyaya yönelip uluslararası başarılar kazanırlar. Bu başarıların bazıları şunlardır:

Hüseyin Çakmak: Uluslararası Bordighera Karikatür Yarışması, "Altın Hurma, 1989-İtalya. Uluslararası Ancona Karikatür Yarışması "Gümüş Madalya". 1991-İtalya. Uluslararası Bordighera Karikatür Yarışması "Avrupa Konseyi Ödülü", 1989-İtalya. Uluslararası Humour Center Karikatür Yarışması "Bronz Madalya" 1993-Rusya. Musa Kayra: Muğla Belediyesi Karikatür Yarışması "İkincilik Ödülü", 1987-Türkiye. Uluslararası Nasreddin Hoca Karikatür Yarışması "Özel Ödül", 1980-Türkiye. Uluslararası Taejon Karikatür Yarışması "Özel Ödül", 1994-Güney Kore. Alper Susuzlu: Tib-VVats Karikatür Yarışması "Birincilik Ödülü" , 1986- İsviçre. Uluslararası Skopje Karikatür Sergisi "Senato Ödülü" 1995- Makedonya. Mustafa Tozakı: Tib-Wats Karikatür Yarışması "İkincilik Ödülü" , 1986-İsviçre. Bertan Soyer: Uluslararası Essen Karikatür Yarışması "Özel Ödül". 1992-Almanya. Uluslararası Cafam Karikatür Yarışması "Özel Ödül" 1993-Kolombiya. Arif Albayrak: Etos Karikatür Yarışması "Özel Ödül", 1994- İsviçre.

Kıbrıs Türk Karikatür Sanatı, diğer mizah dallarına oranla önemli bir yol katederek evrensel bir nitelik kazanmıştır. Günümüzdeki Kıbrıs Türk karikatürü ve sanatçıları birçok ülkede tanınmakta, Dünya karikatürüyle boy ölçüşebilmektedir. Kıbrıs Türk Karikatürcülerinin dış dünyada tanınmasına katkı sağlayan diğer bir faktör ise, uluslararası anlayışla yayımlanan "Akrep" {1988-) mizah ve karikatür gazetesidir...

Kıbrıslı Türk karikatürcülerinin yayımladığı karikatür ve çizgi roman albümleri: Ramiz Gökçe. "Çizgi" (1955). Musa Kayra, "Cızzzgıcıklar" (1983). Necmi Astam. "Taşlar" (1984). Güner Pir. "Karabey" (1985). Alper Susuzlu, "Afrodit Adasından Çizgiler" (1992). Utku Karsu, "Ali Baba'nın Çiftliği" (1992). Erdoğan

Baybars, "Lololo" mizah ve karikatür dergisi- 3 sayı- (1993). Cemal Tunceri "Isırgan Otu" (1996)

Kıbrıs Türk Karikatürcüler Demeği'nin yayımladığı albümler:

"Çevre" karikatürleri albümü (1994). Turhan Selçuk, "İnsan Hakları" karikatür sergisi albümü (1994). "10. Yır" karikatür albümü (1996)..."²⁵

Tezimizin Konusu "Türk Mizahı'nda Fıkralar, Nükteler ve Kıbrıs Halk Fıkralarının Tasnifi" olduğundan yukarıda saydığımız mizah türleri üzerinde fazla ayrıntıya girmemeyi tercih ettik.

²⁵ Çakmak, Hüseyin, a.g.e.

B- MİZAH İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ TEORİLER

Gülme, yüzyıllarca insanoğlunun en önemli davranış biçimlerinden birisi olmuştur. Filozoflar, psikologlar, biyologlar, sosyologlar ve halk bilimciler bu konu üzerinde durmuşlar, gülmenin sebeplerini, sosyal ve psikolojik fonksiyonlarını ve toplumların sosyal yapılarındaki rollerini açıklamaya çalışmışlardır.

Gülme konusunda Batı'da antik dönemden günümüze kadar çeşitli teoriler ileri sürülmüş ve bu teorilerle gülmenin analizi ve sınıflaması yapılmaya çalışılmıştır. Ancak bu konuda kısmen başarılı olunabilmiştir. Çünkü; gülmenin nedeni çoğu zaman tek bir sebebe bağlanıp açıklanmaya çalışılmıştır. Bazı bilim adamları gülmenin sebebini insanların kendilerini başkalarıyla kıyasladıklarında kendilerini üstün durumda görmelerinden doğan bir duygu olarak açıklarken, bir kısmı birbirlerine zıt veya birbirleriyle uyumsuz olan iki fikrin birleşmesinden doğduğunu, bir kısmı da kötülüğe karşı kayıtsız olma, bir mücadeleden galip çıkma; dil ve davranış üzerinde sosyal baskıdan kurtulmanın yarattığı sevinç rahatlama olarak açıklanmaktadır. Her biri birer teori haline getirilmiş olan bu fikirler, gülmeyi ve nedenlerini tam olarak açıklayamamışlar, eksik bazı kısımlar bırakmışlardır. Buradaki eksikliğin nedeni, insanların çok değişik durumlarda gülmesidir. Bu nedenle bütün gülme durumlarını kapsayacak eksiksiz bir tanıma ulaşmak güçtür.

John Morreall "Gülmeyi Ciddiye Almak" adlı eserinde mizahî olmayan ve mizahî olan gülme durumlarını sınıflandırmıştır. Buradaki sınıflandırmaya yer vermenin konuyu daha iyi aydınlayacağı kanısındayız:

Mizahî olmayan gülme durumları:

- ❖ Gıdıklama
- ❖ Cee yapma (bebeğe bir görünüp bir kaybolma biçiminde gerçekleşir)
- ❖ Havaya atılıp tutulma (bebeklerde)
- ❖ Sihirbazlık numarasını izlemek
- ❖ Tehlikeyle karşılaşmanın ardında kendini yeniden güvence içinde duyumsama
- ❖ Bir bulmaca ya da sorunu çözme
- ❖ Bir spor etkinliğini ya da oyununu kazanma
- ❖ Yolda eski bir dostla karşılaşma
- ❖ Piyangodan para çıktığını öğrenme
- ❖ Zevkli bir işe girişme
- ❖ Utanç duyma

❖ Histeri

❖ Azot oksit soluma (Son üç durum “Mizah ile ilgili yeni bir teori” kısmında incelenecektir.)

Mizahi gülme durumları:

❖ Fıkra dinleme

❖ Birisinin bir fıkrayı mahvettiğini duyma

❖ Bir fıkrayı anlamayan birisine gülme

❖ Birisini garip giysiler içinde görme

❖ Bir örnek giyinmiş erişkin ikizlere rastlama

❖ Birisinin bir başkasının taklidini yaptığını görme

❖ Saçma sapan böbürlenmelere ya da “abartılı öykülere” kulak misafiri olma

❖ Usturuplu hareketlere kulak misafiri olma

❖ Üçlü uyaklar ya da aynı cümle içerisinde çok fazla ses benzeşmesi duyma

❖ Ses ya da hece karışması ve cinaslara kulak misafiri olma

❖ Bir çocuğun büyüklere özgü bir ifadeyi yerli yerinde kullandığını duyma

❖ Yalnızca aptalca bir hava içinde olma ve yerli yersiz herşeye gülme

Gülmenin özüne ulaşmadaki güçlüğün bir kısmı, gülmeyi insani duygu ve davranışlar arasında sınıflandırmanın bile açık ve seçik olmamasından kaynaklanmaktadır. Korku ya da sevgi üzerine yazılmış psikolojik ve edebî metinlere baktığımızda, farklı yaklaşımlarla karşılaşıyorsak da, bu yaklaşımların temel noktalarda uzaklaştıklarını görürüz. Örneğin; korku, zarar verici bir durumun algılanışıyla bağlantılı bir duygudur. Kuramcılar Aristoteles’den bu yana bu kadar anlaşılmışlar, korkunun kaçma dürtüsüyle olduğu kadar eylemlerimizle de bağlantılı olduğu konusunda aynı görüşleri paylaşmışlardır.

Öte yandan, gülme teorilerine baktığımızda, temel noktalarda bile böylesi bir uzaklaşmanın hiç olmadığını görürüz. Bazıları gülmenin duyguyla bağdaşmadığı konusunda diretirken, bazıları gülmeyi duygu olarak sınıflandırmışlardır. Bir bakıma gülmenin, bir duygu değil, bir davranış biçimi olduğunu söylemek doğru gibi görünse de, gülmenin esnemek ya da öksürmek gibi, yalnızca fizyolojik bakımdan açıklanacak bir davranış olmadığı da açıktır. Gülme her nasılsa duygularla bağlantılıdır. Örneğin, coşkuyla, küçümsemeyle, sersemlikle güleriz.

Gülmeyi insan eylemlerine bağlamaya çalışmanın güçlükleri de vardır. Korku kaçmaya yol açar, oysa gülmenin yol açtığı hiçbir eylem yok gibi görünmektedir.

Gülmenin hayatta kalabilmeye ilişkin değerini ve bunun nasıl gelişim gösterdiğini araştırarak olursak, yine bir takım sorunlarla karşılaşırız. Birçok kişi gülmenin hayatta kalabilmeye ilişkin bir değerinin olmayacağını ve içinde geliştiği türe yalnızca sekte vurabileceğini öne sürmüşlerdir. Gülme bir an için kesilir, kaslarda güç yitimi görülür; hatta şiddetli gülmelerde kas denetimi bile yitirilebilir. Örneğin, insanın bacakları bükülebilir, elinde olmadan idrarını salabilir.²⁶

Bu bilgilerden sonra üzerinde duracağımız dört teoriyi açıklayacağız ki bunlar; Üstünlük Teorisi, Uyumsuzluk Teorisi, Rahatlama Teorisi ve John Morreall'in öne sürdüğü Mizahla ilgili Yeni Bir Teori'dir.

²⁶ Morreall, John, Gülmeyi Ciddiye Almak, çev. Kubilay Aysevenler- Şenay Soyer, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, ss. 5-6.

1- ÜSTÜNLÜK TEORİSİ

En eski ve olasılıkla hâlâ en yaygın gülme teorisi, gülmenin bir kişinin diğer insanlar üzerindeki duygularının bir ifadesi olduğudur.

Bu teorinin geçmişi Platon'a kadar götürülebilir. Ona göre; gülmenin uygun nesnesi, insani şeytanlık ve budalalıktır. Platon için, bir kişiyi gülünç kılan şey, onun kendisini bilmemesidir. Gülünç kişi, kendisini gerçekte olduğundan daha varlıklı, daha hoş, daha erdemli ya da daha akıllı sanan kişidir. Platon'a göre; biz böyle insanlara gülmekten zevk alırız, ancak bizim onlara gülmemiz, belirli bir kötölemeyi içerir ve kötöleme de zararlı bir şeydir. Platon onu "ruh acısı" olarak adlandırır. Bunun dışında Platon, gülmede, insanların kusurlar üzerine odaklandığını belirterek gülmeyi beslememiz gerektiğini, güldüğümüz kusurlardan bazılarının bize de bulaşabileceğini söylemektedir. O, gülmeye kapılan insanın kendini kaybettiğini; kendini kaybeden insanın da insansal yanını yitirdiğini vurgular. Bu yüzden de gülmenin ahlak bozucu bir niteliğe sahip olduğunu ve gülmenin kısıtlanması gerektiğini belirtir. Ayrıca Platon, edebiyatta insanın gülerken betimlenmesini bile zararlı bulmuştur.²⁷

Aristoteles gülmeyi şöyle tanımlamaktadır: "gülme çirkinlik ve küçük düşmeyle yakından ilgilidir".²⁸ O, gülmenin aslında alayın bir türü olduğu konusunda Platon ile aynı görüşteydi. Ona göre nükte ise; gerçekte adam edilmiş küstahlıktır. Ayrıca, insanlar kendilerine gülünmesinden hoşlanmadıkları için, gülmenin, haksızlık yapanları, yeniden doğru yola sokan bir toplumsal düzenleyici gibi hizmet verebileceğini söyleyerek gülmenin bu değerinin de fazla önemsenmemesi gerektiğini belirtir. İnsanoğlunun gülerken aşağılık olan şeye ilgi gösterdiği için, O, aşırı gülmenin iyi bir yaşamla uyuşmayacağına ısrar eder. Ayrıca şakacı tutumun insanı önemli şeylere karşı gayri ciddi yapacağı için kişinin karakterine zararlı olabileceğini de söyler.

Aristoteles, aşırı gülen kişilerin ahlâksal olarak arzulanabilir yoldan nasıl saptıklarını da tartışır. Güldürülerde ipin ucunu kaçıranları soytarılar olarak nitelendiriyor. O, mizahî davranışı büsbütün kınamaz; bununla birlikte, kendileri gülünç hiçbir şey söylemeyip, söyleyenlerden rahatsız olan kişilerin kaba ve haşın göründüklerini kabul eder.

²⁷ Morreal, John, a.g.e, ss. 8-9.

²⁸ Koestler, Arthur, Mizah Yaratma Eylemi, çev. Sevinç Kabakçıoğlu- Özcan Kabakçıoğlu, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, s. 40.

Ona göre: “Çoğu insan gereğinden fazla eğlenmekten ve nükte yapmaktan zevk alır. Nükte alay etmenin bir türüdür ve yasa koyucular alay etmenin bazı türlerini yasaklarlar –belki nüktenin bazı türlerini de yasaklamalıdır.”

Platon ve Aristoteles tarafından ortaya konan üstünlük teorisi, daha sonraki düşünürler üzerinde etkili olmuştur. Hobbes teoriiyi daha da güçlendirmiş ve geliştirilmesinde büyük role sahip olmuştur. Ona göre; insan ırkı birbiriyle sürekli savaşım içinde olan bireylerin bir koleksiyonudur. O; insanlığın genel eğiliminin, yalnızca ölümle sona eren, bitmez tükenmez bir güç arzusu olduğunu öne sürer ve insanın daha önceki zayıf durumunu görünce yücelik duygusuna kapıldığını söyler. O da Platon ve Aristoteles gibi gülmenin kişinin karakterine zararlı olabileceğini düşünmekteydi. Başkalarına yukarıdan bakarak kendi kendini iyi hissetmenin yanlış bir şey olduğu kanısındaydı. O, bir kişinin, kendisini başkalarıyla karşılaştırmaktan ötürü değil de, “kendisindeki bazı yetenekleri aniden kavramış olmasından” ötürü güldüğünü kabul eder.

Gülmeyle ilgili ilginç bir gelişme de, gülmeyi ilk insanların saldırgan tutumlarından çıkarsamaya yönelik bir gelişim çizgisi içinde anlama çabasıdır. Örneğin; etolog Konrad Lorenz, gülmeyi kontrol altına alınmış bir saldırganlık olarak görür. Bir çok kuramcı, fiziksel gülme davranışının saldırgan tutumlardan nasıl kaynaklandığı ve hâlâ bu düşmanca özelliğini nasıl koruduğu konusunda çeşitli düşünceler ileri sürmektedirler.

Anthony Ludovici, gülmeyi kişinin bazı özel durumlara ya da genelde çevresine “olağanüstü uyum” duygusunun bir ifadesi olarak tanımlar. Ona göre gülme, düşmana fiziksel bir meydan okuma ya da bir gözdağıdır. Ludovici, gülmenin herhangi bir duruma, düşmana ondan daha güçlü ve daha iyi uyum sağladığımızı anlatma yolumuzun olduğunu söyler. O, birisinin bize güldüğünde kendimizi korkmuş hissettiğimizi, tıpkı bir hayvanın ağzını açıp bize dişlerini göstermesi gibi; çünkü gülen kişi kendisini kendisine meydan okuyan bir düşmanın yerine koyduğunu belirtir. Ayrıca insan gelişiminde tıpkı fiziksel cesarete olduğu gibi, bir kişinin bir başka kişiden üstün olabildiğini göstermenin birçok yolu olduğunu bu nedenle de gülmede “üstün uyum” iddiasının yalnızca güç ve çeviklik üzerine değil, aynı zamanda akıllılık, genel olarak anlayış ve sağlık üzerine de odaklandığını vurgular.

Gülmenin evrimini araştırıp bulmaya çalışan diğer bir girişimci de Albert Rapp’dır. Ona göre, her gülme ilkel bir davranıştan kaynaklanmaktadır; bir eski zaman ormanında geçen düellonun zafer kükremesi gibidir. Zaferin sese dönüşmesi

olgusu, insanın gelişiminde, büyük olasılıkla, eski dönemlere uzamaktaydı ki, dil ortaya çıkmadan önce de vardı. Bu anlayışla Rapp, Donald Hayworth'dan alıntı yaparak gülmenin, "diğer grup üyelerinin güvenlikle rahatlamalarını sağlayan sessel bir işaret" olabileceğini önermiştir.

Modern gülme anlayışında atılan diğer bir adım, alay etmenin nasıl ortaya çıkmış olabileceğiydi. Rapp, önceleri insanların, kavgayı kaybetmiş olan savaşçının morarmış gözüne, kırılmış koluna güldüklerini, daha sonraları ise kavga etmenin dışında oluşabilen herhangi bir incinme hatta sakatlık işaretlerine güler olduklarını, çünkü bu işaretlerin kişinin dövüşte yenilmiş olduğunun göstergesi olduğunu belirtir. Rapp "zayıflık, sakatlık ve hayata yenik tarafın mahvolmuş görünümünün , ki bu görünüm bir zamanlar zafer gülüşünü başlatırdı, modern vekilleridir; günümüzde bile sakatlandığımıza ya da yapmış olduğumuz bir yanlışla gülünmesinden çekiniriz, aynen yenilmiş olduğumuza gülünmesinden çekindiğimiz gibi" der. Rapp modern mizahtaki bu alay ögesinin bütünüyle açık olmadığını kabul eder, ancak bunun gülünen kişiye karşı bazı zamanlar takınılan sevgi ve yardımseverlik duygusunu içeren bir anlam yüklememizden kaynaklandığını söyler.

Alay etmenin mizahtaki çeşitli modern biçimler içinde vardığı son nokta, kendi kendine gülmedir. Rapp, kendi kendimize güldüğümüzde, üstünlük duygusunu hâlâ taşımakta olduğumuzu; alay ettiğimiz şeyin, kendi kendimizin belli bir kötü durumdaki resmi olduğunu söyler. Ayrıca O, "kendi kendinize güldüğünüzde gülen tarafınız kendisini gülünen tarafınızdan koparmıştır" der. Yani kişi gülme eylemini kendisi olarak değil, oluşan ikinci benliğiyle gerçekleştirir; yaşadığı olaylara kendinden uzak somut olaylar olarak bakar.²⁹

Nasrettin Hoca fıkralarını incelediğimiz zaman fıkralardan bazılarının üstünlük teorisini doğrulayan bir espriye sahip olduğunu görürüz. Rapp'ın yukarıda belirttiği görüş ile ilgili de Nasrettin Hoca'nın birçok fıkrası vardır. Bu fıkralarda Nasrettin Hoca kendi kendisiyle alay ederek mizahı en üst noktaya çıkarmıştır. Bu fıkralardan bir tanesi şöyledir: Hoca bir gün eşeğine binmek için sıçrar ve yere düşer. "Ah yaşlılık" der. Etrafında bakar ki kimse yok. O zaman "Senin gençliğini de biliriz" diyerek kendisiyle alay eder. Bu fıkrada kendisinin ikinci benliğiyle alay, mizahın en yüksek noktasını teşkil eder.³⁰

²⁹ Morreal, John, a.g.e., ss. 9-14.

³⁰ Türkmen, Fikret, "Mizahta üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara: 1996, ss. 4-7.

Gülmenin üstünlük duygusuyla ilgili olduğunu belirten fizyolojistler gibi Charles Baudelaire’de bu konuda kendi görüşlerini belirtmiştir. Üstünlükle ilgili yazılarında geçen bir bölüm şu şekildedir: Yaşamdaki en sıradan olgulardan birini ele alalım; buzlu bir yerde yada kaldırımda yürürken düşen birini getirelim gözümüzün önüne. Böyle birine bakmaktan daha hoş ne vardır? Hemen yüzümüzün biçimi bozulur, yüz kaslarımız yaylı bir oyuncak gibi oynamaya başlar. En azından yüzümüz çarpuk çarpuk olmuş, belki de temel bir organımız da bir kopma falan olmuştur. Ama ne ki, gülme dediğimiz şey, önüne geçilmez bir biçimde ve birden başlamıştır artık. Kuşkusuz bu durumu iyice irdelersek gülen kişinin düşüncesinin dibinde yatan bilinçsiz bir gururla karşılaşırız. İşte gülmenin çıkış noktası burdadır; “Ben düşmüyorum; ben dimdik yürüyorum; benim ayağım yere sağlam basmaktadır. Kaldırım taşını görmeyecek kadar salak biri değilim ben”.³¹

J. Morreal üstünlük teorisinin Hobbes tarafından formüleştirelmesinden bu yana teoriye karşı verilmiş olan tepkiyi şöyle açıklar: “Bu tepki, gülmenin alay olabileceğini reddetmeyi içerir. Voltaire’e göre; gülme, ortadaki bir durumla eğlenme duygusundan kaynaklanır, ki bu, kesinlikle küçük görme ve öfkeyle bağdaşmaz.” Morreal’e göre; üstünlük teorisine getirilen eleştirilerdeki tutarsızlık, bazen insanların diğer insanlarla alay etmek için güldükleri apaçık bir olguyu reddetmiş olmasıdır. Gerçekten, insanlar başkalarının talihsizliklerine sık sık gülerler; tarih boyunca da böyle yapmış oldukları görülmektedir. Örneğin; aslanlar tarafından parçalanan Hristiyanları zevkle seyretmek için Colosseum’a gelen Romalılar, arenadaki bu acı çeken ve ölen insanlara gülmüşlerdir.

Bölümün başında verdiğimiz gülme durumları listesine baktığımızda, çoğunun üstünlük teorisiyle uyuşmadığını görürüz. Örneğin, bir bebeğin gıdıklandığında ya da “cee” dendiğinde gülmesi, ondaki üstünlük duygusuna yüklenemez. Çünkü, bu tür gülmeler, bebeğin başkalarıyla kendisini karşılaştırıp kendi imgesini henüz çıkarsamasından çok önce, aslında bebek kendisini çevresindekilerden ayrı bir varlık olarak ayırt etmeden önce başlar.

Daha büyük çocuklar ve yetişkinler kendilerini değerlendirebilirler ve üstünlük duygusuna sahiptirler. Ancak güldüğümüz bir çok durumlarda, üstünlük duygularını gerektiren hiçbir şey yoktur. Yetişkinler de, gıdıklandıklarında, bebekler gibi gülebilirler; bir sihirbazlık numarası gördüklerinde ya da sokakta eski bir

³¹ Baudelaire, Charles, Gülmenin Özü, çev. İrfan Yalçın, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997, ss. 9-10.

arkadaşlarıyla karşılaştıklarında da gülebilirler. Bu durumların hiçbirinde bir kendi kendini değerlendirme söz konusu olsaydı, gülen kişinin ona üstün gelen sihirbaz karşısında aşağılık duygusuna kapılması gerekirdi.

Mizahi olmayan gülme durumlarının yanı sıra mizahi gülmede de üstünlük duygularını içermeyen pek çok gülme örnekleri vardır. Daha çok sözel mizahta, üçlü uyak kullanılarak ya da aynı sesi sürekli yineleyerek güldürmeyi amaçlamakta olduğu gibi, kişi kendi kendini değerlendirmeye gereksinim duymaz. Çoğu cinaslar da zaten, daha çok sözlü oyunlardır ve üstünlük duygularını uyandırmayı gerektirmez. J. Morreal konuyla ilgili kendi yaşamından örnekler verir: Bir zamanlar birisi şaka yapmak için ben evde yokken buzdolabıma bir bowling topu koymuştu. Daha sonra mutfağa gidip dolabın kapısını açtığımda, gördüğüm manzara karşısında gülmekten öldüm. Ancak bu, hiçbir şey için değildi; üstelik hiç de üstünlük duygusu yoktu. Yalnızca, bu nesneyi uygun olmayan bir yerde görmüş olmaktan ötürü gülmüştüm. Bunun dışındaki bir örnek de şöyledir:

Arasıra, yataktan kalkar ve daha tam uyanamadan kahvaltımı yaparım. Böylesi günlerin birinde, birden bire ne yaptıysam kahve kabını ocaktan alıp masanın üzerine getirdiğimi ve mısır gevreklerinin üzerine bir fincan kahveyi döktüğümü hatırlıyorum. Oracıkta gülmekten kırıldım. Yapmış olduğum şeyin saçmalığı böyle bir durumda kendime olan özsaygımı arttırmadı; tersine yitirtti. J. Morreal'in kendi yaşantısından aktardığımız bu örnekte de açıkça görülen bütün gülme durumlarının üstünlükle açıklanamayacağıdır.

Üstünlük teorisinden çıkarılacak genel sonuç, bu teorinin kapsamlı bir gülme teorisi olmayacağıdır; Çünkü, üstünlük duygularıyla ilgili olmayan hem mizahi hem de mizahi olmayan çeşitli gülme durumları vardır.³²

³² Morreal, John, a.g.e., ss. 12-15, 18-20-23.

2- UYUMSUZLUK TEORİSİ

Uyumsuzluk teorisine geldiğimizde, ilgimizi gülmenin duygusal ya da duyumsal yanından, bilişsel ya da düşünsel yanına çeviririz. Üstünlük teorisinde eğlence birinci derecede etkili iken uyumsuzluk teorisinde birinci derecede zafer kazanma ya da yengi duygusu etkilidir. Uyumsuzluk teorisi için umulmadık, mantıksız ya da şöyle ya da böyle uygunsuz olan bir şeye karşı gösterilen zihinsel bir tepki diyebiliriz. Her iki teoride de gülmeyi başlatan bir ikilik ya da karşıtlık vardır. Ancak üstünlük teorisi, bu ikiliğin gülenin kendini değerlendirmesi ile, başka birini (veya daha önceki kendini) değerlendirmesi arasında olması gerektiğini belirtirken uyumsuzluk teorisi, gülmeye üstünlük duygularının karıştırılabileceğini reddetmese de gülmedeki ikiliğin gülenin kendi önemini duyumsaması ve başkasını değerlendirmesi arasında bir karşıtlık durumu olması gerektiğini kabul etmez. Bunun yerine, daha genel bir uyumsuzluk kavramı çevresinde işlenmektedir.

Uyumsuzluk teorisinin ardındaki düşünce çok genel ve oldukça basittir. Buna göre, nesneler ve bu nesnelerin nitelikleri, olaylar vs. arasında belirli kalıpların bulunmasını beklediğimiz düzenli bir dünyada yaşamaktayız. Bu kalıplara uymayan herhangi bir şey başımıza geldiğinde güleriz. Pascal'ın belirttiği gibi, "Kişiyi, umduğuyla bulduğu arasındaki şaşırtıcı orantısızlıktan başka hiçbir şey daha fazla güldüremez".

Uyumsuzluk teorisi ilk kez Aristoteles tarafından irdelenmiş; ancak üstünlük teorisiyle uyuşmadığı için geliştirmeye girişmemiştir. Aristoteles 'Rhetoric' adlı eserinde; dinleyicileri arasında belli bir beklenti yaratıp sonra da onları beklemedik bir şeyle vurmanın, bir konuşmacı için iyi bir güldürme yolu olduğuna dikkati çeker.³³

En ünlü savunucuları, Kant ve Schopenhaver olan uyumsuzluk teorisi, ancak XVII. Ve XIX. Yüzyılda ayrıntılı bir biçimde işlenmiştir. Kant'ın gülme teorisi yalnızca uyumsuzluğu içermiyordu; o bir duygusal boşalma düşüncesini de içermekteydi. Fakat, uyumsuzluk düşüncesi Kant'ın gülmeye ilişkin açıklamalarında merkezi bir rol oynamaktadır. "Her şey katılırcasına gülmeyi başlatabilir" der ve şöyle devam eder: "Gülme yıkılan bir umudun hiçliğe doğru ani değişiminden doğan bir duygudur". Kant'ın konuyla ilgili verdiği fıkra örneklerinden birisi şudur: Zengin

³³ Morreal, John, a.g.e., ss. 24-25.

bir adamın mirasçısı debdebeli bir cenaze töreni düzenlemeyi diler, ancak bunu tam anlamıyla başaramayacağı için hayıflanır. Çünkü O, “yas tutmaları için tuttuğum adamlara ne kadar fazla para versem, o kadar neşeli görünürler!” der. Bu fikrayı duyunca güleriz, bunun nedeni bir beklentinin birdenbire hiçe dönüşmesidir. Burada dikkat edilecek şey, beklentinin kendisini umulan bir nesnenin olumlu bir karşıtına dönüştüremeyeceğidir. Öyle olsaydı, üzüntü kaynağı oluşturacak bir şey bile bulunabilirdi. Oysa beklenti hiçe dönüşmelidir.

Schopenhaver’in uyumsuzluk teorisi, Kant’ınkinden farklıdır. O, bir fıkranın can alıcı son cümlesinden ya da başka gülme durumlarından edindiğimiz duygulanımın, Kant’ın hiçbir şey diye öne sürdüğü gibi, olmayacağını, beklentilerimizin yıkılmadığını, bunun da konuyu sona erdirdiğini söyleyerek; bizim aslında beklemediğimiz bir doğrultuda duygulanım edindiğimizi belirtir. Schopenhaver’e göre; “her durumda gülmenin nedeni, bir kavramla, o kavram ilişkisi içinde düşünülen gerçek nesneler arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanmasıdır. Gülme de bu uyumsuzluktan başka birşey değildir”.

Kant’ın, Schopenhaver’in ya da diğer yorumcuların bireysel farklılıklarını bir kenara bırakırsak, sanırız uyumsuzluk teorisindeki eksiklik bütün gülme durumlarını açıklayacak kapsamda olmamasıdır. Yalnızca mizahi gülme durumlarını göz önünde bulundurduğumuzsa teori iyi işler. Ancak uyumsuzluğu içermeyen birçok mizahi olmayan gülme durumları da vardır.³⁴

Uyumsuzluk teorisinin sınırlılıklarının farkına varan ilk kuramcı, Kant’ın çağdaşı, James Beattie’ydi. Beattie, uyumsuzluktan yararlanır; ancak yalnızca bazı gülme durumlarının uyumsuzluktan yararlanarak açıklanabileceğini ifade eder. O, “duygusal gülme” ve “hayvansal gülme” diye adlandırdığı iki gülme türü arasında ayırım yapar. Duygusal gülme daima akla sunulmuş olan belli nesne veya düşüncelerin sonucunda heyecan yaratan duygudan ya da duyumdan ortaya çıkar. Ona göre, gülmedeki duygusal gülme nedenlerini uyaran şey uyumsuzluktur. Başka bir deyişle mizahi gülmenin nedeni karmaşık bir nesne veya bütün içinde birleşmiş olan ve aklın da bunun farkına vardığı iki ya da fazla uyuşmaz, uyumsuz kısımlar, koşullardır. Onun söz ettiği ikinci gülme türü olan “hayvansal gülme” ise zihinsel bir düzeyde oluşmaz. Bu nedenle de Beattie, uyumsuzluk terimiyle onu çözümlemeyi önermez. Ona göre; hayvansal gülme yalnızca duygulardan veya gülünç düşüncelerin

³⁴ Morreal, John, a.g.e., ss. 25-28.

algılanmasından değil, hayvansal ruh diye adlandırılan, bütünüyle maddesel olan nedenlerin işleyişinden kaynaklanan ya da kaynaklanıyormuş gibi görünen bazı bedensel duygulardan veya ani tepkiden doğar. Hayvansal gülme, uyumsuzluğu algılayacak zihinsel kapasiteye sahip olmayan bebeklerde görülen bir tür gülmedir; bu onların gıdıklanma gibi bir uyarıcıya tepkisidir. Yetişkinlerde de hayvansal gülmeyi gıdıklanma veya sevinç gibi durumlarda görürüz.

Beattie'nin uyumsuzluk terimiyle açıklanmayan mizahi olmayan bazı gülme tiplerine bakışına geldiğimizde Ona göre; uyumsuzluk bir zihinsel ya da kavramsal konudur, ve ardında psikolojik mekanizma vardır. O, gıdıklanma sonucu gülmenin karmaşık değil, basit olduğunu belirtir. Ayrıca zihinsel anlayışı içerip uyumsuzluğu içermeyen gülme durumlarının olduğundan da bahseder. Örneğin, bir bulmaca çözerken ya da bir akrabası gösterisini izlerken güldüğümüzde olduğu gibi. Bu durum yalnızca "hayvansal gülme" değildir; ancak, burada hiç de uyumsuzluk, "duygusal gülme" diye adlandırılan bu gibi durumların gerisinde bulunmaz.

Beattie, gülmenin uyumsuzluğa bir tepki olduğun iddiasına önemli bir nokta daha ekler. O, "Bir kişinin farkına vardığı her uyumsuzluk, gülme dürtüsünü başlatmaz" der. Bizim uyumsuzluk algımız, başka daha büyük bir duygulanımla karşılaştığında ortaya çıkan duygulanım gülmemize yol açmayacaktır. Bu, gülmenin, uyumsuzluk teorisinin aşırı zihinsel formülleştirilmelerinde sık sık gözden kaçırılan önemli bir özelliktir. Gülme, mizahta bile, yalnızca bazı uyumsuzlukların bilincine varılmasına ilişkin zihinsel bir sorun değildir. Eğer, bir uyumsuzluğun farkına varırsak, ancak bu uyumsuzluk bizi bir biçimde rahatsız ederse, herhalde bu duruma gülmeyiz. Daha önce Morreal'ın kendi yaşantısında verdiği buzdolabındaki bowling topu örneğini ele alacak olursak buzdolabında bowling topu yerine bir kobra yılanıyla karşılaşsa, bu duruma gülmek yerine hızla dolabın kapısını çarpıp kaçacaktı. Benzer şekilde başka bir örnek verecek olursak; bir arabanın çarpmış olduğu hayat dolu bir çocuğu görmek, uyumsuzluk yaratacak fakat gülmeye yol açmayacaktır. Beattie'ye göre; korku, acıma, ahlâksal kaygılardan doğan hoşnutsuzluk, öfke ya da nefret uyumsuzluğa gülme eğilimimiz karşısında ağır basabilir.

Gülmenin uyumsuzluğa karşı bir tepki olduğu şeklindeki bir görüşü, gülme için, evrensel bir olgu olarak kabul edemeyiz. Uyumsuzluk, bütün mizahi durumlarda söz konusu olsa da mizahî olmayan birçok gülme durumunda söz konusu değildir.³⁵

³⁵ Morreal, John, a.g.e., ss. 28-31.

3- RAHATLAMA TEORİSİ

“Rahatlama teorisinin değişik yorumları olmasına karşın bütün bu yorumların ortak bir noktası vardır ki, bu da gülmenin, sinirsel enerjinin ortaya çıkışı olarak görüldüğü, fizyolojik olan bakış açısıdır.”³⁶

“Rahatlama teorisi, ilk olarak Descartes (1649) tarafından tarif edilmiş. Ona göre gülme “Bir kötülüğe karşı kayıtsız olduğumuzda veya ondan zarar gelmeyeceğini anladığımızda meydana gelen sevinçtir”.³⁷

Rahatlama teorisine, en erken, Shaftesbury’nin 1711 yılında yayımlanmış olduğu “The Freedom of Wit and Humor” (Nükte ve Mizahın Özgürlüğü) başlıklı makalesinde rastlıyoruz. O, burada şunları söylemektedir: “Açık yürekli insanların doğal ve rahat ruh halleri kısıtlandığında ya da denetim altına alındığında, içinde bulundukları sıkıntılı durumdan kurtulmak için başka hareket yolları arayacaktır; ister taşlamayla, öykülemeyle, ister soytarılıkla olsun, bu insanlar az ya da çok kendilerini gösterdikleri için bu durumdan hoşnut olup, üzerlerindeki baskılardan öç almış olacaklardır”.³⁸

“Mc Dougall “Gülme, insan ırkında duygudaşlığa karşı bir panzehirdir, diğer insanların kusurlarının bunaltıcı etkisine karşı kalkan oluşturan koruyucu bir tepki olarak doğmuştur” der.”³⁹

“Gregory 1924’te çeşitli görüşleri toplamış ve sistemleştirerek, gülmeye sebep olan durumların hepsinde rahatlama unsurunun bulunduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, bir mücadeleden galip çıkmanın, düşmanın etkisizliğinin farkına varmanın verdiği rahatlık gülme sebebidir. Korkudan veya acıdan, dil ve davranışlar üzerindeki sosyal sınırlamalardan kurtulma da rahatlatır. Zevk ve acının aktörleri aynı anda harekete geçerler, sonuçta gülme, sıkıntılı durumun aniden ortadan kalmasıdır.”⁴⁰

“Rahatlama teorisine göre, kişi ya serbest kalan sinirsel enerjiyle gülme durumuna girebilir, ya da gülme durumunun kendisi, sinirsel enerjinin serbest kalmasına olduğu kadar, birikmesine de neden olabilir.

Herhangi bir yasak, bir kişinin, ne yasaklanmışsa onu yapma arzusunun artmasına neden olur ve bu hedefine ulaşamamış arzu kendisini açığa çıkarılmamış sinirsel enerji olarak gösterebilir. Örneğin, çocuklar koşmak ya da bağırarak

³⁶ Morreal, John, a.g.e., s. 32.

³⁷ Türkmen, Fikret, Nasrettin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi), İzmir: Akademi Kitabevi Yayınları, 1999, s. 31.

³⁸ Morreal, John, a.g.e., s. 32.

³⁹ Koester, Arthur, a.g.e., s.41.

⁴⁰ Türkmen, Fikret, a.g.e., ss. 31-32.

istediklerinde, sıklıkla oturmaya ve sessiz olmaya zorlanırlar. Onların açığa çıkmamış sinirsel enerjileri, tamamen kas gerilimleriyle ve kıpır kıpır olmalarıyla kendini bir diktatörün ağır kısıtlamaları altında yaşamaya zorlanmış kişilerde görülebilir.

Gülmeye yol açan birçok yasak, cinsellik ve şiddete karşı koyulmuş olan geleneksel toplumsal yasakları akla getirir. Bütün kültürler cinsellikle ilgili bazı eylemleri yasaklarlar. Rahatlama teorisine göre, böyle sınırlamalar, insanların cinsel arzularını baskı altında tutmalarına neden olur ve bu yüzden ne zaman biri, örneğin bir komedyen, tabuları yıkar ve cinsellik üzerine konuşursa, yasaklanmış olan cinsellikle ilgili düşünceleri kışkırtır ve baskı altında tutulan cinsel enerjinin bir kısmının gülmeye salıverilmesine yol açar. Şiddete karşı koyulan toplumsal yasaklamaların ise, baskı altında tutulan benzer bir tür enerjiye neden olduğu düşünülmektedir. Örneğin, bir öğrenci öğretmeninden nefret ediyorsa, bu nefretini öğretmene saldırarak göstermesine izin verilmez. Fakat, öğretmen bir başkası tarafından şiddete maruz kalacak olursa ve öğrenci öğretmenine yapılmış olan saldırıyı öğrenince ya da öğretmenin hafifçe tökezleyip düştüğünü gördüğünde öğrencinin hapis olmuş enerjisi, gülme biçiminde kendini gösterecektir.

Freud; cinsellik ve düşmanlığın, baskı altında tutulan gülmeyi ortaya çıkaran yegane itkiler olduğunu düşünür, ancak, gerçekte hiçbir tabu rahatlatarak gülmek için bir basamak oluşturmaz.

Buna göre, gülerek rahatlamak, kişinin gülmeye başlamadan önce birikmiş olan sinirsel enerjisinin açığa çıkması olarak kabul edilebilir. Söz edeceğimiz bir diğer rahatlama türü, vaktiyle varolan enerjiyle değil, gülme durumunun kendisi sayesinde biriken enerjiyle rahatlamadır. Buna bir örnek verecek olursak Harry Graham'ın şiirindeki bir bölüm en güzel örnek olacaktır:

“Geziye çıkan Maud teyzeme

Yazmıştım bir güzel name

Karın ağrısından öldüğünü duyduğumda

Anladım yazık oldu, zarfa yapıştırdığım pula.”

Şiirin ilk üç satırı, mektubunu yazmayı tamamladıktan sonra teyzesinin öldüğünü öğrenen biri hakkında bizde sempatik duygular uyandırır. Ancak son satır gösterir ki yeğenin sevgisi hiç de düşündüğümüz gibi değildir; pulla ilgili kaygısı, teyzesinin ölümüne üzülmeyeceğini göstermektedir. Başka bir deyişle ilk kısmı dinlerken içimizde oluşan duyguyla sonraki kısmı dinlerken oluşan duygu birbirine

uymadığından, insan gülererek rahatlıyor.⁴¹ Burada, daha önceden biriktirilmiş bir sinirsel enerjinin boşaltılarak rahatlanması söz konusu değildir. Sadece gülme durumunun oluştuğu an ile ilgili bir rahatlama söz konusudur.

Herbert Spencer'in Rahatlama Teorisi:

Spencer, teorisini 'On the Physiology of Laughter' (Gülmenin Psikolojisi Üzerine) adlı denemesinde açıklamıştır. O, duygularımızın en azından sinir sistemimiz içinde sinir enerjisi şeklini aldığını ve sinir enerjisiyle devimsel sinir sistemi arasında yakın bir bağlantı olduğunu söyler. Spencer gülmenin, "yoğunlaşan duyguların uygunsuzluğundan kaynaklanan sinirsel enerjinin, boşaltılmasıyla ortaya çıktığı" görüşündedir. Ona göre; sinirsel enerji daima kassal hareket olarak ortaya çıkar. Buradaki kural şudur: belli bir yoğunluğa ulaşan duygular genellikle kendilerini bedensel hareketlerle gösterirler. Örneğin; korktuğumuz zaman kaçmaya yönelik hareketler yaparız. Birine kızdığımız zaman, ufak tefek saldırganlıklar gösteririz. Fakat, gülmeyle ortaya çıkan kassal hareketler başka bir şeye dönüşmezler. Spencer, gülmeyi, o sırada yapılan bedensel hareketlerin hiçbir dayanakları olmadığı için yalnızca sinirsel enerjinin boşaltılması olarak görür. Ona göre enerjinin boşaltılması, yoğunlaşan duyguların uygunsuzluğuyla ortaya çıkıyor.

John Dewey de gülmeyi "sinirlerin aniden boşalması" şeklinde tanımlayarak Spencer ile aynı fikri paylaşır. Ona göre, gülme tüm nefes alma ve sesle ilgili organlarda ortaya çıkar."⁴²

"Güldüğümüz pek çok durum, özellikle de mizahi olanlar, gülme durumundan kaynaklanan hiçbir duygusal enerjiyi içermez ya da başka bir deyişle, duygusal enerji, gevşemeyi gerekli kılan durumun kendi içinde gelişmez. Eğer mizahi olmayan durumlarda ortaya çıkan gülmeye bakacak olursak, bunların çoğunun hapsedilmiş duyguları içeriyor görünüp her ne kadar bizim gülmemize yol açıyor olsalar da bu duyguları içermediklerini görürüz.

Spencer'e göre, gülme ile buhar borularındaki güvenlik tıpasını açmak arasında benzerlik vardır. Durum böyle ise açığa çıkan sinirsel enerji fazlalığının zirvede olduğu anda boşalmasını beklemeliyiz. Fakat gülme, sık sık zayıf bir biçimde

⁴¹ Morreal, John, a.g.e., ss. 33-36.

⁴² Morreal, John, a.g.e., ss. 36-38.

başlar ve gitgide artar ya da ilk dışavurumu tam bir sessizlik izler, sonra ardından yeniden gülmeler gelir.”⁴³

Freud’un Rahatlama Teorisi:

“Freud’un gülme teorisi üzerindeki temel çalışmalarına ‘Jokes and Their Relation to the Unconscious’ (Şaka ve Şakanın Bilinçaltı ile İlişkisi) adlı eserinde rastlarız. Bu eserde Freud, gülmenin üç türünü birbirinden ayırır: Şakalar, komik durumlar, mizah. Bu teorinin özü şudur: Tüm gülünecek durumlar için insanlar belli bir ruhsal enerji ayırmışlardır, bu enerji belli bir ruhsal durumda harcanmak için ayrılmış ama gerekli olmamıştır. Bu gereksiz enerji daha sonra gülme biçiminde kullanılır. Freud şaka yaparken, bastırılmış ya da yasaklanmış duygu ve düşünceler için kullanılacak olan enerjiyi, komik durumlara tepki verilen düşünmek için kullandığımız fazla enerjiyi, mizah için ise, duygularımızca kullanılmayan enerjiyi harcadığımızı söyler.

Freud eserinde dikkatinin çoğunu şakalara ayırır ve bireyde şaka yapma yeteneğinin nasıl geliştiği hakkındaki görüşlerine yer verir. O, insanların, toplumun baskısı altında tutulduğunda yasak duygu ve düşüncelerini bilince çıkarmak için şakaları kullandığı söyler. Ona göre, bu süreç bilinçli değildir, çünkü bastırılmış duygu ve düşünceler bilinçaltı kaynaklıdır. Şaka yapmak ya da en azından şakalar uydurmak istem dışı bir süreçtir. Bu bakımdan şaka yapmak, bilinç altına bastırılmış duygu ve düşünceleri ortaya çıkaran rüya görmeye benzer.

Freud’un teorisinde daha zor olan yan, onun şakalardan nasıl zevk aldığımızı açıklayışdır. Freud şakaları, bastırılmış olan düşmana ve cinsel duyguları ortaya çıkardığını ve doğal etkileri bu yolla tatmin ettiğini, bu nedenle onlardan zevk aldığımızı söylemektedirler. Eğer o gülmekten alınan zevk hakkındaki yorumlarını yalnızca bu kadarla bırakmış olsaydı, onun rahatlama teorisi kolaylıkla anlaşılabilirdi. Ancak onun teorisinin karmaşık olmasının sebebi, gülmeden alınan zevki başka biçimlerde de açıklamış olmasıdır. Freud’a göre, gülmedeki temel zevk, ruhsal enerjinin biriktirilmesidir; gülmek bu enerjinin başka bir yerde kullanılmasıdır. Baskı altına alınmış ruhsal enerjinin açığa çıkarılması olarak açıklandığı bu varsayım ile O, yalnızca şakalara niçin güldüğümüzü değil, bu yollarla açıklanamayan komik durumlara ve mizaha niçin güldüğümüzü de açıklar.

⁴³ Morreal, Johm, a.g.e., ss. 36-42.

Spencer'in teorisinde, enerji herhangi bir duygu için ortaya çıkmış ve aniden gereksiz hale gelmişken, Freud'un teorisinde bu enerji duyguları bastırmak için kullanılan bir enerjidir. Ayrıca Spencer'in "gülme, biriktirilmiş enerjinin boşaltılmasıdır" demekle ne kastettiği hakkında bir fikrimiz vardır. Fakat, Freud'un, duyguları engellemek için ruhsal enerjinin kullanılması ve artık gereksinim olmadığında bu enerjinin boşaltılması düşüncesi o kadar da tanıdık bir düşünce değildir."⁴⁴

"Freud'a göre, komik durumlarda yaşadığımız deneyim, ruhsal enerjinin ekonomik kullanımını da içerir. Örneğin, bir sirkte palyaçonun basit bir işi yaparken tökezlediğini gördüğümüzde, burada, ruhsal enerjinin ekonomik kullanımı, palyaçonun o işi yapmak için harcadığı çabaları bizim kendi harcayacağımız az çabayla karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırmamızın sonunda farktan ötürü arta kalan ruhsal enerji sonradan gülme biçiminde kullanılır. O, "ruhsal enerjinin ekonomik kullanımı" formülünü diğer komik durumlar için de kullanır.

Freud, eserinin sonunda yalnızca birkaç sayfayı üçüncü tip gülmeye ayırır. Mizaha gülmek, belki de yalnızca burada ruhsal enerjinin saklanması düşüncesinden en iyi biçimde yararlanır.

Mizahi duruma örnek olarak Freud, Mark Twain'in bir yol yapım inşaatında çalışan işçinin başına gelenleri anlatan öyküsünü örnek veriyor: Erken gerçekleşen patlama yüzünden adam havaya uçar ve çalışma alanının çok uzağına düşer. Öykünün burasında Freud, bizim bu zavallı adama karşı depolanmış bir ilgimiz ve acıma duygumuz olduğu yorumunu yapar. Ama öykünün sonunda bu adam, havada uçtuğu yarım gün boyunca işbaşı yapmadığı için yevmiyesinin kesilmesiyle cezalandırılır. Öyküdeki bu ikilemeyi dinlerken, acıma duygusunun buraya uygun düşmeyeceğini fark ederiz. Bunu kavrayışımızın sonunda, yani hazırlanmış olan acıma duygumuzun sonunda bu duygumuz yararsızlaşır ve bu duruma güleriz."⁴⁵

Sonuç olarak Rahatlama teorisi, gülmenin girdiği fiziksel biçimi nasıl aldığı ve biyolojik işlevlerinin ne olduğu üzerinde durur. Gülmeyi sinirsel enerjinin boşalması olarak görür.

⁴⁴ Morreal, John, a.g.e., ss.43-47.

⁴⁵ Morreal, John. a.g.e., ss. 50-51,54-55.

4- MİZAH İLE İLGİLİ YENİ BİR TEORİ

Bu teoriyi ileri süren ve savunan kişi John Morreal'dir. Ona göre; yukarıda açıklamış olduğumuz üç teorinin hiçbirisi gülmeyi ve onun nedenini tam olarak açıklamaz. Bu nedenle O, bütün bu teorilerin karşılaştırılması ile kapsamlı bir gülme teorisinin ortaya konulabileceğini ve gülme durumlarının genel özelliklerini ortaya çıkarabileceğini savunur. Bu genel özellikleri Morreal üç başlık altında birleştirir. Bunlar:

- 1- Psikolojik durumdaki değişiklikler
- 2- Psikolojik değişikliğin aniden gerçekleşmesi
- 3- Psikolojik değişimin memnuniyet verici, hoş bir durum olmasıdır.”⁴⁶

Morreal bu üç ana özellikten yola çıkarak gülmenin yapısını belirtecek genel bir formül ortaya koymak için teorisini “Güzel Bir Psikolojik Değişimden Kaynaklanan Gülme” başlığı altında irdeleyip açıklamayı uygun bulur.

O, teorisini açıklarken “Gülmenin gelişimini detaylı olarak inceler ve öncelikle mizahi olmayan gülme durumlarının çocuklardaki en basit şekillerini sıralar. Bunlar; bebeklerin gıdıklandığı zaman, havaya atılıp tutulduğu zaman ve ‘cee’ oyunu (bebeğe görünüp kaybolma) onandığı zaman durumlarıdır. Bu saydıklarımız mizahi olmayan bir durumda bebeğin gülmesini sağlar. Bu duygusal ve algısal değişimler, bebekleri eğlendirir, onların gülmesine neden olur, ama bebekler mizah yapmazlar. Çocukların bir şeyi komik bulmasının nedeni çok basit bir şekilde ifade edilirse, daha önce böyle bir şeyle hiç karşılaşmamış olmalarındandır. Yetişkin nüktelerinde kavrayışsal değişim, genellikle kişinin ortaya çıkan durum ya da şeye ilişkin daha farklı bir beklentisinin olmasından kaynaklanır; kişi durum veya şeyin beklediği gibi olmadığını anlayınca, bunda komik yanlar bulur. Kişi, duruma ya da şeye benzeyen bir şeyi daha önce yaşamış ya da görmüştür, fakat uyumsuz yanlar o zaman yoktur. Buradaki şaşırtmaca, bir kişinin kavrayış dizgesinin bir kısmının bozulmasına bağlıdır.

Çocuk mizahında, değişim bundan daha basittir. Mizah, çocuğun, karşı karşıya olduğu nesne ve olayları her zamanki gibi bir farkındalıkla anlarken, onun dünya resminde bulunmayan, henüz hazır olmadığı şaşırtıcı yeni bir durumla karşılaşmasıdır. Çocuğun kavrayış dizgesi uyumsuz bir takım şeyler tarafından henüz bozulmadığı için, ortaya çıkan yeni durumun özellikleri hakkında hiçbir beklentisi

⁴⁶ Morreal, John. a.g.e., ss. 58-59.

yoktur. Örneğin, çocuğun hayvanat bahçesini ilk ziyaret ettiği zamanlarda bu türden basit bir mizahi durum sık sık ortaya çıkar. Çocuğun “hayvan” kavramı dardır, yalnızca köpek ve kediye kapsar. Bir gün, ilk kez bir devekuşu gördüğünde çocuk, kavrayış dizgesinde bu tür bir kuşa yer bulamaz. Çocuk için deve kuşu yeni bir şeydir., onu görmek çocuğu şaşırtır ve yeni bir bilgi düzeyine ulaşmasını sağlar. Eğer bu değişim çocuk için hoş ise ve tehdit edici değilse, çocuk buna güler. Çocuğun yeni deneyimler edinmesi ve bunlara gülmesi, yaşı ilerledikçe ve etraftaki şeyleri tanıdıkça daha da azalır.

Yukarıda değindiğimiz basit gülme durumlarının yetişkinlerdeki örnekleri, ilkel olarak nitelenen insanların Batı teknolojisi ve gelenekleriyle karşılaştıkları durumlarda ortaya çıkar. Böyle topluluğun üyeleri olan yetişkinler, yeni şeylerle karşılaşan çocuklarla aynı durumdadırlar. Bornea yerlilerinin Batı’daki yollara nasıl tepki gösterdiklerini, ve kapağı açık bir piyanoyu kendi kendine çalarken gördüklerinde çok eğlendiklerini anlatan öyküler buna örnek verilebilir.

Bu şaşırtma durumundan kaynaklanan gülme dışında, mizahın daha gelişmiş biçimleri üzerinde durulabilir, onların kavrayış dizgeleri için uyumsuz olan şeyler de komiktir. Dört yaşındaki bir çocuğu eğlendirmek için birisi köpek kılığına girdiğinde çocuğun gülmesinin nedeni yalnızca “köpek-insanın” ona tamamen yabancı bir şey olması değildir, çünkü köpeği de insanı da daha önce görmüştür. Çocuğu burada güldüren şey uyumsuzluktur. Onun kavrayış dizgesinde köpek başka bir şeydir, insan başka bir şey.

Mizah, çocuğun kavrayış dizgesini ve dünya resmini kesin bir biçimde kurcaladığı için, çocuğun mizahî durumları anlaması biraz zaman alır. Çocuk, kendisine sunulan uyumsuzlukların, bir gerçeğin veya bir yalanın eğlenmek için yeniden düzenlemesi olduğunu anlayana kadar mizahtan zevk alamaz ya da böyle bir deneyimi bile olamaz. Çocuk, duygusal ve zihinsel açıdan geliştikçe ve küçük uyumsuzluklardan zevk almaya başladıkça mizah kapasitesiyle nüktelerinin karmaşıklığı gelişir.

Şimdiye kadar üzerinde durduğumuz gülmeye yol açan duyumsal ve zihinsel değişimlerdir. Duyumsal değişimlerimizi ise gülmenin mizahi olmayan durumlarını ele alarak incelemeye başlayabiliriz. Örneğin, tehlikeli bir durumdan kurtulunca bu olaya güleriz. İlk başta kişi, düşmek üzere olduğunu anlar, bunu bir şekilde ifade eder ve artık tehlikede olmadığını farkettiğinde tekrar dengesini sağlar. Burada gülmeye neden olan şey, iki durumun, korkunun yol açtığı gerginlikle güvenliğin verdiği

rahatlık arasındaki değişimdir. Duygular algılamaya bağlıdır, fakat burada, duygulardaki değişim hoş gidecek biçimde yaşandığı için gülmeye yol açar.

Bir insanın bir bilmeceyi ya da bir problemi çözdükten sonra gülmesinin ardındaki duygusal gelişim de buna benzer bir durumdur. Eğer çözüm hemen bulunur ve fazla enerji gerektirmezse, bunun sonunda gülmeyiz. Ancak çözüme kolayca ulaşamayıp hayal kırıklığı ve gerginlik yaşarsak, çözümü bulduğumuz zaman, büyük bir olasılıkla duygusal değişim yaşarız. Bu duygusal değişim bize zevk verdiği için de güleriz.

Gülmeye neden olan değişimin mutlaka olumsuz duygusal bir durumdan olumlu bir duygusal duruma doğru olması gerekmez. Örneğin, eski arkadaşlarımızdan birini sokakta gördüğümüzde, onu görmeden önceki anda hiçbir şey hissetmememize rağmen onun yüzünü tanıyıp ona doğru koşmaya başlayınca, bir heyecan dalgası hissediyoruz, adımlarımız sıklaşır, kalp atışlarımız artar. Buradaki değişim, hiçbir şey hissetmeme halinden güçle bir şeyler hissetme haline geçmektedir, içten gülüşümüz ise memnuniyetin ifadesidir. Öyle ise, Üstünlük Teorisi temsilcilerinden olan Hobbes olumlu duygularda ani bir çoğalmanın gülmeye neden olduğunu belirtirken doğru iz üzerindeydi. Fakat bu duygunun ben-merkezci olması gerektiğini söylediğinde yanılmıştı.

Duygusal değişimlerle ortaya çıkan mizahi olmayan gülme ile kavrayışsal değişimlerle ortaya çıkan mizahi gülmeyi birbirinden ayırmaya çalıştık. Fakat mizahî gülmenin pek çok çeşidinde kavrayışsal değişimden alınan zevkin duygusal değişimden alınan zevk ile abartıldığına da dikkat çekmeliyiz.

Bölümün başında verdiğimiz mizahi olmayan gülme türleri listesine baktığımızda, son üçü hariç diğer hepsinin gülmenin iyi bir psikolojik değişimin tepkisinden doğduğunu söyleyerek bunları böyle bir tanım altında toplayabiliriz. Burada psikolojik değişimin aniliği ve bunun içerdiği zevk önemlidir.”⁴⁷

Morreal son olarak “Utanma, histerik ve nitrik oksit soluma gibi durumlarla gülmenin ilişkisini açıklamaya çalışır. İlk olarak utandığımız zaman neden güldüğümüz konusuna değinir. Utanma duygusunda, gülme ile yerine getirilen sosyal bir işlev vardır. Gülmek mutlu olmanın doğal ifadesi olduğu için, burada gülmeyi içinde bulunduğumuz durumun bizi rahatsız etmediğini, aslında eğlendirdiği, başkalarına göstermek için kullanırız. Utanılacak bir durumla karşı karşıya

⁴⁷ Morreal, John, a.g.e., ss.60-63, 65-71.

kaldığımızda gülerek, başkalarının da gülmesini sağlarız. Gülmek, utanılacak bir şey yaparken yakalandığımızda, karşımızdaki insanların öfke ve suçlamalarını azaltır, onların hoşgörüsünü kazanmamızı sağlar.

Histeri genellikle sevdiğimiz birinin ölmesi gibi bizi sarsan bir durumla karşılaştığımız zaman ortaya çıkar. Histeri, zihinsel ve duygusal olarak, kişinin başa çıkabileceği ezici bir felakete karşı istem dışı tepki veren bir mekanizma olarak kabul edilir. Histerik olan kişi, içine düştüğü şok edici durumun etkisinin gerçek olduğunu gülme tepkisi vererek reddeder. O zaman histerik gülme, istem dışı olmasına rağmen, insanın içinde bulunduğu zor durumlara karşı psikolojik tepkisidir.

Nitrik oksit solunmasıyla kimyasal değişimlerin beyni etkilemesi sonucu oluşan gülmeye geldiğimizde bu maddelerin gülmeye doğrudan değil, bir psikolojik değişim yaratarak neden olduğunu söyleyebiliriz. Genellikle nitrik oksit ve alkol gibi maddeler kişinin etrafındaki şeyleri olduğundan farklı algılamasına ve görmesine yol açar, buda gülme durumunu meydana getirir. Bu maddeler, genellikle etrafımızı görme biçimimizi değiştirirler. Kişi, bu maddeleri alınca, içinde bulunduğu durumun sıkıntılarından kendisini önemli ve acil olmazlar. İnsanın, bir şeye karşı kendisini böyle aniden boş vermiş hissetmesi bile, gülmenin ortaya çıkması için yeterlidir.”⁴⁸

Bu durumda gülmenin, bir psikolojik değişim sonucu mutluluk ifadesi olduğunu söyleyen John Morreal’in bu açıklamasının listedeki bütün sorunsal durumları kapsadığını söyleyebiliriz.

Daha önce ileri sürülen teoriler gülmenin nedenini tek bir sebebe bağlamış, bu yüzden de eksik yanları olan birer teori durumuna düşmüşlerdir. John Morreal’in ileri sürdüğü bu yeni teori ise daha önce değindiğimiz teorilerinin eksik yönlerini tamamlamaya çalışır niteliktedir. Onun bu yeni teorisi gülmeye ve gülmenin nedenlerine yeni bir bakış açısı getirmiştir.

⁴⁸ Morreal, John, a.g.e., ss. 82-86.

C- FIKRA NEDİR?

Fıkra terimi dilimize Arapça'dan geçmiştir. Türk Dili'nin yazılı kaynaklarında fıkra ile ilgili ilk kayıta, Kaşgarlı Mahmud'un "Divanü Lûgat'it Türk" divanında rastlarız. "Küg" ve "Külüt" kelimeleri, "Halk arasında gülünç olan nesne" şeklinde açıklanıyor. İslamiyetten sonra bu anlatılar Türk dilinde "hikâye, masal, kıssa, mizah, nükte, lâife vb." adlar altında anlatılmıştır.⁴⁹

Fıkra teriminin diğer kaynaklarca ve bazı kişilere göre tanımı şöyledir:

Cem Büyük Ansiklopedisi'nde fıkra; kısa ve özlü anlamı olan, güldürücü yönü ağır basan çok kısa öykü, lâife ya da nükte olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰

Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi'de ise fikranın tanımı şu şekildedir: "1. Güldürücü küçük hikâye; 2. Siyâsi ve aktüel konular üstüne yazılmış, genellikle gazete ve dergilerde yayımlanan kısa yazı; 3. Kanun maddelerinin bölümlerinden her biri; 4. Herhangi bir yazıdaki paragraf".⁵¹

Yeni Rehber Ansiklopedisi'nde fıkra; günlük olay ve memleket meselelerini belli bir görüş açısından ele alan kısa yazılar diye tanımlanır.⁵²

Türkçe sözlükte ise fikranın tanımı şöyledir: "1. Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli güldürücü öykü; 2. Gazetelerin ya da dergilerin belirli sütunlarında genel başlık altında gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan ciddi ya da eğlendirici yazı türü."⁵³

Dursun Yıldırım, "Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar" adlı kitabında tam bir fıkra tanımının yapılmadığını söyler. Diğer kaynaklardaki tanımlardan yola çıkarak da fikrayı şu şekilde tarif eder:

"Fıkra, hikâye çekirdeğini hayattan almış vak'a veya tam bir fikrin teşkil ettiği kısa ve yoğun anlatımlı, beşerî (insanla ilgili) kusurlarla içtimaî (toplumsal) ve gündelik hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç hadiseleri, çarpıklıkları, zıddiyetleri, eski ve yeni arasındaki çatışmaları sağduyuya dayalı ince bir mizah, hikmetli bir söz, keskin bir istihza yoluyla yansıtan; umumiyetle bir fıkra tipine bağlı olarak nesir

⁴⁹ Kaşgarlı, Mahmud, Divanü Lûgat'it Türk, çev. Besim Atalay, Ankara: T.D.K Yayınları, 1941, C. I, s. 357.

⁵⁰ Cem Büyük Ansiklopedisi, İstanbul: Cem Ans. Yayınları, C. 5, s. 1706.

⁵¹ Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları, C. 7, s. 59.

⁵² Yeni Rehber Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1993, C. 6, ss. 171-172.

⁵³ Türkçe Sözlük, İstanbul: T.D.K Yayınları, 1983, s. 405.

diliyle yaratılmış, sözlü edebiyatın müstakil şekillerinden ibaret yaygın epik, dram türündeki realist hikâyelerden her birine verilen isimdir.”⁵⁴

Ahmet Kabaklı Türk Edebiyatı adlı kitabının 1. cildinde fıkrayı şöyle tanımlar: “Günlük olayları, memleket derterini veya herhangi bir konuyu, belli bir görüş açısından ele alan kısa yazılara fıkra denir.”⁵⁵

Şemsettin Sami ise fıkra terimini şu şekilde tarif eder: “1. Omurga kemiği; 2. Makale ve yazının ayrıca bir kalem veya bahis teşkil eden ve makale ya da yazının mâkabl (bir şeyin öncesi) mababından (devam, bitmemiş yazı) ayrılabilen parçası; 3. Nizam ve Kanun veya kavâid-i ilmiye ve fenniye kitaplarında bend; 4. Küçük hikâye, kıssa.”⁵⁶

Şükrü Elçi’nin “Halk Edebiyatına Giriş” adlı kitabında ise fıkra şöyle tanımlanır: “Umumiyetle gerçek hayat hâdiselerinden hareketle ‘hisse’ kapmayı hedef tutan ve temelinde az çok tenkit, nükte, mizah ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere ‘fıkra’ adı verilir.”⁵⁷

M. Nihat Özön, fıkra terimini şu şekilde açıklar: “1. Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, hikâyeleri gibi kısa, nükteli, hikmetli hikâyeler; 2. Paragraf; 3. Bir yazı içinden alınmış bir veya birkaç cümle; 4. Tanzimattan sonra tiyatro eserlerinde perdenin ayrıldığı bölümlerden her biri; 5. Edebiyat-ı Cedide’de küçük hikâye; 6. Kronik.”⁵⁸

⁵⁴ Yıldırım, Dursun, Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara: Kültür Bakanlığı (MFAD) Yayınları, 1976, s. 3.

⁵⁵ Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973, C. 1, s. 590.

⁵⁶ Sami, Şemsettin, Kamus-ı Türkî, C.11, s. 1241.

⁵⁷ Eliçin, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s. 566.

⁵⁸ Özön, M. Nihat, Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü, s. 91.

D- NÜKTE NEDİR?

Nükte terimi çeşitli kaynaklara ve kişilere göre tanımlanmıştır. Bu tanımlar şöyledir:

Ahmet Kabaklı'nın Türk Edebiyatı adlı kitabının 1. cildinde nükte; bir olay, kişi veya düşünce üzerine zekâ inceliğine, bilgiye dayanan kısa ve anlamlı bir söz söylemek diye tanımlanır.⁵⁹

Hengri Bergson nükte sözcüğünün biri dar diğeri geniş olmak üzere iki anlamı olduğunu belirtir. Ona göre, sözcüğün en geniş anlamı dramatik bir düşünce biçimine nükte denmesidir. Bergson nüktecilerin düşüncelerini gelişigüzel simgeler gibi kullanacaklarına bunları kişiler gibi gördüğünü, kişiler gibi anlayıp aralarında konuşturduklarını; bunları sahneye koyarken biraz da kendilerini sahneye koyduklarını söyler. Ona göre nükteci bir ulus tiyatroya da düşkün bir ulustur. O, nüktenin genellikle olayları tiyatrodaki gibi görme yanına değinerek onun tiyatro sanatının bir türü olan komedyaya dönük olabileceğini söyler. Ona göre; Nükte sözcüğünün dar anlamı ise bir tür komedyaya sahneleri gibi sahneler tasarlama yeteneğine nükte denir.⁶⁰

Ferit Öngören'in Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi adlı kitabında ise nükte şu şekilde tanımlanır: "Bir sözün, bir düşüncenin yanlış olması halinde ya da açık verildiğinde karşımızdakinin hakettiği bir imkândır. Nüktenin ölçüsü, zarif oluşu ile ölçülür. Bu zaferin ölçüsü, karşımızdakinin ilk sözü ilk kurduğumuz bağlantıyla değerlendirilir. Sözlü mizahta nükte, nükteden diye bir tip yaratılmıştır. Bu tiplere toplum geniş bir hoşgörü tanımıştır. Nüktelerin çoğunda, şiirdeki cinas, istiare, teşbih örneği, dil canbazlığı ve çift anlamlık göze çarpar."⁶¹

Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük'te nükte; ince anlamlı düşündürücü zarif söz, espri olarak tanımlanır.⁶²

⁵⁹ Kabaklı, Ahmet, a.g.e., s. 164.

⁶⁰ Bergson, Hengri, Gülme, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 53-54.

⁶¹ Öngören, Ferit, a.g.e., s. 40.

⁶² Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1993, C. 5, s. 1971.

I. BÖLÜM

GÜLMENİN TANIMI ve HENRİ BERGSON'UN GÜLME HAKKINDA ORTAYA KOYDUĞU GÖRÜŞLER

A- GÜLME'NİN TANIMI

Gülmeyi birçok düşünür açıklamış, onun ortaya çıkma nedenlerini araştırıp irdelenmiştir. Bu konu üzerinde bir çok bilim adamının görüşlerine mizah başlığımız altında yer verdiğimizden burada Hengri Bergson'a göre gülmenin tanımını daha doğrusu özellikle komik olan şeylerin yol açtığı gülmeyi açıklayacağız.

Ona göre; tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur. Bir görünüm güzel, zarif, yüce, anlamsız ya da çirkin olabilir; ama hiçbir zaman gülünç olamaz. Herhangi bir hayvana onda bir insan davranışı veya insana özgü bir yüz anlatımı bulduğumuz için güleriz. Herhangi bir şapkaya gülüyorsa burada bizi güldüren keçe ya da hasır parçası değil, insanoğlunun bu şapkaya verdiği biçimdir.

Düşünürlerin çoğu insanı "gülmesini bilen hayvan" diye tanımlamışlardır. Halbuki Bergson, güldüren hayvan diye de tanımlanabileceğini söyler; çünkü insandan başka bir hayvan ya da cansız bir nesne bizi güldürebiliyorsa, bunun nedeni bunlarda insanoğlu ile bir benzerlik bulunması, insanoğlunun bunları kullanmasıdır.

Bergson'a göre dikkate değer bir belirti de gülmeye eşlik eden duygusuzluktur. O, komiğin çok dingin ve düzgün bir ruha rastladığında etkili olabileceğini belirtir. Ayrıca komiğin aldırmaazlığın doğal ortamı olduğunu söyler. Gülmenin heyecandan daha büyük düşüğünü, bu yüzden bir dilden başka bir dile çevirilen tiyatro eserlerinde komik unsurun ve gülmenin ortadan kalktığını belirtir. Ona göre, bu iki olgunun önemi anlaşılmamış olduğundan komik insan zihnini eğlendiren basit bir tuhafılık, gülme ise insan etkinliğinin geri kalan bölümü ile ilişkisi bulunmayan garip ayrı bir olay gibi görülmüştür. "zihinsel aykırılık", "algılanabilir saçmalık" gibi komiği zihin tarafından sezilen düşünceler arasındaki soyut bağlantıda görmeye yönelik tanımlar buradan kaynaklanıyor. O, bunların komiğin tüm biçimlerine gerçekten uygun gelseler de, komiğin insanları neden güldürdüğünü açıklayamadığını söyler.

Bergson, gülmeyi anlamak için onu doğal ortamına, yani topluma yerleştirmemiz gerekir der. Tüm birleştiği noktayı şöyle açıklar: "komik, grup halinde

toplanan insanların tümünün, duyarlıklarını susturup yalnızca zekâlarını çalıştırarak, dikkatlerini aralarından birine yönelttikleri zaman doğacaktır.”⁶³

Bergson zekânın nerede kullanılacağını daha detaylı ele alarak birtakım örneklere yer verir. Bu örneklerden bir tanesi şu şekildedir: Sokakta koşan bir adam ayağı takılıp düşse, geçenler güler. Canı azsızın yere oturmak istedi diye düşünülebilseydi, kimse gülmezdi. Öyleyse bizi güldüren, adamın ansızın durum değiştirmesi değil; bu değişiklikteki istem dışı olan şeydir, beceriksizliktir. Bu olayda gülünç olan şey, dikkatli bir yumuşaklık, canlı bir çeviklik gerektiren, mekanik bir katılığın görülmesidir. Bununla birlikte bu olayda güldürücü etkiyi bir dış koşul belirlemiştir. Bu nedenle komik rastlantısaldır; kişinin sanki yüzeyinde kalmaktadır.

Ona göre, komik sonuç belli bir nedenden doğduğu zaman bu nedeni ne kadar doğal bulursak o kadar komik yanı yoktur. Örneğin, bizde acıma hatta sevgi uyandıran bir kişiye gülemeyiz demek yanlış olur; ancak güleceksek bir süre için bu sevgiyi unutmak, bu acıma duygusunu susturmak gerekecektir. O, arı zekâlı insanlardan oluşacak bir toplumda ola ki artık ağlanmayacağını fakat belki yine de gülüneceğini oysa, içinde her olayın duygusal yankılamalarla uzayıp gideceği bir yaşama tam olarak ayak uydurup ruhları hep duygusal kalacak insanlar gülmeyi ne bilecek ne de anlayacaktır. Bergson, komiğin tüm etkisini göstermesi için yüreğin uyuşturulması gibi bir şey gerektiğini; çünkü komiğin arı zekâyâ seslendiğini söyler. Fakat bu zekâ öteki zekâlarla ilişkide kalmalıdır. İnsanoğlu komiğin tadını tek başına alamaz. Öyle görünüyor ki gülmenin bir yankıya gereksinimi vardır. O: “gülmenin iyi çıkmış, ne, ama kesilmiş bir sese benzemez; gitgide yankılanarak uzamak isteyen bir patlama ile başlayıp dağlardaki gök gürültüleri gibi gürlemelerle süregelen bir şeydir” der. Fakat bu yankılanmanın alabildiğince uzaması gerekmediğini, istenildiği kadar büyük bir daire içinde yol alabildiğini; ne var ki bu yolun kapalı bir daire olduğunu belirtir.

Bergson’a göre gülme her zaman bir grupta birlikte ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir vagonda ya da bir lokantada birtakım yolcular birbirlerine bir şeyler anlatıp gülerler. Bergson’un verdiği bir başka örnekte ise şöyledir: Herkesin göz yaşları döktüğü bir vaaz sırasında adamın birine neden ağlamadığını sormuşlar, O da “Ben buranın yabancısıyım” yanıtını vermiş. ‘Ona göre’ bu adamın ağlama konusundaki düşüncesi gülme konusunda çok daha doğrudur. Çünkü gülme, gerçek

⁶³ Bergson, Hengri, Gülme, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, ss. 10-13.

ya da düşsel diğer gülenlerle bir anlaşma, neredeyse bir suç ortaklığı art düşünceyi içinde taşır.

O, komiğin belli bir toplumun törenlerine, düşüncelerine bağlı olduğu görülür. O, “Bize” basit bir olgu gibi sunulan dalgınlığa zaten “güleriz” der. Gözlerimizin önünde doğup büyüdüğünü gördüğümüz, kökenini öğrenip nasıl geliştiğini anlayabildiğimiz dalgınlık ise Ona göre daha gülünç olmaktadır. Örneğin, aşk ve yiğitlik romanlarını okumayı alışkanlık haline getiren bir kişi yavaş yavaş düşüncesini ve iradesini, kendisini çekip büyüleyen kahramanlarına kaptırır; aramızda bir uyurgezer gibi dolaşmaya başlar- eylemleri dalgınlıklara dönüşür. Ancak, bütün bu dalgınlıklar belli ve olumlu bir nedene bağlıdır. Bunlar o kişinin her ne kadar düşsel de olsa çok belirgin bir ortamda bulunmasıyla açıklanabilen dalgınlıklardır. Kuşkusuz düşmek her zaman düşmektir; ama insanın gelişi güzel bir yere bakarken bir kuyuya düşüvermesi başka, yıldızlara bakarken yine bir kuyuya düşmesi başkadır. Bu boş düşler arasındaki kişiler, bu coşkunlar, bu görülmedik biçimde akıllı deliler, işlikteki şakanın kurbanı olan yada yolda düşen kişi gibi içimizdeki aynı tellere dokunup iç düzenliği çalıştırarak bizi güldürüyorlar diyen Bergson, bunların da tıpkı koşarken düşenlere takıldığımız saflara benzediğini söyler. Bu kişilerin de ideal ardından koşarken gerçekliklere ayağı takıldığını, yaşamın kendilerine şeytanca pusu kurup beklediği saf, hayalci kişiler olduğunu belirtir.⁶⁴

Ona göre, gülme toplumun yüzeyinde mekanik katılık olarak kalabilen ne varsa, bunları yumuşatır. Gülme salt estetiğe bağlı değildir. Çünkü herkesi yetkinleştirme gibi yaralı bir amaç güder. Bununla birlikte, komik toplum ve kişinin korunma kaygılarından kurtulup, birbirlerine sanat yapıtı gözüyle bakmaya başladıkları zaman doğar. Bundan dolayı da gülmenin estetik bir yanı vardır. Kısacası, bireysel ya da toplumsal yaşama leke süren ve doğal sonuçlarıyla da kendiliğinden cezalandırılan eylemler eğilimler çevresinde bir daire çizerek olursak, bu heyecanla kavga alanı dışında, insanın yalnızca insanı sergilediği yansız bir bölgede, az çok bir beden, akıl, karakter katılığı kalır. Toplum, üyelerinden olası en büyük esnekliği ve en yüksek derecede kendisine uyumu elde etmesi için katılığı ortadan kaldırmak isteyecektir. İşte komik bu katılıktır, gülme ise buna verilen cezadır.

O, “Komiğin etkisi, nedenini nedenli doğal olarak açıklarsak o ölçüde komik olur” der. Ona göre, yüzdeki özdevinim, katılık, edinilmiş ve korunmuş kırışık bizi

⁶⁴ Bergson, Hengri, a.g.e., ss. 14-16.

göldüren şeylerdir. Fakat bu nitelikleri derin bir nedene, sanki ruhu basit bir eylemin somutluğuyla büyülenmiş, uyuşturulmuş gibi, kişinin bir tür temel dalgınlığına bağladığımızda komığın bu etkisi güçlenir.

Ona göre, insan bedeninin durumları, jestleri ve devinimleri bu beden bize basit bir makineyi düşündürdüğü ölçüde gülünçtür. Bu kuralı açıklamak için Bergson, komik resim çizerlerin yapıtlarını incelemenin doğru ve yeterli olduğunu belirtir. Ancak, bu yapıtların karikatürle ilgili yanlarını; resmin özünde bulunmayan komığın tadını hesaba katmamalıyız demektir. Ona göre, çizgi resmin komiği, başlıca yardımcı yazıdan alan aktarma bir komiktir. Bu yüzden resimlerin kendilerine, bunlarda gösterilen yergiye ya da komedy sahnesine güldüğümüzden daha az güleriz. Fakat bir resme salt resim olarak bakarsak bu resim insanın içinde eli kolu olmayan bir kuklayı ne kadar ölçülü biçimde gösteriyorsa, genellikle bize o kadar komik gelir. Ama bu çağrışırma belirgin olmadı ki kişinin içinde sökülüp takılabilen bir mekanizmayı, soydanmışcasına açıkça görelim; aynı zamanda ölçülü olmalı her organı mekanik bir parça ile katılmış olan insan, bütünüyle bize bir canlı varlık izlenimini vermeyi sürdürsün. Bergson, bu iki imgenin yani insanla makinenin, birbirinin içine ne kadar tam tamına girerse komik etki o ölçüde büyük, çizerin sanatı da o ölçüde başarılı olur demektir. Bir komik resim çizerinin özgünlüğü ise basit bir kuklaya verdiği canlılığın özel biçiminden anlaşılabilir.

O, kişinin içinde çalışan bir mekanizma görmenin, bir sürü eğlendirici şeyleri yüze çıkardığını belirtir. Ona göre, bu çoğunlukla neden olduğu gülme içinde hemen yiten, çabuk geçen bir görmedir. Bunu sürekli duruma getirmek için bir çözümleme ve düşünme çabası gereklidir. Örneğin, bir konuşmacıda sözlerle yarışa kalkan jestleri düşünelim. Sözü kıskanan jest de düşüncenin tüm gelişmelerini ayrıntılarıyla izlemeye katlanması gerekir. Düşünce konuşmanın başından sonuna kadar büyüyen, filizlenen, çiçek açan, olgunlaşan bir şeydir; hiç durmaz, hiç yenilenmez, her an değişmesi gerekir; çünkü değişmemesi canlılığını yitirmesi demektir. Öyleyse jest de onun gibi canlı olmalı! Yaşamın temel kuralı olan kendi kendini hiç yenilememeyi benimsemeli! Oysa, bir baş ya da kol devinimi bize hiç değişmeden, belli aralıklarla yenileniyor gibi gelirse; bu devinim dikkatimizi çeker, bizi eğlendirmek için yeterliyse, onun yolunu gözlersek, beklemediğimiz anda da gelirse güleriz. Çünkü şimdi karşımızda öz devimli olarak çalışan bir düzenek vardır. Bu artık yaşama öykünen öz devinimdir; yani bu komiktir.

Gülmeyi aklımıza getirmediğimiz jestlere bir başka kişi öykündüğü zaman bu jestlere gülmemizin sebebi de budur. Ona göre, bu çok yalın olguyu açıklamak için çok karmaşık nedenler oranmış, fakat iyi düşünülseydi görülecekti ki ruhsal durumlarımız her an değişiyor, jestlerimiz tam olarak bu iç devinimlerimizi izleyip bizler gibi yaşasalar yenilenmeyecek, bu yüzden de tüm öykülenmelere meydan okuyacaklardır. Öyleyse, ancak kendi kendimiz olmaktan çıktığımız yerde öykülenebilir olmaya başlıyoruz. Bergson, jestlerimizin yalnızca makine gibi tekdüze olup da canlı kişiliğimize yabancı yanlarına öykülenebildiğini de vurgular. O, bir kimseye öykünmek, o kimsenin kişiliğinin içine girmesine izin verdiği özdevinimin çıkarılmasıdır, der.

Ona göre, jestlere öykünme kendi başına gülünç olsa da bu öykünme jestlerin özünü değiştirmeden, testere ile odun kesmek, bir örsün üzerine vurmak ya da hayali bu zilin kordonunu çekmek gibi mekanik işlemlere kaydırılarak yapılırsa daha da gülünç olur. Buradaki gülünçlüğün nedeni, komiğin özünde kabalık olması değil (her ne kadar kabalığın payı varsa da), yakalanan jestin basit bir işleme bağlanabilmesi durumunda, mekanikmiş gibi daha açık mekanik görünmesidir.⁶⁵

Hengri Bergson, eserinde mekanikle canlıyı birbirlerinin içine girmiş gibi görerek, bu olayın komiği doğurduğunu örneklerle açıklamaktadır. Bunun yanı sıra canlının üstüne kalıplaşmış mekanik görüşüyle komiğe neden olan şeyleri örneklere yer vererek anlatmaya çalışır. Son olarak canlı bir şeyin üstüne kaplanmış mekanik imgesine yer verir. Ona göre, canlı varlık insan, mekanik düzen ise tersine nesnedir. Bu açıdan bakıldığında güldüren şey bir kişinin bir an için nesneye dönüşmesidir.⁶⁶

⁶⁵ Bergson, Hengri., a.g.e., ss.19-21, 23-25.

⁶⁶ Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 27-36.

B- HENGRI BERGSON'UN GÜLME HAKKINDAKİ ORTAYA KOYDUĞU GÖRÜŞLER

Bergson'un komik olan şeylerin yol açtığı gülmeyi çeşitli fikirleri öne sürerek ve örnekleme yoluna giderek ortaya koymaya çalıştığını "Gülmenin Tanımı" adlı başlık altında inceledikten sonra şimdi, onun komiği eylemlere durumlara göre ayırıp "Durum Komiği, Söz Komiği, Karakter Komiği" başlıkları altında incelediği bölümlere değinerek, ortaya koymaya çalıştığı görüşlere yer vereceğiz:

I. DURUM KOMİĞİ:

O, "Yaşam izlenimini ve açıkça bir mekanik düzen duygusunu birbirlerinin içine girmiş olarak bize veren her tür edim ve olaylar komiktir" der.

Bergson durum komiğini örnekler yoluyla açıklamaya çalışır. Yaylı şeytan adında bir oyuncaktan bahsedersek, bu oyuncak kutunun aşağı itildiğinde, yukarı zıpladığını, kutunun kapağı kapanıncaya kadar üstüne bastırılması gerektiğini söyleyerek, buradaki iki direktmenin çatışmasında tümüyle mekanik olanın genellikle ötekine boyun eğdiğini, onun eğlencesi olduğunu belirtir. Yine fare ile oynayan kedinin, fare her seferinde bir yay gibi fırlamasına fırsat verip onu her zaman bir pençe vuruşuyla durdurduğu örneğini verir. Bu örneklerden sonra tiyatro sahnelerinden örneklere başvurur. Bunlardan bir tanesi şöyledir: "Hastalık Hastası adlı oyunda hakarete uğrayan hekimlik, M. Purgon'un ağzından Argon'a saldırır; onu tüm hastalıklarla korkutur. Argon, Purgon'un ağzını kapamak ister gibi ne zaman koltuğundan doğrulsa Purgon bir an için ortadan kaybolur. Sanki onu birileri kulise itiyor, ardından, o da, kurulu bir yay gibi, yeni bir bedduayla sahneye dönüyor. Durmadan yinelen "Bay Purgon!" diye haykırımlar bu sevimli komedyanın duraklarını belirtir." Bergson, gerilip de gevşeyen, yeniden geçirilen yay imgesinin özünde klasik komedyanın her zaman kullanılan yöntemlerinden biri olan yinelemeyi elde ettiğimizi söyler. Ona göre, bir sözcüğün yenilenmesi kendi başına gülünç değil, törel öğeler içeren özel bir oyunun simgesi olduğunda gülünçtür. O, tiyatrodaki sözcükleri yenilemenin belli başlı komik etkilerini tanımlayan bir kural ileri sürer. Bu kural şöyledir: Güldürücü bir sözcük yinelenmesinde genellikle karşı karşıya iki uç vardır. Birincisi yay gibi gevşeyen sıkıştırılmış bir duygu diğeri ise bu duyguyu yeniden sıkıştırmaktan hoşlanan bir düşüncedir.⁶⁷

⁶⁷ BErgson, Hengri., a.g.e., ss. 41-43.

O, bir kişinin bütün insanlara karşı çıkmak pahasına da olsa, artık her düşündüğü dobra dobra söylemeye karar verse, bunun komik değil, yaşamın en iyisi olduğunu belirtir. Başka bir insan karakterinin yumuşaklığından, bencilliğinden ya da insanları hor görmesinden ötürü herkese pohpohlayıcı şeyler söylese bu da yaşamdan bir şey değildir. Fakat bu iki insandaki özellikler bir kişi de olsa karmaşık bir ruhsal durum ortaya çıkarabilir. Kısacası, yaşamın karmaşık izlenimleri bize komik gelmez. Ama, uzlaşmaz ve katı olan bu iki duygu gerçekten canlı bir insanda bulunsa, bu insan bu iki duygu arasında bocalasa, özellikle de bu bocalama alışılmış, basit, çocuksu bir düzeneğin bilinen biçimini alıp mekanik olsa bu kez de gülünç şeylerde rastlanan imge, canlının içindeki mekaniği, komiği elde edebiliriz.

Bergson, ipli kukla adlı oyunun mekanik bir düzende olduğunu, insanların görünürdeki özgürlüğünün altında iplerden oluşan bir düzeneğin yattığını ve insanların şu ölümlü dünyada bir ozanın dediği gibi "...ipleri yazgının elinde zavallı kuklalar olduğumuzu düşünmek gerektiğini" belirtir. Ona göre, düş gücünün bu imgeyi çağrıştırmak kadar götürmeyeceği hiçbir gerçek, ciddi, hatta dramatik sahne ve önu bu kadar geniş bir alana açık olan bir oyun yoktur.

O, komedya yöntemlerinde çocukluk anılarının büyük rolü olduğunu, bunun şu ya da bu oyundan çok, oyunun bir uygulaması olduğu ve mekanik düzene dayandığını söyler. Ona göre, opera aryası birçok müzikli fantezilerde bulunabiliyorsa, aynı genel düzenek de çok çeşitli oyunlarda bulunabilir. Örneğin, emek verilerek oyun kağıtlarıyla kurulmuş bir şatoya dokunduğunuzda ilk kağıt yerinden oynamadan önce duraksar; sallanmış olan yandaki kağıt ise daha çabuk karar verir ve yıkılma çabuklaşır; kağıtlar hızla acı sona doğru koşarlar. Başka bir örnek verecek olursak, art arda dizilmiş kurşundan askerleri düşünebiliriz: Birincisini iterseniz, ikincisinin üstüne düşer, o da üçüncüsünü devirir; durum giderek kötüleşir ve hepsi yere yığılır. Bütün bu nesnelerin, çok değişik olmalarına rağmen, bize aynı soyut imgeyi, kendi kendine katılarak çoğalan bir etkinin soyut imgesini çağrıştırdıkları söylenebilir. Öyle ki, burada başlangıçta önemsiz olan neden, zorunlu bir gelişmeyle önemli, olduğu kadar da beklenmedik bir sonuca varır.

Bergson yukarıda belirttiğimiz görüşünü örnekler vererek açıklamayı sürdürür. O, çocuklar için hazırlanmış resimli bir kitabı da aynı düzenin bir komik sahne biçimine yöneldiğini görebileceğimizi belirtir. Ona göre, büyüklere yönelik birçok imgede de aynı düzen vardır. Karikatürcülerin çizdikleri "Yazısız öykülerde" de çoğu kez yer değiştiren bir eşya ve bu eşyayla birlikte yer değiştiren kişilerin

görüldüğünü, sahne değişikçe eşyanın da yer değiştirmesinin mekanik olarak kişiler arasında da ciddileşen durum değişikliklerine neden olduğunu vurgular.

O, mekanik bir düzenin özelliği tersine çevrilebilir olmasıdır der. Çocukların yere dikilen tahta çomaklara attıkları bir güllenin yolun üzerindeki çomakları devire devire gittiğini gördüğünde hoşlandığını, gülle bir sürü dönüp dolaşmalardan sonra yeniden ilk atıldığı noktaya döndüğünde ise daha çok güldüklerini belirtir. Başka bir deyişle O, mekanizmanın düz çiz halinde olduğunda komik olduğunu dairesel ise ve oyun kişilerinin çabaları sonunda karşı konulmaz bir neden sonuç zinciri içinde yine aynı yere gelirse daha da komik olduğunu belirtir.

Ona göre, insana özgü şeylerin canlı sürekliliği içinde, hakkı olmadığı yere giren bir kişi gibi zaman zaman yakaladığımız o katı mekanizma insanlar için çok özel bir önem taşır; çünkü bu mekanizma yaşamın dalgınlığı gibi bir şeydir. Eğer olaylar akışlarına dikkat edebilselerdi ne rastlantılar ne karşılaşmalar ne dönüp dolaşıp aynı noktaya gelmeler olurdu; her şey ileriye doğru gider, hep gelişirdi. İnsanlar da yaşama karşı hep dikkatli olsalardı, hem başkaları hem de kendileriyle olan ilişkileri hiç bozulmasaydı, içlerindeki hiçbir şey hiçbir zaman yaylarla ya da iplerle devindiriliyormuş gibi görünmezdi. Komik olan şey, insanın eşyaya benzeyen bu yanındır; insana özgü olayların çok özel bir türden katılığı ile tam bir mekanizmaya, özdevinime, nihayet cansız devinimlere öykünen bu görünüşüdür. Öyleyse bu komik yan hemen düzeltilmesi gereken bir bireysel ya da kolektif kusuru belirtir. Gülme işte bu düzeltmenin kendisidir; insanların ve olayların bir tür özel dalgınlığını ortaya çıkarıp bastıran toplumsal bir jesttir.⁶⁸

II. SÖZ KOMİĞİ:

Buraya kadar incelediğimiz etkilerin çoğu dil aracılığıyla ortaya çıktığından söz komiğini ayrı bir kategoriye koymanın yanlış olduğunu düşünsek de dilin anlattığı komik ile dilin yarattığı komiği birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü, Birincisi gerektiğinde bir dilden başka dile çevrilebilir, ama töreleri, yazını, özellikle de fikir çağrışımları değişik olan yeni bir topluma geçerken özgürlüğünü büyük ölçüde yitirir; ikincisi ise genellikle çevrilebilir değildir; özelliğini tümcenin yapısına ya da sözcüklerin seçimine borçludur; insanların ya da olayların kimi özel dalgınlıklarını dil

⁶⁸ Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 45-49.

yardımla saptamaz, dilin kendisinin dalgınlıklarını vurgular. Burada komik olan dilin kendisidir.

Ona göre, nükte dile bağlı bir anlatım biçimi olsa da bir komik sahnenin bulanık ya da net imgesini kafalarda canlandırabiliyor. Bu da dilin komiğinin, noktası noktasına eylem ve durum komiğine karşılık olduğunu, durum komiğinin elde edildiği yöntemleri sözcüklerin seçimine ve tümcelerin yapılışına uyguladığımızda söz komiğinin çeşitli biçimlerini ve nüktenin olası çeşitlerini bulabileceğimizi gösterir.

Jestlerde, davranışlarda, hatta yüz çizgilerinde bulunan katı, kalıplaşmış mekanik şeylere güleriz. Bu tür katılık kuşkusuz dilde de gözlenir. Çünkü hazır formüller ve kalıplaşmış sözler vardır. Hep bunlara göre konuşan bir kişi komik olur. Fakat bir tümcenin komik olması için bu tümceyi söyleyenin ağzından çıktıktan sonra basmakalıp bir söz olması yeterli değildir; bu sözde öyle bir belirti olmalıdır ki otomatik olarak söylendiğini hemen anlayalım. O, buradan şu genel kural çıkar der: “Saçma bir düşünceyi beylik bir tümce kalıbı için sokmakla her zaman komik bir söz elde edilir.”

Ona göre, kimi zaman sıradan bir tümcenin maskesi altında gizli bir saçmalığı fark etmek biraz güçtür. Örneğin; Tembelin birinin söylediği “iki yemek arasında çalışmayı sevmem” sözü, “iki yemek arasında bir şey yememelidir” gibi sağlığı koruyucu bir kural olmasaydı komik olmazdı.

Bergson, kimi zaman ise komik etkinin karmaşık bir duruma geldiğini, bir tek beylik tümce kalıbı yerine, birbirinin içine giren iki ya da üç tümce kalıbının olduğunu söyleyerek Labiche’in kişilerinden birinin şu sözünü örnek verir: “türdeşini öldürmeye yalnızca Tanrının hakkı vardır.” Burada iki önerme vardır. Biri “insanların yaşamı Tanrının elindedir”, öteki “insanın türdeşini öldürmesi cinayettir.” Ancak, bu iki önerme hem kulağı aldatacak hem de yinelenen ve farkına varılmadan kabul edilen tümcelerden biri izlenimini verecek biçimde düzenlenmiştir. Dikkatimizin önce uyuklayıp, ardından saçmalık karşısında ansızın uyanması bu izlenimden geliyor.⁶⁹

Bergson, “Bir kişinin tinsel yanı söz konusu iken, dikkatimiz ne zaman bu kişinin fizik yanına çevrilse, güleriz” der. Ona göre, ortaya koyduğu bu kuralı dile uygulayarak, gerçek ya da mecazlı anlamda kullanımlarına göre sözcüklerin çoğunun

⁶⁹ Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 56-61.

bir fizik bir de tinsel anlamı olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de her sözcük önce somut bir nesneyi ya da maddi bir işi göstermekle başlar, ardından yavaş yavaş soyut bir ilişki veya arı bir düşünce olarak tinselleşebilir. Bergson, kuralının burada da geçerli olduğunu ve şu biçime girdiğini belirtir: Bir anlatımın mecazlı anlamda kullanıldığı halde gerçek anlamda kullanıyormuş gibi göstermekle de bir komik etki elde edilebilir. Ya da: Dikkatimiz bir mezarın maddiliği üstünde toplanır toplanmaz anlatılan düşünce komik olur. Örneğin; “Bütün sanatlar kardeştir” tümcesinde “kardeş” sözcüğü sanatlar arasında az çok derin bir benzerliği göstermek için mecazlı anlamda kullanılmıştır. Bu sözcük bu şekilde çok kullanıldığından onu işittiğimizde artık akrabalığın içerdiği somut ve maddi ilişkiyi düşünmeyiz. Eğer “Bütün sanatlar yeğendir” densesydi, bu ilişkiyi daha çok düşünürdük, çünkü “yeğen” sözcüğü daha az mecazlı anlamda kullanıldığı için burada hafif bir komik etki olurdu.

Bergson, her defasında olay dizilerini alıp bunları yeni bir tonda veya yeni bir ortamda yinelemenin yine de bir anlamları kalacak biçimde altüst etmenin ya da karşılıklı anlamları birbirinin içine girecek şekilde karıştırmanın komik olduğunu; çünkü bunları yapmanın yaşamın bize kendisine makine gözüyle bakmamıza izin vermesini sağlamak anlamına geldiğini vurgular. Öyleyse düşünceyi yansıtan dilin de düşünce kadar canlı olması gerekir. Bir tümce ters çevrildiğinde de bir anlam veriyorsa veya birbirinden tümüyle bağımsız iki düşünce sistemini ayırım gözetmeden anlatıyorsa ya da bir düşünceyi kendisine ait olmayan bir tonla aktarmakla elde edilmişse bu tümcenin komik olacağı anlaşılır. Ona göre tümcelerin komikleşmesi tersine çevirme, birbirinin içine girme ve yineleme denen bu üç kuraldan meydana geliyor.⁷⁰

O, kimi zaman kesinlikle o olduğuna inanmış gibi yaparak, olması gerekenin söylenmesine alaya alma yani ironi, tersine öyle olması gerektiğine inanmış görünüp olayın inceden inceye titizlikle betimlenmesini ise çoğunlukla mizahın doğması olarak görür. Ona göre, ikisi de yergi biçimleridir; ancak olaya almanın hatiplikle ilgili bir niteliği vardır; oysa mizah daha bilimsel bir yan içerir. Alaya alma, olması gereken iyilik düşüncesiyle gitgide yükselerek çıkararak vurgulanır, bu yüzden de sanki baskı altında bir tür güzel söz söyleme ustalığı oluncaya kadar içeriden kızışabilir. Mizah ise tersine, var olan kötülüğün içinde bu kötülüğün özelliklerini daha soğuk bir aldırmazlıkla belirtmek için, gitgide daha aşağılara inilerek vurgulanır.

⁷⁰ Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 62-65.

John Paul gibi kimi yazarlar mizahın somut terimleri, teknik ayrıntıları ve belirli olayları sevdiğine dikkat çekmişlerdir. Bergson'a göre ise söz konusu olan mizahın rastlantısal bir belirtisi değil, onunla her karşılaştığımız yerde bulunan özünün kendisidir. Mizah yazarı bilgin kılığına girmiş bir ahlâkçıdır, yalnızca insanları eğlendirmek için cesetleri açan bir anatomi uzmanı gibi bir şeydir; mizah buradaki dar anlamıyla gerçekten ahlâksalın bilimsele aktarılmasıdır.

Bergson, dilin yalnızca insan ruhunun biçimlerine olduğunca tam tamına uydurulmuş bir insan yapıtı olduğu için gülünç etkiler doğurduğunu belirtir. Ona göre; dilde insanlar yaşamlarından bir şeyin yaşadığını duyarlar. Dilin bu yaşamı tam ve yetkin olsaydı, içinde donmuş hiçbir şey bulunmasaydı, uyumlu bir biçimde kaynaşmış, birleşmiş, çok durgun bir su yüzeyine benzeyen ruh komikten nasıl kurtulursa, o da komikten öyle kurtulurdu. Ancak üstündeki kuru yaprakları kımıldatmayan hiçbir durgun su yoktur. Üstüne çullanan alışkanlıkların, kendisini başkalarına karşı katılaştırırken, kendisini de katılaştırmayan ruh da yoktur. Basmakalıbı yok etmek, sanki basit bir şey üstünde uygulanıyormuş gibi, kendi üstünde uygulanacak tersine dönme, aktarım vb. türünden mekanik işlemlere karşı koymak için, parçalarının her birinde yeterince yumuşak, canlı, tam olarak bulunan bir dil de yoktur. Yumuşak, sürekli değişken ve canlı olan şeylere karşı dalgınlık ve son olarak özgür etkinliğe karşı özdevinim... işte özetle gülme bunların altını çizer ve bunları düzeltmek ister.⁷¹

III- KARAKTER KOMİĞİ:

Bu bölüme kadar gülmenin toplumsal bir anlamı ve kapsamı bulunduğu, komiğin her şeyden önce, bireyin topluma bir anlamda uyum sağlayamamasını dile getirir. Komiğin yalnızca insanoğlunda bulunduğu inanarak önce insanoğlunu, sonra karakteri ele alan Bergson karakterden başka bir şeye nasıl olup da güldüğümüzü belirtir. Birleşme ya da karışma olaylarının sonucu komiğin basit bir devinimin, kişisiz bir durumun, bağımsız bir tümcenin içine sokulabildiğini açıklamaya çalışır.

Ona göre, heyecan veren ruhsal durumlar, kaynaştığımız sevinçler, üzüntüler; görenlerde üzücü şaşkınlıklar, korku ya da acıma uyandıran tutkular ve kötülükler;

⁷¹ Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 67-69.

duygusal titreşimlerle ruhtan ruha yayılan duygular yaşamın özünü ilgilendiren ciddi kimi zaman da trajiktir.

O, komedyanın ancak başkalarıyla bizi artık heyecanlandırmadığı, duygulandırmadığı yerde başladığını belirtir.

Bergson'a göre, başkalarıyla çarpışmaktan sakınmayarak, kurulu makine gibi yolunda giden bir kişi gülünçtür. Bu kişinin dalgınlığını gidermek, onu düşünden uyandırmak için güleriz.

O, komik, sözcüğün ahlâksal anlamında, her zaman bir kusurun göstergesi değildir, ama ille de bir kusur, hatta önemsiz bir kusur görmek isteniyorsa, burada önemsizin önemliden hangi kesin belirtiyile ayrıldığını göstermek gerekir der.

Katı bir erdemi gülünç duruma getirmek, katı olmayan bir kusuru gülünç duruma getirmekten daha kolaydır diyen Bergson bunun sebebinin "Toplumun gözünde kuşkulu olan katılıktır." Sözüyle açıklamaya çalışır. Toplumdan uzaklaşan herkes gülünç olur; çünkü komik büyük ölçüde toplumdan uzaklaşmadan doğar görüşünde olan Bergson, bunun komiğin törelere, düşüncelere, toplumun ön yargılarına bağlı olmasından anlaşıldığını söyler.

Kısacası ona göre insanları güldüren şeyler başkalarının kusurlarıdır. Bu kusurlar ahlâka aykırılıktan çok topluma aykırılıklarından ötürü güldürücüdürler.⁷²

Ona göre, komedya dikkatimizi eylemler üstünde toplayacağı yerde, daha çok jestlere yönelir. Jest, bir ruhsal durumun amaçsız, çıkarsız olarak ortaya çıkmasına neden olan davranışları, devinimleri, hatta sözleri karşılar. Böylece bu tanımıyla jest, eylemden tümüyle ayrılır. Eylem istençlidir, her durumda bilinçlidir. Jest ise istem dışı, otomatiktir. Eylemde kişi kendini tümüyle verir, jestte ise kişiliğin tümünün bilgisi dışında ya da ondan uzakta olarak kişinin ayrı bir bölümünü görülür. Eylem kendisini esinleyen duyguyla orantılıdır; birinden ötekine aşamalı bir geçiş söz konusudur, öyle ki sempatimiz ya da nefretimiz duygudan eyleme giden yol boyunca kayabilir ve gitgide ilgi duyabilir. Fakat jestte kendisini sallatmaya hazır durumdaki duyarlılığımızı uyandıran, böylece de insanları kendine getirip onları ciddiye almamızı engelleyen patlayıcı bir şey vardır. Böylece dikkatimiz eyleme değil de jeste yönelir yönelmez komedyanın içinde oluruz.

Bir karakterin iyi ya da kötü olabileceğini, bunun pek önem taşımadığını dile getiren Bergson, böyle bir karakterin topluma uyum sağlamadığı zaman komik

⁷² Bergson, Hengri., a.g.e., ss. 70-73.

duruma geleceğini belirtir. Ona göre, olayın ciddiliği de önemli değildir. Ciddi veya ciddilikten uzak olsun, olay duygulanmamızı sağlayacak biçimde düzenlenirse bizi güldürebilir. Kısacası, kişinin toplumla uyumsuzluğu, izleyicinin duygulanmaması iki temel koşuldur. Bu iki koşulun içinde bulunan bir üçüncü koşul ise özdevinimdir. Özdevinim, özünden gülünç olan, yalnızca otomatik olarak yapılan şeydir. Bir kusurda, hatta bir nitelikte komik olan da kişinin farkına varmadan, istem dışı bir jesti yapması, bilinçsizce bir sözü söylemesidir. Her dalgınlık ona göre komiktir üstelik, bu dalgınlık ne kadar derin olursa, komedyanın niteliği de o kadar yüksek olur.

O, köklü bir biçimde komik olan sözcüklerin, bir kusurun çıplak olarak görüldüğü saf sözcükler olduğunu söyler. Bir komik kişinin bir davranış biçimi hakkında ağzına geleni söyleyip, ardından bu davranışa kendisinin örnek olması görülmüş komik etkilerdendir. Burada başlıca katılık nedeni insanın çevresine, özellikle de kendine bakmayı ihmal etmesidir. Katılık, özdevinim, dalgınlık, topluma uyumsuzluk... bütün bunlar birbirinin içine girer, karakter komiği de bütün bunlardan oluşur. Özetle, insan kişiliğinde duyarlılığımızı ilgilendiren ve bizi heyecanlandırabilen şeyler bir yana bırakılırsa, geriye kalan şeyler komik olacaktır; komik de doğrudan doğruya bunlarda görülecek katılık oranında artacaktır.

Ona göre her karakter komik olabilir, yeter ki karakterden kişiliğimizdeki basmakalıp şeyleri, içimizde kurulmuş bir mekanizma gibi otomatik olarak çalışabilen şeyleri anlayalım.

O, “Komik kişi bir tiptir. Öte yandan bir tipe benzemekte de komik bir şey vardır. Bir kimse ile kendisinde gülünç bir şey bulmadan düşüp kalkmış olabiliriz; ancak rastlantısal bir benzetmeden yararlanıp kendisine bir dram ya da roman kahramanının adını verirsek, bu kimse hiç olmazsa bir an için gözümüzde gülünç olmaya yaklaşacaktır. Oysa bu roman kahramanı komik olmayabilir; ama ona benzemek komiktir. Kendinden kopmak, sanki daha önceden hazırlanmış bir çerçevenin içine girmek komiktir. Hepsinden komiği de insanın kendini başkalarının içine kolayca girebilecekleri bir çerçeve durumuna getirmesi, kendi karakterini katılaştırmasıdır” der.⁷³

Bergson, karakter komiğini açıklarken; komedya, tragedya ve dramı da karşılaştırıp nerelerde benzerlik nerelerde farklılık gösterdiklerini belirtir. Komedyaya değinmiş olmamıza rağmen yapmış olduğu bu karşılaştırmalara değinmeyeceğiz.

⁷³ Bergson, Hengri, a.g.e., ss. 75-78.

Ona göre, komik kişinin ruhunun ya da karakterinin direnmesi, dalgınlık, özdevinim yüzünden yanılgıya düşer. Komiğin özünde katılık vardır. Bu yüzden insan burnunun doğrusuna gider, hiçbir şey dinlemez, hiçbir şey duymak istemez. Ayrıca “Komikteki saçmalık düşlerdeki saçmalıkla aynı niteliktedir” der.

Ona göre, gülücün bir biçimden dolayı aynı komik özü içermeyen öteki biçimler ilk biçimle dış benzerlikleri nedeniyle gülünç olurlar. Tüm düşünce olaylarının uzaktan ya da yakından düş oyunlarını anımsatmaları koşuluyla insanları eğlendirebileceklerini görmek gerekir.

Sonuç olarak Bergson, doğanın kötülüğü iyilik için kullandığını, toplum geliştikçe üyelerinden gitgide büyüyen bir uyum yumuşaklığının elde edildiğini, gitgide düzelerek içinde bir dengelenmeye gittiğini, yüzeyinde böylesine büyük bir yığından ayrılmaz durumdaki düzensizlikleri dağıttığını gülme de bu dalgalanmaların biçimini belirterek yararlı bir işlevi yerine getirdiğini vurgular ve sözlerine şu şekilde devam eder:

“Denizin yüzeyindeki dalgalar da durup dinlenmeden böyle savaşırlar; oysa alt katmanlar derin bir dinginlik içindedir. Dalgalar da çarpışır, çatışır, dengelerini ararlar. Beyaz, hafif ve şen bir köpük onların değişken kenarlarını izler. Kimi zaman kaçıp gelen bir dalga kumsalın üzerine bu köpükten bırakır. Oralarda oynayan bir çocuk gelip bundan bir avuç alır, ama bir an sonra avucunda yalnızca bir kaç damla su kaldığını görünce şaşırır. Bu, dalganın getirdiğinden çok daha tuzlu, çok daha acı bir sudur. İşte gülme de bu köpük gibi oluşur, toplumsal yaşamın dışındaki yüzeysel başkaldırı bildirir, bu sarsıntıların oynak biçimini anında çizer. O da tuzlu bir köpüktür, köpük gibi kabarcıklanır. Bu kabarcıklanma keyiflenmedir. Tadına bakmak için bu köpükten eline alan filozof, kimi zaman bu kadar az şeyde bile bir parça açlık bulacaktır.”⁷⁴

⁷⁴ Bergson, Hengri, a.g.e., ss. 94-95, 100-101.

II. BÖLÜM

DOĞU VE BATI KÜLTÜRÜNDE MİZAH ANLAYIŞI İLE DOĞU DÜNYASINDA MİZAH ve FIKRA

A- DOĞU ve BATI KÜLTÜRÜNDE MİZAH ANLAYIŞI

Fikret Türkmen'in Doğu ve Batı Dünyasında Mizah Anlayışı adlı makalesinden aktaracağımız bu bilgiler şöyledir:

“Mizah veya gülme hakkında çok şey söylenmiş olmasına rağmen, bunların esasının ne olduğu sorusuna Aristo'dan beri en büyük fikir ve sanat adamları ortak bir görüş belirtmemişlerdir. Dikkat çeken bir başka yön ise bu konunun birinci yüzyılda Roma'da münakaşa edilmiş olması ancak herhangi bir çözüme ulaşılamamasıdır.

Gerek Batı dünyasında gerekse Doğuda bu konuda mizahın tarifinden başlayarak, özü, çeşitleri, faydaları gibi değişik konularda görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüşler sahiplerinin meslek alanlarına bağlı olduklarından bu alandaki bilgi ve alışkanlıklardan sürekli etkilenmişlerdir. Filozoflar, folklorcular, tarihçiler, tıp mensupları hattâ teologlar “gülme” konusunda kendi alanlarına uygun tarifler ve yorumlar getirmişlerdir. Bunun sebebi hayatla gülüş arasındaki sıkı ilişkidir. Hayatı tarif etmek ne kadar zor ise gülme konusu da o kadar karmaşık bir konudur. Her alan kendi görüş açısından bu konuya yaklaşmakta, bir nevi iyimser ve kötümser bir göz tercihi aynen hayatta olduğu gibi gülmenin temelini de oluşturmaktadır.

Doğu ve Batının mizahın ne olduğu konusunda en makul seviyede birleştikleri tarif ya da tasvir şöyledir: Fiziksel veya sosyal çevrenin insan üzerinde uyguladığı pek çok sınırlamadan birinin birdenbire ortadan kalkmasıyla duyulan rahatlık duygusu mizahı açıklar. Mesela; insan vücudu alışlagelen bir yapı ve görüntü çerçevesindedir. Hareketler de bu çerçeveye uygundur. Normal zamanda yapılan hareketlere dikkat etmeyiz. Ancak bu hareketlerden bazılarının çarpıtıldığını, çeşitli tuhafliklar içine sokulduğunu gördüğümüzde güleriz. Palyaço ve akrobatların hareketlerinde olduğu gibi.

Aynı durum kelime oyunlarına dayalı mizahta da görülür. İnsan dille ifade yeteneğinin katı bir kaidelerle sınırlandırılmış olduğunu, kelime hazinesinin belli sayılarda bulunduğunu, dilin belli bir mantık çerçevesinde kullanılması gerektiğini, kelimelerin cümle içinde belli bir sıra takip ettiğini bu sıralamalardan bazıları olarak

kabul eder. Bu sınırlamalardan herhangi biri yer değiştirir veya zorlanarak sınırın dışına çıkılırsa gülme sebebi olur.

Görüldüğü gibi bu durumlar birer tariftir çok, tasvir halidir. Doğu düşünürleri mizahı tarif etmemişlerdir. Gülmenin kaynağı ve sebebi oldukça erken dönemlerde hem filozoflar hem de hekimler tarafından tartışılmıştır. Onlara göre, gülme karmaşık bir fizyolojik olaydır. Aynı zamanda psikolojik bir düğümdür. İnsanın, bütün düşüncelerinin merkezi olduğu kabul edildikten sonra mesela tasavvufta insanın “Eşrefül-Mahluk” (Yaradılanların en şerefli) olduğu kabul edilince mizaha da ilgi artmıştır. İslamî çevrede, insan merkezinde gülme konusu da herhangi bir sonuca ulaşmadan, söz konusu edilmiştir.

Aynı durum Helenistik dönemde, batıda da mevcuttur. Daha sonraki dönemlerde batıdaki geniş literatür yanında doğuda günümüze orijinal metinleri ulaşmayan görüşlerden bahsedilmiştir. IX. Yüzyılda hem Süryanice hem de Arapça yazan Urfalı Eyûb (Hristiyandır), “Hazine Kitapı” adlı eserinde gülmeyi münakaşa etmiştir. O’na göre “Gülme”nin sebebi fizyolojiktir. Gülme dairesel hareketin homojenliği sonucu ortaya çıkar ve bedene haz verir. Beden, ılımlı gıdıklanma ve gülme hazzının birleşmesiyle hareket eder.”⁷⁵

“Doğu mizahında gülme IX. Yüzyıla kadar “sevincin görünür hale geldiği bir noktaya kadar ruhun genişlemesi ve kanın tam kıvamında saflaşması” biçiminde fizyolojik bir sebebe bağlanır. Yine doğu filozoflarına göre aşırı gülme, melankolik bir delilik işaretidir. Sarhoşların ve çocukların gülmeleri, onların bedenlerinin, kıvamında olan yaratılışlardan kaynaklanan “ruhun sevinci” olarak açıklanır. Yine bu filozoflara göre gülmeyi “Akli Ruh” meydana getirir. Bu ruhu ise dalak yaratır. Zira kanı üreten ve fazla kanı safra ve kara safra arasında uygun yerlere dağıtan da odur.

Bu görüşler batıda da ilgi uyandırmış ve 16. asırdan itibaren doğudan bazı tercümeler yapılmıştır. Fikret Türkmen bu konuda L. Jubert’in Süleyman El-İsrailî’den yaptığı Traite du Ris (Gülme Hakkında İnceleme) adlı tercümesini örnek gösterir.

Doğu ve Batının mizah konusunda birleştiği noktalardan biri de belli bir zamanda ve mekanda mevcut olan tabii ve sosyal kısıtlamaların başka zamanlarda ve başka mekanlarda farklı olduğudur. Komik ifadenin özel bir türüne olan tercih, bir yerde ortaya çıkabilir ve belli bir zaman dilimine konabilir. Zaman ve mekan

⁷⁵ Türkmen, Fikret, “Doğu ve Batı Dünyasında Mizah Anlayışı”, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara: 1998, yıl: 34/1-2, s. 173-174.

değiştikçe komik unsurun özü değişmez, ancak ifade tarzıyla dinleyicinin tercihleri kesin olarak değişir.

Arap mizahında sevinç aslî unsurlardan biridir. Erken dönem mizahında “gülme” konusu ile ilgili münakaşaların yapıldığı bilinmektedir. Ancak münakaşaların kesin sonuçlar alınmamıştır. Bu konudaki F. Rosenthal’ın “Erken İslâm Mizahı” adı incelemesinde, Taberi’nin, İshak Bin İmar’ın, Süleyman El- İsrailî’nin, İbn El Matrân’ın son olarak da Ebu Hayvan El-Tevhidî’nin görüşlerini vermektedir. Bunların hepsinde ortak nokta her tarihî devirde, “gülme” de hem toplayıcı hem de dağıtıcı bir başlangıç vardır, şeklinde özetlenebilir.

Ortaçağ müslüman ideolojisinde kendi mistik ve estetik felsefesi içinde kuralcılık dünyanın fâniliği, anlaşılmazlık gibi duygular hakimdir. Gülme ile ilgili eserlerde zıt tipler feodal bir karakterle karşılaştırılır. Aslı tipler sefil ahmak veya deli (dîvâne) görünüşlü halk filozoflarıdır. Bunlar aslında kendi dönemlerinin sistemlerine, ahlâk normlarına, âdet ve an’anelerine karşı çıkan akıllı ve entelektüel tiplerdir. Sıfatları arasında nedimlik, dervişlik, hocalık, divanelikler ön plandadır. Nedimlik o dönemin en şerefli san’atıdır. Nedimlik bütün kanun ve kaîdeleri bilen, musiki aleti çalan, Kur’an’ı ezberden okuyabilen, şahların veya padişahların tarihlerini bilip anlatabilen tiplerdir. Karşılarına çıkarılan tipler ise padişahlar, şahlar, vezirler gibi güçlü tiplerdir.

İran’da nedimlerin sadece hükümdarları eğlendirmedikleri aynı zamanda latifeli sözlerle saray kanunlarını, acımasız bürokratları, cimri zenginleri de hicvettikleri bilinir. Bu bakımdan gerek İran, gerekse Arap mizahında her hükümdarın yanında bir nedim bulunur. Harun Reşit’in yanında Behlül Dâna ve Gazneli Sultan Mahmut’un yanında Telhek, Ebu Navas görülmektedir.

Fikret Türkmen’e göre Nasrettin Hoca’yı XV. Asra taşıyan anlayış Arap ve Fars tesiriyle olmuştur. O, Anadolu halk kültüründe daha sonraki yüzyıllarda yaşayan Bekrî Mustafa tipinin de bir nedim olmasını bu düşüncenin tesiriyle hayatımıza ve geleneğimize girdiğini belirtir.”⁷⁶

“Arap ve İran hükümdarlarının halkla aralarındaki iletişimi nedimler sağlamaktaydı. Komik ve irtical kabiliyeti olan nedimler, toplumdaki gerilimi ve hükümdarın halk üzerinde baskısını hafifletmek fonksiyonuna sahiptirler.

⁷⁶ Türkmen, Fikret, a.g.m, s. 175-177.

Arap ve İran mizah tiplerinin bir başka özelliği de, İslamiyet dolayısıyla mistik olmalarıdır. Hazır cevap olmalarının yanında, divâne görünürler. Sonraki yüzyıllarda meşhur olmuş alimler, düşünürler, şair ve edipler devlet adamları, fıkralara kahraman olmuşlardır. Bunlar sözleriyle bazen de bizzat kendi ağızlarından başlarından geçen olaylar şeklinde kullanılmışlardır.

Fikret Türkmen, mizah tipleri ile kahramanların sözlerinin ve davranışlarının üzerindeki fıkralar ve espriler birbirine çok yakın olduklarını belirtir. Ona göre, ortak denilebilecek karakteristik özelliklere sahiptirler ve esprilerdeki benzerlik ortak gülüşün, özellikle mistik, yönünü gösterir.

Gülme ile Mizah, batı dünyasında da Platon'dan beri münakaşaya konu olmuştur. Platon'un görüşlerine göre mizah, zayıf ve zararsız olmak şartıyla, kendini bilmeyenlerin işidir. Bu görüş Aristo'da biraz daha netleşmiş ve O, "Oetika" adlı eserinde "İzdirap verici ve bozucu olmayan bir akım çirkinlik ve bozukluklarda mizah vardır" demektedir.

Aristo, "aşırı gülme soytarların işidir" demektedir. Aristo'nun bu görüşleri, daha sonra çeşitli ekleme ve düzeltmeler, (Ms. Hobbes, Rapp gibi filozoflar tarafından) yoluyla mizahta üstünlük teorisinin temelini oluşturmuştur. Yani "insan kendini başkalarından üstün gördüğü veya kendisini önceki durumdan daha iyi bulduğu sürece güler ve kendini zafer kazanmış gibi hissederek kutlar" demektedirler.

Aristo'nun temelinden hareket eden Pascal "kişiyi umduğu ile bulduğu arasındaki şaşırtıcı oransızlık güldürür" demektedir. Ona göre mizah; umulmadık, mantıksız, şöyle veya uygunsuz olan herşeye karşı duyulan zihinsel tepkidir.

Kant ve Schopenhauer gibi meşhur filozoflar ,bu görüşü daha da geliştirerek mizahta "Uyumsuzluk Teorileri"ni ortaya atmışlardır. Kant "Her şey, katılırcasına gülmeyi başlatabilir. Yıkılan bir umudun, hiçliğe doğru ani değişimden doğan bir duygu" mizahı yaratır.

Schopenhauer, bir kavramla, o kavramın ilişkisi içinde düşünülen gerçek nesneler arasındaki uyumsuzluğun algılanmasını mizah olarak değerlendirmektedir.

Bu görüşler batının mizahı nasıl anladığının ve değerlendirdiğinin bir iki örneğidir. Bugün batı düşüncesinde bu konunun hemen her yönü üzerinde yüzlerce çalışma yapılmış ve görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Vladimir Propp'un dediği gibi mizah üzerine batıdaki görüş ve anlayışlar, bütün problemleri çözmüş değildir. Bu anlayış ve görüşler bazen edebî eserlerde görülmekte, bazen fizyolojik etkilenmelerde şekillenmektedir. O'na göre mizahın temelinde alaycı gülüş vardır. Zira, her gülünen

şeyde, bir şeyin veya birinin görünen ya da gizli bir kusuru görünür. Her durumda, çok açık olmasa da varlığı kesindir. O halde mizahın özü aynıdır. Çeşitli bir şekil çeşitliliğinden ibarettir. Mizahı incelerken öz ve biçim arasındaki ilişki bize gülmenin esasını verir. Olaylarda uyumsuzluk, zıtlık gibi kavramlar gülmeyi açıklamaz. O halde, olayla insan arasındaki, yani özne ile nesne arasındaki ilişki gülmenin sebebidir. Gülen insanın, doğal olan, doğru olan konusunda sezgi sahibi olması ve iç güdüsünde bir “adab” anlayışına ters düşen, bu anlayışa uymayan bir şeyin bulunması gülme sebebidir.

Ana hatlarıyla gülme, insanın olumlu yanları, gizli kusurlarının keşfiyle gölgelendiğinde, dış görüntü, dış görüntü perdesi yırtıldığında ortaya çıkar.

Batı aleminde mizah, tarif ve tasviriyle, çeşitleriyle etraflı bir şekilde incelenmektedir. Sınıflandırmalar, incelemelerin daha kolay anlaşılması için, yorumdan çok bir metod meselesidir. Bütün çeşitli görüşleri toplayan ve mizahı hem sınıflandıran hem de çeşitli yönleriyle açıklayan tablolar yapılmıştır. Bu tablolardan biri aşağıdaki Flower’ın tablosudur:

Hazırlayan : Prof. Dr. Fikret Türkmen

Çeşit	Motif veya Amaç	Alan	Metot veya Amaç	Dinleyici
Mizah	Keşfetme	İnsan Tabiatı	Gözlem	Sempatik Tipler
Nükte	Aydınlatma	Kelimeler ve Fikirler	Sürpriz	Zeki Tipler
Hiciv	Düzeltilme	Ahlâk ve Davranış	Vurgulayarak Etkileme	Kendinden Emin Tipler
Acı Şaka	Izdırap Verme	Hatalar ve Zaaflar	Tersine Çevirme	Kurban (Fail) ve Seyirciler
Tahkir	İtibarı Zedeleme	Kötü Muamele	Doğrudan Söyleme	Kamu (Halk)
ironi	Kendi Çevresine has olma	Gerçeklerin Söylenmesi	Efsaneleştirme	Daha dar bir çevre

Sonuç olarak, ister doğuda ister batıda olsun, gülme, mizah, komik olan, v.b terimlerle ifade edilen davranış biçiminin hayatla sıkı bir ilişkisi vardır. Bu ilişkide anahtar unsur, insandır. İnsan çeşitli psikolojik durumlarını zaman zaman gülme yoluyla anlatır. Bu durumda gülme, insanın bir boşalma kanalıdır. Başka bir deyişle gülme ya da mizah ciddi bir iştir. Bu durum münakaşa edile dursun, gülme üzerinde iklimin, sosyal çevrenin ve herşeyden önce “insanın” rolü temel esastır.”⁷⁷

⁷⁷ Türkmen, Fikret, a.g.m., ss. 178, 181-183.

B. DOĞU DÜNYASINDA MİZAH ve FIKRA

Toplumsal yapı çeşitli katmanlardan oluşmaktadır. Gelir düzeyinin dengesiz dağıldığı toplumlarda bu katmanlar çok daha belirgindir. Başka bir deyişle toplum bireylerinin ekonomik yapıları incelendiğinde aralarında büyük uçurumların olduğu görülür. Günlük yaşam bu uçurumlara bağlı ve orantılı olarak çelişkilerle doludur. Dolayısıyla mizah ve fıkranın da temeli çelişkilere dayanmaktadır.

Doğu ülkelerindeki toplum katmanları arasındaki uçurumlar Batı ülkelerine göre daha büyüktür. Çünkü Batı ülkeleri sosyal güvenlik yasalarını 20. yüzyılın başlarında çözmüşlerdir. Bunun dışında Batı ülkelerinde sanayinin çok gelişmiş olması işleyen işçi sayısının artmasına neden olmuştur. İşsizlik sigortasının varlığı da bir gerçektir. Batı dünyasında işsiz kalanlar işsizlik sigortasından az da olsa bir maaş almakta asgari yaşamak için de olsa gerekli parayı sağlayabilmektedirler. Bu da gelir makasının ağzının sonuna kadar açılmasını önlemektedir. Doğu ülkelerinde ise işsiz kalan insanlar açlığa mahkum olmuş gibidir. Bunun sonucunda bireyler arasında yardımlaşma ve dayanışma bulunmaktadır. Söylemeğe çalıştığımız bu gerçeğe dayalı olarak da insan ilişkileri en üst düzeydedir.

Bilindiği gibi kültür insanların tarihsel süreç içerisinde ürettikleri ürünlerin günümüze kadar ulaşan tortularıdır. İnsan ilişkilerinin yoğun olduğu yerlerde doğal olarak kültür de çok üretilmektedir. Ayrıca işsizliğin olduğu yerde insanlar daha çok bir araya gelmekte ve daha çok kültür üretmektedirler. Dolayısıyla Mizah ve Fıkra da insani bir üretimdir. Kaldı ki Nasrettin Hoca gibi bir halk filozofu vardır. O kadar ki onun ünü dünyanın her tarafına yayılmıştır. Bu yayılma sırasında adı kimi toplumlar tarafından değiştirilmiştir. Örneğin; Nasrettin Hoca'nın adı Orta Asya'da Ependi'dir(Efendi). Balkan Ulusları ise Nasrettin Hoca'yı içselleştirme yoluna gitmişlerdir. Adını tümünden değiştirmişlerdir. Bulgarlar Nasrettin Hoca'yı bulgarlaştırmışlar; Romenler de romenleştirmişlerdir. Birisi Hiter Peter diğeri de Heter Peter demeyi yeğlemişlerdir. Hiter ve Heter sözcükleri bu iki dilde uyanık anlamına gelmektedir. Peter ise peder yani papaz anlamına gelir.

İslâm dininde Hoca ne ise Hristiyan dininde de papaz odur. Kıbrıs'ta Rumlar 1936 yılında 2 kez, 1939 yılında 1 kez Nasrettin Hoca Fıkralarını yayınlamışlardır. Bu üç kitap Lefkoşa'nın Rum kesimindeki Zavallis matbaasında basılmıştır. Kitapların iki tanesi sadece fıkraları içermektedir. 1939'da Maltas'ın hazırladığı fıkra kitabı ise şiir biçimindedir.

O, fıkraları şiirleştirmiştir. Kıbrıslı Rumlar Nasrettin Hoca'ya Nusrettin Hoca, Aslani Hoca ve Gaztani Hoca demektedirler. 1950 yılından sonra Kıbrıslı Türkler de Nasrettin Hoca Fıkralarını şiirleştirme yoluna gitmişlerdir. Bunu yapan kişiler; Kutlu Adalı, Şinasi Tekmen ve Bener Hakkı Hakeridir. Bener Hakkı Hakeri'nin matbaayla olan sorunlarından dolayı kitabına hiç rastlayamadık. Diğer iki kitap ise kütüphanelerde yer almaktadır. Bu isimler dışında garip akımının kurucularından olan Orhan Veli Kanık da Nasrettin Hoca fıkralarını şiirleştirmiştir.

Nasrettin Hoca'dan sonra çıkan fıkra kahramanları ise Bekri Mustafa ve İncili Çavuş'tur. Günümüzde ise Türk insanının yaratıcı gücü ve mizaha olan yatkınlığının bir ürünü olarak Temel fıkraları üretilip söylenmektedir. Bunların yanında Yörük ve Bektaşî fıkraları da bolca anlatılmaktadır.

Doğu Dünyasında Mizah ve Fıkra başlığı altında inceleyeceğimiz bu kısımda Osmanlı Dönemindeki Türk Mizahından bahsetmek uygun olacaktır. Çünkü Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde yaşayan veya yaratılan fıkra tiplerini burada görmek mümkündür. Tüm bilgileri Fikret Türkmen'in "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı" adlı makalesinden aktaracağız:

"Anadolu halk kültürünü incelerken karmaşık bir yapıyla karşılaşırız. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerindeki fıkra tiplerinde doğu ile batının otantik Türk kültürü ile İslâmiyet ve Hristiyanlığın eski Anadolu kültürlerinin harmanı olduğunu görürüz. Halk kültürünün bütün alanlarında bu karmaşık yapı dikkati çeker. Anadolu Türk kültürü ödünç aldığı bir konuyu kendi bünyesine uydurmuş ve kendi ihtiyacına uygun olarak kendi geleneğini yaratmıştır. Bunun yüzlerce örneği vardır. Arap ve Fars kültüründen İslâmî değerler olarak aldığımız pek çok konu, tür ve şekil yine aynı ihtiyaçlar (dil, sosyal yapı, coğrafya vb.) sebebiyle yeniden işlenerek millileştirilmiş ve yeniden yorumlanmıştır. Mesela; Hüsrev ü Şirin mesnevîsi alınmış, Hüsrev Ferhat yapılmış (Ali Şir Nevaî), daha sonra halk hikâyesi şeklinde halkın ihtiyaçları doğrultusunda yeni bir şekil olarak ortaya konmuştur."⁷⁸

"Büyükler küçüklere öğüt vermek, onları kendi görgü ve tecrübelerinden faydalandırmak istedikleri zaman tutulacak veya tutulmayacak yolları fıkraların, kıssaların, atasözlerinin bazen de masalların ışığı altında göstermek isterler. Fıkraların günlük hayat içindeki rolü hakkında bazı telmihler o kadar açıktır ki fikranın tamamı anlatılmaz. "Hoca'nın ye kürküm ye demesi" gibi ya da "Temel'in uçması" gibi

⁷⁸ Türkmen, Fikret, "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir: 2000, S. IV, s. 3.

demek yeterlidir. Halk arasında bu tip yüzlerce deyim vardır. Bunlar topluma yol gösteren bir ışık durumundadır. Fıkralar sadece gülme ihtiyacımızı karşılamazlar, aynı zamanda dünya görüşümüzün yapı taşlarıdır. Dış etkilere karşı verdiğimiz ortak tepkilerin hikmet kaideleridir.

Osmanlı dönemi mizahı, aslında Anadolu'dan bütün imparatorluk coğrafyasına yayılan ve benimsenen mizahı göstermektedir. Bu mizah içinde Nasrettin Hoca gibi geçmişi de toplayıp gelen bir şöhret ile Bekri Mustafa İncili Çavuş, Yeniçeri, Bektâşî, Softa, Karadenizli, Andavallı gibi imparatorluğun aynası olan büyük bir şehir ve taşra tipleri bulunmaktadır.

İslâmiyetten sonra mizahı anlatırken kıssa, mizah, nükte, latife vb. terimler kullanılmış ve özellikle latife, fıkra karşılığında olmak üzere yaygınlık kazanmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda fıkra teriminin de kullanılmaya başlandığı görülmektedir. 19. yüzyılda letâif sözünün yanı sıra “fıkârât” kelimesinin de kullanıldığı ve böylece “fıkra” teriminin yerleşmeye başladığı görülür.

Osmanlı mizahı bu latifelerden ibaret değildir. İmparatorluğun coğrafyasındaki bütün mizah türleri Osmanlı mizahının birer unsuru olmuştur. Karagöz, Orta Oyunu, Meddah gibi sahne oyunları ile harekete bağlı komiklikler yapan çeşitli meslekler (kuklacılar, sihirbazlar vb.) bu mizahın diğer unsurlarıdır.

Mizaha ders verme, eğlence ve hoşgörü gibi fonksiyonlar sürekli yeni türlerin ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. 19. yüzyıldan itibaren Batı tesiriyle giren tiyatro, karikatür, şiir hatta sinema mizah çeşitleri sayılan türlerdir.

Osmanlı mizahında hem sözlü hem de yazılı gelenek birlikte gelişmiştir. Sözlü geleneğin en önemli mizah tipi olan Nasrettin Hoca Selçuklu döneminde yaşamasına rağmen (1208-1284), halk onu Osmanlı dönemine taşır.

Fikret Türkmen, bütün devirlerde inceleyerek, şöyle genel bir sıralama yapar:

a. İslami tesirle oluşan fıkralarda, dini yasaklar, hurafeler, cahil din adamları ve haksızlıkla mücadelede ilâhî hoşgörünün sınırları zorlanarak Tanrı'ya sorulur. Burada bir isyandan çok Dede Korkut'taki Deli Dumrul'da, Tanrı'nın bir Aksakal Türkmen gibi tasavvurunda karşılaştığımız insan-Tanrı ilişkisi karşımıza çıkar. Allah'ın sonsuz rahmetine ve hoşgörüsüne sığınma vardır. Bu tür mizahta insan zorbalık karşısındaki çaresizliğine, Allah'a sığınma, çözümü O'na havale etme gibi bir kurtuluş yolu bulur; Bir hidivin kullarına bak, bir de kendi kuluna' diyen fıkroda tenkid, ilahî yönde değil, beşerin ölçüsüzlüğündendir.

Peygamber'den sahte dervişe kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alan şeyhmürîd, evliya, hoca, imam vb. dinî şahsiyetlerle ilgili olaylar bu fıkralarda alabildiğine bir hoşgörüyle hicvedilir.

b. Fıkraların bir bölümünde idareciyle halk karşı karşıya gelirler. Bu tür fıkralarda halk kendisini temsilen bir tip çıkarır, adaletsiz, rüşvetçi idareciler bu fıkra tiplerini karşılarında bulurlar. Faik Reşad'ın "Külliyat-ı Letâif" adlı eserinde, bu tiplerin hem sınıflandırılması yapılmış hem de güzel örnekler verilmiştir.

c. Türk fıkralarının tamamına yakın bir kısmında olaylar gerçek hayat sahnelerinden alınmıştır veya gerçekleşebilir niteliktedir. Genel olarak tek konuludur. Espri tek olay üzerinde kurulmuştur. Zaman zaman tek konu yerine espri zinciri birden fazla halkalı olabilir. Ancak bunları mantık silsilesi ve dinleyicilerin eğilimi doğrultusunda sonradan eklenmiş izlenimini verir. Karadeniz fıkralarında bu tip olanlar sık görülür. Bir örnek verecek şu fıkra en uygundur:

"Temel ile Dursun Trabzon'dan Rize'ye giderler. İşleri uzar, havanın da güzelliğindenistifa ederek bir kayık kiralayıp balık tutmaya karar verirler. Kayıkla 100-150 metre açılıp, oltalarını denize atarlar. Kısa bir sürede epeyce balık yakalarlar. Temel Dursun'a "Buraya işaret koy da öğleden sonra yine gelelim. Çok bereketli bir yer" der. Bir süre sonra kıyıya yanaşırlar. Temel Dursun'a söylediği yere işaret koyup koymadığını sorduğunda, Dursun "Koydum, koydum, sakızımı kayığın kenarına yapıştırdım" der. Fıkra burada bitecek sanılırken bitmez ve Temel Dursun'a "Sen her zaman böyle yapıyorsun, öğleyin aynı kayığı kiralayacağımızı nereden biliyorsun?" der.

Osmanlı dönemi mizah edebiyatının en önemli özelliği dildir. Kısa ve yoğun anlatım tarzının, halk diliyle olması hatta en ince ve en anlatımlı kelimelerle anlatılması, Osmanlıca dediğimiz aydın dilinin yerine halk dilinin kullanılması mizahın en önde gelen özelliğidir. Bazı yerli şivelerin fıkralar içerisinde kullanılması ise dilimizi canlı kılan ve zenginleştiren önemli bir unsur olmuştur.

Osmanlı dönemindeki fıkralar üzerinde yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Bunların çoğu da 19. yüzyılın ikinci yarısı ile Cumhuriyet döneminde yapılmıştır. 19. yüzyılda İstanbul'daki Çaylak Tevfik ve Faik Reşad'ın derlemeleri bunlar arasında en önde gelenlerdir. Fakat bu kaynaklara ulaşamadığımızdan burada geçen fıkra örneklerine yer veremedik.

Bu genel fıkralar dışında, yaşadıkları kesin olarak bilinen kişilerin yarattığı fıkra tipleri de Osmanlı mizahının unsurlarıdır. Her ne kadar yaşadığı dönem

Osmanlıdan önce de olsa Nasrettin Hoca'ya atfedilen fıkraların bu döneme de damgasını vurduğu bir gerçektir. Bu damga bazen onun tesiriyle, yerli tiplerin ortaya çıkmasıyla, çoğu zaman da bizzat kendi fıkralarının yaşamasıyla kendini gösterir.

Osmanlı döneminin diğer önemli tipleri İncili Çavuş ve Bekri Mustafa'dır. Bu dönemde Osmanlı toprağı üzerinde mesela Kırım'da Ahmet Akay gibi mahalli tipler ile bazı İran ve Arap tipleri de sayılabilir.”⁷⁹

“İncili Çavuş gerçekten yaşamış, asıl adı Mustafa Çavuş olan bir tiptir. I. Ahmet (1603-1617) döneminde yaşadığı ve İran'a giden bir elçilik heyetinde yer aldığı ve padişaha müsaheplik yaptığı bilinmektedir. Hicrî 1042'de (1632-1633) ölmüş ve Edirnekapı mezarlığına gömülmüştür. Fıkralarının tamamı saray ve saray çevresine ait insanlarla ilgilidir. Saray çevresini iyi bildiği ve padişah yakını olduğu da bilindiği için, halk saray çevresine ait tenkid ve düşüncelerini ona söylemiştir. Doğum ve ölüm tarihinin ve yerinin değişik gösterilmesi, her devir ve her çevrenin onu kendilerinden biri kabul etmesi ve sahiplenmesiyle ilgilidir.

Bekri Mustafa ise IV. Murat döneminde yaşamış, kanun ve kurallara fazla önem vermeyen, içkiye düşkünlüğü ve hazır cevaplılığı ile tanınan bir tiptir. İçkiye düşkünlüğünden dolayı “Bekri” lâkabını aldığı ve genç yaşta öldüğü bilinmektedir. Yaşadığı yıllarda bile IV. Murat'ın içki yasağına karşı gelmesiyle tanınmış ve içkicilerin piri, (üstad'ı a'zamı Bekri Mustafa) olmuştur. Çok yaygın bir şöhret kazanmış olan Bekri Mustafa, Karagöz ve Orta Oyunu'nda Bekri Mustafa, Matiz, Tuzsuz Deli Bekir, Tek Bıyık gibi adlarla oyuna girmiş ve oyunun sonunu tatlıya bağlamıştır. Şöhreti Osmanlı toprağının birçok yerine ulaşmış, Balkan ülkelerinde de meşhur olmuştur.

İncili Çavuş'un ve Bekri Mustafa'nın fıkralarından örneklere “Kıbrıs'taki ve Türkiye'deki Fıkra Tipleri” başlığı altında yer vereceğiz.

İncili Çavuş ve Bekri Mustafa Osmanlı döneminin yasaklarına karşı çıkan ve daha çok günlük hayatın konularını işleyen tiplerdir. Bektâşi tipi ise, Osmanlı döneminin dinî inançları dolayısıyla, Sünnî Müslümanlardan Farklı bir dünya görüşü ve yaşayışını benimseyen zümrenin sözcüsü olmuştur.

Bektaşî, Allah'a inanan, O'nun buyruklarını yerine getirmeye çalışan, ince bir espri anlayışına sahiptir. O'nun karşı çıktığı ya da öyle görünen yüzü softalığa, yobazlığa karşıdır. O'nun tenkidleri gerçek bildiği, inandığı Allah'a değildir. O,

⁷⁹ Türkmen, Fikret, a.g.e., ss. 6-7.

softaların kendi inanış ve menfaatlerine uygun yarattıkları hoşgörüsüz bir zihniyete karşı mücadele eder. Özellikle şeriat ehlinin şekilci ve taklitçi tutumuna karşı çıkar. İnsan-Tanrı ilişkisini, efendi-kul ilişkisi gibi değil samimi ve saf bir şekilde birbirine nazı geçen iki dost gibi yorumlar.

Bektaşî, fıkralarında karşısındakinin hazımsızlığını, anlayışsızlığını hafifçe uyararak alaya alır. Bu metod sürekli başarı getirir. Bektaşî fıkralarında, fıkranın senaryosunu dinî görünür; ancak asıl anlatılmak istenen konu dünyevîdir. Din bu fıkralarda ancak bir vesîledir. Aslında Bektaşî denilen bu zümrenin içine bütün Anadolu girer. Orada Sünnî-Alevî ayırımı görülmez. Bu yüzden Bektâşilik kavramına Anadolu insanının tamamını sokmak, onlara atfedilen fıkralarda N. Hoca'yı, Bekri Mustafa'yı, hatta günümüzde çok yaygın olan Karadeniz fıkralarını görmemek mümkün değildir.

Bektâşî'nin fıkralarından örneklerle konumuza daha fazla uzatmaktan kaçınmak için yer vermeyeceğiz. Ancak onun fıkralarını Pertev Naili Boratav'ın "Bektâşilik ve Bektâşî Fıkraları Üzerine Birkaç Söz" adlı eserinde bulabiliriz.

Osmanlı mizahı içinde sadece Anadolu'da yaratılan tipler bulunmaz. Aldar Köse gibi, Kemine gibi, Ahmet Akay ve Esenpolat gibi çeşitli Türk boylarına ait tipler de girer. Bu tipler içinde Kemine ve Esenpolat Türkmen, Ahmet Akay Kırım, Aldar Köse Doğu Türklerinin ortak tipleridir.

Yine başka fıkra grubunu Mahalli Tipler oluşturur. Dar bir çevrede bilinen Kayserili, Çemişgezekli, Erzurumlu, Ofllu vb. tipler bu gruba dahildir.

Azınlık tipleri ise, imparatorluğun coğrafyasında yaşayan etnik ve dinî bakımdan farklı olan çeşitli grupların yarattığı tiplerdir. En yaygın olanları Rum, Yahudi ve Ermeni tipleridir.

Yabancı kaynaklı tipler içinde İran, Arap kökenli mizah tipleri de Osmanlı coğrafyasında, özellikle Anadolu'da, geniş bir yayılma imkanı bulmuştur.

Araplarda Cuha, Ebu Navas ve Behlül Dâna (Behlül Dârende) önde gelen ve Anadolu halk fıkralarıyla karışan önemli tiplerdir.

Bunların dışında akıl hastaları. Mevlevî, yörük, köylü, cimri, hasta, sakat, vb. tiplerle ilgili fıkralar Osmanlı mizahının zenginliğini teşkil eder. Bu fıkra tiplerinin ortak özellikleri epik kanunlara tabî olmalarıdır. Yani unutulmuş kahramanın bütün özelliklerinin parlayan kahramana yüklenmesidir. Mesela; Aldar Köse'nin fıkralarından bazıları Bektâşî'ye veya mahalli bir tipe ait fıkralar, Nasreddin Hoca'ya mal edilebilmekte de bunun tersi olmaktadır.

Osmanlı mizahında halk mizahının yanı sıra padişah, vezir, vali, kadı, şair, müzahip vb. kişilere ait yüzlerce latife bulunmaktadır. Bunların kahramanlarının isimleri bellidir. İmparatorluğun son dönemlerinde, özellikle Batı ile ilişkilerin iyice geliştiği dönemde, Batı'dan çevrilen pek çok fıkra da Osmanlı mizahı içinde yerini almıştır. Bunlardan bir kısmı aynen çevrilmiş bir kısmı da Türk toplumuna uyarlanmıştır.

Yine Osmanlı toplumunda çok önemli bir yeri olan ordu ile ilgili pek çok latife bulunmaktadır. Yeniçerilerin, Sipahilerin, kumandanların birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerini konu alan fıkralar da oldukça fazladır.

Fıkralarda olmayacak, aklın almayacağı bir olağan dışılık yoktur. Dekor son derece doğaldır. Oyuncular her zaman ve her yerde rastlanan insanlardır. Sahneye çıkanlar halkın kendisinden, konu ise hayatın kendisidir. Osmanlı fıkralarında kesin bir realite duygusu, aklın kolayca kullanabileceği sonuca varma meyli, kâideler ve kesin tavırlar ile yasaklar karşısında, şüpheli bir tavır takınmaya zorlar. Kâideci softa, karşısında Bektâşi'yi bulur. Aynı durum padişahlara, vezirlere, kadılara velhasıl bütün iktidar sahiplerine söylenir. Ancak burada fıkra şahsı, kendi kimliğini kaybedip bu dünya görüşünün, bir davranış ülküsünün sembolü olurlar.”⁸⁰

“Osmanlı coğrafyasında özellikle Anadolu'da yayılma imkanı bulan İran ve Arap kökenli mizah tipleri olduğunu, Anadolu halk fıkralarıyla fıkraları karışan önemli tiplerin isimlerinin Araplarda Cuha, Ebu Navas ve Behlül Dâna (Behlül Dânen) olduğunu söylemiştik. Şimdi bunlarla ilgili daha detaylı bilgiler vereceğiz.

Orta doğunun önemli mizah tipleri bütün Türk dünyasında, Arap, ve Fars kültüründe, bazen orijinal isimleriyle bazen de mahallileşerek karşımıza çıkmıştır. Meselâ, Nasrettin Hoca tipi Molla Nasrettin olarak İran, Cuha-yı Rumi olarak Arap kültüründe de yer almaktadır.

Arap edebiyatında zengin bir şaka ve fıkra hazinesi vardır. Bunların çoğu anonimdir. Aptal bedevîler, karıkoca, kadı ve diğer meslek grupları gibi ana figürler sık sık fıkra konusu olmuşlardır.

Ortaçağ Müslüman ideolojisinde kendi mistik ve estetik felsefesi içinde kuralcılık, dünyanın faniliği, anlaşılmazlık gibi duygular hakimdir. Gülme ile ilgili yazılan eserlerde zıt tipler feodal bir karakter karşısına çıkarılan sefil, ahmak veya deli (dîvâne) görünüşlü halk filozofları vardır. Bunlar kendi dönemlerinin

⁸⁰ Türkmen, Fikret. a.g.e, ss. 8-10.

sistemlerine, ahlâk normlarına, âdet ve ananelerine karşı çıkan akıllı ve entelektüel tiplerdir. Sıfatları arasında nedimlik, devşilik, hocalık, divanelikler ön plandadır. Nedimlik kendi dönemlerinin en şerefli san'atıdır. Nedimler bütün kanun ve kaîdeleri bilen, musiki aleti çalabilen, Kur'an'ı ezberden okuyabilen, şahların veya padişahların tarihlerini bilip anlatabilen tiplerdir.

İran'da nedimlerin sadece hükümdarları eğlendirmediklerini, aynı zamanda latifeli sözlerle saray kanunlarını, acımasız bürokratları, cimri zenginleri de hiccettikleri bilinmektedir. Bu bakımdan gerek İran gerekse Arap mizahında her hükümdarın yanında bir nedim bulunur. Harun Reşit'in yanında Behlül Dâna, Sultan Mahmut'un (Gazneli) yanında Telhek, yine Harun Reşit'in yanında Ebu Navas görülmektedir. Hatta halk kültürü XIII. Yüzyılın Nasrettin Hoca'sını da XV. yüzyılda yaşamış olan Timur'un yanına yanına götürmektedir.

Fikret Türkmen'e göre Nasrettin Hoca'yı XV. asra taşıyan anlayış Arap ve Fars tesiriyle olmuştur. Ona göre, Anadolu Halk kültüründe daha sonraki yüzyıllarda yaşayan Bekri Mustafa tipinin de bir nedim olması bu düşüncenin tesiri olarak açıklanabilmektedir.

Arap ve İran mizah tiplerinin bir başka özelliği de, İslâmiyet dolayısıyla, mistik olmalarıdır. Hazır cevap olmalarının yanında dîvâne görünürler. Daha sonraki yüzyıllarda meşhur olmuş alimler, düşünür, şair ve edipler, devlet adamları fıkralara kahraman olmuşlardır.

Mizah tipleri ile başka kahramanların sözleri ve davranışları fıkralarda birbirine çok yakındır. Ortak denilecek karakteristik özelliklere sahiptirler. Davranışlardaki benzerlik, ortak gülüşün. Özellikle mistik yönüyle kendini gösterir.

Daha önce de isimlerinden bahsettiğimiz, Araplarda; Cuha, Behlül ve Ebu Navas ile İranlarda; Telhek ve Danu adlı tipler üzerinde duracağız. Elbette Arap halk kültüründe yaşan bu tipleri inceleyeceğiz.

Anadolu sahasında en çok latifesi (fıkrası) bilinen Arap tipi Cuha'dır. Ona Cuhî de denmektedir. Asıl adının Sabit olduğu rivayet edilmekte. Emevilerin son döneminde (VIII. Yüzyıl) yaşadığı Küfe'de yerleştiği bilinmektedir. Saflığı ve aptallığı pek çok fıkraya konu olmuştur. Hayatı efsaneleşmiş, şöhreti, Anadolu dahil, bütün İslâm âlemine yayılmıştır. Bazı yerli fıkralar O'na mal edilmiş, bazen de O'na ait fıkralar yerli tiplere yüklenmiştir.

Anadolu'da özellikle Nasrettin Hoca'nın fıkralarıyla karıştığı, hatta hayatının da O'na benzediği, bu yüzden hocaya Cuha-yı Rum da denmesi birçok

araştırmacının aynı isimli iki kişinin yaşadığını iddia etmesine neden olmuştur. Cuha kelimesinin Hoca kelimesiyle benzeştiğini ileri sürerek ikisinin de aynı kişi olduğunu iddiası bile ortaya atılmıştır. Bir başka iddia da Nasrettin Hoca fıkralarının, Cuha'ninkilerin bir adaptasyonu olduğu şeklindedir.

Cuha yanındaki eşeğiyle Nasrettin Hoca'ya çok benzer. Fıkraları arasında Hoca ile karışan pek çok fıkrası vardır. Bunlardan birini şu şekilde aktarabiliriz:

“Körleri sudan geçirirken her biri için 10 akçe pazarlık eder. Ancak sudan geçerken onlardan birini su aparır. Ağlaşan, “10 akçe eksik verin, siz niye ah vah ediyorsunuz, 10 akçe zarar eden benim” diye cevap verir.

Bu fıkra Nasrettin Hoca ile ilgili olarak da Anadolu'da sözlü gelenekte yaşamaktadır.

Bir başka fıkra ise şöyle anlatılabilir: “Cuha bir gün babasıyla giderken, babasına gördükleri cenazenin nereye gittiğini sorar, babası, “Nasıl söyleyeyim oğlum, onun gittiği yerde ne yemek , ne içmek, ne de giyecek herhangi bir şey var, deyince, Cuha; Öyleyse bizim eve gidiyorlar” diye cevap verir.

Bu fıkra da Hoca'ya atfen anlatılmaktadır.

Arap fıkra tiplerinden biri de Ebu Navas'tır. Abbasiler döneminde Basra ve Ehvas şehrinde doğmuş ve devrinin önemli bilginlerinden ders almış ve halifelere intisab etmiştir. Bilhassa Harun Reşit'le olan rindane fıkraları (latifeleri) ile tanınmıştır.

O, dünyayı yaşanması gereken bir mal gibi düşünmüş, işlediği günahları açık bir yüreklilikle anlatmıştır. Hiciv mizah ve yer yer istihza dolu mizahı oldukça yaygındır.”⁸¹

Fıkralarından bir tanesi aşağıdaki gibidir:

“ Harun Reşit, yanındaki adamlara kızar ve Ebu Navas'a saraydaki ahmakların listesini çıkarmasını ister. Ebu Navas en başa halifenin adını yazar. Sebebini sorunca da, daha önce tanımadığı bir adama yüz dinar verip at ısmarladığını söyler. O zaman halife, “Yani atı getirmeyecek mi?” diye sorunca, Ebu Navas, “ O zaman sizin adınızı siler onunkini yazarım” der.

Onun bu fıkrası Bekri Mustafa'ya atfedilmektedir.

⁸¹ Türkmen, Fikret. “Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir: 1996, S. 1, ss. 3-5.

Ebu Navas'ın (Allah'ım bana 1000 altın gönder 999 olsa kabul etmem) diye başlayan latifesi de Nasrettin Hoca'ya mal edilen meşhur fıkralarındandır.

Arap fıkra tiplerinden en meşhuru Behlül'den bilgeliği dolayısıyla Behlül Dâna veya Behlül Dânende olarak da bahsedilmektedir. İmam Cafer Sadık'ın talebesi olduğu rivayet edilir. Halk geleneği O'nu, Harun Reşit'in kardeşi olarak takdim eder. Feridüddin Attar, O'nun fıkralarını genişletmiş ve edebî hale sokmuştur. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1. Cilt, s. 378)

Fıkralarının başlıca iki tipi vardır. Harun Reşit ve kendisi arasında geçen münakaşalar sonunda, mutlaka galip çıkar. Onda tipik bir "aptal görünen alim" görüntüsü vardır. Divâne Behlül denmesi bu yüzdendir. Fıkralarından O'nun bilerek divâne görüldüğünü, bu sayede pek çok tehlikeden korunduğunu anlayabiliriz. Bir fıkrasını şu şekilde aktarabiliriz: "Kendisine Behlül Dâna diyen ve zengin olmak için akıl soran birine demir ve kömürü ıslatıp satmasını tavsiye eder. Adam zengin olur. Divâne Behlül diye hitap eden birine de soğanı ıslatıp beklettikten sonra satmasını öğütler, adam iflas eder. Sebebini sorduklarında ise "Alimden ve divânedan akıl böyle olur" der.

İran kökenli fıkra tiplerinden Daho'nun fıkraları Bektâşi tipindedir. Anadolu fıkraları ile aynı özelliklere sahiptir. Anadolu'da Bektâşi fıkrası olarak anlatılan, "Bir akçe için hamamı yıkan Allah, senin istediklerin için şehri yıkar", fıkrası Daho'ya mal edilmektedir. Nasrettin Hoca'nın "sesi sabah olunca çıkacak", "Zerdaliyi yiyen gerdeğe girsin" fıkralarıyla anonim olan "Kedi yıkanırken ölmedi, sıkarken öldü" fıkraları Daho'ya ait olarak gösterilmektedir.

Bu tiplerin dışında isimleri anılmadan, ya anonimleşmiş ya da belli Türk tiplerine adapte edilmiş Arap fıkraları da Anadolu mizahında yer almaktadır.⁸²

Doğu mizahında büyük fıkra tipi Nasrettin Hoca doğu milletlerinde ve özellikle Türk dünyasında iyi bilinmekte olduğundan farklı isimlerle anıldığını söylemek gerekir. Kazakistan'da Hoca Nasır, Kırgızistan'da Apendi, Özbekistan'da Nasrettin Efendi, Türkmenistan'da Ependi ve Azerbaycan'da Molla Nasrettin olarak anılır. Nasrettin Hoca'ya benzeyen Doğu halklarındaki diğer tiplerin isimleri ise şöyledir: Afganlarda Purdil, Uygur Türklerinde Saalay Çakkan. Molla Zayniddin, Kazaklarda Aldar Köse, Karakalpaklarda Ömürbek Hakkı, Kırım Tatarlarında Ahmet Ağa, Kırgızistan'da Kuyrukçuk.

⁸² Türkmen, Fikret. a.g.e., ss. 6-7.

Sonuç olarak Doğu dünyasının fıkra tipleri bakımından zengin olduğunu, doğu kültürüne karışmış bazı Arap ve İran kökenli tiplerin de bulunduğunu söylemek doğru olacaktır.

III. BÖLÜM

KIBRIS TÜRK KÜLTÜRÜNDE FIKRA

A- KIBRIS TÜRK FIKRALARI

Bu bölümle ilgili bilgilere Mustafa Gökçeoğlu'nun "Kıbrıs Halk Edebiyatı" adlı kitabından yer vereceğiz:

"Fıkra dendiğinde ilk aklımıza gülme olayı gelmektedir. Gökçeoğlu'na göre gülme ve ağlama dalgalanan duyguların anafonlarıdır. Başka bir deyişle, yüklü bulutların çarpışması sonucu şimşeklerin dudaklara boşalmasıdır.

Ona göre, Akdeniz insanları; sıcak kanlı, duygularını açığa vuran, sorunlarını, dertlerini, neşelerini birbirleriyle bölüşen insanlardır. Bundan dolayı da bu insanların düşüncelerindeki çelişkileri sergilemeleri Ona göre gündelik olaylardır.

Fıkraların analitik incelemesi toplumların ve bireylerin; doğrularıyla-yanlışlarının, tepkilerinin en kestirme yoldan sergilenmesidir.

Her toplumun bir değerler topluluğu vardır. Toplumun geçmiş olduğu bazılar, o toplumun nelere güldüğünün göstergeleri olması yanında kimliğinden de kesitler sunmaktadır. Kimi toplumların soğuk esprileri vardır. Bunlara "Amerikan Şakası" dediklerimizi örnek gösterebiliriz.

Güldürücü oldukları kadar düşündürücü olan fıkralar yoğun anlam taşımaktadırlar. Bir düşünceyi örnek göstererek bir durumu açıklamaktadırlar. Toplumun sözlü geleneği olan fıkralar çoğu kez neşeli anlar geçirmek için anlatılır. Fıkralar, varsıl biçimde kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Ayrıca "Lâtime mecmuası" biçiminde geçmişte bir araya toplanmış fıkra örnekleri bulunmaktadır. Lami'nin (1471-1532) Letâifname'si günümüze ulaşanlardanandır.

Kimi fıkralar belli halk tiplerini kahraman olarak alır. Bu tiplerden ilk aklımıza gelenler kuşkusuz Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş'dur. Başka toplumlarda da böyle kişileri vardır. Örneğin, Bulgarlar'ın 'Hiter (uyanık) Peter', Kıbrıs toplumunun ise Çoronik, Deli Ahmet, Dubara, Mindo gibi tipleri bulunmaktadır.

Tarihi kişiler de fıkralar üretmişler ve fıkralara konu olmuşlardır. Örnek verecek olursak; Koca Ragıp Paşa ve Şair Fitnat Hanım bu kişilerdendir. Bizim toplumumuzdaki politik kişilerin de çok fıkraları bulunmaktadır.

Fıkraları incelediğimiz zaman bazı kahramanlarının da toplumu temsil eden kahraman oldukları görülür. Mesela, Bektaşî ve Yörük.

Belli kişilere bağlanmayan fıkraların da varlığı bir gerçektir. Bunlara, karı-koca fıkraları, uşak-efendi fıkraları öğrenci fıkralarını örnek gösterebiliriz.

Ayrı ayrı ulusların halk edebiyatlarında karşılıklı etkileşim sonucunda oluşan ortak fıkraları da görürüz.

Fıkralarda da gülmenin temeli önerme ve bunların yanıtlarına dayanmaktadır. Fıkra dendiğinde aklımıza nükte gelir. Nükte ince anlamlı ve düşündürücüdür. Gökçeoğlu'na göre, nükteler dörde ayrılarak incelenmektedir. Bunlar: Açık Nükteler, Kapalı Nükteler, Yerici Nükteler ve Kaba Nüktelerdir. Ona göre, Açık Nükteler fazla düşünmeyi gerektirmeyen kolay anlaşılan nüktelerdir. Kapalı Nükteler, söz sanatına dayanmaktadır. Yerici nükteler, hedef alınan kişileri küçük düşürüp alaya almak için üretirler. Hiciv sanatı bunun en açık örneğidir. Kaba nükteler ise sanat değeri taşımayan, kavramların çok anlamlılığına dayanan nüktelerdir.

Nükte kişiyi güldürür ya da gülümsetir. Gülme yüz kaslarının kasılma ve büzülmesine dayanır. Hoşa gidecek veya şaşılacak durumlar karşısında yüzün kasılması yanında, çeşitli tonda ve kesik kesik sesler olarak sevinç ortaya çıkar.

Gökçeoğlu'na göre, fıkralar toplumsal yaşamın hareketliliğinin dışı vuran parıltılarıdır. İnsanın evrensel nitelikli bir canlı olduğunu ancak her toplumun fıkralarının farklılık gösterdiğini, ifade eden Gökçeoğlu bu farklılığın insan topluluklarının kimliklerinin bir göstergesi olduğunu belirtir.”⁸³

“Toplumların yaşam biçimleri, dünya görüşleri, inançları farklıdır. Ancak yakın yaşam birimlerinde yaşayan insanların ortak paydaları vardır. Yine de her toplumu oluşturan katmanlar, dokular, örgeler farklılık göstermektedir. İşte bu etkenler de onların neye güldüklerini belirler.

Mustafa Gökçeoğlu nüktelerin kaynağını sivri zekâlı kişiler olarak görür.

Ona göre, toplum çelişkiler yumağıdır. Çelişkilerse fıkraların çıkış kaynaklarından biridir.

Ortak noktaları olan toplumların da olduğunu söyleyen Gökçeoğlu, beğeni izdüşümlerinin çakıştığı toplumlarda benzer ya da aynı fıkraların anlatıldığını da belirtir. Üretilen fıkraların toplumsal değerlerin göstergesi olduğu göz önünde tutulursa bazı fıkraların insanlık doğrularını sergiledikleri söylenebilir.

Gökçeoğlu, fıkraların giriş bölümü, önerme ya da durumlar topluluğundan oluştuğunu söyler. Ona göre, tümceler topluluğu birbirine bağlıdır; Her durum ya da

⁸³ Gökçeoğlu, Mustafa, Kıbrıs Halk Fıkraları, Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları 1996, ss. 9-11.

karışıklık çözüm tümcesiyle ilgilidir. Düşünceler bir yargıyı ortaya koyar; çıkarımlar toplumun değer yargılarıyla ilişkilidir. Tüm bunları ortaya koyan Gökçeoğlu, fıkralarındaki yapıların çelişkilerle dolu olmasına rağmen işlevinin kişilere genelde iyiyi, güzeli, doğruyu buldurmaya yardımcı olduğunu; güldürme ve düşündürme işlevini yüklenen fıkraların çoğu kez toplumla birey arasındaki uyumu sağlamada da etkili olduğunu açıklamaktadır.

Gökçeoğlu “Fıkralar genellikle sözel aktarımlarla öğrenilirler. Anlatanlar bazan karşısındakinin durumuna, konumuna göre fıkralarda değişiklik yapar. Halk öyküleri anlatılırken de değiştirme olayının, yenilendiğini görmekteyiz. Amaç karşıdakini ya sevindirmek ya da yerindirmek içindir. Fıkralarla birini iğnelemek, yermek, övmek için fıkranın öznesiyle anlatılan kişi özdeşleştirilir. Özneler yer değiştirir. Dolaylı yoldan da olsa amaca ulaşılır.”⁸⁴

“Fıkra anlatan bazı kişiler anlattıkları fıkraya farklı sözcükler eklerler ya da kimi sözcükleri çıkarırlar. Bu da fıkraların zaman aşımında varyasyonlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Gökçeoğlu, Kıbrıs insanının üretmiş olduğu pek çok fıkra olduğunu belirterek sözünü ettiğimiz bu eserde bütün fıkralara yer vermediğini hatta birçok fıkraya da ulaşamadığını söyler.

Gökçeoğlu’nun incelemelerine göre adamızda üretilen fıkraların yanında çokça uyarlama da bulunmaktadır. Bu uyarlamalar da toplum beğenilerinin dışı yansıması olarak görülebilir. Ayrıca bir çok fıkra da başka toplumlardan alınmıştır. O, uyarlama fıkralarından çok anlatılan bir örneğe kitabında yer vermiştir. Bu örnek şu şekildedir:

“Bir Türk’le bir Acem büyük yalan söyleme yarışına girerler.

Söze önce Acem başlar.

- Bir kabak tohumu ektik. Verdiği kabaklar öyle büyük öyle büyük oldu ki taşınacak gibi değil. Parçalara bölüp develere yükledik. Taşydık. İran’daki insanlar bu kabağı yıllardır yerler yerler gene de bitiremediler.

- Biz de bir hıyar tohumu ektik. Verdiği hıyarlar başladı büyümeye. Uzdıkça uzadı. Türkiye sınırlarını aştı, İran’a ulaştı. Tahn’a vardı. Şahın saray kapısından içeriye girip yatak odasına...

⁸⁴ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e,ss. 11-12

Acem sözü keser:

- Durdut bu hıyarın uzamasını.

- Sen kabağı bitir. Ben de hıyarın uzamasını durdutayım.”

Gökçeoğlu'nun “Tezler ve Sözler II” adlı kitabının fıkra bölümünde de buna benzer iki tane fıkra bulunmaktadır. Bunların da uyarlama olabileceğini söyleyen Mustafa Gökçeoğlu her iki fıkranın iki yalancı arasındaki konuşmalar sırasında geçen tartışmaya dayandığını belirtir. Birinci fıkranın adı “Hay da Hay Olur” dur. Yanıt tümcesi de diğer fıkra gibi pazarlığa dayanmaktadır. “Öyle büyük karpuzlar olduktan sonra böyle büyük kabaklar hay da hay olur” biçimindedir.

İkinci fıkra ise “Yılanları Yüze İndir” adlı fıkradır. Bu fıkra da yukarıda yazdığımız fıkralara çok benzemektedir. Gökçeoğlu fıkranın çözüm tümcesinin savını kanıtladığını vurgulayarak, fıkranın “Sen yılanları yüze indir, Ben de deveyi dize indireyim” biçiminde olduğunu belirtir.

“Tezler ve Sözler II” kitabında yer verdiği fıkralardan “Kıbrıs Halk Fıkraları” adlı kitabında bahseden ve bunların yukarıda bahsettiğimiz fıkralarda olduğu gibi çözüm tümcelerini açıklayan Gökçeoğlu, Kıbrıs halkının birçok müstehcen fıkralarının da olduğunu söyleyerek bunlara kitabında yer vermediğini belirtmiştir.”⁸⁵

⁸⁵ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 13-17.

B- KIBRIS'TAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ FIKRA TİPLERİ

Türkiye'deki fıkra tipleri dediğimiz zaman aklımıza gelen isimler Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa ve İncili Çavuş'tur.

Bekri Mustafa:

Bekri Mustafa bütün araştırmacılara göre, içkiyle ve kabadayılıkla ilgili fıkralarla tanınmış bu tip fıkraların kahramanı olmuştur. Hazır cevaplılığıyla da meşhur olduğu iddia edilen bu nükteden mizahçımızın kimliği hakkında kesin bilgiler yoktur. IV. Sultan Murat zamanında yaşadığı, yani İncili Çavuş'la çağdaş olduğu söylenir.

Tahir Galip Seratlı "Mizahımızın Üç Ustası" adlı kitabında Bekri Mustafa hakkında şu bilgileri verir:

"İçki yasağı döneminde halkın ve içki düşkünlerinin istek ve tepkilerini temsil eden Bekri Mustafa'nın fıkraları halk arasında her dönemde söylenegelmiş; adı ayyaşların sembolü olmuştur.

O, ayyaşlıktan başka külhanbeyi özelliği de taşır. Devrin sayılı kabadayılarındandır. Bekri Mustafa'nın argoyu yerinde ve ustalıkla kullandığı, devrin büyükleriyle, özellikle Sultan IV. Murat'la yakınlık kuracak kadar görgü ve medeni cesaret sahibi bir kişiliği olduğu anlaşılmaktadır. İçkilerin piri, Üstâd-ı A'zamı Bekri Mustafa, içki yasağının en amansız döneminde, en hunhar padişah olan IV. Murat zamanında ortaya çıkmış ve bu padişahтан başını kurtarmıştır. Hatta onun padişahı alıştırdığı bile ileri sürülür.

Osmanlı'da içki yasağı IV. Murat devrine mahsus değildir. Ondan önce ve sonra da içki yasaklanıp meyhaneler kapatılmıştı.

II. Osmanlı Padişahı olan II. Selim'in yeni Sarı Selim'in (1566-1574) içki yasağına dair bir fermanı şöyle başlıyor: " (Ferman tarihi: 26 Zilkade 975-23 Mayıs 1568 yani Sokullu Mehmet Paşa devri) İstanbul ve Galata Kadısı'na hüküm ki bundan akdem nice defa ahkam gönderip bu cihetlerde var olan, eğer meyhane ve kahvehane..." Bu fermanla deniyor ki: "Kahveleri ve meyhaneleri kapatmıştık. Duyduk ki yine açılmışlar. Kötü iş yapıyorlar. Kafamı kızdırmayın. Dikkatli olun. Bunları kapatın. Şaraba tuz basıp sirke edin. Buyruğuma aykırı iş yapmayın."⁸⁶

⁸⁶ Seratlı, Tahir Galip, Mizahımızın Üç Ustası, İstanbul: Selis Kitaplar Yayınları, 2004, s. 191-192.

“Kabadayı, ayyaş hazırcevap Bekri Mustafa tipi, karagöz gösterilerinde, ortaoyunu ve meddah hikâyelerinde yer almıştır. Karagöz oyunlarındaki Tuzsuz Deli Bekir, Matiz, Tek Bıyık ve Zeybek tiplerinde onun özelliklerinin izleri vardır.”

Bekri Mustafa tipinin rol aldığı “Meyhane”, “Çivi Baskını” ve “Kağıthane Sefası” adlı Karagöz oyunlarına da T. Galip Seratlı eserinde yer vermiştir. Bunlardan Meyhane adlı oyun şu şekildedir:

“Çelebi, meyhaneyi Hacivat’a vererek çalıştırmasını söyler. Hacivat da Rum Oturaki’ye kiralar. Bekri Mustafa gelip içmeye başlar. Köçekler gelip oyun oynarlar. Karagöz de evden zurnasını alıp Bekri’nin istediği şarkıları çalar. Bekri Mustafa Karagöz’e de içki ikram eder. Bu sırada Bekri’nin karısı gelerek onu eve götürmeye çalışırsa da başaramaz. Bekri sızınca Karagöz onun kadehine işer. Bekri uyanınca bu kadehi zorla Karagöz’e içirir. Bekri’nin kardeşi olan Tuzsuz Deli Bekir gelip Bekri’yi eve götürmeye çalışır. Hacivat ve Karagöz de gelip ona yardım etmeye çalışırlar, hep birlikte yıkıla yıkıla giderler.”⁸⁷

T. Galip Seratlı’nın daha önce adından söz ettiğimiz kitabında Bekri Mustafa’ya ait olduğu belirtilen fıkralardan birkaç örnek vermeyi uygun bulduk:

Besmele

Bekri Mustafa’yı çekemeyenler Bostancıbaşına onu şikâyet etmişler;

- Bekri besmeleyle şarap içiyor! Demişler.

Bostancıbaşı Bekri’yi çağırıp sorgulamış;

- Sen besmeleyle şarap içmişsin!

- Haşa ağam, ben suyu içerken bile besmele aklıma gelmiyor; nerde kaldı ki şarap içerken gelsin!..

Devam Allah’ım

Bekri bir gün Mudanya’dan gemiyle dönerken yolda fırtına çıkmış. Yolcular korkup telaşa kapılmışlar, dua edip adak adamaya başlamışlar. Kimi;

- Bu fırtınadan kurtulursam bir koyun kurban edeceğim!

Kimi;

- Yarabbi, İstanbul’a sağ salim varırsam ahdım olsun fukaralara birer teneke zeytin yağı dağıtacağım!

⁸⁷ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e, s.193

Kimi;

- Şu fırtınayı atlatırsam servetimin yarısını eytam fukarasına vakfedeceğim! diyormuş.

Zengin tüccarların adaklarını işiten Bekri Mustafa da ellerini açıp göğe doğru kaldırmış;

- Allahım dayan! Tüccarlar kızıştı, tam alışveriş zamanıdır. Fırtına biraz daha sürsün de fakir fukara nasiplensin!..

Evimi Bekliyorum

Bekri Mustafa bir gün kafası tütsülü yalpalayarak Balıkpazarı'ndan Yenicami'nin karşısındaki dükkânların önüne kadar gelebilmiş. Sırtını duvara vererek durmuş, dinleniyormuş. Bu sırada oradan geçen bir bekçi onu görüp ne beklediğini sormuş.

Bekri;

- Evimi bekliyorum! demiş.

Bekçi şaşmış;

- Burda ev ne gezer?

- Evet şimdilik evim burda yok, ama birazdan nasıl olsa buradan geçecek. Ben de oraya kadar gitmektense önüme gelince içine dalıveririm.

- Sen deli misin be, ev gezer mi?

- Asıl senin dünyadan haberin yok! Dünya dönmüyor mu? Dönüp dururken nasıl olsa önümden geçer!..

Düşman

Hayatı boyunca su yerine rakı içen Bekri Mustafa, yaşlılık günlerinde hastalanmış. Ateşler içinde yanarken yanındakilerden bir bardak su istemiş. Onlar da muziplik olsun diye demişler ki:

- Şimdiye kadar hiç su içmemişsin. Nasıl olsa öbür dünyaya gidiyorsun. İçmeden git!

Bekri Mustafa:

- Öbür tarafa giderken düşmanıyla bile insan barışmalı, kin tutmak günahtır. Getirin de barışalım!

Kapı

Bekri yine bir akşam içkiyi fazla kaçırmıştı. Sallana sallana evinin yakınına gelebildi, kapıya varmadan yıkılıp kaldı.

Devriyeler bunu gördüler, hemen kolundan tutup götürmek istediler;

- Haydi kalk, seni Ağa kapısına götüreceğiz!

Bekri dedi ki:

- Bırakın beni kardeşler, halim olsa evin kapısına giderdim.

Vârisler

Bekri Mustafa bir zamanlar gençlik yıllarında Bağdat'ta bulunmuş, orada azgın bir köpek onu bacağından ısırılmış. Bu yara iziyle İstanbul'a döndükten sonra bir gün elinde balta ile sokakta giderken, kendisine saldıran bir köpeğin kafasına baltayı can havliyle indirmiş. Bunu görenlerden biri;

- Yahu ne insafsız adamsın, köpeğe balta ile vurulur mu? deyince Bekri ayağındaki yara izini gösterir;

- Bak, bu yara izini Bağdat'ta bir köpek yaptı!

- Orada ısırın köpeğin intikamını buradaki köpekten mi alıyorsun?

- Sen köpekleri bilmezsin, onlar hep bir soydandır!

Köpek ölünce etrafına toplananlar çoğalır, onu kadiya götürürler.

Mahkemede her kafadan bir ses çıkmaktadır. Kimi idam edilmesini, kimi küreğe vurulmasını, kimi hapsedilmesini ister. İşine karışılmasından hoşlanmayan kadı da suratını asıp somurtmaktadır.

Nihayet Bekri Mustafa ahaliye dönerek der ki:

- Yahu sizin hiç işiniz yok mu? Maktulün vârisleri kimse onlar kalsın, akrabası olmayanlar dağılsın gitsin!⁸⁸

İncili Çavuş:

Seratlı'nın "Mizahımızın Üç Ustası" adlı kitabından edindiğimiz bilgilere göre, İncili Çavuş hakkında yazılan kitapların bazılarında I. Sultan Selim zamanında yaşadığını, bazılarında ise Kanuni Sultan Süleyman'ın muhasibi (sohbet eden anlamındadır. Padişahların saray ağaları, vezir veya beylerbeyiler arasından seçtikleri muhasibler bilgili, sözü sohbeti dinlenir, zarif, nükteden ve hazır cevap kimselerdi)

⁸⁸ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., ss.200-201,203,208.

olduğunu öğreniriz. Kimi kaynaklarda ise İncili Çavuş'un IV. Sultan Murad'ın nedimi (yakın dost, samimi arkadaş anlamındadır. Padişahların yakınları, hususi yardımcıları ve sırdaşları için kullanılır.) olduğu söylenmektedir.

T. G. Seratlı, "İncili Çavuş'un mezarının Edirnekapı dışındaki mezarlıkta, mezarıcı kulübesinin yol aşırı sağında 20 metre kadar içerde bulunduğunu söylemektedir. Bu mezarın baş taşında bir kitabe bulunduğunu söyleyen Seratlı burada İncili Çavuş'un adının Mustafa olduğu ve IV. Murad'ın onuncu saltanat yılında öldüğünün yazdığını belirtir.⁸⁹ İsmail Hakkı Konyalı'nın İncili Çavuş hakkında verdiği bilgilerden kitabında bahseden Seratlı şu bilgileri vermektedir:

"İncili Mustafa Çavuş'un çok yaşadığını, devletin harici siyasetinde söz ve rol sahibi mühim bir adam olduğunu söyleyen İsmail Hakkı Konyalı, I. Ahmed'in bir hükmünden, onun H:1021 yılında Erzurum Beylerbeyi Hasan Paşa ile birlikte Türk-İran sınırının tesbiti için Şah Abbas'a gönderildiği bilgisini çıkarıp aktarmıştır. Nâima Tarihi'ne göre üç sene İran'da kalan İncili Çavuş, 1024 yılında İstanbul'a dönmüştür."⁹⁰

"İncili" lakabını almasında da birçok farklı yorumların olduğunu belirten Seratlı bunları kitabında şu şekilde aktarmıştır:

"Kimi şehzadelerin de katıldığı bir ok atış müsabakasında gösterdiği parlak başarıdan ötürü pek memnun kalan Kanuni Sultan Süleyman'ın ona Çavuşluk rütbesiyle birlikte kavuğuna bir inci takmasından bu lakabı aldığını söylemiş (N. Sanberk, İncili Çavuş'un En Güzel Fıkra ve Hikayeleri 1945, İstanbul), kimi İncili Çavuş'un yazdığı risalelerden Hazreti Muhammed'in (S.A.S) adının İncil'de geçtiğini belirttiğinden ötürü "İncîlî" dendiğini ileri sürmüştür. (Abdülbaki, Gölpınarlı: Türk Ansiklopedisi) Hammer de Hristiyanlık gayretiyle, hiçbir belge göstermeden "İncil'e Mensup" manasında bu lakabın verildiğini yazmıştır.(Hammer: Devlet-i Osmaniye Tarihi; Mehmet Ata Tercümesi; 1993 İstanbul, c.8, s.157) Hammer mütercimi Ata Bey, ağız rivayetine dayanarak Mustafa Çavuş'un Diyarbakır yakınındaki "İngi" köyünden olduğunu söylemiştir.(Hammer: a.g.e.). Bazıları "İnci", bir kısmı da "İncili" köyünden olduğunu iddia etmiştir. Halbuki orada bu isimlerde köy bulunmuyordu."⁹¹

⁸⁹ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.155-156.

⁹⁰ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.157.

⁹¹ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.157.

Tahir Galip Seratlı'ya göre İncili hakkındaki en makul yorumu Şevket Beysanoğlu yapmıştır. O, Şevket Beysanoğlu'nun yorumunu şöyle belirtir:

“İncili Çavuş'un doğum yeri Diyarbakır'ın “İrincil” köyüdür. Şehrin Doğukuzeyinde, şehre 8 km. mesafede, Dicle'nin doğu yakasındaki bu köy, adını 1317 de Diyarbakır eyaleti valisi olan İrincin Noyan'dan almıştır. Çünkü İrincin Noyan karagahını buraya kurmuştu. Onun ayrılışından sonra buraya “İrincin” denmiş, zamanla halk ağzında değişerek “İrincil” olmuştur. Şimdiki adı “Yiğitçavuş”tur ve Diyarbakır Üniversitesi alanı içindedir. (Türk kültürü; yıl 19, sayı 220)”⁹²

Tahir Galip Seratlı, Şevket Beysanoğlu'nun, bu açıklamasının uzun süren bir anlaşmazlık ve bilinmezliğe son vermiş olduğu görüşündedir. Ona göre, artık güvenle İncili Çavuş'un asıl adının İrincili Mustafa Çavuş olduğu söylenebilir. “İrincili” kelimesinin ise zamanla “İncili”ye dönüşmüş olduğunu belirtmiştir.

Seratlı, tüm bu bilgilerin yanısıra Cemil Asena'nın “Diyarbakir Tarihi ve Meşâhiri” adlı kitabında İncili Çavuş hakkında yazdığı bilgilere de yer vermiş ve şunları aktarmıştır:

“7-8 yaşlarında iken bazı akrabası ile şehre gidip gelmeye başlamış, yüksek zekası, hazırcıevaplılığı, davranışlarındaki zarafetle dikkati çekmiş, daha sonra köye dönmeyip tahsil yapmak için şehirde kalmıştır. Daha sonra Dergâh-ı Âlî Çavuşu (Dergâh-ı Âlî Çavuş: Divan günleri hizmet, mübaşirlik yapar ve icra kuvvetlerine yardım eder. Padişahlar şehirde alayla gezerken veya camiye giderlerken önde yürür, Padişaha yol açarlardı. Divan-ı Hümayun çavuşları da denen bu sınıf, sefer zamanında Padişahla beraber harbe giderdi.) olarak saraya girmiştir.”⁹³

Tüm bunlara rağmen İncili Çavuş'un ne zaman ve hangi Padişah zamanında saraya intisab ettiği bilinmemektedir. Çok iyi bir tahsil gördüğü, Arapça'yı ve Farsça'yı çok iyi bildiği ve Sultan I. Ahmed'in muhasibi ve nedimi olduğu bilinir.

İncili Çavuş'un, diplomat olarak çok önemli görevlerde bulunduğunu, İran anlaşmalarında mühim roller üstlendiğini, bunları başarıyla sonuçlandırıdığını yine Seratlı'nın kitabında verdiği bilgilerden öğreniyoruz. Kitapta İncili Çavuş'un İran Elçiliğini anlatan bölümü aktarmak uygun olacaktır:

“Kuyucu Murad Paşa'nın ölümü üzerine sadrazamlığa geçen Vezir Nasuh Paşa, Şah Abbas'la yapılan barış görüşmelerinde İranlılarla anlaştı. İranlılardan 200 yük ipek tazminat olarak alınacak ve 1555 Amasya antlaşmasındaki Türk - İran sınırı

⁹² Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s. 157-158.

⁹³ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.158.

esas olacaktı. İran elçilik heyeti yurduna dönerken Erzurum Beylerbeyi Hasan Paşa ile İncili Mustafa Çavuş sınır tesbiti için 1021 yılında İran'a gönderildi, incili çavuş üç sene İran'da kaldı, 1024 de İstanbul'a döndü.

1617 yılında ölen I. Sultan Ahmed'den sonra saltanat "kadınlar saltanatı" denen bir kriz dönemine girmiş, Celâli isyanları sıklaşmış; Yeniçerinin disiplini ve memleketin asayişi bozulmuştu. Yeniçeri Bekir Subaşı ile azepler ağası Mehmet Kanber isyan edip Bağdat'ı ele geçirmişti. Bunun üzerine oraya Hafız Ahmed Paşa komutasında bir ordu gönderildi.

Bekir Subaşı buna karşı Şah Abbas'tan yardım istedi. Şah Abbas da Bağdat'a bir ordu gönderdi. Hafız Paşa Bağdat'ı 1625 kasımında kuşattı, 1626 temmuzunda Şah Abbas bir elçi yollayıp barış istedi:

Akıllı fikirli, tecrübeli, arabulucu bir ihtiyar adama bizimle görüşme görev ve yetkisi verirsiniz, konuşup anlaşabiliriz! dedi.

Hafız Paşa da bu görevi incili Mustafa Çavuş'a verdi. İncili gidip Şah Abbas'la görüşmelerde bulundu, anlaşma şartları belirlendi.

İncili Çavuş, İran elçisi Tohta Han ile Hafız Paşa'nın karargahına dönüp Şah'ın şartlarını bildirdiğinde Hafız Paşa Şah'ın şartlarını kabul etmedi. Şah, şartlarının reddedildiğini duyunca yine bir elçi gönderilmesini isteyerek yeni bir görüşme talebinde daha bulundu. Bunun üzerine yeniden görevlendirilip İran'a giden İncili Çavuş bu defa Şah'a Bağdat'ı boşaltmayı kabul ettirdi, Şah'ın tek şartı askerine bir zarar gelmemesiydi.

İncili Çavuş bu vazifesini başarıyla bitirip karargaha dönerken yeniçeriler kazan kaldırmaya başlamışlardı. Yorgunluk ve erzak sıkıntısını ileri sürerek, kuşatmadan vazgeçip ordunun geri çekilmesi için Serdar Hafız Paşa'ya baskı yapmaktaydılar.

İncili'nin sağladığı antlaşma nâmesi Hafız Paşa'ya ulaşmadan yeniçerinin iyice azıtmaları üzerine ordusunu Bağdat'tan geri çekmek zorunda kalmıştı. Bunu duyan Şah, adam gönderip İncili Çavuş'u yoldan geri çevirtti, anlaşmaya yazılacak başka maddeler var diyerek Nâme'yi elinden alıp, yırtıp attı. İncili'ye dedi ki:

Mustafa Çavuş, Serdarınız Bağdat'tan ordusuyla ayrıldı. Giden askere kale vermek bizim şanımıza düşmez, var yürü gödüğüne söyle!

İncili Çavuş, geri çekilmekte olan Hafız Paşa ordusuna yetişti. Ağlayarak Serdar'a;

- Behey sultanım, bu kadar zaman mihnet çekip sabrettiniz, ne olur birkaç gün daha sabretseydiniz! Dedğinde Hafız Paşa da mecbur kaldığını üzüntü içinde İncili Çavuş'a anlatmıştır.

Bundan sonra Şah Abbas, Osmanlı'ya ihanet eden Bekir Subaşı'yı feci şekilde idam ettirdikten sonra, Bağdat'taki bütün Türk askerlerini kılıçtan geçirmiş, şehirde katliam ve yağma yaptırmıştır. Hülâgü Han afetinden sonra Bağdat tarihine yazılan ikinci büyük felâket Şah Abbas katliâmı ve yağmasıdır."⁹⁴

Bu sıralarda IV. Murad'ın II yaşında tahta geldiğinden Saltanatın Kösem Sultan'ın elinde olduğunu belirten Seratlı, Hafız Paşa'nın sadrazamlığa gelmiş olmasına rağmen Recep Paşa'nın kıskırtması sonucu sipahiler tarafından sarayda öldürüldüğünü de vurgulamıştır. İncili Çavuş'un yaşadığı dönemdeki sarayın durumunu gösteren bu hadiseyi Seratlı, Ahmet Refik'in dilinden aktarmıştır. Bu aktarım şöyledir:

"Dışarıda feryatlar ve na'ralar ayyuka çıkarken, Sultan Murad tekrar Bab'üs sade önüne gelmiş, tahta oturmuştu. Bahçe, iriyarı, kıyafetsiz, koca sarıklı sipahiler ve zorbalarla doluydu. Sultan Murad karşısına ikisi sipahi, ikisi çorbacı, dört kişiyi çağırılmış, nasihat ediyor, şakavetten vazgeçmelerini söylüyordu. Zorbalar muttasıl, "devlete beddah" olanları istiyorlar, padişahın sözlerine ehemmiyet vermiyorlardı.

Sultan Murad artık Hafız Paşa'nın feda olacağını anladı. Sadrazam abdest almış, Bab'üs sade önünde duruyordu. Sipahilerin sözlerini dinliyor, kalbine hiç korku gelmiyordu. Nihayet padişahın sözü geçmediğini görünce, birdenbire ortaya atıldı, Sultan Murad'ın huzuruna geldi:

- Padişahım, hezar Hafız gibi kulun yoluna fedadır. Ancak ricam budur ki, beni sen katletmeyip ko bu hun-u hakkımı riyzan ve beni şehid etsinler. Lütfedip meyyitimi Üsküdar'a defnettiresin. Eytam fukarasına nazar-ı inayetini rica ederim.

Dedi, kemal-i sükûnetle yer öptü, can ve gönülden:

- Bismillahirrahmanirrahim, velâ havle kuvvete illâ billâhil aliyyil aziym. İnna lillah ve inna ileyhi râciun...

Diye merdâne ortaya atıldı. Herkes, bu merdâne, mütecellidâne hareket karşısında donakalmıştı. Bab'üs sade önünde, sarayın servileri altında kanlı ve feci bir mücadele başlayacaktı. Sultan Murad, ellerini gözüne tutmuş ağlıyor, Enderun ağaları, vüzera, heyecan içinde, göz yaşları döküyordu. Sipahi zorbaları vahşiyane

⁹⁴ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.158-160.

nazarlarını dikmişler, Hafız Paşa'nın ilerlediğini görünce, üzerine hücum etmek için hazırlanmışlardı. Bu manzara, mehib ve vahşiyane idi. Sipahilerden biri Hafız paşa'nın üzerine atıldı. Cesur sadrazam, ağzına bir yumruk vurdu, herifi bir sillede yere serdi, sangı yerlerde yuvarlandı. Onu müteakip bir sipahi daha hücum etti, paşanın hançeriyle başından kulağına kadar parçaladı. Diğer biri göğsüne hançer vurdu. Etrafa kanlar fışkırdı. Sonra, hep birden bedbaht sadrazamın üzerine üşüştiler. Mert veziri on yedi yerinden mecruh, kanlar içinde yere serdiler. Yeniçerilerden biri Paşa'nın henüz teslim-i ruh etmediğini gördü. Göğsüne çıktı, bıçakla boğazından kesti, bu manzarayı seyredenler haşyet içinde donup kalmışlardı.

Hafız Paşa'nın üzerine derhal yeşil bir harir örtülmüştü. Sultan Murad bayılacak gibi oldu, dişlerini gıcırdattı, içinden "Hak Teala ikdar ederse sizden ahz-ı sâr nice olur, güreşiz" dedi, gazûbâne nazarlarını sipahilere atfederek:

- Bre Hak'tan korkmaz, Peygamberden utanmaz, şer'a ve padişaha inkıyad etmez zalimler!.. dedi, yerinden fırladı, içeriye girdi. O gün cinayet bununla kalmış, zorbarlar tekrar At Meydanı'na çekilmişti.”⁹⁵

Seratlı, İncili Çavuş'un sarayda sözünü sakınmayan hazır cevaplılığının, nükteli sözlerinin, kendine güvenli tutum ve davranışlarının; onun fıkralarının ana kaynağını oluşturduğunu söylemiştir. Ona göre, İncili Çavuş, Padişahın yakını olduğundan gördüğü her şeyi alaya alma yetkisine ve halkın dediklerini, duygu ve düşüncelerini padişaha doğrudan iletebilen bir kişiydi. Bu nedenle onun güldürücü ve iğneli sözlerinden zaman zaman padişah da nasibini almaktaydı. Bu yönlerden dolayı halk onu benimseyip sevmiştir.

Ayrıca Seratlı, “Onun özelliklerinden biri de küfürlü ve müstehcen konuşmasıdır” der. Bu sebepten de ağır küfür ve müstehcenlik içeren fıkralara kitabında yer vermediğini belirtir.⁹⁶

Seratlı'nı kitabında İncili Çavuş'a ait olduğu belirtilen fıkralardan birkaçı şu şekildedir:

Kör Taşı

Bir gün padişah tebdil kıyafet incili Çavuş'la birlikte şehri dolaşmaya çıkmış. Yolda giderlerken iki gözü görmeyen bir dilenciye rastlamışlar. Padişah, İncili

⁹⁵ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.160-161.

⁹⁶ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s.162.

Çavuş'a bu dilenciye bir şaka yapmasını emretmiş. Bunun üzerine incili körmüş gibi âmâ (kör) adamın karşısına çıkmış, göğüs göğse çarpışmışlar, incili hiddetle bağırmış:

- Kör müsün be herif?

Dilenci:

- Evet körüm, sen de mi körsün yoksa?

- Evet ben de körüm, ne tesadüf ya!

Adam şaşmakla beraber inanmış, arkadaş bulduğuna sevinmiş:

- Öyleyse beraber yürüyelim, arkadaş olalım! demiş, incili:

- Hay hay, olalım! deyip beraberce yürümeye başlamışlar.

Padişah da bunları takip edip seyrediyormuş. Bir müddet gittikten sonra incili, âmâyâ bir altın lira uzatarak demiş ki:

-Arkadaş, bu gün bir hayır sahibi bana bir para verdi, fakat onun kaçlık olduğunu çıkaramadım. Sen anlar mısın bir baksana!

Âmâ (kör) parayı eline alınca altın lira olduğunu hemen anlamış. İncili'nin yanından usulca sıvışarak bir tarafa saklanmış. İncili Çavuş biraz bekleyip adamı arar gibi sağa sola bağırmaya başlamış:

- Yahu arkadaş neredesin? Neden cevap vermiyorsun? Yoksa para altın mıydı?

- Yahu arkadaş getirsene paramı!

Âmâ bir köşede kendisi gibi kör zannettiği İncili'den gizlenmek için hiç ses çıkarmadan bekliyormuş.

Bu defa yerden bir taş alan İncili, yüksek sesle şöyle demiş:

- Yarabbi, şu taşı benim paramı alıp kaçan körün tam başına isabet ettir!

Sonra adamın kafasına taşı fırlatmış. Başına taşı yiyen kör dilenci bu tesadüftür deyip canı acımasına rağmen sesini çıkarmamış... incili bir taş daha almış:

- Yarabbi, bunu körün omzuna denk getir! deyip taşı atmış.

Taş omzuna değmiş. Kör hâlâ ses etmeden bekliyormuş. Bunu seyreden padişah da gülmekten kırıliyormuş. incili devam etmiş:

- Şu taşı da hırsızın göğsüne isabet ettir yarabbi! deyip bir taş da tam göğsüne gelince, adam dayanamamış:

- Gel arkadaş gel! demiş, bu taşlar kör taşına benzemiyor. Allah'ın sevgili bir kulusun diyeceğim ama sevilsen benim gibi dilendirmezdi. Al paranı da yoluna git, seninle arkadaş olunmaz!

İncili padişahla beraber gülüşüp dilenciye bir kese altın vererek gönlünü almışlar.

Dolandırıcı

İncili Çavuş bir gün sarayda ağalarla sohbet ederken söz dolandırıcılara intikal eder. Ağalardan biri İncili'ye sorar:

- İstanbul'da bazıları insanları dolandırırlarmış. Bunlar nasıl adamlardır, insanları nasıl dolandırırlar?

- Efendim bunlar cin gibi adamlardır. Bazı alet edevatları vardır, insanlara fark ettirmeden gözlerinden sürmeyi yürütürler.

Ağa bunları İncili'den duyunca daha da meraklanmış:

- Acaba bunlardan birini bulup bana getirebilir misin? insanları nasıl dolandırdıklarını öğrenmek istiyorum.

- Hay hay getireyim!

Diyen İncili ertesi gün bir dolandırıcı bulup ağaya getirmiş. Ağa adama sormuş:

- Sen dolandırıcı mısın?

- Hâşâ efendim, velâkin bendenize öyle diyorlar.

- Peki insanların nasıl dolandırıldıklarını bilirsin herhalde.

Bana bu işin nasıl yapıldığını gösterebilir misin?

- Başüstüne efendim, gösteririm. Velâkin bunun için bazı alet ve edevat lazımdır. Ben bir zamanlar yaptığım bu işi bıraktığım için alet ve edevatımı satmıştım. Onlar elimde olsa gösterirdim.

- Onları tedarik edemez misin?

- Ederim, velâkin bunun için bir miktar para gerektir.

- Ne kadar lazımsa vereyim.

- Efendim zat-ı âliniz gibi yüksek zatlara göstereceğim sanatın âletinin bedeli de yüksektir; velâkin yüz altın bu iş için kâfi gelir.

Bunun üzerine ağa adama yüz altın vermiş, adam da alıp gitmiş. Ama gidiş o gidiş..

Bir süre bekleyen ağa, adam gelmeyince İncili'ye sormuş:

- Yahu İncili, adam parayı aldı gitti, gelmedi!?

Bunun üzerine gülmeye başlayan İncili demiş ki:

- Efendi, dolandırma nasıl olur görmek istemiyor muydunuz? işte getirdiğim adam bunu size gösterdi; zat-ı âliniz bir güzel dolandırıldınız.

- Nasıl olur? Ben dolanmadım ki!

- Efendim, dolandırılmak öyle zannettiğiniz gibi dolaba girip fırıl fırıl çevrilmek değildir, insanın aklına göre uygun söz bulup aldatmak, parasını almak sanatıdır. Adam da yüksek zatınızın parasını aldı, gitti, sizi dolandırmış oldu.

Ahmak yerine konan Ağa hiç sesini çıkaramayıp zararını sineye çekmek zorunda kalmış.

Yezit Tazı

İncili, padişah nedimliğinden önce bir paşaya muhasip olmuş. Paşa ava meraklıymış, ava giderken İncili'yi de götürüyormuş. Bir gün tazılarla tavşan avına çıkmışlar. Önlerine bir tavşan çıkmış, tazı onu kovalamaya başlamış. Bunu seyreden paşa heyecanla bağıryormuş:

- Ha babam ha, ha yavrum ha!..

- Fakat tazı tavşana yetişememiş, arayı açmaya başlayınca paşa şöyle bağırmaya başlamış:

- Ha yezit ha, ha melun ha!..

İncili bunun üzerine dayanamamış;

- Paşa hazretleri, babanızın, yavrunuzun tutamadığını yezit ve melun nasıl tutabilir?

Müneccim

Bir bahar günü padişahla İncili Çavuş dolaşmaya çıkmışlar. Kağıthane'de gezerlerken eşeğine binmiş, önüne koyun sürüsünü katmış, bir çobana rastlamışlar.

Padişah İncili'ye demiş ki:

- Git şu çobana sor bakalım, bu gün yağmur yağacak mı? Çobanlar havadan iyi anlarlar.

İncili:

- Başüstüne sultanım! deyip gidip sormuş. Çoban eşeğin kuyruğunu tutmuş, biraz durduktan sonra;

- Yağmayacak! demiş.

Padişah bu havadisi alınca yoluna devam etmiş. Ama birden yağmur yağmaya başlamış. Padişah bu sefer:

- Hani yağmur yağmayacaktı? diye İncili'ye takılıp çıkışınca, İncili demiş ki:
- Padişahım, müneccim çoban, rasat aleti de eşeğin kuyruğu olursa yağar!

Buraya Kadar

İncili Çavuş İran'da elçilik görevi ile bulunduğu sıralarda bir gün Şah av tertip edip İncili'yi de ava götürmüştü. Bir süre avlandıktan sonra gölgeli bir yere oturmuşlar. Yeyip içip dinlenirlerken Şah övünmek için her fırsatı değerlendirirmiş. Adamlarının avcılıklarını birçok methettikten sonra kendisine bağlılıklarını anlatıp övünmeye başlamış;

- Adamlarım bana o kadar yürekten bağlıdırlar ki birisine şu uçurumdan kendini at desem düşünmeden atlarlar, demiş.

İncili bu bağlılığı mübalağalı bulmuş gibi bir tavır takınca ispat etmek için uşaklarına;

- Beni seviyorsanız kendinizi şu uçurumdan aşağı atın! demiş. Uşaklar hiç tereddüt etmeden koşuşup kendilerini uçurumdan atmışlar. Şah;

- Gördün mü? işte benim maiyetim beni bu kadar severler!

Sen de padişahını seviyorsan uçurumdan kendini at da görelim! demiş, İncili;

- Elbette padişahımı severim! deyip paçaları sıvamış, uçuruma kadar koşup tam kenarında durmuş. Şah seslenmiş;

- Neden durdun? Atlasana!.

İncili cevap vermiş:

- Yooo! Ben padişahımı buraya kadar severim!..

Abdest

İncili Çavuş zamanında Acem'den elçi gelmiş, nâme getirmiş. İncili Çavuş'u elçiye nedim tayin etmişler.

Bir gün elçi ile İncili bir aradayken ezan okunmuş, ikisi de abdest almak için kalkmışlar, İncili Çavuş ayağını yıkarken, İranlılar mezheplerine göre ayak yıkama yerine mesh ettiklerinden, elçi İncili'ye dokundurmak isteyip, demiş ki;

- Ayağını ne yıkarsın, ayağında poh mu var?

İncili elçinin yüzünü yıkadığını görünce sormuş:

- Ya sen yüzünü neden yıkarsın, yüzünde poh mu var ?⁹⁷

⁹⁷ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., ss.167,170,181-184.

Nasreddin Hoca:

“Nasreddin Hoca güldüren, sözünü sakınmayan, düşündüren, bir tip olarak karşımıza çıkar. Halk onu o kadar çok benimsemiştir ki adeta günlük hayatın içinde onunla yaşar. Galip Seratlı, İbrahim Hakkı Konyalı'nın Nasreddin Hoca için söylediği bir söze eserinde yer vermiştir. Nasreddin Hoca'nın Türk kültüründeki yerini ve önemini belirten bu söze yer vermek uygun olacaktır: “Nasreddin Hoca menkıbeleriyle, fıkralarıyla, nükteleriyle, şakalarıyla Türk'ün benliğine öylesine işleyip nüfuz etmiştir ki, Hoca'sız bir Türk noksan bir varlıktır.”

Nasreddin Hoca'nın fıkraları, Türk mizah geleneğinin ürünleri arasında büyük ve önemli yer tutmaktadır. Diğer mizahi fıkra tipleri olan Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Bektaşî belli bölgelerde ün yapmış olmalarına rağmen Nasreddin Hoca'nın ünü sınırları aşmış, her dilden her dinden, her ırktan insanoğluna fıkralarıyla tat vermiştir.

Onun fıkraları Arabistan'a, İran'a, Azerbaycan'a, Türkmenistan'a, Özbekistan'a, Hindistan'a, Fransa, İngiltere ve Almanya'ya yayılmış; Balkan dillerine, Arapça'ya, Farsça'ya, İngilizce'ye, Fransızca'ya, Almanca'ya, Ermenice ve Rusça'ya çevrilmiştir.”⁹⁸

Nasreddin Hoca'nın kim olduğu nereli olduğu, ne vakit doğduğu vb. sorulara araştırmacılar farklı cevaplar vermektedir.

Ahmet Kabaklı'nın “Türk Edebiyatı” adlı kitabının I. Cildinde Nasreddin Hoca'ya ilgili şu bilgiler verilmektedir:

“Akşehir Nasreddin türbesi üzerinde vefat tarihi 386 rakamıyla gösterilmiştir. Mizahlı bir halk geleneğine göre, bu rakam tersine okunmalıdır ve öyle okununca 683 (milâdi 1284) tarihi elde edilir.

Ona göre, Fuat Köprülü'nün bulduğu iki güvenilir vakfiye vardır. Bu vakfiyede ise Hoca Nasreddin'in kadı önünde şahitlik ettiği bilinmektedir. Bu vakfiyelerin tarihleri; 1257 ile 1266 dır.

Cem Sultan'ın emriyle yazılmış olan ve büyük mutasavvuflardan Sarı Saltuk'un menkıbelerini derleyen Saltuk-Nâme adlı kitapta, 1263'te on iki bin göçer evli Türkmenle Rumeli'ye geçen alp erenlerden Sarı Saltuk ile Nasreddin Hoca çağdaş, arkadaş ve pirdaş olarak gösterilmektedir. İkisinin de pîr i mürşidi, hâlen Akşehir'de bir türbede yatan Seyyid Mahmud-ı Hayrânî'dir.

⁹⁸ Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., s. 23.

1531'de Bursa'da Mevlâna müzesine getirilen bir mezar taşının, Nasreddin kızı Fâtıma Hâtun'a ait olduğu okunmuştur. Ölüm tarihi: 1326'dır. Bu kuvvetli deliller, Hoca'nın yaşadığı hakkında şüphe bırakmadığı gibi, onun 15. yüzyıl başlarında Timur'un Anadolu'ya saldırdığı devirde yaşadığı söylentisini de boş çıkarmaktadır. Timurlenk'le Hoca arasında geçtiği tevatür olan lâtifeler, başka kimselere aittir. Ancak, Anadolu halkı, Timur'un karşısına en yakın zekâ timsali olan Nasreddin Hoca'yı çıkarmak suretiyle o yıkıcı hâkandan öç almak istemiştir.

Belge ve söylentilerden çıkan sonuç: Nasreddin Hoca Sivrihisar'a yakın Horto köyünde 1208'de doğmuş, köy imamı olan babasının vefatından sonra bir süre köyünde imamlık yapmış, ünlü mutasavvuf Seyyid Mahmud Hayrânî'ye intisab etmek suretiyle, 1237'de gelip Akşehir'e yerleşmiş, ömrünün kalanını burada geçirmiş ve bu güzel kasabada (1284) ölmüştür. Türbesi Akşehir'de Nasreddin Hoca mezarlığındadır. 1908'de onarılmadan önce bu türbe, üstü açık, duvarsız, çitsiz bir düzlükmüş. Sadece kocaman bir kapı ve üzerinde büyük bir kilit bulunurmuş.

Anadolu'nun bu büyük evlâdı, yurdun ortasındaki Akşehir'e yaraşmaktadır. Nitekim bu şerefi benimsemiş olan kentte, her yıl 5-10 Temmuz tarihlerinde Akşehir gölüne yoğurt çalma ile başlayan Nasreddin Hoca şenlikleri yapılmakta bu şenlikler memleket ve dünya ölçüsünde hoş yankılar yapmaktadır.

Nasreddin Hoca'nın yaşamış bir kişi olması, onun aynı zamanda timsalî bir varlık sayılmasına, Türk halkının mizah sembolü olmasına engel değildir. Onun hayat çizgileri, karakteri, zekâsı, dünya görüşü tamamıyla fıkralarından çıkacaktır ki, bu fıkralar, şüphesiz, Nasreddin Hoca ile halkımızın ortak verimleridir.”⁹⁹

Bu kısımda Fikret Türkmen'in Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca fıkraları adlı yazısından bazı bilgileri vermek uygun olacaktır:

“Her kültür, kendisini daha sonraki kuşaklara aktarmak ve zenginleşmek ister. Bu aktarma işini de yazılı veya sözlü kaynaklar sağlar. Her ne kadar "Söz uçar, yazı kalır" dense de, söz kolay uçmaz ve kaybolmaz. Söz ve sözlü kültür en emin taşıyıcıya emanet edilmiştir. Bu taşıyıcı insan hafızasıdır. Toplum, kültürü unutsa bile ona hareket veren, küllenen hafızayı canlandıran insanlar vardır. Bunlar yağmur bulutları gibi zamanı geldiğinde bereket yağdırırlar. Türk kültürünün yağmur bulutlarının başında Nasrettin Hoca gelmektedir. O'nun tarihî kişiliği, fıkralarının kaynakları, yaşadığı yer, fıkralarının yayılma alanları v.b. gibi pek çok yönü ayrı ayrı

⁹⁹ Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı. İstanbul: Türkiye Yayınevi 1973, C. I, s. 171-172.

işlenebilir ve bunlardan O'nun 'kişiliği, yol göstericiliği, hoşgörüsü gibi sonuçlar çıkartılabilir.

Aşağı yukarı 500 yıldır, Türk dünyasında zincirleme bir çoğalma ve zenginleşme ile fıkraları yayılan Hoca'nın fıkralarındaki evrensel yapı nedir sorusu, bu incelemelerin konusu olacaktır.

... Fikret Türkmen yukarıda adından bahsettiğimiz makalesinde Üstünlük teorisini vererek Nasrettin Hoca fıkralarını bu teoriyle açıklamaya çalışmıştır. Bu şu şekildedir:

Üstünlük Teorisi: En çok taraftar bulan ve en uzun süre kabul gören bu teori Platon'dan beri münakaşa edilmektedir. Platon'a göre, gülme, zayıf ve zararsız olmak şartıyla, bir kişinin diğerleri üzerinde üstünlük kurma isteğinin ifadesidir. Platon, "gülmenin temelinde kendini bilmeme yatar. Kişi kendini olduğundan daha akıllı, daha zengin, daha namuslu sandığı sürece komiktir" demektedir. Aristoteles de aynı görüşe katılır (Poetics'de) ve "gülünçlük alt düzeyden olan insanlarda görülür. Eğer insanlar gerçek hayatlarından daha iyi olarak tanıtılırlarsa onların hataları tragedyanın konusu olur" demektedir.

Hobbes'a göre mizah, bazılarının veya bizim daha önceki halimizle ve başkalarıyla kendimizi kıyasladıktan sonra kendimizi aniden daha üstün görmemizden doğar. Dolayısıyla insan ırkı birbirleriyle sürekli savaşan fertlerin bir koleksiyonudur. Bir kavgayı kazandığımızda gülme işin içine karışır. Bir bakıma biz bu durumda kendi kendimizi kutlarız. Kendisindeki bazı yetenekleri kavrayan insanın davranışı mizah olarak kendini gösterir.

Bu bilim adamlarının görüşlerini doğrulayan pek çok olay kendi çevremizde her gün cereyan etmektedir.

Aşıkların atışmalarını dikkatle izlediğiniz zaman, onların birbirleriyle alay ettikleri, fiziksel noksanlıklarını yüzlerine vurdukları, hatta hakaret ettikleri yerlerde dinleyicilerin daha çok güldüklerini görürsünüz. Lakapları incellerseniz pek çoğunun alaycı olduğunu, çocukların kendilerinden farklı olanlara karşı nasıl acımasız olduklarını hepimiz görmüşüzdür. Ancak ahlakî terbiye bu duyguları ayıklar. Buna rağmen etnik saflıklar, bölgesel değişik özellikler hâlâ fıkraların en önde gelen konularıdır. Etnik grupların giyimleri, yemek yemeleri, konuşmaları içgüdüsel bir uslunla taklit edilir. Elbette her komik durum üstünlük teorileri ile açıklanamaz. Karşılaşılan saçmalıklar, yanlışlıklar veya tesadüfler de insanlarda gülme duygusu uyandırır.

Ancak, üstünlük tecrisyenlerinin ortak görüşü, gülen benlikten ayrı bir benlik söz konusu olduğu şeklindedir. Kişi kendisini sanki bir başkasıymış gibi görmekte, ikinci benlikteki olaylara, başkasına saldırıdan uzaklaşmış, kişilerden soyutlanmış saçmalıklara, zayıflıklara yönelmiş kısaca zeki veya başka bir insani özellikle üstünlük duyduğumuz kişi ve olaylara güleriz. Cansız nesneler veya tabii olayları sadece taklit ederiz. Başkalarına gülerken kendimizin gülünç duruma düşmediğimize seviniriz. Bazen da daha önceki durumumuzdan daha iyi olduğumuz duygusuyla güleriz.

Nasrettin Hoca fıkralarına baktığımız zaman bu teorilerinin hiçbirinin tek başına, onlara açıklamaya yetmediği görülür. Buna rağmen fıkralardan bazılarının "Üstünlük" teorisini doğrulayan bir espriye sahip olduğunu görmekteyiz.

Kendi halimizi önceki halimizden daha iyi olarak görme ve buna bağlı olarak gülme teorisine uygun olan Nasrettin Hoca'da örnek fıkralar bulunmaktadır.

Mesela; Hoca'nın eşiği kaybolur, uzun bir süre arar ve bulamaz. Sonunda üzüleceği yerde şükreder. Sebebini sorduklarında "iyi ki üzerinde ben yokmuşum, yoksa ben de kaybolacaktım" der.

Bir başka fıkrasında, Hoca gece bahçede bir karartı görür. Hırsız zannederek okla vurur. Yanına gidince kendi kaftanı olduğunu görünce yine "iyi ki içinde ben yokmuşum" diyerek sevinir.

Hoca'nın Timur'la olan maceralarını anlatan fıkralarda üstünlük duygusu ve sevinci daha açık olarak karşımıza çıkar.

Hoca bir gün Timur'a hediye olarak taze incir götürür. Timur incirleri birer birer Hoca'nın kafasına atar. Hoca durmadan şükreder. Timur sebebini sorunca, "iyi ki şalgam getirmemişim, yoksa halim nice olurdu?" diye cevap verir.

Bu fıkralardaki üstünlük duygusu daha önceki durumdan daha iyi olmanın psikolojik durumudur.

Hoca, bu nüktelerinde yaşanan olayın anındaki durumundan farklı bir durumda olduğu için espri yapabilmektedir.

Bergson ise "gülme" yi, klişeleşmiş insan tavırları, dış dünyaya uyumda çekilen zorluktan kaynaklanan unutkanlıklar, aşağılanmaktan muzdarip bir kişinin görünümü doğurur demektedir. Kelime oyunları, aynı formüle uyan olayların doğal akışındaki sapmalar da "gülme" sebepleridir. Bu gülme teorisindeki unutkanlıklar, kelime oyunları, aynı formüle uyan olayların doğal akışındaki sapmalar veya eksilmeler Nasrettin Hoca fıkralarında daha sık rastlanan durumlardır.

Bilhassa olayların doğal akışındaki sapmalar, Hoca'da başvuru en önemli mizah unsurudur.

"Elma ağacına merdivenle çıkıp, elma toplarken yakalanan Hoca, mal sahibinin ne yapıyorsun sorusuna merdiven sattığını söylediği" fıkrada, alan değiştirme yani doğal akışın seyrini değiştirme açık bir şekilde görülmektedir. Hoca hırsızlık yerine merdivenin orada satılıp satılmayacağı münakaşasını başlatmaktadır.

Üstünlük duygusu ile ilgili teorilerle zafer duygusunun sesle ifade edilmesi, çoğu zaman cansız nesnelere ve entelektüel malzemeye de yönelir. Gülme, başkalarına yönelirken birtakım sözlerle birlikte ortaya çıkar. Bu sözlerin çoğu tehlikeli ve aşağılayıcı olmaktan çok sevgi ile karışıktır.

Hoca'nın Timur'la ilgili fıkralarında, bu teoriyi doğrulayan hatta alaycı bir intikam duygusu ile yüklü olanları, da vardır. Hoca'nın hamamda Timur'a biçtiği fiyat ve sonunda "Ben zaten kaftana bu parayı verdim" fıkrası, Timur'un çirkinliğine üzüldüğünü görünce, Hoca ağlamaya başlar, sebebi sorulunca "Siz çirkinliğinizi sadece aynaya bakınca görüyor, üzüyorsunuz; ben her gün, her saat yüzünüze bakmak zorundayım" dediği fıkralarda, bir intikam alma, bir üstünlük duygusu söz konusudur. Hoca'nın en zayıf durumlarda bir çıkış yolu bularak kurtulmasının konu edildiği fıkralarda da Hobbes'in teorisine uyan bir "Kendi kendini kutlama" görülür.

Nasrettin Hoca'nın fıkralarındaki düşünce sisteminde, kendi dışında kalan ve kendisini olduğundan daha zeki, daha zengin ve daha namuslu gören kişilerle alay ederek veya bu duygunun gülünçlüğünü ortaya çıkararak bu tecri doğrulanmaktadır.

Hoca bir gün bakkala girer ve helva alır,. Daha sonra helvayı geri verir ve yerine zeytin ister. Zeytini alıp parasını ödemedi giderken, bakkal para ister. Hoca, zeytini helvanın yerine aldım der. Bakkal "O zaman helvanın parasını ver" deyince, "Ben helva almadım ki parasını vereyim" diye cevap verir. Bu fıkradaki mantık ve kelime oyunları üstünlük duygusunun tipik görüntüleridir.

Hoca hiç bir zaman kendine güldürmez. Daima durumu kurtaracak bir çıkış yolu bulur. Bazen kendinin bulunduğu durumdan daha üstün gösteren davranışlar sergiler. Bu üstünlük teorisinin tarifine de aynen uyar.

Parası olmadığı halde zengin görünen ve atıp tutan Hoca'ya birisi gelip bir altın bozdurmak ister. Hoca, altını inceledikten sonra paranın eksik(kırpılmış) olduğunu söyler. Adam ısrar ederek eksik de olsa bozmasını ister. O zaman Hoca "Bu para o kadar eksik ki senin üste bir altın- daha vermen gerekir" diye cevap verir. Bu fıkrada olduğundan farklı görünmesine rağmen durumdan kurtuluşu, mizahı yaratır.

Üstünlük teorisini savunanlardan biri de Anthony Ludovici'dir. Gülmenin Sırrı (New-york, 1951) adlı eserinde Ludovici, "Bir kişinin bazı özel durumlara veya çevresine uyum" duygusu ile gülmeyi açıklamaktadır. Gülerken dişlerin görünmesini fiziksel cesaretin kanıtlanması olarak yorumlar ve karşı tarafın korkmasının anlamı üzerinde durur. Buna "Üstün Uyum" teorisi de denmektedir. En çok çocukların güldükleri şeyler üzerinde duran bu görüşe göre, çocuklar daha çok fiziksel uyumsuzluklara gülerler. Hoca'nın fıkralarında bu duyguyu aksettirenler de vardır. Mesela, Hoca eşeğini pazara satmaya götürürken eşeğin kuyruğu çamura bulanır. O kirli kuyruklu eşeğin daha az para edeceğini düşünerek kuyruğu kesip torbasına koyar. Pazarda alıcılar eşeği beğenirler, fakat kuyruksuz olduğu için almak istemezler. Hoca onlara, "Siz hele pazarlığı bağlayın iş kuyruğa kalsın, o nasıl olsa torbada" diye cevap verir.

Bir başka örnek de Hoca ile Timur arasında geçen bir iddia ile ilgilidir. Timur'la sohbet ederlerken, su kenarında tek ayak üzerinde dinlenen kazları görürler. Hoca, kazların tek ayaklı olduklarını Timur da iki ayaklı olduklarını iddia ederler. Sonunda Timur, kazlara bir sopa fırlatır. Kazlar korkarak kaçmaya başlarlar. Timur, Hoca'ya dönerek "Gördün mü hepsi iki ayaklı" deyince Hoca, "O sopayı sana fırlatsalar, sen dört ayakla kaçardın" diye cevap verir.

Timur'un ayağının sakat olduğu da düşünülünce fıkradaki üstünlük ve fiziki noksanlıkla intikam alma düşüncesi daha da kuvvetlenmektedir.

Üstünlük teorisinin en önde gelen savunucularından Rapp, "Kendi kendimiz gülerken, mesela çocukluk resimlerimize bakarken gülmemiz gibi, tam anlamıyla ikinci benliğimizle özdeşleşmediğimiz için, o benliğe güleriz. Kendi saçmalıklarımıza gülerken daha fazla güleriz. Çünkü yapan da gülen de biziz" demektedir.

Nasrettin Hoca'nın kendi kendisi ile alay ettiği ve mizahın en üst noktaya çıktığı pek çok fıkrası vardır.

Eşeğine binmek için sıçrar ve yere düşer. "Ah yaşlılık" der. Etrafına bakar ki kimse yok. O zaman "Senin gençliğini de biliriz" diyerek kendisiyle alay eder. Bu fıkrada kendisinin ikinci benliği ile alay, mizahın en yüksek noktasını teşkil eder.

Mizah teorileri, doğal olarak kendi metotlarını da birlikte getirirler. Her teori kendi görüşünü doğrulamak için çeşitli yöntemler kullanır. Tek bir teori elbette Hocamızın mizah anlayışını açıklayamaz. Ancak O'nu ne kadar çok yönden incelersek, doğru olana, bilimsel olana o kadar çok yaklaşıyoruz. Bu denememiz diğer teorilerin de incelenmesi ile devam edecektir. Sonuçta Hocamızın fıkralarının

yorumlanması, yeni bilimsel metotlarla daha anlam kazanacak, insanlar O'nu gerçek yüzü ile tanıma fırsatını bulacaklardır.”¹⁰⁰

Fikret Türkmen'in Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi adlı kitabında yer alan “Nasreddin Hoca Fıkralarında Söz ve Hareket Komîği, Hoca'ya Ait Fıkraların Ayırt Edilmesi İçin Bir Metod Denemesi” başlıklı yazısında Nasreddin Hoca'ya dair önemli bilgiler yer aldığına inandığımız bu yazının bir kısmına yer vermek istedik. Bu aşağıdaki gibidir:

“Teorilerinin her birinden Nasreddin Hoca fıkralarının açıklanması ve yayınlanmasında istifade edilebilir. Ancak bizim üzerinde durmak istediğimiz görüş mizahın edebi yönünü de dikkate alan Flower'in yaptığı mizahla ilgili çizelgedir. Bu çizelgede komik olanın belli başlı yapı taşları araştırılabilmektedir. Bu tablo şöyledir:

FLOWER'İN MİZAH TABLOSU (1926)

Çeşit	Motif veya Amaç	Alan	Metot veya Araç	Dinleyici
Mizah	Keşfetme	İnsan Tabiatı	Gözlem	Sempatik Tipler
Nükte	Aydınlatma	Kelimeler ve Fikirler	Sürpriz	Zeki Tipler
Hiciv	Düzeltilme	Ahlâk ve Davranış	Vurgulayarak Etkileme	Kendinden Emin Tipler
Acı Şaka	Izdırap Verme	Hatalar ve zaafılar	Tersine Çevirme	Kurban (fail) ve Seyirciler
Tahkir	İtibarı zedeleme	Kötü muamele	Doğrudan söyleme	Kamu (halk)
İroni	Kendi çevresine has olma	Gerçeklerin söylenmesi	Efsaneleştirme	Daha dar bir çevre
İstihza	Kendini Kanıtlama	Ahlâk	Açık seçik ve bütün çıplaklığıyla ortaya koyma	Saygıdeğer tipler
Alay	Kendini rahatlatma	Düşmanlık	Kötümser	Kendisi

Gülmenin çeşitleri, motif ve amacı, alanı, metod ve araçları ile hitabettiği zümreler tesbit edilmektedir. Bu tesbitler ekteki çizelgede gösterilmiştir. Bu çizelge sayesinde fıkraları, milletleri hatta mizah tiplerini analiz imkânı da doğmaktadır. Ayrıca fıkraların psikolojik zemini tesbit edilebilmekte böylece fıkranın milliyeti hakkında da ipuçları yakalanabilmektedir.

¹⁰⁰ Türkmen, Fikret, “Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasreddin Hoca Fıkraları”, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Ankara: 1996, ss. 1, 3-8.

Bilindiği gibi Türkçe de mizah, hiciv, nükte, şaka, lâtife, istihza, taklit v.b. kelimeler bilhassa günlük hayatımızda, hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır.

Bu durumun yarattığı terim kargaşası çok önemli zorluklar doğurmaktadır. Nasreddin Hoca'ya mal edilen fıkraların, toplandığı kitapların isimlerinde bu karışıklık açık olarak görülmektedir. Nasreddin Hoca latifeleri, Nasreddin Hoca Fıkraları, Nasreddin Hoca Hikâyeleri v.b. isimli kitapları bu arada sayabiliriz.

İsimlerdeki bu karışıklık Hoca'nın fıkralarının incelenmesinde de görülmektedir. Fıkralar üzerinde çalışanların pek çoğu onda kara mizahtan şaklabanlığa kadar her türlü fıkranın varlığından söz etmektedirler. Her biri ayrı bir inceleme gerektiren bu mizah türleri, aynı açıdan değerlendirilince sonuçlar tabii olarak sağlıklı olmamıştır.

Biz, Nasreddin Hoca fıkralarından 250'sini Flower çizelgesine yerleştirmeye çalıştık. Önce bunlardan, söz ve hareket komiği temeline dayalı olanları ayırdık. Tabii ki bu 250 fıkranın tamamının Hoca'ya ait olduğu iddia edilemez. Hatta büyük çoğunluğunun Ona yakıştırılan fıkralar olduğu kanaatine biz de iştirak ediyoruz. Ancak bunların açıklamasını yapmak için Rosiere'nin Epik Kanunlarına bakmak kâfi gelecektir. Folklorizasyon olayı ile pek çok yeni ve değişik muhite ait fıkra Hoca'ya mâl edilebilmekte veya tam tersi, Hoca'ya ait fıkralar mahallîleştirilerek yeni şartlara adapte edilebilmektedir.

Hoca'ya atfedilen fıkraların bir kısmında da hem hareket hem de söze dayalı mizah birlikte bulunmaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki hareket komiğindeki taklit ile jest ve hareketlerin mekanik görünme özelliği Hoca'nın fıkralarında yok denecek kadar az kullanılmıştır.

Hareket komiği, tekrar, tersine çevirme ve serilerde birbirlerinin içine giren davranışlardan oluşmaktadır. Jestlerde Vodril ve Fars karakteri ağırlıktadır.

Nasreddin Hoca fıkraları içinde bu tür komik temele dayalı olanlarında hareketler, ancak söze dayalı komikte takviye edilince anlam tamamlanmaktadır. Merdivenden büyük bir gürültüyle düşen Hoca'ya karısı ne olduğunu sorunca, kaftanının düştüğünü söyler. Karısı, kaftan o kadar gürültü yapar mı deyince; yapar, içinde ben de vardım, diye cevap verir. Buradaki iki yönlülük yani söz ve hareket birbirini tamamlamaktadır.

Serilerin, yani hareketi tamamlayan unsurların sıra değiştirmesi veya bazılarının eksik olması da hareket komiğini yaratan önemli bir vasıftır. Televizyon seyrederken ses, söz ve hareket birbirlerini tamamlayan üç unsurdur. Sesi kısıtığımızı

düşünelim. O zaman konuşan ya da hareketler yapan görüntü bize komik gelecektir. İşte ses ve hareket serisinden biri eksilince komik tesir ortaya çıkmaktadır. N.Hoca fıkralarında da aynı seriler dikkatimizi çekmektedir. Ancak bu fıkralardaki psikolojik zemin olarak insan tabiatı, ahlâk ve davranışlar, hatalar ve zaaflar durum ve hareket komiğini doğurmaktadır.

Hoca kadılık yaparken birisi kulağı ısırıldığı için şikâyetle bulunur. Diğeri, adamın kulağını kendi kendisinin ısırıldığını iddia eder suçu kabul etmez. Hoca duruşmaya ara verip kendi kulağını ısırmaya çalışır, düşer ve başını yaralar. Tekrar mahkemeye başlayınca da adamın kendi kendisinin kulağını ısırıldığını karar verir. "Aman Hoca, insan kendi kulağını ısırabilir mi" dediklerinde, "Düşüp başını bile yarar" diye cevap verir.

İncelediğimiz 250 fıkradan 87 tanesinde bu tür hareket komiği söz konusudur. Ancak bu fıkraların tamamında çok yönlü bir espiri bulunmaktadır. Söz, durum ve hareket komiği çoğu zaman değişik oranlarda birlikte kullanılmıştır.

Zekâ, kelime oyunları ve çeşitli edebî sanatlarla yapılan mizahlı fıkraların sayısı 150'den fazladır. Flower çizelgesinde bu fıkralara nükte denmektedir.

Nüktede motif ve amaç; aydınlatma yani ders çıkarmadır. Alan ise, yani espirinin hangi alanda baskın (dominant) olduğu sorusunun cevabı da "Kelimeler ve Fikirler"dir. Kullandığı metod ve araç da şaşkınlık ve sürprizdir. Bu tür komik ise, sadece zekî tiplere hitab etmektedir. Ancak, Hoca'nın fıkraları bu bakımdan da karmaşıktır. Bazı fıkralarda nasıl durum ve hareket komiği, söz komiği ile birlikte kullanılarak etki kuvvetlendirilmişse, (Mesela, "Eşekten düşünce zaten inecektim" demesinde olduğu gibi...) ahlâk alanlı bir nükte veya düzeltme amaçlı bir hiciv, şaşırtma metodunu kullanabilmektedir. Yani fıkralarda, dereceleri daha zayıf olmakla beraber, başka faktörler de rol oynamaktadır. Hoca, söz sanatlarına dayalı fıkralarda muhatabını, kendi düşüncesinin zıddını ifade edecek noktaya kadar götürmekte ve burada kendi sözünün mecazî anlamıyla gülmeyi sağlamaktadır.

Karınız çok geziyor, diyenlere "inanmam, öyle olsa bize de uğrardı" cevabında red ve kabul fikrinin birlikte ne kadar başarılı kullanıldığı ve kendi şahsiyetini olayın dışına nasıl çektiği açık bir şekilde görülmektedir.

Hoca'nın benzer kelimeleri kullanarak yarattığı fıkraların sayısının az olması (250 fıkra içinde 5 tane) dikkatimizi çekti. Bu fıkralardan iki tanesi kafiyeyle dayanmakta ve espiri gücü oldukça zayıflamaktadır.

Adamın biri hasta olan kızı için,
"Hangi hocaya götüreyim" diye sorunca
"Kızını hocaya değil kocaya götür"
dediği fıkra ile, koltuğunda bir paket içinde ayakkabısını taşıırken, paketi kitap zanneden biri Hoca'ya;

-Onu sahaflardan mı aldın? diye sorunca, "Hayır kavaflardan" diye verdiği cevapta, bu kafiyeyle kelime kullanışı gülmenin esasını teşkil etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, dilin ifade ettiği komik ile bizzat dilin yarattığı özellikleri tamamen değişiktir. Kelime komiğinde, genel olarak basmakalıp bir cümlelerin içine saçmalığın sokulması gerekir. Bu, komik olmanın çizgilerinden biridir.

Hakikî manâsında kullanılıyor gibi yapıp kelimeyi mecazî bir anlamda kullanmak da başka bir komik olma çizgisidir. Yukarıdaki iki fıkrada da bu çizgiler net verilmemiştir, öyle anlaşılıyor ki kafiye veya taklide dayalı gülme, Hoca tarafından pek sevilmemiştir. Daha sonraki yüzyıllarda halk seyirlik oyunlarında gördüğümüz taklit ve yanlış anlamaya dayalı kâfiye komiği, Hoca'mız için çok basit kalmaktadır. Zaten taklit kelimeleri veya resmî dil diyebileceğimiz dili, günlük dile aktaran, yani kafiye ve taklit esasını kullanan parodiden Hoca'nın fıkraları ayrılmaktadır. Hoca'nın şaşkınlık metodunu kullandığı fıkralarında kelime oyunları ve zekâ, espirinin temelini teşkil eder.

Nasreddin Hoca'nın, "Peşin parayı gördün de nasıl gülersin", para bozdurmak isteyen birine, "Bu para o kadar eksik ki tamamlamak için bir altın daha vermen gerek", bakkaldan önce un isteyip, sonra undan vazgeçerek yerine helva alması ve para istenince "Ben helvayı unun yerine aldım" dediği fıkralar bu tür espirilerin örnekleridir.

H.Bergson, nükteli sözle, komik sözü ayırmaktadır. Ona göre, "Komik denen söz, bizi sözü söyleyene güldüren sözdür; nükteli sözde ise, üçüncü bir şahsa veya kendimize güleriz". Nasreddin Hoca fıkralarında, bilhassa, kelime ve fikirler alanında yaratılanlarda, biz sözü söyleyene, yani Hoca'ya gülmeyiz. O, her zaman kendini olayın dışına çeker. Biz aksiyon ve durum komiğinin, kelimeler planına akseden şekline güleriz. Komşunun bahçesindeki ağaca merdivenle çıkan Hoca'yı sahibi yakalar ve ne yaptığını sorar. Hoca, "Merdiven satıyorum" diye cevap verir. "Bre Hoca burada merdiven satılır mı?" deyince "Merdiven benim değil mi istediğim

verde satarım" cevabını vererek hem şaşırtma metodunu kullanır hem de hareket komiğini söz komiğine aktarır.

Nasreddin Hoca'nın çeşitli edebî sanatlardan faydalandığı nüktelerinde en fazla kullandığı sanatlar cinas, tekrar ve tezattır. Kelime komiğinde tekrarlar, genel olarak boşalan-rahatlayan bir duygunun tekrar sıkıştırılması şeklinde karşımıza çıkar. Birisi Hoca'ya, "Az önce bir tepsi baklava geçti" deyince Hoca "Bana ne?" der. "Ama baklava sizin eve gitti" deyince de "Sana ne?" diye cevap verir. Tekrarlarda Hoca basit ve sıkıcı tekrarlar yerine hayatın akışı içinde sürekli tekrarlardan doğan kombinezonlar kurar. "Bilenler bilmeyenlere öğretsin" fıkrası böyledir.

Hoca'nın fikir komiği yaratmada kullandığı metod yine şok ve şaşkınlık yaratmadır. Bunu yaparken kelimelerden faydalanır ve insanın aldanan olmaktansa aldatan olmak yolundaki tabî eğilimini çok başarılı bir şekilde kullanır.

Yaşını sorduklarında, "Kırk" der, bir yıl sonra yine sorarlar, aynı cevabı verir. O zaman "Hoca, geçen yıl da kırk demiştin, bu nasıl oluyor" dediklerinde, "Söz bir Allah bir, ben sözümden dönmem" diye cevap verir.

Flower'in çizelgesinde, ilk grubu oluşturan "mizah"a Hoca'nın fıkraları arasında oldukça sık rastlanmaktadır. Dil temeline dayalı gözlem metodunu kullanan bu fıkralarda inanç ve değerlerin değişmesi sonucu anlamsız görünen fıkralar ortaya çıkar. Ayın kaç sorusuna Hoca'nın "Bilmem, bu günlerde ay alıp sattığım yok" cevabını verdiği fıkroda, dildeki fonetik değişimin hem espiriyi hem de anlamı kaybettirici görülmektedir. Zira bu fıkra XVI. yüzyıla ait bir yazmada "Ay üçe mi beşe mi?" şeklindedir. Soru bu hale gelince komik unsur tamamlanmakta ve anlam kazanmaktadır. Zira "Ay ve Zühre yıldızının yan yana geldiği günlere göre, kıştan yaza doğru ay veya yıldız dokuza; beşe, üçe konuşak; şeklinde halen halk arasında da, üç aylar, beş aylar şekliyle yaşayan ifade şekli soru sorulurken fonetik değişme olmadan eski şekliyle sorulduğu için, günümüzde bir anlam ifade etmemektedir.

Kelime komiğine bağlı Nasreddin Hoca fıkralarında bir başka yön daha vardır. Bu fıkralar başka dillere çevrilemez, çevrildiği takdirde espiri tamamen kaybolur. Yani bu tür fıkralar tam anlamıyla millî fıkralardır. Temelinde yukarıda sözünü ettiğimiz motiflere, amaçlara ve alana uygun olarak yaratılmaktadır. Aynı şekilde şaşkınlık ve şok metodu kullanılmaktadır.

"Çocuğunuzun ismini Eyüp koymayın, söylene söylene ip olur, kopar" dediği fıkranın esprisi Eyüp ve ip kelimeleri üzerindedir. İp kelimesini hangi dile çevirirsek

çevirelim, Eyüp-ip kelimelerindeki ses ahengi kaybolacak, ip kelimesinin anlamını bilmeyen birisi için de fırka hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Görüldüğü gibi Nasreddin Hoca fıkralarının çok çeşitli metodlarla incelenmesi bize önemli yeni bilgiler vermektedir. Meselâ, Türkçe kelimeler üzerine kurulan fıkraların Hoca'ya ait olduğu ispat edildiği takdirde, Onun Anadolu menşeli bir Türk olduğu tartışılmayacaktır. Hangi fıkranın Hoca'ya ait olduğu hususunda da ilmi ölçüler, yine yeni metodlarla tesbit edilebilecektir. Kısaca, Hoca'nın şahsında Türk milletinin karakteri, kabiliyeti, dünya görüşü ve olaylar karşısındaki tepkisi "diachronique" olarak ortaya konulabilecektir. Zira bu fıkralarda Hoca'nın yaşadığı dönemden günümüze kadar, Türkün hayatı ve tecrübe tortusu mevcuttur.

Sonuç olarak, Nasreddin Hoca'ya ait olan fıkraları mizah, nükte ve hiciv dışında aramamak, motif ve amaç olarak keşfetme, aydınlatma ve düzeltme, alan olarak insan tabiatı kelime ve fikirler, ahlâk ve davranış, metod ve araçlar olarak gözlem, sürpriz ve vurgulamayı kullandığım söyleyebiliriz. Yani, Flower'in mizah tasnifinde Hoca'ya ait olan fıkraları ilk üç tür içinde aramak gerektiğini söyleyebiliriz diye düşünmekteyim."¹⁰¹

Fikret Türkmen ve Ahmet Kabaklı'nın kitaplarından yapmış olduğumuz bu alıntılar Nasreddin Hoca'nın fıkraları ve kişiliği hakkında tam anlamıyla olmasa da aydınlatıcı bilgiler ve yorumlardır. Bunların yanı sıra Galip Seratlı'nın daha önce adından bahsettiğimiz kitabında Nasreddin Hoca'ya ait olduğu belirtilen fıkra örneklerine yer vermek istiyoruz. Bu fıkralardan birkaçı şu şekildedir:

Vaaz Kürsüsünde

Nasreddin Hoca vaaz vermekten hoşlanmazdı. Ama cemaat onu vaaz etmesi için zorluyorlardı. Nihayet ısrarlara dayanamayıp bir gün camideki vaaz kürsüsüne çıkıp cemaate dedi ki:

- Efendiler, size ne diyeceğimi biliyor musunuz? Cemaat;
- Bilmiyoruz, dediler. Hoca bunun üzerine;
- Bilmiyorsanız ben size ne söyleyeyim, ne desem fayda vermez, deyip kürsüden indi.

Birkaç gün sonra Hoca'yı yine ısrarla vaaz kürsüsüne çıkardılar. Hoca yine sordu:

¹⁰¹ Türkmen, Fikret. Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi, İzmir: Akedemi Kitabevi, 1999, ss. 14-19.

- Ey cemaat, size ne söyleyeceğimi biliyor musunuz? Cemaat aralarında kararlaştıkları üzere bu sefer;

- Biliyoruz! dediler. Hoca da;

- Madem biliyorsunuz, öyleyse benim bir şey söylememe lüzum yok! deyip indi.

Diğer bir gün Hoca'yı yine zorla kürsüye çıkardılar. Hoca cemaate aynı soruyu sorunca cemaat sözleşip bu defa;

- Bazımız biliyor, bazımız bilmiyor! dediler. Bunun üzerine şöyle deyip yine kürsüden indi:

- O halde bilenler bilmeyenlere öğretsin!

Cemaat, Hoca'nın sohbetinden böylece yine mahrum kaldı. Aralarında toplanıp ne edelim de Hoca'nın sorusuna uygun bir cevap bulup mazeret göstermesine mani olalım diye konuşurlarken birisi hiç cevap vermeyelim bakalım ne yapacak dedi. Bunu beğenip Hoca'yı kürsüye çıkmaya ikna ettiler. Hoca yine aynı soruyu sordu;

- Ne diyeceğimi biliyor musunuz?

Bu defa cemaatten hiç kimse bir şey söylemedi. Hoca tekrar;

- Kimse benim ne diyeceğimi bilmiyor mu? diye sordu. Cemaatten hiç ses gelmeyince;

- Bu camide kimse yokmuş! ben kime ne söyleyeyim? Deyip yine indi.

Marifet

Hoca'ya birisi Azerbaycan'dan gelen bir mektup vererek;

- Hocam, şunu bir okuyuver! demiş. Hoca bakmış, kırma talik Fars yazısıyla yazılmış;

- Sen bunu başkasına okut! demiş. Adam ısrar edince;

- Bu mektup Farsça, hem yazısı da değişik okuyamam! demiş. Adam;

- Başında koskoca kavuk taşırırsın, bir de okuyamam dersin! Deyince, Hoca kızmış; kavuğu adamın başına giydirmiş ve demiş ki:

- Keramet kavukta ise, al sen oku!

Kaygısızca

Hoca bir akşam eve gelip, karısına;

- Hatun, bu akşam bir pilav pişir de yiyelim, sonra gamsız kasavetsiz yatalım!

Zira bu gün düşünecek hiçbir tasam yok hamdolsun! demiş.

Pilavı yemişler, tam yatacakları vakit kapı çalınmış. Hayırdır inşallah diyerek kapıyı açan Hoca'nın karısına komşu kadın;

- Bizim eşek doğurdu, ama ne kulağı, ne kuyruğu var! Demiş ve gitmiş.

Hoca, karısına;

- Kimmiş? diye sormuş. Karısı;

- Bir şey yok, komşunun eşiği, kuyruksuz kulaksız bir sipa doğurmuş! deyince, Hoca;

- Eyvah olmadı, yine kasavetsiz yatamayacağız! demiş. Karısı sormuş;

- Efendi, neye kaygılanırsın?

- O sipa üç yaşına girdiğinde, dağa oduna götürecekler. Yolda çamura batarsa, kulağı yok, kuyruğu yok neresinden tutup çamurdan çıkaralım? demiş.

Kadı Oldu

Hoca eşiğini kaybetmiş. Arayıp soruştururken, bir muzip adama denk gelmiş.

Bu adam, Hoca'ya;

- Senin eşek Sivrihisar'da kadı oldu! demiş.

Hoca hiç istifini bozmadan cevaplamış;

- Belliydi adam olacağı; ben ders okuturken, kulaklarını diğer dinlerdi!

Ceviz

Hoca'nın karısı doğum yapacak olur, doğum çok gecikince kadınlar Hoca'ya;

- Hoca Efendi, hiç dua bilmez misin? Oku da doğum kolay olsun! derler.

Hoca hemen bakkala koşar biraz ceviz alıp getirir ve der ki:

- Hanımın iskemlesinin altına şunlardan birkaç tane atın, çocuk görür de oynamaya çıkar!

Peşin Dua

Yine Saltukname'de yazıldığına göre Saltuk bir defasında Konya'dan Akşehir'e geliyor, şeyhi Mahmut Hayrani'nin kabrini ziyaret ettikten sonra Nasreddin Hoca'nın evine varıp kapıyı çalıyor. Hoca'nın karısı kapının ardından;

- Kimsiniz? dediğinde;
- Ben Şerif Saltuk'um Hoca nerde? diye soruyor. Kadın;
- Sivrihisar'a ve Karahisar'a gitti deyince;
- O yerlerin halkının çoğu kâfirdir, oralarda ne işi var? diyor.

Kadın:

- Sivrihisar'ın ileri gelenleri haber gönderdiler; gelsin bizlere biraz akıl versin, herkes bizi maskaraya alıyor, biz de eller gibi uslanalım dediler. Karahisar'daki Ermeniler de Nasreddin akılsız bir Türk'tür. Gören onun sakalına güler, buraya gelsin de biz de gülelim demişler. Bunu duyunca onların sakalına ben güleyim diye oraya gitti demiş. Saltuk demiş ki:

- Yazık, biz de nasihat almak istiyorduk, bulamadık. Kadın bunun üzerine;
- Ben sana nasihat edeyim diyerek üç öğüt vermiş. Saltuk bundan çok hoşnut olup ona yüz altın vermiş. Ondan sonra da her sene Nasreddin Hoca'ya çok hediyeler göndermeyi adet etmiş. Hoca ve karısı da buna karşılık ona duaname gönderirlermiş. Saltuk bir sene hediye yollamamış, Hoca da ona duaname göndermemiş. Saltuk "bizimle dostluk böyle mi olur?" diye haberci gönderip sitem etmiş. Hoca da gelen kişiye demiş ki:

- Bilmez misin boş torba ile at tutulmaz, erenler katında bu hoş değildir.

Haberci:

- Bize de bir dua et, on kile buğday getirelim demiş.

Hoca da:

- Veresiye dua olmaz, hazır olsun bir kile olsun. erenler duayı hazıra ederler, hazır olmayana gülbank çekerler demiş. O adam gitmiş, buğdayı almış getirmiş. Hoca da ona dua etmiş. Bu adam ondan sonra o kadar zengin olmuş ki, malının hesabını bilmezmiş.¹⁰²

Türkiye'deki fıkra tiplerini inceledikten sonra Kıbrıs'taki fıkra tiplerine yer vereceğiz. Bu tipler, Mustafa Gökçeoğlu'nun "Kıbrıs Halk Fıkraları" adlı kitabında Çoronik, Deli Ahmet, Dubara ve Mindo isimleriyle anılan kişilerdir. Mustafa Gökçeoğlu, fıkralarda adları geçen bu şahısların yaşadıkları döneme damgalarını vurduklarını ve topluma mal olduklarını belirtmiştir.

¹⁰² Seratlı, Tahir Galip, a.g.e., ss.69-70,73,78,80,44,53-54.

Fıkra tiplerimizin hayatları hakkında ayrıntılı bilgiler veren kaynaklar olmadığından ulaşabildiğimiz kaynaklar doğrultusunda onların hayatlarına ve fıkralarına değinmeye çalışacağız. Dubara adlı fıkra kahramanımız dışında diğer fıkra tiplerimizle ilgili elde ettiğimiz bilgiler aşağıda verilmektedir.

Mindo:

Ahmet An'ın "Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler- 2" adlı kitabından aktaracağımız bilgiler şöyledir:

"Ayyaştı. Rifat Şener bir oda vermiş kendine. Bir de karyola. Yatmış, yatmasıynan kalkması bir olmuş. "Ben böyle yatakta yatamam" diye sonra gitmiş, hisarın altındaki yerine yatmış. Yıl on iki ay hisarın altında yatırdı.(Ortam, 8 Nisan 1993)

Sıtkı Dorsav, Neriman Cahit ile yaptığı söyleşide Mindo'dan şöyle söz eder:

"Bir Mindo vardı. Devamlı içerdi. Her gören takılırdı kendine. O da söver sayardı. Ali Cafer'in kardeşiydi. Hisarda yatır kalkardı...(Ortam, 24 Haziran 1993)"¹⁰³

Mindo'nun adının yer aldığı fıkrayı Gökçeoğlu'nun "Kıbrıs Halk Fıkraları" adlı kitabından aktarmayı uygun bulduk. Bu fıkra şu şekildedir:

Sen Büyüksün Hakim Bey

- Karşıma gene mi çıktın Mindo?
- Aman hakim bey kulun kölen olayım. Beni affet.
- Ne affı? Bu kaçınıcı af, söyler misin?
- Sen büyüksün hakim bey.
- Madem ki ben büyüğüm, sana on gün hapis cezası kesiyorum.
- Aman hakim bey on gün hapislik cezası vereceğine on kırbaç cezası ver. On ah, on vahla geçireyim.
- Olmaz. Artık yazdım gitti.
- Kalemime sıçayım hakim efendi.
- Öyleyse iki hafta katıksız hapislik, yirmi de kırbaç.¹⁰⁴

¹⁰³ An, Mehmet."Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler- 2", Gırne: Şadi Kültür ve Sanat Yayınları, 2005, s. 499.

¹⁰⁴ Gökçeoğlu, Mustafa, Kıbrıs Halk Fıkraları, İefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1996, s.59.

Deli Ahmet:

Deli Ahmet'in yaşam öyküsü ile ilgili bazı bilgileri Mustafa Gökçeoğlu'yla yaptığımız söyleşiden bazı bilgileri ise nüfus tüzüğünden öğrendik. Bunlar şu şekildedir:

"Deli Ahmet Lefkoşa kazasının Gönyeli köyünde doğmuştur. Doğum tarihi 1895'dir. Ana adı Meryem Kokkaz Mehmet'tir. Baba adı Mustafa Mehmet Mullali'dir. Yaşamını araba taşımacılığı yaparak, tarlalarda ve taş ocaklarında çalışarak geçirmiştir. Kardeşlerinin en büyüğüdür. Kendinden küçük dört erkek, bir kız kardeşi vardı. Sondan bir önceki kardeşi Mustafa Gökçeoğlu'nun babasıdır. İlkokul yıllarında Kara Hoca takma adlı öğretmenin ona bir tokat vurması sonucu gözünün biri şaşmış olmuştur. Yetişkinlik çağlarında ise büyük bir kayayı kaldırmaya çalışmış olmasından dolayı fitik olmuştur. Bu nedenle hiç evlenmemiştir."¹⁰⁵

"Deli Ahmet bir nokteden olduğu için halk tarafından çok sevilirdi. Çok güçlü bir hafızası vardı. Özellikle Girne bölgesindeki bütün insanların soyağaçlarını (secerelerini) bilirdi. Girne'ye gittiği zaman kendisini misafir edenler Gönyeli'ye geri dönmesine izin vermezlerdi. Evinin dışında bir zil bulunurdu. Girne bölgesinden gelip evinin önünden geçenler muhakkak bu zili çalardı.

Evinin iç ve dış duvarlarına boynuzlar çakmıştı. Boynuzların altına da "Bu boynuzlar benimdir" cümlesini yazdırmıştı. Dolayısıyla bu yazıyı kim okursa boynuzlar onun olmuş olurdu.

Deli Ahmet lakaplı Ahmet Mustafa Mullali 1964 yılında yaşama gözlerini kapamıştır."¹⁰⁶

Onun adının yer aldığı fıkralar Mustafa Gökçeoğlu'nun daha önce belirttiğimiz kitabından alınmıştır. Bu fıkralar şöyledir:

Bir Yol da Leymosun'a

Deli Ahmet Girne'ye gider. Dostları ile hoş beşi sırasında içlerinden biri:

- Hayırdır inşallah?
- Elpazeci hocanın kızlarından birini almaya geldim.
- Onlar bildiğin gibi değil. Çok ateşlidirler. Yetiştirebilecek misin?
- Yetiştiremezsem bir yol da Leymosun'a yaparım.

¹⁰⁵ Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge Yönetimi Dönemi'nde hazırlanmış olan Nüfus tüzüklerine dayanarak bu bilgiler verilmiştir.

¹⁰⁶ Mustafa Gökçeoğlu'ndan öğrenilen bilgiler.

Aklın Fikrin Tütünde

Deli Ahmet babasıyla ovada işlemekteydi. Soluklanmak için başını yukarıya kaldırıp bakmıştı. Bir kişinin kendilerine ok gibi gelmekte olduğunu gördü:

-Be baba bak. Bir kişi bize gelir. Bahse girerim, bizden tütün isteyecek.

-Be oğlum vazgeç bu huyundan. Senin de aklın fikrin tütünde.

Adam yaklaşır. Menzile gelince Deli Ahmet gelen adamdan atak davranır.

-Tütünün varsa bana bir tütün ver.

Umudunu yitiren adam yere yığılır.

-Gördün mü be baba?

Umut

Deli Ahmet kahvenin köşesine oturmuş. Epeyce beklemiş ama kimse ne sigara vermiş ne de kahve ısmarlamış. Arkadaşına:

- Bugün kimin yüzünü gördümse, hiç iş yapmadım demiş.

Ertesi gün gene aynı yere oturmuş.

- Bugün yine hiç iş yapmadık.

Arkadaşı:

- Yahu dün iş yapmadık dedin, gene de geldin aynı yere oturdun. Nasıl olur bu iş?

- Sen bir gün hiç alış-veriş yapmazsan, devri gün dükkânını kapatır mısın?

Sen Hiç Aynaya Bakmaz mısın?

Köyün kart kızı et almak için kasaba gider. Yıllardır düşünde yaşattığı sevdalısı kapısının eşiğinde oturmaktadır. Her zamanki gibi ayaklarını değneğinin üstüne atmış "Karabiberim top şekerim" türküsünü söylemektedir. Kapıya yaklaşırkenden yüz yüze gelirler. İç geçirerek bakar. Kasaba döner:

- Dükkâna bunu niye koyarsın?

- Niçin?

- Bir iki müşterin varsa onlar da gelmeyecekler.

Deli Ahmet:

- Sen hiç aynaya bakmaz mısın hanım kız?

- Bakarım ya. Bakmaz olur muyum?

- Benim yüzümü gören çok çok cüzdanını yitirir. Ama senin yüzünü gören canından olur.

Yaa Kimindir?

Gönyelili Deli Ahmet, komşusunun yoldan çıktığını herkese sergilemek için evinin duvarlarını boynuzlarla donatmıştı. Altlarına da “Bu boynuzlar benimdir” yazdırmıştı.

Deli Ahmet’le tanışan bir delikanlı:

- Ahmet ağa, boynuzların çok meraklı.
- Yok oğlum onlar benim değildir.
- Yaa. Kimindir?
- Hepsi de senindir?
- Olmaz öyle şey.
- İnanmazsan altlarındaki yazıyı oku.

Çocukları Nasıl Pay Edeceğiz?

Deli Ahmet Girne’ye gittiğinde arkadaşı Münir’in kahvesine de uğramış. Hoş beşten sonra söz gelip takılmış bekarlıklarına.

- Yahu Münir, ne sen karı bulabildin ne de ben. İkimiz ancak bir adam ederiz. Gel, ortaklık bir karı alalım.
- E her şey iyi güzel. Haydi karıyı aldık diyelim. Çocukları nasıl pay edeceğiz?
- Ondan kolay ne var? Kör, topalsa benden. Hımhımsa senden.

Gazeteyi Ters Tuttun

Deli Ahmet kahvedeki gazeteyi eline alır. Oku gibi yapar. Okuma yazması olmadığından gazeteyi ters tutmaktadır. Kahvedekilerden biri:

- Gazeteyi ters tuttun Ahmet Ağa; nasıl okuyacaksın?
- Doğru tutulduğunda kim olsa okur.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss 65,58,151,92,68,26.

Çoronik:

Çoronik'le ilgili öncelikle Mustafa Gökçeoğlu'ndan öğrendiklerimize yer vereceğiz:

“Çoronik evlenmemiştir. Lefkoşa'da yaşamıştı. Kazancını tellallık yaparak sağlardı. Günlerini Sarayönünde (Atatürk Meydanında) geçirirdi. Bir dönem Türk toplumu Lefkoşa Belediye Meclisi'nde temsil etmiştir. Dr. Dervis (Gigi)'nin Belediye Başkanı olduğu yıllarda Çoronik yaptığı göreviyle Türk toplumuna büyük hizmette bulunmuştur. Toplum bireyleri kendisini “Çoronik” takma adıyla tanımaktaydı.”

Tüm bunların yanı sıra Çoronik hakkında bazı bilgileri de Ahmet An'ın adından daha önce de bahsetmiş olduğumuz kitabından öğrenmekteyiz. Bu kitapta yer alanlar aşağıdaki gibidir:

“Emekli Öğretmen Raşit Adanır, Mustafa Çoronik ile ilgili olarak bize şu bilgileri vermektedir:

“Köyde yetişmiş, çok açıkgoz bilgili, halkçı bir gençti. Önceleri Hakim Fuat Bey'in çocuklarını okula götürmek için maaşlı tuttuğu bir adamıydı. Fuat Bey'in babası (olan) Lefkoşa Türk Müftüsü Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin geniş çiftliğinde o da (Ledra Palas'ın arkası ve çevresi hep Hafız Ziya Efendi'nindi) kahyalık yapmış; bu çiftliğe turfanda sebze, geniş enginar bahçelerinde enginar yetiştirerek aileye büyük katkılarda bulunmuştur. Açıkgozluğu ve atılganlığı sayesinde Türk cemaatini temsilen belediye azası olarak tayin edilmişti. Çok cesaretliydi. Rumlar da dahil, her kafasının kızdığına çata pat söverdi. Dr. Küçük ile çok hoş hatıraları vardı. Küçük bayılırdı onun laflarına: “Napan be koç” diye başlardı. Dr. Küçük bile aslında ne güzel bir hoşgörüyü yaşadığını. (Neriman Cahit, Eski Lefkoşa Kahveleri ve Kahve Kültürü, Lefkoşa 2001, s. 33)

Serden Hoca, onunla ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

“Rahmetli babam Mehmet Hoca 1964 ile 1968 arasında Lefkoşa Saray Otel'in karşısında bugün eczane olan dükkanda antikacılık yapıyordu. Bugün eczane olan o dükkân daha küçük idi. Birisini babam, diğerini de o zamanlar meşhur dellalı Mustafa Çoronik tutuyordu. Mustafa dayı, o zamanlar halen herkesin hatırlayabildiği gibi Lefkoşa'nın en renkli simalarından bir zattı. Onun babama anlattıklarını sizinle paylaşmak istiyorum. Anlattığına göre 1914'de Birinci Cihan Harbi patladığında, İngiliz Kıbrıs'ta iyi maaşla katırcı olarak kullanılmak üzere asker alımı başlatmış. Dikkatinizi çekerim, Osmanlı Devleti o zaman harpte yoktu. Kendi anlatımına göre, Mustafa Dayı parasız bir gençmiş. Birçokları gibi bunu iyi bir gelir kapısı düşünerek

müracaat etmiş, askere alınmış. Mısır'a gönderilmiş. O sırada esas amacı, Sırbistan'a taaruz için Avusturalya ve Yeni Zelanda'dan getirilen ve tarihte Anzak olarak bilinen askeri birliklere katılarak, su taşıma görevine verilmiş. Anzaklar Kahire'nin biraz uzağında piramitlerin ve sfenks'in olduğu yerde konuşlandırılmışlar. Kendisi ve daha bir çok Kıbrıslı, katırlarla her gün onlara Kahire'den su taşıyorlarmış. Anzaklar, Sırbistan'ı vurmak için eğitim yapıyorlarmış. Bir gün ansızın Anzakların intikal emri çıkmış. Bizim katırcılar da Anzaklarla beraber gemiye bindirilmişler ve bir yere yollanmışlar. Nereye gittiklerini ne kendileri ne de anzaklar biliyormuş. Gemiden kendilerine Kuzey Ege'deki Limni adasında bulmuşlar. Orda gerek kendileri, gerek Anzaklar Çanakkale'de taaruz için getirildiklerini öğrenmişler. Kendi anlatımıyla, Mustafa Dayı, bizim isimlerimiz Mustafa Ali, Hasan gibi isimlerdi. Bunlar da Arap isimleri idi. Mısır'da o gümbürtüde herkes bizi Mısırlı Arap zannediyordu. Türk olduğumuz fark edilmedi, ondan getirildik diyormuş. Orada başlarına gelen vahameti anlamışlar. Kıbrıslı Türk olarak bu şekilde Limni'ye intikal ettirilen 12 kişiylermiş. Ödleri patlamış, çok korkmuşlar. Türk olduklarını saklamaya karar vermişler. Yani yanlışlığa kurban gitmekten korkmuşlar.

Çıkarma başlayınca bunları da Çanakkale'ye çağırmışlar Harp müddetince onlara sahilten cepheye çarpışan askerlere katırlarla su taşıtmışlar veyahut diğer ayak işlerinde kullanmışlar. Mustafa Dayı, babama oradaki harbi anekdotlarıyla anlatırmış. Mesela aklımda kalan en ilginçlerinden bir tanesi, cephenin bazı yerlerinde 3-4 metre kadar daraldığını yani Türk askerleri ile İngiliz askerlerinin birbirlerine 3-4 metre uzakta karşılıklı mevzilendiklerini ve harbin durağan zamanlarında birbirlerine sigara attıklarını anlatırmış.

Mustafa Dayı, bu anıları övünerek değil, sıkılarak, başka kimseye anlatmaması kaydıyla babama anlatırmış. Israrla, kendisinin Türkiye'nin harbe gireceğini düşünmediğini ve yanlışlıkla orada bulunduğunu, bu durumdan kurtulana kadar da akla karayı seçtiklerini, bazen de gülerek de anlatırmış.”(Kıbrıs, 20 Mart 2005)¹⁰⁸

Çoronikle ilgili fıkraları yine Mustafa Gökçeoğlu'nun kitabından aktaracağız. Bu fıkralar şöyledir:

¹⁰⁸ An, Ahmet, a.g.e., s. 371-372.

Utane

Çoronik uzun zamandır görmediği arkadaşına rastlamıştı. Koluna girdiği gibi onu kahveye götürmüştü. Adam Çoronik'in sövüşken olduğunu bildiğinden utana sıkıla yürür, bir yandan da içinden şöyle geçirirdi.

“Kaçmaya kalksam sövecek, kalsam sövecek, çattım belaya.”

Çoronik:

- Kahveci, arkadaşına bak. Bir şeyler yap, der. Ardından da kahkahayı patlatır.

Adam:

- Utanmazsın sen?

Çoronik:

- Allah kimseyi utandırmasın.

İşi Tamamlamak

Çoronik Sarayönü'ndeki Dikilitaş'a işerken polise yakalanır. Zabıt tutanak tutunca kendini yargıcın karşısında bulur. Şakacı yargıç gülerek sorar:

- Dikili taş'a işedin mi?

- Evet işedim.

- Öyleyse üç lira ceza ödeyeceksin.

- Hemen şimdi mi?

- Evet.

- Üstümde para yok. İzin ver de gidip evden alayım.

- Git ama tez gel.

Çoronik çıkıp yargıcın hanımına gider.

- Hakim efendi paraya eksildi. Para veresin.

- O evden çıkarken yeterli para almıştı.

- Bilmem. Bana öyle söyledi.

Verilen parayı alıp yargıca varır. Paranın önce üç lirasını verir.

- Bu sidiğin cezası, der.

Ardından gürültüyle yellenir. Yargıca döner. Şöyle der:

- Polis yaptığım işi yarım bıraktırmıştı. Bu iki lira da yellenmenin cezası hakim efendi.

- Yellenmenin cezasının iki lira olduğunu sana kim söyledi?

- Biri söylemedi efendim ama sizin paranız ancak bu kadara yeter, yoksa...

Hasta Buradadır

Dr. Dervis, namı diğer Gigi, Lefkoşa belediye başkanıydı. Çoronik de Türk toplumunun belediye meclisindeki temsilcisiydi.

Gigi uygulamalarında yanlı tutum içindeydi. Türk mahallelerindeki yollar, köprüler bakımsızlıktan dökülmektedir. Bu duruma Çoronik çok üzülmemektedir. Gigi'ye her fırsatta yakınmaktadır. Gigi'ye duymazlıktan gelmektedir. Bu durum Çoronik'in canına tak der.

Lefkoşa'ya çok büyük bir yağmur olur. Şehir göle döner. Çoronik telefona sarılır. Gigi'ye:

- Doktor, önemli bir hastam var. Çok acele gel.

Gigi arabasına atladığı gibi Çoronik'in evine gelir. Birlikte yola koyulurlar. Yollar dere gibidir. Suyun en derin olduğu yerde Çoronik Gigi'ye:

- Dur da hasta buradadır, der.

Gigi arabayı durdurur durdutmaz, eksozdan içeri su dolar. Araba söner. Gigi:

- Ben göremiyorum. Hani hasta?

Çoronik dereye dönen yolu göstererek güler:

- Aha, görmüyor musun? Edo ahrosta, der. (Hasta burada)

Çoronik Şakası

Osman Gezer sövüşmeyi sevmezdi. Çoronik'se sövmeden duramazdı. Osman Gezer'in yolu Çoronik'in dükkânının önünden geçmekteydi. Çoronik her gün:

-Be pezevenk, be koç der.

Osman Gezer utancından bir avuç olur. Çoronik'se Osman Gezer'in sessizliğine içerlerdi. Her gün sesini biraz daha yükseltirdi. Sonunda Osman Gezer'in canına tak etti. Mahkemeye başvurdu. Her ikisi de mahkemenin huzuruna çıktılar.

Hakim sorar:

-Çoronik Bey, siz her gün Osman Gezer Bey'e "be koç, be pezevenk" diye bağırırmış sınız?

-Evet hakim efendi, bağırıyorum.

Hakim bir an düşünür. Ardından Çoronik'e döner:

-Beş Kıbrıs lirası ceza ödeyeceksin, der.

Çoronik hakime sorar:

-Bir adama be koç be pezevenk demenin cezası beş Kıbrıs lirası mı?

-Evet beş Kıbrıs lirasıdır.

ÇORONİK Çoronik cebinden on Kıbrıs lirası çıkarıp hakime verir. Ardından da:

-Buyur hakim bey. Sen de pezevenksin.

Hakim Çoronik'in bu davranışına çok öfkelenir. Çoronik de çok üzüntülüdür. Artık sövememektedir. Sonunda kendini tutamaz duruma gelir. Çare arar. Gidip bir koç alır. Dükkânının önüne bağlar. Osman Gezer dükkânının önünden her geçişinde:

-Be koç, be pezevenk diye koça bağırır.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Gökçeoğlu, Mustafa, a.g.e., ss. 27,157,134,112.

C- NÜKTE YÖNÜNDEN KIBRIS FIKRALARININ DÜNYA FIKRALARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI

Kıbrıs halk fıkraları dünya fıkralarından nükte yönünden gerilerde değildir. Hatta kimi halk fıkralarımız dünya fıkralarından üstünlük bile göstermektedir. Dünya fıkralarındaki her fikranın yapısında bir tane nükte bulunmaktadır. Oysa Kıbrıs halk fıkralarında az sayıda da olsa birden fazla nüktesi olan fıkralarımız vardır. Bunu en güzel fıkra örnekleriyle açıklayabiliriz. Dünya fıkralarını Kenan Ermiş'in "En Güzel Dünya Fıkraları" adlı kitabından; Kıbrıs halk fıkrasını ise yine Gökçeoğlu'nun "Kıbrıs Halk Fıkraları" adlı kitabından aktaracağız.

Dünya Fıkralarından örnekler:

Kestirme Yoldan

Poker partisi iyice kızışmıştı. Ortada da yüklü para vardı: Bütün parasını oyuna koyan adam yine kaybedince, birden fenalaştı. Ve ötekilerin "Ne oluyor?" demesine bile zaman kalmadan, kalpten ölüverdi. Adamın karısına haberi kim verecekti? İçlerinden birini görevlendirdiler:

"Sen güzel konuşursun. Git, karısına kestirme yoldan anlat olayı."

O da gidip ölen adamın karısını buldu:

"Kocanız poker oynarken..."

Kadın hemen sözünü kesti:

"Önündeki bütün parayı ortaya koydu."

"Koydu, efendim."

"Sonra da hepsini kaybetti."

"Kaybetti, efendim."

"Allah onun canını alsın."

"Aldı efendim."

Fena Olmaz

Maskeli balo bütün hızıyla devam ediyordu. Vakit sabahın dördüne yaklaştığı sırada, saatlerden beri hem dans, hem de flört eden bir çiftin önce aralarında bir şeyler fısıldattıkları, sonra da delikanlının upuzun yere düşüp bayıldığı görüldü. Meraklılar koşuştular, olayın aslını öğrenmek istediler. Genç kıza, delikanlıya ne dediğini sordular:

"Genç kız, "Hiçbir şey demedim," diye cevap verdi.

"Yalnız maskelerimizi çıkartırsak fena olmaz dedi!"

"Peki siz ne dediniz?"

"Ben mi? Yüzümde maske olmadığını söyledim!.."

Eser

Cenovalı bir mürettip ailesiyle birlikte opera seyretmek istemişti. Operaya parasız girebilmek için Gondolin'in aracılığını rica etti Gazeteci, başlama zamanı kapıda bekleyecek ve onları içeri alacaktı.

Gerçekten mürettip bütün ailesi ile birlikte geldi. Önce kapıdan baba girdi. Gazeteci kontrolöre takdim etti.

"Basın mensubu..."

Arkadan boy boy çocukları birbiri ardından içeri girerken :

"Bunlar da basılan eserleri," dedi.

Allah'ın Emriyle

Kızı babasından istemeye gidecekti. Düşündü taşındı. Açıkgöz bir arkadaşıyla gitmeye karar verdi. Arkadaşına tembihledi giderken :

"Bana bak orada beni hep öv!.. Göklere çıkar!.. Bana ait her şeyi beş kat, on kat abart, göklere çıkar, dedim ya..."

Gittiler. Kayınpeder adayı, damat adayını süzerken sordu:

"Ticaretle uğraşıyorsunuz galiba?"

"Eh ufak tefek işte!.."

Damat adayının arkadaşı özel kurmalı ya, bire bin katıp övmek için... Hemen atıldı:

"Aman efendim, arkadaşım çok alçak gönüllüdür. Onun ufak tefek dediğine bakmayın!.. Tam 36 dükkân ve 8 fabrikası var."

Kızın babası memnun, tekrar sordu :

"Bir de apartman katınız varmış galiba?"

"Eh işte, ufak bir daire..."

Öteki yine atıldı:

"Ne ufak dairesi efendim. Kentin ta göbeğinde kocaman, koskocaman tam 18 katlı apartmanı var."

Kızın babası:

"Galiba" dedi "bir de arabanız var?"

"Eh işte, eski püskü bir külüstür."

Damat adayının arkadaşı yine atıldı:

"Ne eski püsküsü, ne külüstürü efendim. Bir tane Mercedes spor. Bir tane Jaguar, son model.. İki tane BMW... Günlük işler için... Ayrıca deniz motoru... Yelkenlisi de caba..."

O sırada damat adayı hafif öksürdü. Kayınpeder adayı ilgilendi:

"Geçmiş olsun" dedi, "azıcık üşütmüşüz galiba?"

Arkadaşı aynı hızla girdi söze:

"Ne üşütmesi efendim, ne üşütmesi!... Veremi var, veremi... Hem de son safhada."

Gürültü

Rejisör Adolf L'Arronge, zaten sinirli bir kişi idi. Paris'te Sardous'un "Madame Sans Gene" oyununun provalarını yönetiyordu.

Kulis arkasından biçimsiz gürültüler gelince bağırdı:

"Ben reji yönetirken, gürültü yapılmasını yasaklıyorum. Nedir bu kepezelik?

Sahne amiri açıkladı:

"Fransa İhtilali."

Herkesin Bir Adeti

Bir gün Arap âlimlerinden biri gelip Câhız'dan bonservis rica etmişti. Câhız, bir şeyler karalayarak kâğıdı zarfa koydu, mühürleyerek adama verdi.

Odadan çıktıktan sonra, mektupta ne yazıldığını merak eden adam dayanamayarak zarfı açtı ve şunları okudu :

"Bu mektubu sana getireni tanımam. Sadece başımdan savmak için bu kâğıdı yazdım. Dileğini yerine getirirsen memnun, getirmezsene mahzun olmam."

Bunu okuyan adamcağız, sinirlenerek geri döner ve Câhız'a :

"Böyle bir tavsiye yazacağına, hiç yazmasaydın olmaz mıydı?" der.

Câhız da:

"Adetim böyledir, ben bonservis yazdım mı böyle yazarım, bunu bütün dostlarım bilir." Deyince, adam Câhız'ın yüzüne tükürür ve:

“Benim adetim böyledir,” der. “Böyle teşekkür ederim, bütün dostlarım bilir.”¹¹⁰

Tüm bu fıkra örneklerinde bir tane nükte bulunduğunu açıkça görmekteyiz. Ancak Gökçeoğlu’nun adından sürekli bahsettiğimiz kitabında aktaracağımız iki fıkra birden fazla nükteye sahiptir. Bu fıkralar ise şöyledir:

Bir Çanak Daha Getireyim

Bafa bir yabancı gelir. Çok da susamıştır. Yol sokak bilmez. Sokak çeşmesi arar. Bulamaz. Dolaşmaktan dili beş karış dışarıdadır. Çocuk onu izlemektedir.

-Amca galiba sen birşey arıyorsun.

-Evet.

-Ne isterdin?

-Susuzluktan kavruldum.

-Dur. Ben gidip sana ayran getireyim.

Çocuk eve koşar. Toprak çanak içinde ayran getirir. Yabancı adam bir dikişte içer. Ayran tuzludur. Adamın susuzluğunu dindireceğine onu suya çeker. Durumu gören çocuk:

-Sana bir çanak daha getireyim.

-Evdeki ayranı bitirirsen annen sana kızar.

-Yok kızmaz. Sen hele bekle.

Çok sürmeden dolu ayran çanağı gelir. Adam gene bir dikişte bitirir.

-Bir çanak daha getireyim.

-Ayranı bitirirsek annen seni dövecek.

-Bitmez, bitse de önemli değil.

-Neden önemli değil?

-İçine sıçan düştüydü.

-Seni gidi soysuz çocuk.

Çocuk gülererek kaçar. Adam ayran çanağını çocuğa fırlatır. Çocuk annesine çağırır:

-Be anne bak bu adama. Köpeğin yemek kabını attı da kırdı.

¹¹⁰ Ermiş, Kenan, En Güzel Dünya Fıkraları, İstanbul: Mizah Yayıncılık, 1990, ss.17,50,51,52,63,68.

Sahte Para

Kıbrıslı'ların biri, vapurla İngiltere'ye gidermiş. Vapur Napoli'de mola vermiş. Kıbrıslı karaya çıkmış. Limanda gezinirken bir İtalyan'ın elinde sarı bir kuş görmüş. Kısa bir pazarlıktan sonra satın almış. Bu sırada da gemi hareket düdüğü çalmış. Koşup binmiş. Geminin tam yol alacağı an İtalyan bağırmış.

-Ulen Kıbrıslı; bir de açıkgöz geçinirsiniz. Serçeyi sarıya boyayıp, bülbül diye sana sattım.

-Merak ederim, elindeki parayı acaba hangi bankada bozdurabileceksin?

IV. BÖLÜM

FIKRALARIN TASNİF YÖNTEMLERİ

A- KIBRIS TÜRK FIKRALARININ SOSYAL YAPI VE TABAKAYA GÖRE TASNİFİ

Kıbrıs Halk Fıkraları üzerinde yapılan çalışmalarda farklı tasnif yöntemleri kullanılmıştır. Ancak Gökçeoğlu'nun derlediği fıkralar üzerinde daha önce yapılan bir tez çalışmasında kitapta yer alan bütün fıkralar üzerinde değil bazı fıkralar üzerinde tasnif yapılmıştır. Ancak biz kitapta yer alan fıkraların neredeyse tamamını ele alıp bunları sosyal yapı ve tabakaya göre tasnif ettik. Kıbrıs halk fıkraları incelendiği zaman sayısız müstehcen fikranın olduğu görülmektedir. Gökçeoğlu'ndan daha önce aktardığımız bir bölümde birçok müstehcen fikraya kitabında yer vermediğini öğrenmiştik. Fakat kitapta yer alan bazı nükte yönünden zayıf fıkralar tasnif yöntemine tabii tutulmamıştır.

Fıkraların tasnifi şu şekildedir:

1- Alacaklı – Verecekli Fıkrası:

Duyun Ey İnsanlar

Kurak geçen yıllar üst üste binince durumu bozultur. Borç para ister ama kimse vermez. Kapılar hep yüzüne kapanır. Sonunda köyün kara faizcisine gider. Alttan girer, üstten çıkar. Gönlünü eder. Parayı alır.

Alacaklısı çok huysuzdur. Ödeme gününe çok olmasına karşın eşiğini aşındırmaya başlar. Cumhuriyet öncesi işsizlik günleri. Bir türlü parayı denkleştiremez.

Bir gün alacaklıyla verecekli miting alanında buluşurlar. Alacaklı herkesin duyabileceği biçimde konuşur:

-Batakçı herif. Borç verdiğim o parayı artık ver.

-Ödeme süresine daha iki ay var.

-Batakçı adam. Paramı ver.

Kalabalık yüzlerini yavaş yavaş bunlara çevirmeye başlar. Verecekli kurtuluşu kurnazlıkta bulur. Var gücüyle bağırmaya başlar.

-Duyun ey insanlar. Bu adam teşkilata (TMT) söver.

Alacaklı titrek bir sesle kendini savunmaya çalışır:

-Vallahi billahi sövmedim.

2- Ana – Kız Fıkraları:

Çiğ Ettir

-Bak oğlum. İstedin verdim. Yaşı çok küçüktür. Kendine ilişme. Bir iki sene bekle.

-Tamam ana. Merak etme. İlişmem.

Bu sözlerden bir kaç gün sonra ana kız, güveyiye hamur yemeği yapmaya koyulurlar. Bu arada bir sinek hamur bezesinin üstüne sürekli konup kalkmaktadır. Sineğin her konuşunda evin kızı oklavayı uzatır:

-Sokarım ha, der.

Kızın anası:

-Aman kızım. Sinek küçücük. Hiç koskoca oklava...

-Çiğ ettir ana. Hem süner hem de büzülür.

Kızın anası güveyisine döner:

-Kız senindir oğlum. Ne istersen yap, der.

Dost Var Düşman Var

-Söyle kocana da çiftlikteki evime, iki yük çalı yollasın.

-Ana ciltliğe gittiğin yok.

-Olsun. Sen gene de söyle.

-Ana birlikte pişirip kurtarıp yeriz. Sen bu yaştan sonra çalıyı ne yapacaksın?

-Dost var düşman var kızım. Ansızın ölürsem, iki yük yakacağı bile yoktu demesinler.

Havva Yemez

Kadın düğüne gitmeden önce kızını yanına çekip, sıkı sıkı uyarırdı:

-Yanımıza kannavuri, leblebi, çitlembik satanlar gelecek. Ben sana:

-İster misin diye soracağım. Sen de başını yukarıya kaldıracaksın. Satıcıya döneceğim:

-Havva yemez, diyeceğim.

Harman sonudur. Düğünler art arda sıralanmaya başlar. Ana kız düğünleri boncuk tanesi gibi dizmeye başlarlar. Yanlarına gelen yemişçilere verilen yanıtlar hep aynidir. Düğünün birinde ana kızın konuşmalarına kulak konuğu olan komşu kızı yemişçiye şöyle der:

-Havva yemez. Benim anam düğüne gelirken Havva'nın anası gibi sakın yemiş isteme diye öğüt vermedi. Ben isterim.

Ne Bakan Be Deli Karı?

Kadın tutumludur. Kızlarıninsa elleri çok açıktır. Kadın çocuklarını yanına çeker:

-Babanızın işleri bozuldu. Büyük sıkıntı içindeyiz.

Kadının sözler ağzından daha yeni çıkmıştı ki eve yanlarındaki komşuları geldi. Küçük kız kalktı sofrayı kurdu. Evde ne var ne yok ortaya döktü. Komşuya döndü:

-Yemek saati değil ama gene de buyur.

Kadın, kızı bu işleri yaparken kaş göz işaretleri etmektedir.

Küçük kız anasına:

-Yan gözle ne bakan be deli karı. Babamın işlerini bozacak bir iş yapmadım ki ben.

3- Ana – Oğul Fıkraları:

Azgınlığın Sonu

Adam anasını hep el üstünde tutar. En iyisini yedirir içirir. Yıkar yatırır. Önünde el pençe divan durur. Gene de bir türlü hayırdusını alamaz. Bir gün güleç yüzle yanına sokulur:

-Seni memnun etmek için ne yapmam gerekir ana. Her yolu denedim. Gene de olmadı.

-Ah oğlum ah. Ah ki ne ah! Yıllardır elime erkek eli değmedi.

-Ana seksen yaşına gittin. Beş koca eskittin.

-Olsun oğlum. Hem o Allah'ın yazgısıdır. Sen karışma.

-Peki ana. Kabul. Yalnız benim bir şartım var.

-Sen ne dersen kabul oğlum.

-Bu beş bademi alacaksın. Dama çıkacaksın. Sabaha kadar kıra-bilirsen sana koca bulacağım.

Yaşlı kadın oğlunun elindeki bademleri kaptığı gibi dama çıkar. Bademleri dişsiz ağzında gevelemeye başlar. Şubat soğuğu da dişlerde kemane çaldırmaktadır. Her yanı zangır zangır titremektedir. Gene de gelip geçenlere konuşmadan edememektedir:

- Bu gece bububum gecesi. Yarın erenler kucağı.

Diğer Kardeşler

Uygar bir ana çocuğunu karşısına aldı. Onun sorularını yanıtlamaya başladı.

- Ana ben nereden doğdum?

Kadın eliyle gösterdi.

- Buradan doğdun yavrum.

- Oraya beni kim koydu.

- Baban.

- Bir çocuk oraya kaç kerede konur?

- Bir kerede yavrum.

- Sen babama her gece koy koy dersin. Benim diğer kardeşlerim nerede?

Kaç Tane Babam Var

Kadının birinin çocuğu çok yaramazlık edermiş. Ana her keresinde çocuğun kulağını çeker, ona falan baban şöyleydi, filan baban böyleydi diye öğüt verirmiş. Her keresinde farklı kişilerden söz edermiş.

Çocuk bir gün anasının neşeli gününü yakalamış. Hemen de sorusunu yapıştırmış.

- Ana benim kaç tane babam var?

Kadın:

Ali'ynan Veli

Üç de ondan evveli

Pamuk alan bez satan

Çobanının Ramadan

Şurada zıbarıp yatan

Bir de rahmetli baban

4- Arkadaş Fıkraları:

Boşuna Gayret

İki okul arkadaşı saçları sakalları ağardıktan sonra buluşurlar. Hoşbeşten sonra sorular gelir.

-Evlendin mi?

-Beş çocuğum var. Ya sen?

-Yok.

-Demek Dandano'nun hadım eşiği gibi bekar kaldın.

-Kaldım sayılmaz. Sene on gün gelirkenden bir tane bulup evleneceğim.

Arkadaşı basar kahkahayı.

-Sen buldun evlendin. Ben bulamam mı?

-Bulursun. Bu yaştan sonra ya karşıdadır gelecek ya da anasının karnındadır doğacak.

Hatlar Karıştı

Spor arabasıyla hız yapan adam arkadaşına hava atıyordu.

Arkadaşı:

-Bodosakis'in oğlu da hız tutkunuydu. Girne'den telefon eder, ardından da arabasına atlardı. On beş dakikada Lefkoşa'ya varırdı. Günden güne hızını artırırdı.

-Sonunda ne oldu?

-Her gün daha da hızlandı.

-Ne kadar?

-Hatlar karışınca hızı sonsuza ulaştı.

-Hatla hızın ne ilgisi var.

-Var. Yanlışlıkla öbür dünyaya telefon etti.

Neredesin Be İmanı Yok?

Gücüne kuvvetine bakmadan herkese sataşan bir kişiye arkadaşları bir oyun yaparlar.

-Şu gördüğün adam var ya, sana yürür durur söver. Seni isterse dövermiş diyerek sağda solda övünür.

-Vallahi ben de onu dövmek isterim ama baş edemeyeceğimden korkarım.

-Korkma yahu. Biz ne güne dururuz. Kavgaya başlarkenden sen bize "nerdesin be imanı yok" derkenden yardımına koşarız.

Söylendiği gibi adama sataşır. Kavganın başladığını gören arkadaşlarından biri ayakyoluna, diğeri de su içmeye gider. Alt alta üst üste boğuşma çok sürmez. Ellerini başının üstüne koyar. Başlar dayak yemeye. Bir yandan da:

-Neredesin be imanı yok, diye çağırır.

Adam yeterince dövdükten sonra çekip gider. Her yanı yara bere içindedir. Kavganın bittiğini gören arkadaşları çıkıp gelirler. Arkadaşlarına kırgındır.

-Neredesiniz be yahu? Beni üstelediniz. Üstüne üstlük bir güzel de dövdürttünüz. Arkadaşlık bu mu?

-Suçumuz ne be arkadaş? İnsaf yani. Sen de kavga edecek zamanı tam buldun.

Siftah

İngiliz sömürge yönetiminin işsizlik çekilen günlerinde kazandığı ilk parayı saklamak için arkadaşının dükkanına gider. Bir deri cüzdan seçer. Arkadaşına döner:

- Kaç para?

- E ne desem ki?

- At bir onluk.

Cebinden çıkardığı parayı masanın üstüne attı.

- Daha siftah yapmadım yere at.

- Bu işsizlik döneminde eldekiler yere atılmaz. Yerdekiiler toplanır.

Ben Almadım Sen de Alma

Evli iki arkadaş çoluk çocuğu geride bırakıp işlemeye giderler. Çalışırlar, para biriktirirler. Gün gelir yerlerine yurtlarına dönme hazırlığına başlarlar.

Birinin çocuğu ölmüştür. Diğeri bilir ama söylemez. Kendi çocuğuna külâh almaya gider. Diğeri de almak ister.

- Sen alma.

- Niçin almayayım?

- Benim bildiğimi sen de bilsen ikimize bir külâh yeter.

5- Avcı Fıkraları:

Akıllı İşi

Yaşlı avcı gecek bir tepenin başında köpeğiyle otururdu. Tüfeği eline yeni aldığı her tavrından belli olan delikanlı sordu:

- Bu tepenin başında av yok. Ne avlanırsın ihtiyar?

Genç avcının hakarete varan alaycı ses tonu yaşlı avcıyı çileden çıkarır:

- Deli deli gezinen enayilerin üstüme sürdükleri avları vururum.

Avcı Atışı

İki avcı anılarını anlatıyorlardı:

-Geçen gün avda bir ağaca taş attım. Altından bir tavşan çıktı. Üstünden de bir keklik kalktı. Gökyüzüne doğru yükselmeye başladı.

-Ne yaptın? Vurabildin mi?

-Bir tetikte ikisini de vurdum.

-Hayret doğrusu. Nasıl vurdun?

-Tavşana nişan aldım. Tetiği çektim. Saçmaların yarısını tavşana gönderince, namluyu yukarı kaldırıp kalanlarla da kekliği vurdum.

Sıtır Ol Be Arkadaş Karaltıma

İri yarı avcı giyinip kuşanır. Ava gider. Her zamanki sakarlığı üzerindedir. Doluya alıp boşu vurur. Sonunda akşam olur. Yoldaki avcılardan av satın alır. Beline bir güzel sıralar. Gelip kahvenin önüne oturur. Gelip geçenleri selamlamaya başlar. Yanında da köyün en çelimsiz adamı oturmaktadır. Kış ayazı azmış gibidir. Belindeki avları sergilerken dişleri takır takır vurur. Yanındaki arkadaşına döner:

-Ayaz değil sanki bıçak. Deydiği yeri keser.

-Sıtır ol be arkadaş karaltıma.

6- Avukat Fıkraları:

Bizde Yoktur

Sarayönü'nde avukatlar toplanmışlardı. Yine fıkra bilenler eteklerindeki boşaltmaya başladılar. Sözü önce uçkursuz don giyen aldı:

Adamın biri lokantaya gitti. Garsonu çağırdı.

-Rakı, cacık, macık, .ncık isterim dedi.

Garson bu sözleri işitince gidip durumu ustasına anlattı. Usta müşterinin yanına gitti.

-Efendi, o istediklerin bizde yoktur. Yalnızca konyak, böbrek, dalak ve .arak vardır.

Kaybedebiliriz Haa

Yaşlı bir adam kız kirletme suçundan yargıç önüne çıkarılır. Avukatı da dünyalar güzeldir. Dava okunur.

Bayan avukat inandırıcı olmak için ihtiyarın pantolonunun pullarını çözer. Elini içeri daldırır. Ellemeye başlar. Sonra da:

-Sayın yargıç, bakınız. Bu adamda kız kirletecek durum var mı?

Adam avukatının kulağına fısıldar.

-Elini tezelden çekmezsen davayı kaybedebiliriz ha.

Meslek Çatışması

Çarşıda bir marangozla avukat pazarlığa tutuşmuşlardı. Sonunda iş dil dalaşına döndü.

Avukat:

-Avuç içi kadar tahtayı cilalar, halka dünya pahasına satarsınız. Rende gibisiniz. Yont babam yont.

Marangoz:

-Siz de bir gün doğru söyleyeni savunursunuz, bir gün yalan söyleyeni. Yani bıçkı gibisiniz. Hem giderken kesersiniz hem de gelirken.

Ahmak Avukatın Kurnaz Tanığı

Avukat karşı tarafın tanığına sordu:

-Kazayı gördün mü?

-Evet avukat bey gördüm.

-Nasıl olduğunu anlatır mısın?

-Araba çok hızlı gidiyordu. Sağa sola da yalpalıyordu. Yolun kenarındaki adama vurdu. Havalanan kaza kurbanı, çuval gibi yere düştü. Söylenenleri bilgiççe dinleyen avukat, bakmakta olduğu kâğıtlardan başını kaldırdı. Tanığı alt etme anının geldiğine karar verdi. Kalemmini tıklatarak sordu:

-Peki, diyelim ki söylediklerin doğrudur. Öyleyse söyle bakalım. Adam havada kaç saniye durdu?

Tanık cebinden bir kuruş çıkardı. Dama doğru attı. Sonra da kaptı. Avukata döndü:

-Avukat bey bu paranın havada kaç saniye durduğunu kesin olarak söyleyebilirsen, ben de söyleyebilirim.

7- Baba – Oğul Fıkraları:

Çivilerin Yeri

Çocuk çok yaramazdı. Babası öğüt verir, aldırmazdı. Bunu üzerine babası bir tahta aldı. Her yaramazlıktan sonra bir çivi çaktı. Çok geçmeden tahta çivilerle doldu. Adam çocuğa:

-Bak oğlum. Çok yaramazlık ettin. Tahtada çivi çakacak yer kalmadı.

Çocuk oturup düşündü. Kararını verdi.

-Bundan sonra hep iyi işler yapacağım. Yaptığım her iyi işten sonra bir çivi sökeceğim. Tamam mı?

-Tamam oğlum.

Kısa bir süre sonra tahtadaki çiviler söküldü. Sökülen son çividen sonra çocuk babasına:

- Bak baba bütün çivileri söktüm.
- Ah oğlum ah.
- Sevineceğine niye ah ettin baba?
- Sökmesine söktün ama çivilerin yerleri kaldı.

Hani Be Baba Bize?

Adam çocuklarına arpa ekmeği yedirmekteydi. Göz açtırmadan da çalıştırırdı. Kendisi de çocuklarının ürettiği arpayı, buğdayı, sütü kente götürüp pazarlardı. Günler böyle geçerken bir öğle büyük oğlu samanlıkta sesler işitir. İçeri girer.

-Nedir be baba yediğin?

-Kebap.

-Hani be baba bize?

-Ya ana, ben çalıştım ben yerim. Yarın siz de adam olduğunuzda, siz de kazanıp siz de yiyeceksiniz.

Kuyruğum Olsaydı

Adam ev temelleri için taş söker. Eve geç kaldığında da oğlu eşeciğine biner, kendisine yemek getirir. Bir gün adam kucaklayıp kaldıramayacağı kadar büyük bir taş söker. Katır arabasına yükleyemez. Çapasıyla tepenin yamacını oyar. Taşın altına girer. Tam yüklendiği anda kendini gülme tutar.

Çocuğu:

-Ne oldu baba?

Adam gülmesini sürdürür. Çocuk:

"Taşın ağırlığından babam oynattı galiba" diye düşünür.

Babasının gülmesi aralanınca çocuk sorusunu yineler. Babası:

-Benim kuyruğum olsaydı, bu taş da benim kuyruğumu bastırırdı, benim halim ne olurdu? İşte ona gülerim.

Ne Olmuş Yani

Saygısız oğlan babasının ayakta kalmasına aldırmadan oturur.

Baba:

-Bak oğul, büyüklere ve kadınlara yer gösterilir. Onlar oturmadan oturulmaz.

Delikanlı duvardaki resmi gösterir.

-Bana böyle diyorsun ama bak fotoğrafa. Sen oturuyorsun, anam da ayakta.

-O yıllar evliliğimizin ilk dönemi idi.

-Ne olmuş yani?

-Ey oğul, evlenmedin bilmezsin. Ananın o gençlik döneminde oturacak, benim de ayakta duracak halim yoktu.

Sen İstesen de Yapmazdın Baba

- Be oğlum, gençliğimde senin gibi densizlikler yapmazdım. Sense hırsızlıktır, ırzdır...

Oğlu:

- Sen istesen de yapamazdın baba.

- Neden oğlum?

- Çünkü senin baban onbaşı bile değildi. Benim babamsa polis komutanıdır.

8- Bahriyeli Fıkrası:

Tercihini Yap

Bahriyeli kılıbıkname satıyordu. Oturmakta olan bir adam gocunmuş olmalı ki, Bahriyeli'ye sırtını döner. Bahriyeli üstüne varırsa da adam duymazlıktan gelir. Adamın tepesi kel ve karışıktır. Bunun üzerine Bahriyeli lafını dokundurur:

-Ya kılıbıknameyi al ya da kelindeki topuk izini örtecek bir şapka giy.

9- Baş Rahip – Rahip Fıkrası:

Bir Gün Adem Havva'ya

Baş rahip çömez sayılan rahip adayını ayine çıkaracaktır. Çömez çok çok heyecanlıdır. Baş rahip gencin heyecanını yatıştırmaya çalışır. Öyle yapar olmaz, böyle yapar olmaz. Bir türlü başaramaz. Sonunda bulduğu yolu rahip adayına anlatır.

-Kürsüye çıkacağında bol bir cübbe giy. Cübbenin altına da ben gireyim. Takıldığın yerde yardım edeyim. Olur mu?

-Olur.

Kürsü oldukça büyüktür. Baş rahip kürsünün altına yerleşir. Rahip adayı gelince de cübbesinin altına girer. Açılıştan sonra güzel sesiyle İncil'den dualar okur. Sıra günün konusuna gelince çok heyecanlanır. Eli ayağı zangır zangır titremeye başlar.

-Bir güün Bir güün, der sonunu bir türlü getiremez. Titreyen bacakları farkında olmadan baş rahibi sıkıştırmaktadır. Bir yandan da havasızlık çeken baş rahip boğulmak üzeredir. Rahip adayının titremeleri gittikçe artmaktadır. Dili peltekler.

-Bir gün Aadam Hahava'ya dededi kiki...

Ölmek üzere olan baş rahip ölgün bir sesle rahip adayına seslenir:

-Bacaklarını sıkarsan bu iş olmaz.

Rahip adayı duyduklarını izleyicilere yineler:

-Bir gün Adem Havva'ya bacaklarını sıkarsan bu iş olmaz...

10- Bedevi Fıkrası:

Benzin Koy

İkinci Dünya Savaş'ında birliklerinden bir tank alırlar. Başlarlar çölde gezinmeye. Çok geçmeden tankın benzini biter. Çevrelerine bakındıklarında develerini otlatan bir Bedevi görürler. Yalvarırlar yakarırlar. Tankı benzin istasyonuna kadar çektirirler. Tankın deposunu benzinle doldurup hızla uzaklaşırlar.

Tankı çekmekten yorulan develer gitmek istemez. Bedevi develerin arkasına benzin dökmesini söyler ve:

-Tank gibi uçarak gitsinler, der.

13- C Benzinci olmaz falan dese de ısrar eder. O da koyar.

Apış arasına benzin değen deve acıyla koşmaya başlar. Bedevi de arkasından koşar ama develeri yetişemez. Umudunu yitirince dōnūp benzinciye gelir. Arkasını dōner. Eteęini kaldırır.

14- C -Bana da benzin koy, der.

11- Beynamaz – İmam Fıkrası:

Sulu Namazsa Olmaz

14- C Adam beynamazdı. Kōylūleri onu camiye gitmeye zorladı. Olmadı. Bu kez kendine yūz lira adadılar. Parayı duyan beynamaz camiye gitti. Bařladı namaz kılmaya. Hoca yanına yaklařtı:

-Senin kıldıęın gibi namaz kılınmaz. Őnce abdest alman gerekir. Yani elini yūzūnū ...yıkayacaksın.

15- C Beynamaz bunun ūzerine sordu:

-Kılmamı istediğin sulu namaz mıdır?

16- C -Evet.

17- C -Bu iř yūz lira deęil, bin liraya bile olmaz.

12- Būyūcū Fıkrası:

Ecelle Būyūcū

Adamın biri gece gūndūz hep ōleceęini dūřūnūrdū. Sonunda muska yapması iēin būyūcūye gitti. Durumunu anlattı:

- Ben senin ōlmemen iēin muska yapabilirim.

- Ya sen muska yaparken ōlūrsen ne olacak?

- Sen de kořup bana bir būyūcū ēaęırırsın.

13- Cimri Fikrası:

Gölgeden Gel

Bir yaz gününde cimrinin iş yerine bir konuğu gelir. Onu evine davet etmek istemez. Çok ekmeğini tuzunu yediğinden işi bir kahveyle geçiştirmeyi düşünür. Ama parayı da bir türlü kıyamaz. Utanma pazar kahveciye bir kahve söyler.

-Bize bir kahve yap. Ama ne olursun dikkat et. Havalar çok sıcak. Güneş çarpar marpar da suçlu ben olurum. Kahveyi gölgeden getir ha.

14- Çıracak – Usta Fikrası:

Kuyruğu Hiç mi Yoktu?

Adam işlettiği kahveyi mal sahibinin oğlunu yanında çalıştırmak koşuluyla icar edebilmişti. Çocuk çok yalan söyleyip müşterileri rahatsız etmektedir. Bu durumdan usanan kahveci çırağını yanına çağırır.

-Bak oğlum. Yalan söylemeden duramazsın. Sen her yalan söylediğinde masanın üstündeki zili çalacağım. Zil çaldıkça sen de yalanını küçülteceksin. Tamam mı?

-Tamam.

Kahveci ocağa dönerkenden, çıracak müşterilerin yanına gider. Söz tilkiden açılmıştır.

Çıracak sazi eline alır:

-Geçen gün ormanda bir tilki gördüm. Kuyruğu en az beş kulaç vardı.

Kahveci zili çalar.

-Beş kulaç yoksaydı bile beş arşından az değildi.

Kahveci zili gene çalar.

-Beş arşın yoksa bile beş karış vardı.

Kahveci bıkkınlıkla zili bir daha çalar.

-Beş karış yoksa bile beş parmak vardı.

Kahveci zili öfkeyle masaya koyar. Tahtaya çarpan zil lin lin çalar.

Çıracak ustasına döner.

-Kuyruğu hiç de mi yoktu be usta.

15- Çiftçi – Çoban Fıkrası:

Birşey Olmaz

Eski dönemlerde çiftçi çoban alacağının vereceğinin hesabını Ağustos ayının birinci günü yaparlardı.

Borçlunun biri Temmuzun son haftasında alacaklısının kapısını çalar. Alacaklı borçlusunu kapıda görünce sevinir. Hoşbeşten sonra borçlu:

-Bu yılki borcumu nasıl vereceğim diye düşünüp durmaktayım. Bir haftadır gözüme uyku girmiyor. En sonunda durumumu sana söylemeye geldim.

-Ama nasıl olur?

-Elimdekini avucumdakini çocuğu başgöz edip evlendirmeye harcadım.

-İyi güzel de benim çocuklar ne olacak?

-Birşey olmaz. Çok çok bir hafta da senin gözüne uyku girmeyecek.

16- Çiftçi Fıkraları:

Çiftçiliğin Sırrı

Mesaryalı'ya sordular:

- Çiftçiliğin sırrı nedir?

Mesaryalı çiftçi:

- Bu işin sırrı mırır yoktur. Yağmur yağarsa ağa paşa olursun. Yağmur yağmazsa satılmadık bir karı kalır.

İkiz Kardeş Kurnazlığı

Çiftçi avukata gitti.

-Bu ortaklık sözleşmesini bozmak istiyorum, dedi.

-Neden?

-Her yıl zeytinleri toplayım. Mal sahibi olduğumu söyleyen birisi gelir. Yarısını alır gider. Aradan bir kaç gün geçince başka birisi gelir. O da kalanın yarısını alır.

-Sen mal sahibini tanımıyor musun?

-Hayır.

-Ama nasıl olur?

-İkiz kardeşirler de...

Valilikten Krallığa

Mesaryalı bir çiftçi eski arkadaşına kendisini kral olarak tanıttı. Konuk çiftçinin karısına döndü:

- Benim hapis arkadaşı geçen defa geldiğimde bana kendisini vali olarak tanıtmıştı.

Çiftçinin karısı konuklarına fısıldar.

- O geçen kuraklık dönemindeydi.

17- Çoban Fıkraları:

Cuk Dedim Ulan Cuk

Ovadaki çobanlardan biri:

-Benim hardala keçiyi gördün mü?

-Cuk.

-Benim hardala keçiyi gördün mü?

-Cuk.

Sesini duyuramayacağını anlayan çoban, sürüsünü bir iki tepe atlatıp, öteki çobanın yanına yaklaşır. Sorusunu yineler.

Öteki çoban:

-Cuk dedim ulen cuk, duymadın mı?

Çobanın Akli

Çobanın karısı her yıl doğururdu. Sonunda çoban çocuklarının adlarını karıştırır oldu. Bu duruma çare aramaya başlar. Şehre iner. Eczacıyı gösterirler. Eczacı bir top prezervatif verir. Çoban alıp köyüne gider.

Bir süre sonra karısının karnı gene şişmeye başlar. Öfkelenen çoban topuzunu aldığı gibi eczacının kapısına dayanır. Eczacı:

-Ne oldu? Nedir bu öfken?

-Daha ne olsun? Osurduğumda balon olur. Ayakyoluna gittiğimde sucuk olur. Kariyla yattığımda çocuk olur. Bu nasıl haptır anlayamadım.

Koça Özenmek

İngiliz vali köye gelmiş, kahveye oturmuştu. Çevresini köylüler sarmıştı. Tercümanı da yanındadır. Çevresini saran köylüleri şöyle bir süzer. İş ola sorular sormaya başlar.

-Kaç çocuğun var?

-Üç efendim.

-Ne iş yaparsın?

-İşçiyim efendim.

-Senin kaç çocuğun var?

-On tane efendim.

-Neden bu kadar çok çocuk ettin?

-Çobanım efendim.

Füyt

İngiliz'in köylü kentli demeden önüne geleni asker yazdığı dönemdi. Yazdıklarını da kısa bir eğitimden sonra cepheye sürerdi. İkinci dünya savaşı bitince bir çoban köyüne döner. Köylüleri çevresini sararlar. Başlarlar sormaya:

-İtalya'ya gittin mi?

-Gittim.

-Ya Fransa'ya?

-Almanya'ya bile gittim.

-Demek ki sen coğrafyayı iyi bilirsin.

-Füyt. İki hafta da orada kaldım.

Güçlüden Güçlü

Cinayet işleyip, akli dengesi yoktur diyerek ipten kurtulan bir çoban ovada davarını gütmekteydi. Yanına yeni atanan mücahit komutanı gelir.

-Ben Fırtına, deyip kendini kod adıyla tanıttı.

Çoban:

-Kasırğa olsan ne yazar.

-Sen benim kim olduğumu bilir misin?

-Bilsem ne olacak, bilmesem ne olacak? Denizlerden geçtim gölde mi boğulacağım, deyip topuza sarıldı.

Durumun ciddiyetini kavrayan komutan tabancasını çekip yanıtı verdi.

-Ben deniz meniz değilim. Okyanusum okyanus, dedi.

18- Çocuk Fıkraları:

Haydi Ver Yüzüğü

Kendini kurnaz sanan biri, çocuğun elinde bir yüzük görür. Ondan almak ister. Çocuk da bir koşul öne sürer:

- Şurada bir taş var. Üstüne çık üç kez anır; belki veririm.

Adam taşla çıkıp üç kez anırır. Aşağı inince:

- Haydi ver yüzüğü.

- Sen eşekliğinle bu yüzüğün kıymetini bilirsin de ben insanlığım ile bilmez miyim?

Ben Değilim Kani Dayı

Kani Dayının bahçesinde incir ağaçları var. Gözleri iyi görmediğinden her geldiğinde biri var ya da yok bağırdı:

-Kimdir vra o incir ağacında?

Bir gün çocuklar ellerinde kuş lastikleri pulya vurmak için Kani Dayı'nın bahçesine gelirler. En küçükleri kuş vuramadığından incir ağacına çıkar. İncir yemeye başlar. Avlanan çocuklar Kani Dayı'nın bahçeye geldiğini görüp kaçarlar.

Kani Dayı her zamanki gibi:

-Kimdir vra (be) ağaçta, der.

Korkan çocuk Kani Dayı'nın başına düşercesine atlar. Bir yanda da:

-Ben değilim Kani Dayı, ben değilim Kani Dayı diyerek kaçar.

Zenginliğin Ölçüsü

Mahallede iki çocuk kavga ederler.

- Biz çok zenginiz.

- Benim babam falan çiftliğin kâhyasıdır.

- Benim babam da o çiftliğin sahibidir.

19- Dede – Torun Fıkrası:

Dede Bu Nedir?

Adam torununu geceleyin dışarı çıkarır. Çocuk sini gibi ayı görür.

- Dede bu nedir?

- Aydede'dir.

Birkaç gün sonra çocuğu babası dışarı çıkarır. Çocuk ayı görünce babasına gösterir.

- Baba baba bak, dedem gökyüzüne çıktı.

20- Deli Fıkrası:

Yanlış Fırça

İngiliz sömürge yönetimi, Aybaraşevki Tepesi'ndeki tımarhanenin (sinir ve ruh hastalıkları hastahanesi) duvarlarını hastalara badana ettirip, boyatmak ister. Bunun üzerine tüm hazırlıklar yapılır. Delilerin ellerine birer fırça verilir. Delinin biri fırçayı kirece batırır. Duvarın yanına gider. Ama fırçayı duvara çevirmeye bir türlü akıl edemez. Boyalar yere akmaktadır. Bunu gören diğer deli:

-Be deli sen yanlış fırça aldın. Bu fırça duvarı boyamak için değildir. Bastığın yeri boyamak içindir. Git fırçayı değiştir.

21- Delikanlı Fıkraları:

Eşğim de mi Deli?

Laptalı ahmak birine babası:

- Bahçeye dağdaki patikadan git, der.

Delikanlı bahçeye gitmek için eşeği yedeğine alır. Yola koyulur. Karşısına bir su yırtığı çıkar. Su yırtığı da ufak değildir. Son yağmurlardan hendeğe dönüşmüştür. Hayvan her zaman geçtiği yerden bu kez geçmek istemez.

Laptalı genç geçmekte inatlaşır, hayvansa geçmemekte. Sonunda delikanlı kendi kendine söylenir.

“Hadi anam deli, babam deli, ben deli, eşğim de mi deli?”

Dünya Dönmez Dedimse Dönmez

Liseyi yeni bitiren delikanlı insan içine çıkmaya başlar. Her gittiği yerde de bilgiçlik taslamaktan geri kalmaz. Olur olmaz kişilerle tartışır durur. En sonunda sert bir kayayla tutuşurlar:

-Dünya kendi çevresinde hem de güneş çevresinde döner.

-Dönmez be deli çocuk.

Dönerdi dönmezdi derken kavgaya tutuşurlar. Ardından da artlı önlü kahveden çıkarlar. Delikanlı koşarak hanaylarının penceresine çıkar. Tartışmayı ordan sürdürür.

-Dünya döner, dünya döner

-Dönmez dedimse dönmez.

-Döner.

-Benim evleri yaptım yapalı kırk yıldır kapısı hep kibleye bakar. Eğer dönseydi bir gün gündoğuya, bir gün melteme, bir gün de poyraza bakacaktı. Onun için dünya dönmez dedimse dönmez.

Eşek Görmedi mi Seni

Delikanlı kulağının arkasına çiçek koyup kahveye gitti. Çiçekler her işe karışan bakkalın gözüne ilişti.

- Yeşilliğin bol. Eşek görmedi mi seni?

- Gördü.

- İyi ki ısırmadı seni.

- Senden geri oturdum.

Görgüsüzün Evi

Çulsuz, delikanlı en sonunda evde kalmış bir kızla nişanlanır. Kızın büyük dedesinden kalan viran eve evlenmeleri kararlaştırılır. Kerpiç evin tamirine başlanır.

Damat her gördüğüne evin sağlamlığından ve güzelliğinden söz eder. Aynı sözleri tamiri yapan ustaya da söyler. Usta bu sözleri duymamış gibi davranır. Damat ustanın üstüne üstüne varır.

Usta dayanamayıp patlar.

-Ananın da yüzündeki yarıkları ustokkoyla kapatsam, o da on sekiz yaşında kız gibi görünür.

Güveyilere Üç Kahve Yap

Baf köylerinin birinde Mahmut Dayı adında biri yaşardı. Üç tane de eşiği vardı. Mahmut Dayı her akşam eşekleri yedirir, suvarır, sonra da ahıra kapatırdı. Her sabah ahıra gittiğinde eşeklerden birini ahırın dışında bağlı bulurdu. Bunu köyün gençlerinin yaptığını anladı. Bir akşam hayvanların bakımını yaptıktan sonra dişi eşiğin arkasını boydan boya kara boyayla boyadı. Sonra da köyün kahvesine gidip beklemeye koyuldu.

Çok geçmeden kahveye önleri boydan boya kara boyalı üç genç geldi.

Mahmut Dayı gülerek kahveciye yüksek sesle çağırdı:

-Adil usta, Adil usta, benim güveyilere üç kahve yap.

22- Dini Fıkralar:

Kıbrıslı Olmak

Cebrail:

- Kıbrıslılar öldüklerinde hepsini de cennete göndereceğim.

Mikail:

- Bu nasıl olur?

- Çünkü onlar cehennem azabını öteki dünyada çektiler.

Kıbrıslı'yım

Kilise avlusunda yaşayan bir serçe varmış. Çan kulesinin dibindeki yalaktan su içer, dönüp çanın üzerine çıkıp pislermiş. Olayı izleyen papaz efendi bu duruma içerlemiş. Bir gün yalaktaki suyu boşaltmış. Yerine şarap doldurmuş. Kuş bu kez de şarabı içip çanın üzerine etmeye başlamış.

Sonunda papaz efendi dayanamamış. Sormuş:

Yahu serçe kardeş, yalakta su vardı, çana sıçardın. Şarap doldurdum gene sıçmayı sürdürdün. Çanı kirlettiğine göre Hristiyan değilsin. Şarap içersin. Müslüman da değilsin. Öyleyse sen nesen?

-Kıbrıslı'yım.

Ömürlerin Paylaşımı

Allah bütün canlıları yarattıktan sonra her canlının görevini de belirler. Ardından da ömürleri biçer. Her canlıya kırkar yıl ömür verir.

Eşek kırk yıllık ömrü istemez. Huzura çıkar:

İnsanlar insafsızdır. Bana gücüm üstünde yük taşıtacaklar. Ben kırk yıl bu eziyete dayanamam. Yirmi yıl yeter . Kalanı isteyene ver.

Allah bütün canlıları çağırır sorar. Kimse istemez. Sıra insana gelince ses çıkmaz.

"İster de ses çıkartmadı" deyip eşeğin yirmi yılını insana verir.

Köpek de kırk yılı çok görür. O da yirmi yıl yaşamayı yeğler. Allah onu da insanın ömrüne ekler.

Domuz da eşek ve köpeğin tuttuğu yolu izler. Onun ömrü de insana eklenir. İnsanlar o gün bu gündür delikanlılıklarında oraya buraya salta ederler. Orta yaşlılıkta eşek gibi çalışırlar. Yaşlandıklarında da nork nork edip domuz gibi yatırlar.

Bula Bula Bunu Yarattın

Ekinlerini orakla biçti. Sıkıştıkça da demetlerin karaltısına oturdu. Adam daha kalkmadan borozanlar üşüşürlerdi. Gün geldi orak işi bitti. Eşeğiyle demetleri harmana taşımaya başladı. Demetleri hayvana yükletirken borozanların boku yediğini gördü.

-Hey Allah'ım bulamadın mı yaratacak başka hayvan da bula bula bok yiyen hayvanı yarattın?

Adam hem söylendi hem de demetleri harmana taşıdı. Aradan üç geçti beş geçti, derken hastalandı. O doktor senin bu doktor benim. Kimse derdine deva olamadı. Sonunda bir doktora daha gitti. Doktor:

-Senin bir tek çaren var. Bok borozanı bulup yiyeceksin. Hastalığın başka türlü geçmez.

Adam bulup yer. Gerçekten de hastalığı geçer.

Bir gün çiftçiler hava tahmini yaparlar. Yağmurun yağıp yağmayacağını ona da sorarlar.

-Ben Allah'ın işine karışmam dostum. Bir defa karışacak oldum bana bok yedirdi. Bir daha asla.

Fark

Kıbrıs'ın İngilizlere kiralandığı yıllardı. Yeni atanan vali Lefkoşa'yı tanıma gezisine çıkmış. O an geçtiği sokağın minaresinde bülbül sesli bir müezzin ezan okurmuş. Durup dinlemiş. Mest olmuş.

Tercümanına sormuş:

-Nedir bu adamın söyledikleri?

-Efendim işittiğinizin adı ezandır. Müslümanlar toplumlarını camiye böyle çağırırlar.

Ezan bitince müezzinin yanına gitmiş. Ona yarım şilin vermiş.

Bir başka gün gene geziye çıkmış. Bu kez ezan makamsız, cırtlak bir sesle okunuyormuş. Ezan bitince vali tercümanına:

-Al bu on şilini de götür şu müezzine.

-Ama efendim. Güzel okuyana yarım şilin verdiniz. Çirkin okuyana da on şilin. Bu nasıl olur?

-Birinci o kadar güzel okudu ki beni dinimden, imanımdan etti. İkincisiyse beni dinime, imanıma döndürdü.

23- Doğa Fıkrası:

İnsanlarım Nerede

Yazla Kış her zamanki gibi tartışırlar. Sözüün sonunda yaz insanları sorar:

- Hani benim ezellerim, güzellerim, sere serpe gezenlerim?

Kış:

- Uuu, onları eze koydum, büze koydum, ocak başına dize koydum.

24- Doktor – Hasta Fıkraları:

Ayağımı Kaldırırım

Yaşlı bir adam genç bir kadın alır. Çok geçmeden de karısını yetişemez olur. Güçsüzlüğünü gidermek için İngiltere'ye kardeşinin yanına gider. Hekime başvururlar. Muayene edilir. Hekimi:

-Yumurtalarını değiştirmek gerekir.

-Yap hekim efendi.

Ameliyathane hazırlanır. Yeni ölen bir gençten iki yumurta çıkarılır. Başlanır kesilip biçilmeye. Tam bu anda ziller çalar. Hekim acile çağrılır. Gitmesiyle hemşirenin dostu içeri girer. Başlarlar sevişmeye. Bu arada bir erkek köpek içeri girer. Yumurtalardan birini kapıp yer. Hemşire geri döndüğünde yumurtalardan birinin eksik olduğunu görür. Hemen köpeği masaya yatırıp yumurtalarından birini çıkarır. Hekim gelir. Yarım bıraktığı işi bitirir. Yaşlı adama:

-Kıbrıs'a gittiğinde durumu bana bildir.

Hekim hiç haber alamaz. Yıllar sonra adaya geldiğinde hastasını bulur.

-Durum nasıl?

-Çok iyi hekim efendi.

-Hiç aksayan yan yok mu?

-Var.

-Nedir?

-İşerken bir ayağımı kaldırıyorum.

Donu Ters Giymek

Adamın birinin kamışı kalkmıştı. Bir türlü inmiyordu. Çaresiz kalınca hekime gitti. Hekim adama:

-Soyun, der.

Adam soyunur. İyice muayene eder. Önce anlayamaz. İyice düşünür. Sonunda farkına varır. Başlar gülmeye. Adam merakla sorar:

-Rahatsızlığımın nedeni nedir?

-Ah seni gidi oğlancı.

-Nereden bildin?

-Rahatsızlanmandan.

-Peki bundan kurtulmanın yolu nedir?

-Bundan sonra donu ters giymezen rahatsızlanmazsın.

Kahve Falı mı Açarsın Oğlum

Evdimli doktor sövmeyene bakmazdı. Bir gün doktora bir kocakarı gelir. Çok utanmaktadır. İkına sıkına derdini anlatır.

-Ah doktor efendi basurum var.

-E nene bu işin ayıbı yoktur Soyun da bakayım.

Kadın soyunur. Doktor bakar.

-U be nene neler yok neler. Yakında uzaktan bir mektup alacaksın. Üç ay mı desem, üç gün mü desem bilmem ama üçten sonra eline büyük bir para geçecek. Eşiğine ayağını dayamış bir kismetlin bile var.

-A oğlum ben buraya kahve falı açtırmaya gelmedim.

-Neneciğim orana kahve sürmeni kim söyledi de sürdün?

Kırık Mıdır Çıkık Mıdır?

Yaşı oldukça geçkin bir adam gencinden ikinci bir karı daha almış. İlk birkaç gün, işler yolunda gitmiş. Sonra başlamış teklemeye. Çok geçmeden kadını yetişemez olmuş. Bakmış iş olacak gibi değil. Kalkmış hekime gitmiş.

-Bak bakalım, bizim karı kırık mıdır, çıkık mıdır? Hekim bir iki ellemiş. Bakmış ki hiç kıpırdanma yok. Bu kez en güzel ve deneyimli hemşiresini çağırmış.

Kadıncağız çeşitli yöntemler denemiş. Uğraşmış, didinmiş. Ama ne yaptıysa hepsi de boşa çıkmış.

Umudunu kesen hekim hastasına dönmüş:

-Ne kırıktır ne çıkık, bıkıktır bıkık.

Pahalı Reçete

Lefkeli bir adam hastalanır. Bir türlü iyileşemez. Son çare olarak İsviçre'ye gider. Doktor adamı iğneden ipliğe gözden geçirir.

-Maddi durumunuz iyi midir?

-Niçin sordunuz doktor bey?

-Sana oldukça pahalı bir reçete yazacağım da...

-Hap mı, yoksa iğne midir doktor bey?

-İkisi de değil.

-Ya öyleyse nedir?

-Günde üç portokal.

25- Efendi-Köle Fıkraları:

Allah Bu Acelenin

Zenci köle İstanbul'da varsıl bir aile evine kaplanır. Aylardan Ramazan. Evin hanımı, eline bir lengerle kürek vererek kömür alması için fırına gönderir. Yolda zenci kölenin karşısına bir kervan çıkar. Kervanın kendi yurdu olan Mısır'dan geldiğini anlayınca, peşine takılır.

Kervandır bu, epeyi dönüp dolaştıktan sonra yolu gene İstanbul'a düşer. Ve aylardan gene Ramazan'dır. Kervan, mahallesinden geçerken, zenci kölenin gözü vaktiyle köşeye bıraktığı kürekle lengere takılır. Onları hızla alıp fırına yönelir. Nar gibi kömürleri doldurup koşa koşa eve yönelirken, ayağı takılıp yere yuvarlanır. Başını yukarıya çevirdiğinde bir hayli insanın kendisine hayretle baktıklarını görünce de:

-Allah bu acelenin belasını versin der.

Hizmetçi Tutkusu

Evin hizmetçisi çok yakışıklıdır ama tembeldir de. Evin kadını, yaşlı kocasına her gömlek diktiğinde bir de ona yapar.

Adam durumu fark eder karısına:

-Hanım bizim hizmetçi çok tembel. Kendisini atacağım. Ne dersin?

-Atalım herif.

-Peki kendisini çağırıp hemen söyleyeyim.

-Şekerin suya mı düştü. Kış kıyamettir. Nerede yatır? Nerede barınır? Bana kalırsa yaza kadar bekleyelim.

Uşak Hakkı

- Oğlum, uşağımız gidiyor. Adamın hakkını neden vermiyorsun?

- Vermesine vereceğim de bir yılda kazandığını gidip bir dakika da bitirecek.

- Olsun, onluğu sen ver Arab'a, ister şaraba versin ister kumara.

26- Esnaf Müşteri Fıkraları:

Allah Canını Alsın Böyle Bakkalın

Kadın maaşı alınca oğlunu bakkala yollar. Gerekli olan eşyaları aldırır. Çocuğu bakkala her gönderdiğinde eşyalar ya eksik gelmektedir ya da fazla. Kimi zaman da fasulye yerine börülce, tuz. yerine şeker gelmektedir.

Kadın gene bir ay başı çocuğunun eline uzun bir liste tutuşturup bakkala gönderir. Çocuk bakkaldan aldıklarını sırtlar, ah vah ederek eve gelir.

Kadın eşyaları bir bir ayırıp yerlerine yerleştirmeye başlar. Sabunu eline alınca bağarmaya başlar:

-Allah canını alsın böyle bakkalın. Ben laks yazdım o lux gönderdi.

Beleş

Yaşlı adamın biri, satıcısı kadın olan bir kunduracı dükkânına gitmişti. Dükkânı şöyle bir gözden geçirdikten sonra satıcı kıza:

-İndir o kara potinleri kızım, der.

Kız söyleneni indirir. Adam da yere eğilir. Ayakkabıyı giymek için fazla iğilmiş olmalı ki cırt pırt diye yellenmeye başlar. Kara ayakkabı ayağına olmaz. Bu kez kırmızı ayakkabıları indirtir. Giymek için eğildiğinde gene yellenmeye başlar. Sonunda da ayakkabılar ayağına uyar. Ama bu arada da satıcı kız utancından bir avuç olur. Adam sorar:

-Kaç para istersiniz bu ayakkabılara?

-Beleştir. Para istemez.

-Neden?

-Para istemeye kalkarsam daha büyüğünü yapmandan korkarım.

Defter Yalan Söylemez

Veresiye alış veriş yapan işçi hafta sonu bakkala ödeme yapmaya gider. Hesap beklediğinden çok çok fazladır. Hayretler içinde kalır. Köyün tek bakkalını da kırmak istemez. Gene de çekincesini koyar.

-Ama nasıl olur? Biz bu kadar veresiyeyi çekmedik ki!

-Bak sana ne diyeyim?

-Buyur söyle.

-Şunu iyi belle. Sen yalan söylersin. Ben yalan söylerim. Ama defterim yalan söylemez.

Ey Ruhların Ruh

Huysuz müşteri kelle ister, kasap da verir.

-Bu ne kellesidir?

-Kuzu.

-Taze mi?

-Taze.

-Kaç yaşındaydı?

Canı sıkılan kasap kelleyi eline alır ve sorar:

-Ey ruhların ruhu, Hatırlar mısın Hazreti Nuh'u?

Müşteri kelleyi almadan kaçır. Bunları dinleyen diğer müşteri sorar:

-Söylediğin neydi kasap?

Kasap:

"Padişah seyisinden at ister:

Genç olacak. Yörük olacak. Semiz olacak.

Seyis atlardan birinin kulağına fısıldar:

Ey ruhların ruhu

Hatırlar mısın Hazreti Nuh'u?

At da seyisini yanıtlar:

Açıklarım sırrımı eyleme faş

Hazreti Süleyman'ın mezarına taşıdım taş.

Hah padişahım, at iki buçuk yaşındadır."

-Sana ne vereyim?

-Benden öncekinin beğenmediği kelleyi.

İnsafla Esnaf

Pahalılığı fırsat bilen köyün tek kasabı zam üstüne zam yapar. Bir yoksul yıllardan sonra et tarttırır. Parayı verdiğinde kasap:

- Verdiğin para yetmez, der.

Müşteri:

- İnsaf yahu. Et iki ayda bu kadar çok mu pahalıladı?

Kasap hazırcevaptır:

İnsafla esnaf kavgalıdır. İkisi bir yerde durmaz.

27- Ev sahibi – Konuk Fıkraları:

Açlığı Anlatmanın Yolu

Uzun yoldan gelen adam konuk olduğu evde uzun süre oturunca canı sıvışır. Gözleri yumulur. Karnı açlıktan zil çalmaktadır.

Ev sahibi sordu:

- Aç mısınız, susuz musunuz?

- Çeşmenin yanından geçtim.

İki Küfür Bir Yut Dağı

Adamın konuğu gelir. Çok da açtır. Yemeğe yumulur. Kaşığı doldururkenden doğru ağzına. Yemek de çok sıcak. Konuk belli etmemek için başını yukarı kaldırır. Merteklere bakar:

- Bu evin merteklerini nerede kestiniz?

- İki üfür bir yut dağından.

Ödünç

Adamın biri, bir iş gereği, kendisine yıllarca konuk olan arkadaşına, bu kez de kendisi konuk olur. Gelirkenden de işlerinin peşine düşer. İşleri ters gider. Aradan iki üç gün geçince, ev sahibi tedirgin olmaya başlar. Konuğunun karyolasını alıp yerine düven tahtasını koyar. Konuk kendi kendine "düven kendisine iki gün sonra gerekecek. O güne kadar işlerimi bitiririm", der. İşini takibe gider. Yatıya geldiğinde duvardaki yazıyı okur.

"Bir misafir iki misafir

Haçanabir gitmez bu kâfir?"

Konuk bu yazıya çok bozulur. Kalemı alır eline. Yazının altına şunları yazar:

"Hey eşek oğlu katır

Ne gönül bilin, ne hatır

O, misafirin keyfine

İster gider, ister yatır."

Yüzsüz

Bir adam yeni gelen konuğuyla hoşbeşten sonra ona sigara ikram etmek istediğini söyler. Ağgözlü konuk:

- Teşekkür ederim ama ben sigarayı kahveyle birlikte içerim.
- Öyleyse size gidip kahve yapayım.
- Ben kahveyi yemekten sonra içerim.

28- Gelin – Kaynana Fıkraları:

Gelin Kaynana Dırlaşması

Gelin Kaynanasını bakla toplamaya götürmüştü. Tarlaya vardıklarında kaynana ağzına bir bakla atar. Başlar gevelemeye. Epeyce toplarlar. Gelin her baktığında kaynanasının ağzının oynadığını görür. Dayanamaz:

-Haydi gidelim.

Yola çıkınca kaynana ağzında gevelediği baklayı çıkarır atar.

-Geldiğimden beri geveledim bir türlü yutamadım.

-Geleli beri çiğnediğin bu bakla mıydı?

-Evet gelin hanım o baklaydı.

-Öyleyse dön tarlaya gidelim.

Havadan Bile Geçinirim

Yoksul delikanlı çulsuz kızla sevişir. Oğlan anası kızı karşısına alır.

-Biz yoksul sen de çulsuzsun. Nasıl geçineceksiniz?

-Ben havadan bile geçinirim.

Kadın oğlunu evlendirir. Çok geçmeden çocuk doğar. Günden güne masraflar artar. Kaynana öfkelenir. Gelinine:

-Size para yetiştiremiyorum. Hani sen havadan bile geçinebilirdin?

-Bir delik variken oğlun bir delik daha açtı. Hava birinden girip birinden çıkıyor. Artık hava tutamıyorum.

29- Hakem Fıkraları:

Takım Coşkusu

Gençlik Gücü futbol takımının bir oyuncusu yaşlanınca hakem olur. Epeyce maç yönetir. Sonra kendi takımının maçında hakem olur.

Oyun sırasında eski takımının oyuncularından biri topu kapar. Epey uğraştıktan sonra çok güzel bir gol atar. Hakem kendinden geçmiş durumdadır. İzleyicilerden önce gol diye bağırır.

Karşı takımın oyuncuları hakeme itiraz ederler:

-Gol sayılmaz.

-Bu golün neyine itiraz edersiniz? Bundan güzeli var mı der.

-Ama efendim oyun düdüğünü çalmadınız.

30- Hasetçi Fıkrası:

Hasetçinin Gözü

Adamın birinin bir gemisi vardı. Bir kişi daha gemi yaptırır. Birinci gemici ikinci gemiciyi kıskanır. Elinden de birşey gelmez. En sonunda hasetçiye gider. Cimriliği bir yana bırakır. Küçük bir para verir.

-Falanın gemisine bir haset et de ya kırılın ya da batsın, der.

Alır adamı limana gider. Çok geçmeden yeni yapılan gemi ufukta görünür.

-Aha geminin sancak direği göründü.

Hasetçi:

-Çok ıraktır. Göremedim.

-Aha gelir yahu. Koskoca gemiyi nasıl olur da görmezsin. Ne biçim gözlerin var?

-Bu kadarcık parayla dağa baksam bile görmem.

31- Hayvan Fıkraları:

Emeğime Tuta

Hırsızlığa çıkan kediyle tilki bir topak helva çalmışlar. Ama bir türlü pay edememişler. Sonunda yardımcı olması için şeytanı çağırmışlar.

Şeytan çekmiş terazisini. Helvayı da bölmüş orta yerinden. Yarısını terazinin bir gözüne, yarısını da öteki gözüne. Ama terazi bir yana ağmış. Ağır olandan bir parça ısırılmış. O yanı ağmış bu yanı ısırılmış. Bu yanı ağmış o yanı ağmış. Sonuçta bir topacık helva kalmış. Kediyle tilkiye dönmüş:

-Bunu da emeğime tuta.

Gidemem Köpek Kardeş

- Eşek kardeş, karşığı köyde yemeli içmeli düğün var. Kalk gidelim.

- Gidemem köpek kardeş.

- Neden gidemezsin?

- Düğün yapan insanlardır. Onlar bir yolunu bulup beni ya oduna yollarlar ya da değirmene.

İnsan Eline Düşseydin

Kediyle aslan ormanda buluşurlar. Başlarlar konuşmaya. Aslan sorar:

- Bana benzersin. Ama niçin boyun ufak kaldı?

- Sen de benim gibi insan eline düşseydin, benim kadar bile olamazdın.

Ölçü

Ülkedeki felaketin yaralarını sarmak için yardım toplamaya başlanır.

Bütün hayvanlar yardıma koşarlar. Sıra karıncaya gelir. O da:

- Bir ölçü yağ da ben veririm, der.

Sorarlar:

- Senin ölçün ne olacak ki!

- Ee, herkesin ölçüsüne göredir.

Özentinin Sonu

Fıkra bu ya. Tilki aslana özenir. O da aslan gibi avlanmak ister. Yaşlı bir aslan bulup sorar:

-Yelelerim seninkiler gibi kabardı mı?

-Kabardı.

-Gözlerim seninkiler gibi kan çanağına döndü mü?

-Döndü.

-Götüm de gider gelir mi?

-Gider gelir.

Tam bu anda yanlarından bir yaban öküzü geçmektedir. Tilki var gücüyle öküzün üzerine atılır. Hayvan başını yana çevirir. Tilki öküzün boynuzunda karnından asılı kalır.

32- Hemşire – Hasta Fıkraları:

Demirci Bıçkısı Getir

Hastahane yemeklerini yolu hastahaneye düşenler bilir. Buna bir de hastanın ruhsal durumunu eklemek gerekir. O gün hasta sona kalmıştır. Payına bir kaşık ıspanakla bir kemik parçası düşer.

-A kızım, a kızım.

-Ne var amca?

-Beni iri yarı gördün ama aslan kaplan cinsinden değilim. Gelirken bana bir demirci bıçkısı getir.

-Ne yapacaksın ya amca demirci bıçkısını?

-Aha getirdiğin bu kemiği ufacık ufacık doğrayacağım. Belki o zaman yiyebilirim.

Nasıl Sığılacaksın

Ülkenin bir yazarı devlet hastahanesine yatırılır. Hemşireler ilgisiz, ve umursuzdur.

Bir süre sonra yazarın odası çiçek sepetleriyle dolar. Durumu gören hemşireler odayı dövmeye başlarlar. Hemşireler ikişerli üçerli kümelerle vakitli vakitsiz gelip ilgilenirler.

Hasta:

-Bir bir gelin. Öyle ikişerli üçerli olmaz.

Bu sözleri işiten hemşirelerin yüzleri asılır.

İçlerinden biri:

-Neden bir bir gelecekmişiz? Bir bir geldiğimizde ne olacak?

-Elim kolum serum hortumlarıyla bağlı. Bir bok olacağı yok.

-Öyleyse neden?

-Çünkü birinizin güzelliğini bile oda sığmaz. Hepiniz bir odaya nasıl sığılacaksınız?

33- Hırsız Fıkraları:

Sayıklamanın Yararı

Namlı hırsız Fandi üç arkadaşıyla İstinco'lu bir kadının keçilerini çalmaya gitmiş. Kadın önceden haberliymiş. Üzülen kadın bütün gece boyu sesli sayıklamış:

Edon ena, edon gho

(Aha bir. aha iki)

Edon bu Fandin

(Aha Fandi)

Bu din İstinco

(İstinco'dan)

Fandi:

-Diyavoles, evronisamos, demiş ve kaçmışlar.

(Belasını versin. Bizi tanıdılar.)

Sus Hanım

Lefke otobüsü Lefkoşa'ya yolcu taşımaktadır. Yolda silahlı soyguncular arabayı durdururlar. Kapıyı açıp içeri girerler.

-Kimse yerinden kımıldamasın.

Yolcular:

-Bizden ne istersiniz?

-Kadınları soyacağız, erkekleri de...

Ara koltukların birinde oturan bir kocakarı:

-Affedersiniz ama yanlış söylemediniz mi?

Arka koltukta oturan cicili bicili bir delikanlı titrek bir sesle:

-Sus hanım. Ayol sen ne karışırın. Bay soyguncu ne yapacağını iyi bilir.

Sizin Çaldığınızın Yarısı Kadar

Adam yanında çalışanlardan birinden kuşkulandır. Yolculuğa da çıkmak zorunda. En saf işçisini kenara çekip şöyle der:

-Bilirsin, sana çok güvenirim. Bizim bu Ahmet ambardan buğday çalar. Ben yolculuktayken bana bir mektup yaz, bildir.

Adam yolculuğa çıkarkenden Ahmet ambarı boşaltmaya başlar. Saf işçi de eline kalemi alıp yazar.

Adam gelince işçilerini çevresinde toplar. Mektubu gösterir. Saf işçiye döner:

-Bu adamın ne kadar buğday çaldığını söyler misin?

-Efendim siz devletin ambarında eminken çaldığınızın yarısı kadar.

34- Hoca Fıkraları:

Buyur Gel Camiye

Hoca terzi dükkânında oturmaktadır. Kasap da dükkâna gelir.

- Kasap efendi.

- Buyur hoca efendi.

- Camiye gel dua edesin. Suçlarından arınasın.

- Mahkemede suçsuz insanların işi ne?

Bu Araba Omorfo'ya Gitmeyecek

Sarhoşun biri yanlış arabaya bindi. Şoför:

- Bu araba Omorfo'ya gitmeyecek Girne'ye gidecek.

Sarhoş arabadan indi, yanındakine bindi. Bir hocanın yanına oturdu. Sürekli konuşmaya başladı. Hoca bunaldı. Sarhoş hocaya sordu:

- Sen nereye gideceksin hoca?
- Cehenneme.
- Vay Allah belasını versin. Gene yanlış arabaya bindim.

Paranın Yarısı

Adam camide namaz kılarken parasını düşürmüş. Namaz bitip de kalktığında paranın üstüne basmış. Halkın camiden çıkmasını beklemiş. Durumu hoca görmüş. İçi gitmiş. Göz göze gelmişler. Adam işaret parmağını ağzına götürmüş. Bu hareketi hoca kendine göre yorumlamış.

Cami boşalınca eğilip parayı alır. Başını yukarıya kaldırdığında hocayla burun buruna gelirler. Hoca:

- Paranın yarısını isterim.
- Veremem. Para benim.
- İşaret parmağını niye kullandın?

-O kadar halkın içinde orta parmağımı kullanıp da koskoca hocaya parmak verecek değildim ya.

35- İşçi – İşveren Fıkrası:

Radyom Nerede

Aytumalı'nın biri İngiliz üstlerinde çalışmaktadır. Temizlik işi yaparken masanın üstünde bir el radyosu görür. Sağa çevirdiğinde radyonun sesi kesilmektedir. Radyo kapandı sanır. Sağına soluna bakınır. El çabukluğuyla dizliğin içine yerleştirir. Tam o sırada radyonun sahibi İngiliz içeri girer. Radyoyu sorar. Aytumalı İngiliz'e yanıt vermek için sola döner. Radyo dizliğin içinde çalmaya başlar. İngiliz sorar:

- Radyo nerede?
- Dizliğin içinde.
- Orda ne arar?
- Dizliğin içinde de çalar mı baktım.

36- İşçi – Usta Fıkraları:

Dök Başıma

Yağmur mevsimi başlamak üzereydi. Laptalı zengin daha damlarını sıvatamamıştı. Evleri de epeyce çoktu. Bölgenin en hızlı sıvacısını bulup damları gösterir.

Usta:

-Bana on tane işçi bulacaksın. Beşi yoğrulan çamurları lengerlere dolduracak. Beşi de çamuru dama çekip yanıma taşıyacak.

Zengin gider beş adam bulur. Bir de her zaman çalıştırdığı işçisi vardır. Ertesi gün usta gelir. Bakar altı tane işçi var. Zengine:

-Yahu ben sana on adam dedim. Sen altı adam getirdin. Niye işçi sayısını azalttın? Bir günde bitiremeyeceğiz.

-Sen hele dama çık da gerisi kolay.

Beş işçi aşağıda kalır. Zengin her zamanki işçisi de dama çıkar. Büyük çamur teknesini omzuna vurur. Başlar çamuru taşımaya:

-Nereye dökeyim usta?

-Dök sağıma.

-Nereye dökeyim usta?

-Dök soluma.

-Nereye dökeyim usta?

-Dök arkama.

-Nereye dökeyim usta?

-Dök önüme.

Çamuru taşıyan sıvacı ustasına bir saatte anasından emdiği sütü burnundan getirir. Her yanı çamur deryasına döner. Tekneyle çamurlar ardı arkası kesilmeden gelmektedir. Çamuru dökecek yer kalmamıştır.

-Nereye dökeyim usta?

-Dök başıma.

Hüda Verdi

İşlemek için gurbete gider. İki yıl sonra karısının doğurduğu haberini alır. İşlediği yerden izin alıp köyüne gelir. Durumu görür. Yeniden işine döner.

Ustası sorar:

- Çocuğun adını ne koydun?
- Ahmet.
- Niye Ahmet koydun?
- Ya ne koyacaktım?
- Hüdaverdi.

37- İşçi Fıkraları:

Ganimet Dağıtımı

Turist olarak gelen işçi, adaya yerleşmeye karar verir. Çevresindekileri izler. Kendini onlarla birlikte sarayın kapısında bulur. O da oturacak bir ev ister. Verilir. Yolu alışmıştır. Tarla ister. Verilir. Kredi ister. Verilir. Ekip biçmeye başlar ama evinde bir eksiklik vardır. Yemek pişirecek, hacet görülecek biri gereklidir. İstenecek yeri öğrenmiştir. Doğru sarayın yolunu tutar, durumunu anlatır. Söylenecekleri ilgiyle dinler.

-Benim bir tek karım var o da bana gereklidir.

Ko ko ko ma

Kazada eli kırılmış bir kekeme, lokantaya gider. Menüye bir göz attıktan sonra siparişini verir. Durumu gören garson getirdiklerini masaya dizdikten sonra sorar:

- Salataya tuz koyayım ister misin?
- Ko ko ko.

Garson ko dedikçe tuzu boca eder. Tuzluk boşaldığı an kekeme:

- Ma, der.

Tası Yıka da Ver

İngiliz döneminde seyrek de olsa köy yolları tamir edilirdi. İşçilere su, eşek sırtında küfelerin içinde taşınırdı. İşte bu yol tamirlerinin birinde, eli yüzü temiz bir sucu vardı. İşçilerden en kirli pasaklısı sucuya sürekli "yıka o tası" demektedir. Alçak gönüllü sucu en sonunda patlar:

Eşeğinin kuyruğuna bakman

Panayırdan geri kalman

Ayağının aksağına bakman

Çıkan dağın yükseğine

Burnunun bokuna bakman

Kimyonlu kebab isten

Donunun yırtığına bakman

Rüzgâra karşı giden

Cenabet öleceğine bakman

Söğüt ağacından tabut isten.

38- Kadı Fıkraları:

Gerekçe

Kadı sordu:

- Evladım bu kaçınıcı gelişin? Hırsızlık yapmaktan utanmıyor musun?
- Utanıyorum kadı efendi.
- Peki öyleyse neden çalışıyorsun?
- Ekip biçmeye karar verdim. İyi bir tohumluk da buldum. Beni yine karşına getirdiler.

Parası Olan Haklıdır (Sen De Haklısın)

Adam haksızlığa uğramış ve doğruca kadıya gidip derdini anlatmış. Kadı onu haklı bulmuş. Adam da, güven içinde, hakkını alacağı günü sabırla bekleyip durmuş.

Gün gelir, taraflar kadının huzuruna çağrılırlar. Haklıdan sonra haksız adama da söz verilir. Ama bakarlar ki o , ağzını her açışta yerlere altın dökülür.

En sonunda dava haksızın lehine biter. Haklı adam apışıp kalır. Dışarı çıkar çıkmaz geri döner. Yerinde oturmakta olan kadıya der ki:

-Kadı efendi, hani ben haklıydım?

Öfke dolu bir sesle kadıdan şu yanıtı alır:

-Be adam, kör müsün? Baksana, herif ağzını açtığında ateş püskürüyor. Başka ne yapabilirdim ki?

Yok da Deve

Yaşadığı köyde uzun boyluların kumarbaz olduğu inancı vardı. Sırık boylu bir adam, kendisini yüttüler diye kadıya davasını anlatır.

Kadı adamı aşağıdan yukarıya bir şöyle bir süzer. Adamın boyunun uzunluğunu gözüyle ölçer. Durumun farkına varan davacı:

-Ne bakarsın kadı efendi. Beni yüten adam benden de on parmak da uzundu.

-Yok da deve!

-Beni yuttuğunu demek siz de duydunuz.

-Benim duyduğumu nereden çıkarttın?

-Aha lakabının deve olduğunu bildiniz ya

39- Kardeş Fıkraları:

Boğulmazsam Yakalayacağımı

Hastahanede çorbasını içmektedir. Kardeşi ziyaretine gelir. Durumunu sorar:

-Nasıl oldun be kardeş?

-İyi olmaya çalışırım.

-Günlerin nasıl geçer? Ne yaparsın bunun içinde?

-Ne yapayım be kardeş? Çorbanın içine yanlışlıkla bir pirinç tanesi düşürdüler. Koşarım tutayım diye. Çorbanın suyunu da azalttım. Eğer boğulmazsam nereye gitse gelse yakalayacağım.

Olanaksız İşler

Açgözlü oldukları kadar dirliksiz de olan kardeşlerin babaları ölür. Daha babalarını gömmeden mal kavgasına başlarlar. Aradan aylar geçer ama kavga bir türlü bitmez. Sonunda köyün yaşlısını çağırırlar. Arabulucu olmasını isterler.

Adam:

-Ben bu işte yokum.

-Neden yoksun? Sana ücretini ödeyeceyiz.

-Ücret mücret de istemem.

-Öyleyse işimizi neden yapmıyorsun.

-Çatallı değnek yere girmez.

40- Karı-Koca Fıkraları:

Başımıza Gelenler

-Evin tek çalar saati de bozuldu. Yarın oduna nasıl kalkıp gideceğiz be hanım?

-Sen hiç merak etme be herif. Ben her sabah saat üçte işemeye kalkarım. Sizi de kaldırırim.

-Tamam.

Kadın ilk akşam fazla su içmiş olmalı ki ayakyoluna erken kalkar. Kocasını da kaldırır. Adam eşeğe binip çocuğuyla yola koyulur. Her yan zifiri karanlıktır. Eşeğin ayağı bir çukura batınca tökezler. Baba oğul düşerler.

-Nedir be baba bu başımıza gelenler?

-Ananın şeyinden saat olursa bu başımıza gelen az bile.

Çocuklar Uyudu

-Haydi be hanım.

-Yok yahu. Daha çocuklar uyumadı.

-Uyuyup uyumadıklarını ben şimdi anlarım.

Çocuğuna döner:

-Oğlum uyandınsa bana bir tas su getir.

Bir süre beklerler, ses çıkmayınca kadın:

-Haydi öyleyse.

-Tamam hanım.

Aradan beş dakika geçmeden oğlu seslenir:

-Baba işin bittiyse suyunu getirdim kalk iç.

İki Yumurtan Yok muydu?

Adam eve beklenenden erken gelir. Apansız yakalanan kadın dostunu karyolanın altına saklar. Durumu gören adam karısına:

-Kalk hanım. Üç kişiye yetecek kadar yumurta kavur, der.

-Ama herif?

-Aması maması yok. Dediğimi yap.

Kadın kalkıp yumurtaları kavurur. Sofrayı kurar. Kocası da karyolanın altında saklı olan adamı çağırıp sofraya oturtur. Yemek sırasında sorar:

-Bu kadını istiyor musun?

-Evet istiyorum.

-Öyleyse al senin olsun.

Aradan zaman geçer. Bir gün adamın yolu hapishaneye düşer. Karısının yeni kocasıyla karşılaşır. Hoşbeşten sonra sorar:

-Sormak ayıp olmasın. Ne suç işledin de düştün bu yere?

-Senin verdiğin karıyı başka bir erkekle yakaladım. Gözüm karardı. Adamı vurunca öldürdüm. Başıma dertler açtım.

-Başa dert açmaya ne gerek vardı? İki yumurtan yok muydu?

Yaşlılık Ateşi

Bir zamanlar yaşlı bir adam karısıyla ovada orak biçermiş. Yazın öğle güneşi, adamın beline vurmuş. Bitini kanlandırmış. Karısına:

- Çabuk gel kadın. Felekten bir gün çalalım. Unuttuğumuz işi yapalım.

Kadın son bir iki demeti de bağlamak için azıcık oyalanır. İşini bitirince yanına gider.

- Haydi herif.

- Oo sen uçkur çözüp don indirene kadar...

- Ee ne olacak şimdi?

- Artık gelen orak zamanını bekleyeceğiz.

Açıkgöz Kocanın Kurnaz Karısı

Adamın biri açıkgözlüğüyle övünürmüş. O günlerde savaş çıkmış. Herkes gibi O da askere çağrılmış. Askere gitmeden önce karısının kuduzunu mumlayıp mühürlemiş. Sonra da gitmiş askere.

Kurnaz kadın bir yolunu bulup bal mumundan mührü bozmadan yerinden çıkarmış. Ondan sonra da gelsin delikanlılar gitsin erkekler. Birini koymuş birini çıkartmış. Gününü gün etmiş. Güzel günler çok sürmez derler. Kocasından bir mektup almış. Açıp okuduğunda bir haftaya kadar kocasının geleceğini anlamış. Mühürlü mumu sakladığı yerden alıp güzelce yerine yerleştirmiş.

Kadının düşündüğü gibi kocası bir hafta sonra çıkıp gelmiş. Selam sabah demeden karısını soyup mum mührün yerinde olup olmadığına bakmış. Yerde olduğunu görünce çok sevinmiş. Çekmiş batsali danayı kurban etmiş. Etini doğramış.

Kadın, kocasının aptallığına çok sevinmiş. Dananın kaba etinden iri bir parça kesmiş. Bıçakları bileyip başlamış kıyma kıymaya. Bir yandan da danaya acımış. Gene de aşağıdaki şiiri söylemekten kendini alamamış.

Neler geldi

Neler geçti

Mumlu hana

Yazıklar olsun Kurban gitti

Batsali dana.

41- Komşu Fıkraları:

Acımdan Ne Yaptığımın Farkında mıyım?

Çocuksuz yaşlı bir adamın karısı ölmüştü. Konu komşu elbirliğiyle ölüyü gömüp evlerine dönerlerken biri ötekine:

-Çocukları olmadı. Kimi kimsesi yok. Yarın çorba yapıp götürelim.

Ertesi gün birer tas çorba yapıp kapısına dayanırlar. Kapıya tak tak vururlar. İçeriden ne ses gelir ne de selen. Kapıyı açıp içeri girerler. Bir de ne görsünler? Merdivenin altında baldızıyla iş becermez mi?

Öfkelenen komşular:

-Terbiyesiz adam. Pis adam. Karın daha dün öldü. Üzüleceğine daha ilk günden haltlar karıştırmaya başladı. Kim bilir yarın neler yapacaksın?

-Durun be komşular gitmeyin. Ben acımdan ne yaptığının farkında mıyım?

Bilgisizliğin Bedeli

Kasaba, komşusu sorar:

- Bu kadar çok eti nasıl satarsın?
- Çoğu kişinin etten anlamayıp da anlar gibi yaptığı için satarım.

Çocuğum Nerede?

Umursuz bir kadın çocuğunu yaşlı komşusuna bırakıp gezmeye gider.

Geldiğinde çocuğunu bulamayınca sorar:

- Çocuğum nerede?
- Bir köpek belegeyle alıp gitti.
- Niye koydun da aldı?
- Koydum mu? Bre pırlak gözlü dedim, uzun burunlu dedim, sivri dişli dedim, oklava kuyruklu dedim, dik kulaklı dedim, zaten utanması arlanması olsaydı çat diye çatlardı.

Etli Dolma

Obur kadın komşuluğa gider. Sabahtan akşama oturur. Bir yandan da:

- Kalkayım gideyim. Evde hayvan hasat beni bekler, der ama gitmeye yeltenmez. Ama ikide bir aynı sözleri yineler.

Evin hanımı da dolma sarmaktadır. Dolmalara bakan kadın bir kez daha:

- Kalkıp gideyim, der. Ardından da ağzından akan salyalarını yutkunur.

Sonunda evin hanımı dayanamaz. Yanıtını verir.

- Ne kalkarsın ne gidersin. Etli dolmayı beklersin.

Önümü Açar mısın

Yeni gelin omuzunda bir torbayla gelir. Eve girecektir ama çöp bidonu kapıyı kapamaktadır. Tam bu sırada komşusunun yetişkin oğlu yanından geçmektedir. Çaresizlik içinde ona seslenir.

Kadın:

-Lütfen önümü açar mısın?

Komşunun oğlu:

-Ama nasıl olur? Komşu hanım.

- Lütfen aç.
- Delikanlı koşarkenden kadının donunu tumanını çıkarır.
- A nedir senin yaptığın? Utanmaz.
- Önümü aç dedin, açtım.
- Önümü aç dedimse yürümeme engel olan çöp kutusunu al, dedim.

42- Köylü Fıkraları:

Bilgisizliğin Damak Zevki

Gönyeli köyünün kapalı toplum düzeninde yaşadığı dönemdi. İki köylü Lefkoşa'daki Cuma Pazarı'na giderler. Alışverişlerini yaptıktan sonra köyün yolunu tutarlar. Yolda satın aldıklarını sayıp dökerler.

Birisi:

- Ben kadayıf da aldım
- Nedir o?
- Bir tatlıdır.
- Nasıl pişirilir?
- Önce tel tel ayırırısın. İçine badem ya da ceviz koyarsın. Sade yağında kızartırsın. Üstüne de şerbet dökersin. Ondan sonracığım da parmacıklarını bile yalarsın.
- Bu kadar hizmet bir kadayıf için mi?
- Evet, ne sandın ya?
- Bu kadar hizmeti benim boz eşeğin bokuna yapsam o bile yenir.

Hayırsöylemezin Haberi

Bir köylü gurbete gider. Çok geçmeden köylüsü hayırsöylemez de aynı kente gelir. Günün birinde iki köylü buluşurlar. Hayırsöylemeze köyünü, ailesini sormak ister. Ama söze nerden başlayacağını bir türlü kestiremez. Düşünür taşınır. En sonunda sormaya değersizden başlamaya karar verir.

- Bizim alabaş köpek durur mu?
- Yok. Peşengin etini yedi. Çatladı öldü.
- Uh anam anam! Peşeng de mi öldü?
- Peşeng büyük ağanın mezarına taş taşırken öldü.
- Aman Allah'ım! Büyük ağa da mı öldü?

-Ananın Babanın acısına dayanamadı. Öldü.

-Vay başıma gelenler! Peki davar ne oldu?

-Kayadan uçtu baş toklu

Arkasından düştü beş toklu

Beş de aramaya gitti

Ben de topuzu dayadım da geldim.

İnadın Böylesi

Vaktiyle inatçılıklarıyla ünlü iki Kaleburnulu varmış. Bir gün gene tutuşmuşlar. Biri diğerine:

-O halka ipe tutturulmuştur.

Öteki:

-Zincire asılıdır.

Tartışma o kadar büyümüş ki en sonunda eşeklerine binmişler, düşmüşler Mağusa'nın yoluna. Yol uzadıkça zincirdir, iptir çekişmesi de sürüp gitmiş. Cambulat Türbesi'nin yanındaki kapının kemerine varmışlar.

Birincisi:

-Bak gördün mü? Benim dediğimdir doğru. Halka zincire bağlıdır.

Öteki:

-Zincir olmasına zincirdir ama ben ipidi dedim. Gene de iptir.

Ruhsuz Herif

Opera adını çok işiten bir köylü kente giderkenden bir bilet alır. İçeri girip koltuğa kurulur. Arya şakımaya başlar. Söylenenlerden bir şey anlamaz. Canı sıkılır. Bir sigara yakar. Çevresine bakınır. Önündeki adamın iç çekmekte olduğunu görür. Omuzuna dokunur.

-Amca amca neyin var?

Adam öfkeyle döner. Hışımla bakar. Kıbrıslı köylü bir anlam çıkaramaz. Can sıkıntısından çevresindekilerle konuşmaya çalışır ama kimse konuşmaz. Bu sırada önündeki adamın iç çekişleri hıçkırıklara dönüşür. Önündeki adamın omuzuna yine dokunur. Sorar:

-Amca niye ağlıyorsun yoksa hasta mısın?

Öndeki adam öfkeyle geriye dönüp sorar:

-Ruhsuz herif, zevksiz herif; böyle esere ağlanmazsa hangi esere ağlanır.

Sorunun Çözümü

İki köylü yolda beş lira bulur. Malyalı olanı:

-Para benimdir. Ben düşürdüm.

Ayyannili:

-Parayı ben yerde buldum. Benimdir, der.

Aralarında tartışma büyüyünce yolları polise düşer. Her iki köylüyü de dinleyen polis işin içinden çıkamaz. Sonunda kararını verir.

-Ayyannililer parayı sarar sarmalar, yerin yedi kat dibine gömerler. Sahip olduklarını yitirmezler. Malyalılar ellerindekini katiyen birine vermezler. Bu durumda davanız battadır.

43- Kulüp Yöneticisi – Hakem Fıkrası:

Doyuracağına Giydir

-Ben size bu maçı kazandırırım. Siz de küme düşmekten kurtulursunuz, ama...

-Aması ne hakem efendi?

-Bir bedeli var.

-Neymiş?

-Çok değil. Bir hindiyle büyük şişe viski. Oyunun yarısında getireceksiniz.

Kulüp yöneticisi bir arkadaşını yan köye gönderip aldırır. Dönüp sahanın yanına gelerek istenenleri aldıklarını belirtmek için eliyle hakeme işaret eder. Tam bu sırada çift vuruşluk bir durum yaşanmıştır. Hakem iki parmağını havaya kaldırır.

-Gördümün başkan? İsteklerini iki katına çıkardı. Birazdan üç derse şaşma.

-Bunları doyuracağına giydirmek daha az masraflıdır. Ama ne gelir elden?

44- Kumarbaz Fıkrası:

Yok O Kadar da Değil

Toy bir kumarcı varını yoğunu bir gecede bitirir. Evine gelir. Yüzükoyun yatar. Ertesi gün öğleye doğru kalkar. Kahveye gider. Arkadaşına dert yanmaya başlar:

- Bunlardan şanslısı dünyada yok. Ellerinden kurtulmak, uçaktan düşüp de ölmemeye benzer.

- Yok yahu. O kadar da değil. Oyundan önce düz yolda yürümeyi öğrenseydi yeterdi.

45- Mahkum – Gardiyan Fıkrası:

Beyaz Kalemin Kara Haberi

Hapis, gardiyana sorar.

- Kalemin niçin beyazdır?
- Gözeklenin. Haberi karadır.

46- Mal Sahibi Fıkraları:

Mal Sahibi Mülk Sahibi

- Büyük Belen'deki öz benimdir. Niye sürdün?
- Ben kendi yerimi sürdüm.
- Benim koçanımda sınır rüzgardan rüzgara diye yazar.
- O Osmanlı dönemindeydi.

Konuşmaları dinleyen bir yaşlı söze karıştır:

- Mal sahibi, mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi? Bilirsiniz oraları benim Hacı Mehmet dedemindi. Ona da kırk Mehmet adlıdan geçmişti.

Belaya Girmek

İki dükkân sahibi karşılıklı oturmuşlar. Biri süt gibi tazeymiş.

- Gel kahve içelim.
- Dükkânda biri yok.
- Bir sekreter koy.
- Yok, sonra başım belaya girer.
- Sen de erkek sekreter al.
- O zaman da onun başı belaya girer.

47- Mübaşir Fıkrası:

Bekârın Çektiği Soğuk

Genç bayan, hakimın sekreteridir. Yakışıklı mübaşiri canına çeker. Zili basıp odasına çağırır:

-Hava soğudu. Şömineyi yakar mısın?

Şömineyi yakar. Odasına çekilir. Kısa bir süre sonra zil gene çalar:

-Ben çok üşüdüm. Şömineye biraz daha odun atar mısın?

Ateşi dillendirir. Odasına gider. Daha yerine oturmadan gene zil çalar:

-Ben gerçekten çok üşüdüm. Sana zahmet olacak ama elektrik sobasını da yakar mısın?

Elektrik sobasını da yakar. Gene odasına gider. Zil gene çalar.

Mübaşir içeri girince eteklerini yukarı çeker:

-Çok üşüyorum. Elektrik sobasını bacaklarımın yanına koyar mısın?

-Bak Ayşe hanım sana birşey söyleyeyim. Madem ki sen bekarsın, değil bacaklarının arasına soba yakmak, mahkemenin bütün çatısını da yaksam bu kış gününde gene ısınamazsın.

48- Mücahit – Komutan Fıkraları:

Bir Tane Olur

Mücahit, komutanın karşısına dikilir.

-Babam öldü. İzin isterim.

-Git çocuğum.

Birkaç gün sonra mücahit anasını öldürür. İzin alır. Komutanın dalgın bir gününde babasını bir kez daha öldürür. Yine izin alır. Böylece sürüp gider. Mücahit yine bir gün:

-Komutanım, anam öldü. İzin rica edecektim, der.

Komutan:

-Baban öldü dediğin her seferinde sana izin verdim. Bazı insanların babası birden fazla olabilir. Ama anası yalnız bir tane olur.

Köprüaltı

İstanbul'da bir komutan şakacı mücahitiyle tavla oynamaktadır. Zarı her kötü gelişte uflayıp puflamaktadır. Mücahitse zarı alıp komutana vermekte ve:

-Siz komutansınız. Buyurgansınız. Bir daha atabilirsiniz, der.

Oyun söylese söylese biter. Sonuçta komutan yenilir. Sonuca canı sıkılan komutan mücahite:

-Köprüaltı çocuğu gene beni yendin.

-İstanbul'da kaç tane köprüaltı var komutanım?

-Genç olsam ben sana kaç tane olduğunu gösterirdim.

-Olsun. Önemli değil komutanım. Ben gencim.

Mükafat İzni

Kıbrıs olaylarının ilk yıllarıydı. Mücahitler atış sahasından yeni dönmüşlerdi. Yazı tura çavuşu vukuat tekmili alıyordu. Atışta birinci gelenin önünde durdu. Kaybettiği birşey var mı diye sordu. Yanıtı almadan yanındakiyle konuşmaya başladı. Yine sordu. Yanıtı almadan yanındakiyle konuşmayı sürdürdü.

Atışta birinci geldiğinden alacağı izinin heyecanından olsa gerek dayanamazdı:

-Söyle komutana aklımı kaybettim, dedi.

İzine çıkma hastası çavuş komutana döner:

-Atışta birinci gelen mücahit aklını kaybetmiş, diyerek tekmil verdi.

Komutanın tekmile canı sıkıldı. Çavuşa:

-Hemen araziye dönün aramaya başlayın. Akıllarınızı bulana kadar ikinize de izin yok.

Şaka

Mücahitler, komutanları Bariyo'yla dalga geçmek için telefona sarılırlar.

- Komutanım Rumlar taarruza geçtiler. Üzerimize gelirler.

- Neyle gelirler?

- Develerin üzerine bindiler. Dört nala gelirler.

Mücahitlerin düşüncelerini kavrayan Bariyo yanıtı yapıştirir.

- Develerin üstündekiler analarınızdır. Bana gelirler.

Sürünmek

Tazeleme eğitimindekiler araziye çıkarılır. Başlarındaki subay komut verir:

-Sürünün beyler.

Hepsi birden sürünmeye başlar.

Subay komut değiştirir.

-Koşun beyler.

Eğitimdekiler komuta aldırış etmezler. Sürünmeyi sürdürürler.

Subay öfkelenir:

-Sizler sürünmeden başka bir şey bilmez misiniz?

İçlerinden biri:

-Bizler devlet memuruyuz komutanım.

49- Mücahit Fıkraları:

Ayrıldım Anam Kamış Gibi

Mücahitlere her zamanki gibi nohut gelir. Koy tüfeğe at. Dişler arasında takır takır eder. Herkes elinden kaşığı çatalı atar. Bir bidon nohut bekler, durur.

Rastlantı bu ya. Felozof da Adatepe'dedir. Mücahitlere tel çekmek için götürülmüştür. Kimsenin yemediğini görünce nohudun ku-luncuna geçer. Ye babam ye. Burası eti burası nohudu derken bir bidon nohudu dipler.

Çok geçmeden de iniltileri duyulur.

-Ayrıldım anam kamış gibi.

Mücahitlerden biri merakla mırıldanır:

-İki bidon nohut yeseydi acaba nasıl ayrılacaktı?

Gece De Kalınız

1964 yılında mücahitlere moral vermek için Beşparmak dağlarına gittiler. İçlerinden en genç olan bayan sordu.

-Hain düşman nerededir?

Deyip, gösterilen yöne ateş ettiler. Sonra da mücahitlere döndüler.

-İşte kardeşlerim geldik. Akşama kadar yanınızdayız. Yaşamı sizinle paylaşmaya geldik, dediler.

İçlerinden bir mücahit.

-Ne olur gece de kalınız.

Mücahit Makarnası

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkıldığı yıllardı. Bölüğe yemek gelmişti. Kimse beğenmemişti.

Bölük çavuşu kepçeyi karavanaya daldırıp tabağını silme doldurmuştu. Yüzünü ekşite ekşite makarnayı yiyor, bir yandan da homurdanan arkadaşlarına söz yetiştiriyordu:

-Makarna beğenilmeyecek yemek mi? Hellimi yok ki tuzlu diye-siniz. Eti yok ki kokmuş diyesiniz. Yakınmanız nedir bir türlü anlayamadım.

Deli midir Ne!

Sömürge yönetiminin sık sık örfi idare uyguladığı günlerdi. Baf'ın bir köyünde yaşlı kadınla kocası üç gün hiç dışarı çıkmazlar. En sonunda canlarına tak der. Adamın sigarası da bitmiştir.

-Aman be karı, bu İngiliz'in örfisine de körfisine de.

Çizmelerini ayağına çeker. Dizliğini sallaya sallaya bakkalın yolunu tutar. Yolda silahlı bir İngiliz askeri karşısına çıkar.

-Pass please, der

(Kimliğiniz lütfen)

-Hah bastım, der İngiliz askeri sorusunu yineler.

Adam bir adım öne çıkar. Ayağını kuvvetlice yere vurur.

-Aha bastım yahu, der.

İngiliz askeri bütün uğraşmalarına karşın meramını bir türlü anlatamaz. En sonunda:

-Go on, (Git) der.

Yaşlı adam:

-Deli midir ne? Dal yok budak yok. Nereye konayım?

Elimde Değil

Bütün bölük elinden elaman çekmekteydi.

Bir gün arkadaşı:

-Be amca sen hepimizin büyüğüsün. Bizden fazla gün gördün. Örnek olman gerekir. Oysa sen ereni duranı komutana bildirirsin.

-Ne yapayım? Elimde değil.

-Ama nasıl olur? Bu işten bir kazancın da yok.

-Bunun nasılı masılı yok dostum. Ben birinin suçunu komutana söyleyemezsem, kendimin suçumu söylerim. Eğer söyleyecek bir durum bulmazsam, o gece aç yatmış gibi olurum.

50- Müfettiş – Öğretmen Fıkrası:

Uyukladın

İngiliz döneminin ünlü müfettişi İbrahim Efendi fesini giyip atına atlar. Köy köy dolaşıp okulları denetler. Sıra Baf'taki bir dağ köyüne gelir. Kapıdan ayağını atar. Bakar ki öğretmen başını masaya dayamış mışıl mışıl uyur. Elinin işaret parmağını burnuna koyup sessizce çekip gider.

Bir süre sonra o köyün öğretmeni terfi için İbrahim Efendi'nin yanına gelir. Durumunu anlatır.

İbrahim Efendi:

-Terfiler çoktan dağıtıldı bitti.

-Ne zaman?

-Sen sınıfta uyukladığın gün.

51- Müstehcen Fıkralar:

Bulaşıcı Mı?

Başkan bir bayram günü hastahaneye gidip hastalara geçmiş olsun dileğinde bulunur. Yatakları teker teker gezer. Yatanların hastalıklarını sorar. Hekimler de:

-Bu kanser hastasıdır. Bu mide kanaması geçirdi, deyip açıklamalarda bulunur.

Dolaşa dolaşa bir hastanın yanına gelirler. Başkan sorar:

-Bunun neyi var?

Hekim:

-Efendim, bununki kalktı. Bir türlü inmez, dedi.

Başkan hastanın yanına sokuldu. Onu tuttu. Hekime dönüp sordu.

-Bulaşıcı mı?

Dilin Kemiği

Mini eteğin yeni çıktığı günlerde hukuk öğrenimini İngiltere'de yapan bir yargıç kızı mahkemeye gelir. Sere serpe oturur. Mübaşir kızı görür. Hakimin odasına girip çıktıkça of puf eder.

Yargıç:

-Ne oldu da of puf edersin?

-Dünyanın sonu geldi galiba efendim.

-Niçin?

-Donsuz bir kız geldi. Her yanı gözüdür.

Hakim sesini çıkartmaz. Oturum başlayacağı zaman mübaşire:

-Oturum başlamak üzeredir. Kızım bu önemli oturumu izlemek istedi. Git çağır gelsin.

-Kızınız kimdir yargıç bey?

-Donsuz dediğin kız benim kızımdır.

Mübaşir utancından bir avuç olur:

-Cahilliğime bağışlayın efendim. Kiminin dili ot yedirir, kiminin dili b.k yedirir. Aha benim dilim de b.k yedirenlerdendir.

Gerekçe Hazır

Adam yırtmacını açık bırakır. Öyle dolaşır.

Karısı:

- Herif giyimine kuşamına dikkat etmiyorsun. Önünü neden ilikle miyorsun? Yaşından da mı utanmıyorsun?

- Geçenlerde boynum açık kalmıştı. Ayaz vurdu. Boynum kurudu. Kazık gibi oldu. Belki ayaz vurur da, o da kazık gibi olur, deyip açık bıraktım.

Köyün Adı

Ellili yılların ortalarında toplumlararası gerginlik artmıştı. Ardından da Türk'ten Türk'e kampanyaları başladı. Dildeki Rumca sözcüklerin kullanılması yasaklandı.

Can güvenliği nedeniyle köylerin yolları değiştirildi. Alışveriş yapılan tüccarların eskileri unutuldu. Yerlerini yeniler aldı. Ardından köylerin adları da bir bir değiştirildi. Artemi'nin adı da Arıdamı oldu.

Artemili yaşlı bir köylü kente gelir. Bir TMT görevlisiyle karşılaşır. Görevli sorar:

-Nerelisin amca?

Yaşlı adam köyünün eski adı Artemi'yi söylemeye korkar. Yeni adını da bir türlü anımsayamaz. Görevli, adamın bu sıkıntılı durumundan kuşkulandır. Köyünün yeni adını sormayı ısrarla sürdürür.

Kim olduğunu bilmediği bir kişi tarafından sorgulanmasına sinirlenen yaşlı adam sonunda patlar.

-Bir türlü aklıma gelmez ama ananın a.ı gibi bir şeydi.

Nereye Sokacaktım Be Adam?

Bisikletin yeni çıktığı dönemlerde bir Ağırdağlı bisiklet sürmeye heveslenmişti. Bisiklete binip iniş aşağı sürmeyi denemişti. Bisiklet hızlandıkça nasıl durduracağını da bilmemişti. İnişin aşağısında bir çoban koyunlarını otlatmaktaymış. Ona çağırır:

-Sok be çoban. Sok be çoban.

Çoban şaşkınlıkla başını kaldırmıştı. Bilmediği bir araç hızla yanından geçmişti. Birşey yapamamıştı. Bisikletli dönemeci alamayınca kayalara bindirmişti. Bisiklet bir tarafa kendisi bir tarafa düşmüştü. Çoban koşa koşa yanına gelmişti. Sormuştu:

-Nereye sokacaktım be adam?

Yaralı adam acılar içerisindeydi.

-Topuzunu bisikletin tellerinin arasına sok da dursun demiştim. Gerek kalmadı. Bundan sonra topuzunu ebenin şeyine sok.

52- Namık Kemal Fıkrası:

Namık Kemal'le Papaz

Namık Kemal bir arkadaşıyla parkta oturuyorlardı. Tam sohbeti koyulaştırmalardı ki karşıdan bir papaz geldi. Sakalı da beline kadar sarkıyordu.

Arkadaşı:

-Bırak atıp tutmayı şair. Bu papazın sakalını kestirebilir misin?

-Kestiririm.

Namık Kemal papaza yaklaştı.

-Afedersiniz papaz efendi. Sana bir soru soracağım. Yanıtını yarın verirsin.

-Sor bakalım.

-Yattığında sakalını yorganın altına mı koyarsın üstüne mi?

Papaz her zamanki gibi evine gitti. Gece oldu yattı. Sakalını yorganın üstüne koydu, olmadı. Altına koydu, yine olmadı. Gece bir türlü gözüne uyku girmedi. Sonunda dayanamadı. Gece kalktı. Sakalını kesti.

Ertesi gün papazı kiliseye giderken gören Namık Kemal arkadaşına:

-Gördün mü?

-Görmesine gördüm. Senden korkulur.

-Neden korkulur.

-Bereket versin papazın yalnızca sakalını kestirmek için iddiaya girmiştik. Ya başka yerini kestirmek için...

53- Oyuncu - Seyirci Fıkrası:

Deveden De Büyük

İki usta damaya tutuşmuşlar. Bir üçüncüsü de seyredermiş. Bir tanesi bir iki hamleden sonra ötekini büyük bir oyuna getirmiş. Oyunu izleyen oyunu görmüş. Karşısındakine fısıldamaya başlamış.

Yanındaki:

-Sakin söyleme.

Yanındaki üstelemiş. Bunun üzerine:

-Söylemezsen şu ağaca bağlı deve, senin olsun.

-Ben gene de söyleyeceğim. Niçin dersen, bu oyun deveden büyüktür.

54- Öğrenci Fıkrası:

Galiba Onu Soktu

Lisenin yatılı olduğu dönemlerdi. Öğrencileri haftada bir gün Büyük Hamama yıkanmaya götürülürlerdi.

Esnaf bir Arab'ın, hamama giden öğrencileri gördükçe ağzının suları akardı. Ertesi hafta hamam saatine kadar işlerini yoluna koydu. Öğrencilerden önce hamama gitti. Soyundu. Peştamalına sarınıp göbek taşına oturdu. Gelen öğrencileri süzmeye

başladı. Gözüne kestirdiğinin yanına yavaş yavaş yaklaştı. Üstündeki peştamalı araladı.

Öğrencinin yüzü sabunludur. Birinin geldiğini sezinler. Birden geri döner. Sabun köpükleri arasından baktığında kara yılan gibi koskoca birşey görür. Korkuyla gördüğüne elindeki tasla var gücüyle vurur. Bağırarak çırılçıplak dışarıya fırlar.

Durumu izleyen arkadaşları kaygıyla sorarlar:

-Ne oldu da bağırırsın?

-İçeride koskoca kara bir yılan gördüm.

-Onu öldürdün mü?

-Yok.

-Seni soktu mu?

-Sokmadı.

-Ne oldu öyleyse?

-Vallahi ne olduğunu bilmem ama arap içeride bağıırır. Galiba onu soktu.

55- Öğretmen – Öğrenci Fıkraları:

Doğduğun Yeri Göster

Bayan öğretmen sınıfta kendine şişle etek örmektedir. Müfettiş okula baskın yapar. Sınıfa girer. Müfettiş durumu kavrayana kadar öğretmen elindeki şişi fırlatır. Etek Kıbrıs haritasının asılı olduğu çiviye takılıp kalır.

Müfettiş bir öğrenciyi ayağa kaldırır:

- Harita üzerinde doğduğun yeri göster bakayım.

- Öğretmen eteğini kaldırsın da göstereyim.

Göz Kulak Burun Derim Gülmezsiz

Olay sömürge döneminde geçti. Reşat Bey biyoloji dersindedir. Konu üreme organlarıdır. Tahtaya çizdiklerini sözel olarak anlatmaya başlar.

-Bu testistir.

Öğrenciler bir ağızdan:

-Testis nedir hocam?

Reşat Bey Türkçe'sini söyler. Öğrencilerin beklediği an gelmiştir. Hep bir ağızdan gülmeye başlarlar. Reşat Bey'in tepkisi büyüktür:

-Şark zihniyetli herifler. Göz, kulak, burun dediğimde gülmezsiniz. Niye testisin Türkçe'sini söylediğimde gülersiniz?

Öğretmen Farkı

Okulun öğretmeni değişir. Daha önce okula severek giden çocuk bu kez gitmemekte direnir. Kimi gün de "cüz kesemi, divitimi bulamadım" diyerek sudan nedenler ileri sürer.

Çocuğun babası olayı ilgiyle izler. Günün birinde gizlice okula gider. Kapıdan içeriye baktığında gözlerine inanamaz. Bir kez daha bakar. Hoca yetişkin bir öğrenciyle kucak kucağa oturmaktadır. İçeri girip öğretmenin boğazına yapışır. Bir yandan da mırıldanır:

-Onun için de çocuk mektebe gitmez.

Vallahi Bende Değil Hoca Efendi

Hoca öğrencilerine imlâ yazdırırdı. Çocuklarından bir tanesi yazmayı iyi bilmemektedir. Dere tepe dümdüz gider. Hoca bunun farkındadır. Çocuğu yanına çağırır. İmlâya başlar. Gözü yazıdayken bir eli de çocuğun kulağındadır.

Okudukça eli ayağı titremeye başlar sonunda gürlür:

-Hani bunların esireleri ötüreleri. Nerededir söyler misin?

-Vallahi billahi bende değildir hoca efendi.

56- Öğretmen Fıkraları:

İnceydi

Her yıl yolunu bulup okul kantinini icar eden kişi yılların deneyimiyle bir hellimi bütün öğrencilerin sandviçlerine üleştirmeyi alışkanlık edindi.

Öğrencinin biri elindeki sandviğin içindeki hellimi yere düşürdü. Durumu izleyen nöbetçi öğretmen hellimin kalınlığını hayretle inceledi. Öğretmenler odasına gittiğinde arkadaşları dışarıdaki durumu sordular. O da:

- Hellim bir öğrencinin dilini kesti, dedi.

Arkadaşları, hayretle:

- Ama nasıl olur? Hiç hellim dil keser mi?

- Evet keser. Çünkü sandviğin içindeki hellim jiletten de inceydi.

Cahil Çocuk

Baf ta öğretmenlere bir yorgancı anlatıyordu:

-İngiliz askeri olarak Mısır'daydım. Bir gece firar ettim. Kumarhaneye gittim. Büyük paralar kazandım. Motosikletin selesine bir kız attım, kaçmaya başladım. Polisler peşime düştüler. Başladım hızlanmaya. Hız ama ne hız! Ben diyeyim elli mil, siz deyin yüz; ben diyeyim yüz mil, siz deyin beş yüz. Polisler de peşimde. Yanlarından geçtiğim fistanlı Araplar dönüp dönüp düşerlerdi. Bir ara susadım. Baktım yolda bir çeşme var. Yanından geçerken eğilip içtim. En sonunda Kasaba'ya geldim.

Öğretmenlerin inanmadıkları yüzlerinden bellidir.

-Be çocuklar inanmazsanız rahmetliğe sorunuz.

Dinleyenlerden birinin gözü ceketinin sağ omzundaki yırtığa ilişir.

-Ne oldu be yorgancı dayı ceketinin sağ omzuna?

-Cahil çocuk bunu bilmeyecek ne var? Köşeleri dönerken motoru fazla yatırdım. Omuzum yere sürününce ceketim yırtıldı.

57- Padişah Fıkraları:

Heyetin Raporu

Padişah Kıbrıs'a bir heyet göndermişti. Adadaki ekonomik sosyal kültürel durumu incelemeye başlarlar.

Kaytan bıyıklı, gıcırdaklı potinli, elinde tesbih, omzunda ceketli Türklerle dolaşırlardı. Rumlarla birlikte kiliselere girip çıkarlardı. Araştırmalarını bitirince İstanbul'a dönmüşlerdi padişahın huzuruna çıkıp tekmil vermişler.

- Kıbrıs'ta Rumların çanından, Lefkoşa'nın çamurundan, bir de Müslümanların çalımından başka bir şey yok.

İdare-i Maslahat

Mısır'da isyan çıkmıştı. Hidiv bastıramamıştı. İstanbul'dan yardım istemiş. Çok geçmeden yardım gelmiş. İsyan bastırılmış.

Aradan çok geçmeden tekrar isyan çıkar. İstanbul'a haber gönderir.

Padişah:

-İdare et, der.

Hidiv uğraşa didişe isyanı bastırır. Aradan çok geçmeden gene isyan çıkar. İstanbul'a haber yollar.

Padişah:

-İdare-i maslahat et, diye haber yollar.

Hidiv isyanı bastıramaz. Kaçarak canını güçlkle kurtarır. Doğru İstanbul'a gider. Padişahın huzuruna çıkar. Padişah merakla sorar:

-Ne oldu Mısır'da durum nasıl?

-Haşmetli padişahım, siz idare-i maslahat et dediniz. İsyanı bastıramadım. İdareyi Mısırlılara bırakmak zorunda kaldım. Maslahatı da size getirdim.

Ölüm Yenilemez

Padişah ölünce vasiyeti açılır. İçinde şöyle yazar:

"Askerlerim cenazemin çevresinde sıralansın. Kılıçlarını öne koysunlar. Hazineadaki altınları ordunun arkasına yığsınlar. Bir elimi de taputtan dışarıda bıraksınlar.

Padişahın yakınları vasiyetin anlamını çözememişler. Ulemaya sormuşlar. Ulema da toplanıp yazılanları görüşüp açıklama için padişahın ailesini çağırır:

Ulemaya sorarlar:

-Altınları ordunun arkasına niçin yığdırdı?

-Ecel bedene geldikten sonra ne kadar çok paran olursa olsun geri çeviremezsin.

-Kılıçları neden öne koydurdu?

-Kişi ne kadar güçlü olursa olsun ölümü yenemez.

-Peki, elinin birini niçin tabuttan dışarıda bıraktırdı?

-Ne verirsen elinle o gider seninle.

Majeste Sözü

Kıral Faruk uçağına sık sık atlayıp Platres'e kumar oynamaya gelirdi. Gelirkenden de masa hazırlanır, kâğıtlar dağıtılır, oyun başlardı. Bir iki derken restleşirler.

Kırala sorarlar:

-Neyin var?

-Kare as.

Aslardan bir tanesi kıralla restleşen adamdandır. Ama karşısında da koskoca bir kıral vardır. Nazikçe sorar:

-Kâğıtlarınızı görebilir miyim majesteleri?

Kıral el çabukluğuyla elindeki kâğıtları topun içine karıştırır. Ardından da:

-Ne zamandan beri kıralların sözleri güvenilmez olmaya başladı? der.

58- Papaz – Zangoç Fıkraları:

Anlaşılmaz

Kilisedeki duadan sonra bağışlar yapılır. Papaz paraları kasaya kilitleyeceği sırada sokaktan çörekçi geçer. Papazın canı çörek çeker. Bir paralara bir de zangoca bakar. Dayanamaz. Torbadan bir çörek parası alıp dışarı çıkar. Çörek elinde geldiğinde zangoç da para kesesi de yoktu. Sağına soluna bakınırken zangocu çan kulesinde görür. Ona sorar:

-Paralar nerededir.?

-Ha.

-Paralar nerededir.?

-Anlaşılmaz. Ben ineyim aşağıya sen çık yukarıya. Göresin ki söylediğin anlaşılmaz.

Öyle yaparlar. Bu kez zangoç sorar.

-Akşam seni gördüm. Benim karıyı düzerdin.

-Ha.

-Akşam benim karıyı düzdün. Ben ses çıkarmadım. Şimdi sen niye bağırıyorsun?

-Söylediklerin gerçekten anlaşılmaz.

Başarı Gerekçesi

Kilise darboğaza girer. Başpapaz en sonunda okuyup yazması olmayan zangoçla kandilafçinin (ışıkları yakan) işine son verir.

Kandilaftici bir iki günlük şaşkınlıktan sonra incik boncuk salmaya başlar. İşleri günden güne de iyi gider. Alış verişi artırır. Art arda dükkânlar açar. Gel gün git gün kilisenin büyük bir ihalesi olur. Kandilafçi ihaleyi yükümlenir. Senetler sepetler yapılır. Ona gel imzala derler. Gelir senete parmak mühürünü basar. Oradakiler:

-Hayret doğrusu! Bu kadar varlıklısin ama okuyup yazma bilmiyorsun.

-Okuyup yazmam olsaydı, kandilaftici olarak kalacaktım.

59- Polis – Suçlu Fıkraları:

Huylu Huyundan Vazgeçmez

Polis kumarcılarla suç araçlarını da arabaya bindirir. Onlara:

- Bütün zarları, kağıtları topladım. Merak ederim, acaba şimdi kumarı nasıl oynayacaksınız?

- Kumarcılardan biri:

- Kullandığın polis aracının numarası tek mi çift mi?

- Niçin sordun?

- Arkadaşla bahse tutuştuk da...

Baf'ta Kalkan Şey

Baf'ta bir adam hoşuna giden bir kadının zorla ırzına geçer. Kadın olayı polise bildirir. Adam yakalanır. Atlı bir polisin yedeğinde Lefkoşa'ya yargılanmaya gönderilir. Suçlu sertliğiyle ünlü Bakkallao adlı polise teslim edilir. Bakkallao adlı polis:

-Benim tuttuğumu ezipelediğimi bilmiyor mu? yargıcın önüne çıkmadan buna dersini vereyim.

Suçluya döner:

-Sen benim adımı bilmiyor musun da kalktın bu işi yaptın?

-Baf'ta kalkan şey Lefkoşa'daki Bakkallao'yu mu tanır?

Bakmadan Söyleyeyim

Polis ünlü hırsız Durali'yi sorguya çekiyordu. Yiğidin kalesi inkâr derler. Polis ne sorarsa bir yalan bulup söyler.

- Komşunun tavuklarını çalmaktan utanmıyor musun?
- Ben çalmadım efendim.
- Yani sen şimdi gözlerimin içine baka baka yalan mı söylüyorsun?
- İsterseniz gözlerinizin içine bakmadan söyleyeyim efendim.

Yalan da Yazdılar

Karavalı namı hırsız Kosta, karanlık bir gecede tavuk avına çıkar. Köyün kenar mahallesindeki eve varır. Açar torbasını. Başlar tavukları doldurmaya.

Ev sahibi tavukların sesini işitince durumu anlar. Bir kör taşı atar. Hırsıza vurur. Sonra polise gider. "Kosta'dan şüphem var" der.

Polis zanlıyı yaka paça hükümsüz içeri atar. Fakat zanlıyı bir türlü konuşturamaz. Ne yapılsa cip inkâr eder.

Devri gün nöbetçi polis gazeteyi eline almış başlamış okumaya. Zanlı polise demiş:

-Bak bakalım bizim meseleyi de yazar mı?

Polis gazeteyi kurnazca oraya buraya çevirmiş. Arar gibi yapmış. Sonunda:

-Ha işte burada yazar. Karava'da on tavukla bir horoz çaldılar.

-Kabilesi bozuklar. Yalan da yazdılar. Torbada horoz yoktu.

Yemin

Hapishane kuşu hırsızlık yaparken polise yakalanır. Yalvarıp yakarmaya başlar:

-Bu defalık göz yum. İçerden daha dün çıktım. Namusum şerefim üzerine söz veririm. Bir daha yapmayacağım.

-Olmaz düş önüme.

-Neden olmasın? Sana namusum şerefim üstüne dedim. Daha ne diyeyim?

-İnsan değerli ve var olan şeyler üzerine yemin eder. Olmayan şey üzerine yemin edilir mi?

60- Polis Fıkraları:

Özür

Cumhuriyetin yıkılmasından bir yıl sonrasıydı. Koruyucuları olmayan polisler bir takımda toplandılar. Adatepe yolcusu edildiler. Kendilerini tabur komutanı Yaman'ın karşısında buldular. Hepsi de eski yerlerine dönmek için mazeretler söylemeye başladılar ama ne dedilerse nafiye. Komutan hiçbirini önemsemedi. İçlerinden kurnaz olanı:

Efendi, benim aklımdan zorum var.

- Geldiğin yere geri dön. Ben herkesle çalışırım ama deli adamlarla uğraşamam.

Polis Heykeli

Sivil polis yolu üstündeki kentden her geçişinde bir çocuğu kumdan heykel yaparken görürdü. Sonunda dayanamadı; sordu:

-Nedir yaptığın?

-Polis.

-Nasıl yaparsın?

-Biraz kum, biraz çakıl, biraz da dışkı.

-Çok ayıp. Başka şey bulamadın mı yapmaya?

-Yok.

Adam ertesi gün çocuğa yine sorar. Ayni yanıtı alır.

Sonunda çocuğa çıkışır:

-Bak abiciğim. Ben de polisim. Yaptığın ayıp değil mi?

Çocuk sesini çıkarmaz.

Polis bir sonraki gün çocuğu yine heykel yaparken görür. Ona sorar:

-Nedir yaptığın?

-Yangıncı polis.

-Nasıl yaparsın?

-Biraz kum, biraz çakıl, biraz insan dışkısı. Başına da biraz kireç.

-Neden yangıncıların başına kireç koydun?

-Diğer polislerden ayırt olsun diye.

Benim Kim Olduğumu Bilir misin?

Muhtar gözdağı vermek istediği kişiyi odasına çağırmıştı. Çatık kaşlı İngiliz dönemi polisi öfkeyle:

-Sen beni tanır mısın? Tanımazsan tanıtayım.

Yürekli ve sözünü sakınmaz olan adam başlar sıralamaya:

-Aslen Aleminyolu'sun. Kardeşin hırsızlıktan yedi sene yattı. Birlikte hapistik. Bir hırsız öteki hırsıza yakalatınca erlikten çavuşluğa yükseldin. Tayin aldın. Gittiğin yerde muhtarın karısına takıldığın için nişanların söküldü.

Muhtar:

-Bu nasıl konuşma böyle?

-Polis efendi kendini tanır mıyım dedi. Ben de kendini tanıtıyordum.

Polis:

-Defol git. Ne halt edersen et.

Sen Türkçe Anlamaz mısın?

Acemi polis yanından geçip giden motosikletliyi durdurmak ister. Dödüğünü çalar. Motosikletli uzaklaşmış olduğundan işitemez. Bir daha çalar; bir daha... En sonunda motosikletine atlayıp yetişir. Onu durdurur:

- Sen Türkçe anlamaz mısın?

- Anlarım. Niye sordun?

- Sana düdük çalıp durdum. Öyleyse niye durmadın?

İki Hayvanın iki Kellesi Olur

Dönem atlı polis dönemi. Davar çalındı ihbarıyla Gönyeli köyüne polis gelmişti. Köye vardığında düğün kurulmuştur. Üstleri yemek dolu masalar sıralanmıştır.

Düğün kimindir diye sorduğunda falan yoksulundur derler. Sağdıç:

-Garip düğünüdür. Yenen etleri görüp de neşelerini bozma. İki baş hayvanı vardı. Onları da düğün için kestik.

Polis sorar soruşturur. Herkes güveyinin iki baş hayvanı olduğunu söyler. Polis düğün evine geldiğinde herkes ayağına kalkar. Onu baş köşeye oturturlar. Boğazını sevdiğinden yemeklere balıklama dalar. Etler yemekler yendikçe yenileri gelir. Arkası arkasına ulandıkça ulanır. İçki bardağı boşalmadan yenisini doldururlar. Sonunda kafası dumanlanmaya başlar. Bir ara sofraya altı yedi kelle birden gelir.

Polis artık dalgada buluttur. İri et parçalarını ağzına dıkıştırmayı sürdürür. Bir yandan da kendi kendine:

-Bir iki üç dört beş altı yedi. Bizim tarafta iki hayvanın iki kellesi olur. Bu köydeki iki hayvanın kaç kellesi var?

61- Politik Fıkralar:

Cezanın Cezası

1958 yılında Türk'ten Türk'e kampanyalarının en yoğun olduğu günlerdi. İki lise öğrencisi ellerinde bir makbuz sokak sokak gezerek ağzından çıkan her Rumca sözcük için iki şilin ceza keserlerdi.

Köyünden gelen yaşlı adam araba durunca çantasını toparlamış ve endaksi deyip arabadan iner.

Adamın daha ayağı yere değmeden iki delikanlı yanına yaklaşır.

-Ver iki şilin. Cezalısın.

-Niye verecekmişim be kardeş?

-Endaksi dedin. Rumca konuştun. Brostimon var.

-Siz bana iki şilin verin.

-Niye?

-Ben taksiden ineceğim için endaksi dedim ama siz de ceza yerine brostimon dediniz.

Yüzsüzlük

Milletvekili adaylarından biri seçim meydanında düşünölmeyecek kadar çok vaatlerde bulunur. Nutuk bittikten sonra öteki aday arkadaşlarıyla meyhaneye gidip içmeye başlar. Arkadaşlarından biri sorar:

- Yahu arkadaş, seçim meydanında çok vaatlerde bulundun. Söylediklerini halka verebilecek misin? Malın mülkün yetişebilecek mi?

Aday pişkin pişkin güldü.

- Adamakla mal bitmez.

Doğrudur

Maraş'taki delegeler yerleşikleri çevrelerine toplarlar ve onlara öğüt vermeye başlarlar.

Başbakan ne derse "doğrudur" diyeceksiniz derler. Çok geçmeden de başbakan konuşmasına başlar.

- Kıbrıs'taki muhalifler adayı satacaklar.

Halk hep bir ağızdan söylenenleri onaylar.

- Doğrudur.

- Muhaliflerin hepsi gavurcudur.

- Doğrudur.

- Bana hırsız derler.

- Doğrudur.

Tarım Bakanının Koçu

Tarım bakanı köy gezilerine çıkmıştı. Bir çiftlikte çok güzel damızlık hayvan görmüştü.. Soruşturdu. Köylülerin hepside:

-Çok cins bir hayvandır. Koskoca bir sürünün hakkından gelir, derler.

Bakan büyük paralar vererek hayvanı alır. Devlet üretme çiftliklerinden birine getirir. Koyunların arasına salar.

Bir süre sonra bakan çiftliği denetlemeye gelir. Hayvanı yatırken bulur. Nazlı nazlı geviş getirmektedir.

Bakan sorar:

-Koçumuz nasıl? Hayvanları dölledi mi?

-Ne gezer efendim. Geldi geleli yatır.

-Demek o da devlet memurluğunun ne olduğunu öğrendi.

Yasu Giriye Hacıpavlo

Kavanin meclisine üye olmak için adaylığını koyanlar beldeleri gezip oy toplama yarışına girerler. Hacıpavlo Baf bölgesi adaylarındandı. Bir köye gider. Her aday gibi o da vaatlerini sıralamaya başlar. Köylüler her söylediğine olumsuz yanıt verirler.

-Na sas gamo dromo

(Size yol yapacağım)

Köylüler bir ağızdan:

-Then ehumen afdoginido

(Arabamız yoktur)

-Na sas valumen da afdoginida

(Size araba alacağım)

-Bravo Giriye Hacıpavlo

(Yaşa Hacıpavlo efendi)

-Na sas gamo do skoliyo

(Size okul yapacağım)

-Then ehumen bedhya

(Çocuğumuz yoktur)

-Na sas gamo da bedhya

(Size çocuk da yapacağım)

-Yasu Giriye Hacıpavlo

(Yaşa Hacıpavlo efendi)

Konuşması biten Hacıpavlo arabasına binip başka köylerin yolunu tutar.

Köylüler de yavaş yavaş dağılırlarken içlerinden biri:

-Durun yahu.

Köylüler dururlar.

-Bizim neydi yaptığımız?

-Neyidi?

-Çocuğumuz yoktur dediğimizde "size çocuk da yaparım" dedi. Yani hepimizin karılarını...

Köylüler hep bir ağızdan:

-Çok doğru be, derler.

Hepsi de evlerine koşarlar. Eşeklerini hazırlarlar. Topuzlarını alıp Hacıpavlo'nun otomobilinin arkasına düşerler.

62- Sanatçı Fıkrası:

Seçim

Kıbrıslı sanatçılar İskenderun'da bir sergiye katılmışlardı. Etkinlik bitince katılanlar bir odaya toplandılar. Konuşmayı ballandırdılar. Sıra Musa Kayra'ya geldi. Kayra her zamanki gibi ih mih dedi konuşmadı.

Herkes birer kalem daha konuştu. Sıra yine Musa'ya geldi. Arkadaşları:

-Bak bizler saızı aldık elimize. Sen de konuş deyip ısrar ederler.

Musa yine konuşmaz. O konuşmadıkça arkadaşları üzerine daha fazla varırlar. Sonunda Musa dayanamaz, konuşur:

-Ben konuşmayı sevseydim, karikatürist olmazdım.

63- Satıcı – Alıcı Fıkrası:

Huylanmasın

Bir elinde kocaman bir değnek; bir elinde de katırın yuları hayvan pazarına gitti. Çok geçmeden de hayvanına alıcı çıktı. Pazarlık başlamadan gelen sordu:

-Katırın kötü huyu var mı?

-Yoktur.

-Peki elinde bu kadar büyük değneği neden taşıyorsun?

-Katırım yeni huy edinmesin diye.

64- Savaş Fıkrası:

Ey Be Salihcik

-İkinci dünya savaşında Tobruk cephesinde katırcıydım. Sabahtan kalktık baktık başımızda çekirgeler gibi vızıl vızıl Alman uçakları dolaşır. Başladım kaçmaya. Uçaklar bizim tümeni bombalamaktan vazgeçtiler. Hepsi de benim peşime düştüler. Başladım koşmaya. Sen de yüz mil. Ben diyeyim bin mil. Ben kaçtım onlar kovaladılar. Sonunda çöl bitti. Önümde ılgın. Attım kendimi altına. Başımı kaldırdım. Baktım uçakların komutanı pencereyi açmış yukardan bana bakar. Göz göze geldik. Komutan bana:

-Ey be Salihcik dua et da benzinimiz bitti. Yoksa gösterirdim sana dedi.

Kahvedekiler:

-Koskoca Alman komutanı seni nereden tanıdı?

-Söylediği söze bak. İnsan, rüyasında da mı tanışamaz yahu! İyi vallahi.

65- Şoför Fıkraları:

İnat ve Sonucu

Galatya'nın inadıyla ünlü bir şoförü varmış. Bir gün Mağusa'ya giderken arkadan gelen taksi şoförü ısrarla yol ister. İş inada binince şoför otobüsü yolun ortasında sürmeye başlar. Arkadaki taksiyse sürekli boru çalıp yol istemeyi sürdürür. En sonunda Monarga Boğazı'nın bükümüne (dönemecine) son hızla varırlar. Yüksek hız nedeniyle bükümü alamayan otobüs denize uçar.

Şoför başını yolculara döndürür. Gururla şöyle der:

-Denize uçtuk arkadaşlar ama gene de geçilmedik.

Kaç Be Duvar

Toy şoför hız yapma meraklısıydı. Arabasına atlardı. Yavaş yavaş hızlanırdı. Hızlandıkça hoşuna gitti, hoşuna gittikçe hızlanırdı. Bir gün heyecanlandı. Araba kendi kendine gitmeye başladı. Bir duvara vurmak üzereydi. Ağzından umutsuzca şu sözler çıkmıştı.

- Kaç be duvar önümden. Yoksa vurursan seni ezip eleyeceğim.

66- Terbiyeli – Terbiyesiz Fıkraları:

Arşına Göre Bez

Kentin kopuğu önünde giden şişman kadına laf atar.

- Hanım önündeki göbek mi yoksa bebek mi?

- Arkamda üren kedi mi yoksa köpek mi?

Amma İnsafsız Ustan Var

Yeşil elbise giymiş kadın yolda yürürken köyün terbiyesizi sataşır:

- Bu yıl yeşile basacağım.

Kadın terbiyesizin ağzının payını vermekte gecikmez:

- Amma insafsız ustan var! Koskoca bahar geldi de geçiyor. Seni hala daha ahırda bağlı tutar.

67- Teyze-Yeğen Fıkrası:

İçine Vermek

Ayrılmaların yaygın olmaya başladığı bu günlere kadın yaşlı bir adamı dost edinir. Teyzesi de eski arabasını acenteye verir; üstünü de tamamlar yeni bir araba alır. Bir süre sonra kadın yeğeninin evine genç bir delikanlıyla girip çıktığını görür sorar:

-A kızım seninki yaşlı değil miydi?

-Teyzeciğim senin de araban eskiydi değil mi?

-Evet.

-Sen arabayı içine verdin yenisini aldın. Ben de yaşlıyı verdim genci aldım.

68- Yalancı Fıkraları:

Bellidir

Yalan söylemeyi alışkanlık edinen bir kişi her zamanki gibi kahvedekileri karşısına almış konuşuyordu.

-İnanmayacaksınız ama beni geçen gün vali konağına konuk etti. Bilirsiniz eski dostumdur. Yedirdi içirdi. Gideceğimde de beni kapıya kadar gelip uğurladı.

Dinleyenlerden yaşlı biri, bir iki yutkunup ardından da şu söyleneceyi anlatmış.

Deveye sormuşlar:

-Nerden gelirsin?

Demiş:

-Hamamdan.

-Bellidir, demişler avurdundan.

Hileli Yemin

Kocası çifte gittiğinden kadın, davarı kayını Musa'yla sağıp satarlardı. Musa üç okka süte beş okka da su katardı. Kadın sütlerini eşeciğine yüklediği gibi Lefkoşa'nın yolunu tutardı. Alıcılar sütün günden güne yufkaldığını fark ederler. Sonunda biri:

-Aba bu sütte su var.

-Ne suyu be oğlum? Mis gibi süt.

-Öyleyse yemin et.

-Vallahi billahi iki gözüm kör olsun da önüme aksın süte su koduM/usa.

Azacık Benden Yılar

Köyün en korkağı olduğundan, kahvenin kenarında köşesinde oturmaktaydı. Payına da hep kırık dökük iskemle düşerdi. Bir gün yabandan gelen konuk yanına oturdu. Çok geçmeden de konuşmayı ballandırdılar. Bu sırada köyün belalısı kahveye geldi. Kahvenin ortasında oturanlar ister istemez ayağa kalktılar. Sağlam bir iskemle verdiler. Kahve ısmarladılar. O da içti. Giderken yine çevresindekiler yol vermek için ayağa kalktılar.

Korkak adam konuğuna:

-Bak. Bu gördüğün adam yedi köyün efesidir. Herkes ondan korkar. Ayağına kalkar.

-Peki, sen niye kalkmadın.

-Azacık benden yılar da ondan.

69- Yargıç – Suçlu Fıkrası:

Sumak Dayı

Yargıç:

- Bu karşıma kaçınıcı gelişin?

Suçlu:

- Saymadım efendim.

- Onun bunun kızına kırsrağına takılırsın. Ayıp değil mi sana?

- Değil efendim.

- Utanmaz mısın sen?

- Utanmam efendim.

- Neden?

- Babam bana Allah seni kimsenin yanında utandırmasın dedi. Onun için ben de utanmam efendim.

70- Yaşlı Fıkrası:

Güman Olmaz

Kahvede oturmakta olan yaşlılardan biri:

- Vakti kocattık. İkinci oldu. kalkın gidelim narlığa.

Diğer yaşlı:

Doğrudur söylediklerin. Güman olmaz varlıkla sağlığa.

71- Zengin Fıkrası:

Ben Buradayken Öküz Değil Eşek Bile Satın Alamazsın

Hacıbatakçı, büyük varlığına karşın üstü başı her zaman yırtık pırtıktır. Hayvan pazarındadır. Çift öküzü almak için pazarlığa koyulmuştur. Kara Bardak'ın neşesi yerindedir. Hacıya sataşır:

-Ben buradayken sen çift öküzü değil eşek bile satın alamazsın.

Hacı bu sözlerle alınır. Bir iki yutkunur. Ardından boşalır:

-Kendine gel Kara Bardak. Kendine gel. Altınlarımı başından aşağı boşaltırsam altından çıkamazsın.

İRDELEME VE SONUÇ

Tezin önsözünde de belirttiğimiz gibi halkımız fıkra kitabıyla çok geç tanışmıştır. Bu nedenle Kıbrıs'ta şimdiye kadar fıkraların tasnifi üzerinde tek bir tez çalışması yapılmıştır.

Ege Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini tamamlayan Burak Özbahadır tezinde fıkraların tasnifini fıkra tiplerine göre yapmıştır. Bilindiği gibi birden fazla tasnif yöntemi bulunmaktadır.

Ben tezimde fıkraları sosyal yapı ve tabakaya göre tasnif ettim. Kıbrıs fıkralarına uyguladığım bu yöntem Kıbrıs'ta ilk olduğundan takıldığım kimi noktalar oldu. Bu durumda değerli hocam Habib Derzinevesi'ye başvurdum.

Yaptığımız bu çalışma sonucu Kıbrıs Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve psikolojik yapısı kendiliğinden ortaya çıktı. Baskın olan değer yargılarıyla ilgili çok sayıda fıkra da bir grup altında toplanmış oldu. Buna karşın toplum için daha önemsiz değerlerle ilgili fıkraların da az sayıda olduğunu gördük. Yapmış olduğumuz sınıflandırma bu yönüyle sosyometrik bir araştırma niteliği de taşımaktadır. Gerçi geçmişten günümüze ulaşan fıkralar bulunmakta ve bazıları güncelliğini korumaktadır. Oysa çağımızda dünyamız baş döndürücü bir hızla büyük değişimler yaşamaktadır. Her toplum duyarlılıklarına göre kültür değerlerini oluşturmaktadır. Oluşuma dış etkenlerin de olumlu veya olumsuz katkıları bulunmaktadır. Ortaya koyduğumuz bu yargıdan da anlaşılacağı gibi değişik zamanlarda üretilen fıkraların çıkış noktaları ve oluşumları farklılıklar göstermektedir.

Bazı fıkraların gerek anlatım bölümlerine gerekse nüktelerine bakarak hangi dönemde üretildiklerini bir dereceye kadar öğrenebiliriz. Fıkraların bu farklı özellikleri toplumun süre zaman içerisinde geçirmiş olduğu aşamaların göstergelerinden biridir.

Sınıflandırma sırasında oluşan türlerin çokluğu da toplum yapısının zenginliğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu da toplum yapısına doğrudan bağlıdır. Bunların yanında çok kültürlü ve çok dilli fıkralar da Kıbrıs Türk toplumunun yaşadığı coğrafyanın bir ürünüdür.

Kıbrıs halk fıkralarının çoğunun nükte yönünden güçlü olduğu ortadadır. Her şeyden önce bizler de Nasrettin Hoca'nın torunlarıyız. Bilindiği gibi Türk dünyasında da fıkralar, dolayısıyla mizah güçlü ve yaygındır. Bu da Türk insanının engin zekâsının ve bilgeliğinin en güzel örneğidir.

Atalarımız Anadolu'dan gelmişlerdir. Gelirlerken geleneklerini, göreneklerini, değer yargılarını ve inançlarını birlikte getirmişlerdir. Tıpkı Anadolu'da olduğu gibi Kıbrıs'taki Türk insanı da her komik durumu bir fıkraya dönüştürmeyi başarmıştır. Söylemeğe çalıştığımız bu gerçeğe bağlı olarak Kıbrıs halk fıkralarını sınıflandırdığımızda karşımıza 71 tane tür çıkmıştır. Yaptığımız sınıflandırmayı kabaca şöyle örnekleyebiliriz:

Karı - koca fıkraları

Esnaf - müşteri fıkraları

Arkadaş fıkraları

Mücahit - komutan fıkraları

Politik fıkralar...

Elimizde başka fıkra kitabı olsaydı ya da geçmiş yıllardaki fıkralar yazıya dökülseydi yapacağımız sınıflandırmada daha farklı alt başlıkların da karşımıza çıkacağını bilincindeyiz. Gelecekte yayınlanacak fıkralardan yararlanarak yapılacak tez çalışmalarında yeni alt başlıkların ortaya çıkması sürpriz olmayacaktır.

Yeni değişimler diğer sanat ürünlerini etkileyip farklılıklara neden olduğu gibi fıkra türlerinin de değişimine neden olacaktır. Böylece farklı türde fıkralar üretilecektir. Günümüzde bile kimi ilençler (beddualar) değişime uğramıştır. Örneğin; bilgisayar olana yapılan kargışta "İlâhî Tanrım bilgisayar çöksün" söylemi günümüzde çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Ayrıca çağımızdaki teknoloji sayesinde bilgisayarlarla bağlandığımız internet sitelerindeki mizah köşelerinde fıkralar ülke ve sınır tanımadan gezinmektedir.

Yapmış olduğumuz tasnifde Gökçeoğlu'nun Kıbrıs Halk Fıkraları adlı kitabından alınan örneklerin yer aldığını daha önce de söylemiştik. Sınıflandırmayı yaparken konumuzla ilgili olan fıkraların sayısı fazla ise 5 tanesine yer verdik. Ancak bazı fıkra türlerinden tek, bazı fıkra türlerinden 2-3 adet bulunduğundan fıkra örnekleri eşit sayıda verilememiştir.

Tez çalışmamı yaparken kaynak kitap bulmakta güçlükler çektiğimi önsözde belirttim. Bunun en büyük nedeni ülkemizde kaynak kitapların yetersiz olmasıdır. Çalışmamın başında karşılaştığım sorunları aşmamda birçok kaynak eserle yardımcı olan Mustafa Gökçeoğlu'nun bu yapıttaki payı unutulmayacak kadar büyüktür.

Zaman ve mekâna bağlı olarak hazırlanan bu tezin söylemeğe çalıştığımız gerçekler doğrultusunda (ışığında) incelenmesi ve ona göre değerlendirilmesi gerektiği inancındayım.

BİBLİYOGRAFYA

An, Ahmet, Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler – 2, Girne: Şadi Kültür ve Sanat Yay., 2005.

Ana Britannica, Mizah Maddesi, İstanbul: Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik, 1994, C. 23 .

Baudelaire, Charles, Gülmenin Özü, çev. İrfan Yalçın, İstanbul: İris Yay., 1997.

Bergson, Hengri, Gülme, çev. Yaşar Avunç, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1996.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Mizah maddesi, İstanbul: Milliyet Gazetecilik, 1992, C. 16 .

Cem Büyük Ansiklopedisi, İstanbul: Cem Ansiklopedisi Yay., C. 5 .

Çakmak, Hüseyin, Mizahi Çizgiler ve Öyküler, Işık Kitabevi Yay., Lefkoşa.

Dictionnaire Larousse Ansiklopedik Sözlük, İstanbul: Milliyet Yay., 1993, C. 5 .

Divanü Lügat-it Türk Dizini (Endeks) çev. Besim Atalay Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, C. IV.

Elçin, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.

Ermiş, Kenan, En Güzel Dünya Fıkraları, İstanbul: Mizah Yayıncılık, 1990.

Gelişim Hachette, Gülmece maddesi, Interpres Basın ve Yayıncılık, 1993, C. 5 .

Gökçeoğlu, Mustafa, Tezler ve Sözler, Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Matbaası, C. I .

-----,-----, Toplu Masallar II Ay Oğlum Ayan Oğlum, Lefkoşa: Özyay Matbaası, 2005.

-----,-----, Hikâyelerimiz Tekerlemelerimiz, Lefkoşa: Ultra Matbaacılık, 1999.

-----,-----, Bilmecelerimiz, Lefkoşa: Gençlik Merkezi Yayınları, 1999.

-----,-----, Kıbrıs Halk Fıkraları, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1996.

Hakeri, Bener Hakkı, Başlangıcından 1878'e Dek Kıbrıs Tarihi, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

İslamoğlu, Mahmut, Kıbrıs Türk Folkloru, Ankara: Ürün Yayınları, 2004.

Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973, C. I .

Kaşgarlı, Mahmud, Divanü Lûgat'it Türk, çev. Besim Atalay, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994, C. I .

Koestler, Arthur, Mizah Yaratma Eylemi, çev. Sevinç Kabakçioğlu – Özcan Kabakçioğlu, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Mizah maddesi, İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları, C. 14 .

Morreall, John, Gülmeyi Ciddiye Almak, çev. Kubilay Aysever – Şenay Soyer, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

Nesin, Aziz, Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı, İstanbul: Adem Yayınları, 2001.

Öngören, Ferit, Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi, Ankara: İş Bankası Yayınları, 1998.

Özön, M. Nihat, Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü.

Rosenthal, Franz, Erken İslâm'da Mizah, çev. Ahmet Arslan, İstanbul: İris Yayıncılık, 1997.

Sami, Şemsettin, Kamus-ı Türkî, C. II, S. 1241.

Serathı, Tahir Galip, Mizahımızın Üç Ustası, İstanbul: Selis Kitaplar Yayınları, 2004.

Türk Ansiklopedisi, Mizah maddesi, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1996, C. XXIV

Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, C. 1 .

Türkmen, Fikret, "Doğu ve Batı Dünyasında Mizah Anlayışı", Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Ankara: 1998.

-----,-----, "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir: 2000.

-----,-----, "Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi – I, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, İzmir: 1966.

Yeni Rehber Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Gazetesi Yayınları, 1993, C. 6 .

Yıldırım, Dursun, Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara: Kültür Bakanlığı (MFAD) Yayınları, 1976.

A- Yer Adlarıyla İlgili:

- Acem 105
 Adatepe 185, 198
 Ağrotur Gölü 7
 Ağrotur Körfezi 7
 Ağrotur Yarımadası 7
 Akama Yarımadası 7
 Akdeniz 6, 89
 Akkâ Kalesi 9
 Akşehir 106, 107, 119
 Almanya 33, 106, 151
 Amasya 98
 Anadolu 8, 28, 31, 32, 74, 79, 80, 83, 84, 85, 86, 87, 107, 117, 209
 Arabistan 106
 Arnavut (Akama) Burnu 6, 7
 Artemi (Arıdamı) 188
 Aspera Pınarı 7
 Asya 7
 At Meydanı 101
 Avrupa 7
 Avusturalya 126
 Aybaraşevki Tepesi 153
 Azerbaycan 87, 106, 118
 Baf 133, 186, 187, 193, 196, 201
 Baf Limanı 6
 Bağdat 96, 99, 100
 Balıkpazarı 95
 Basra 86
 Bedesten 29
 Beşparmak Dağları 6, 185
 Beyaz (Aspro) Burnu 7
 Bornea 52
 Bursa 107
 Büyük Belen 182
 Büyük Hamam 190
 Cambulat Türbesi 180
 Colosseum 41
 Çakıllı Dere 7
 Çanakkale 126
 Çatoz 28
 Çite Burnu 7
 Değirmenlik Pınarı 7
 Demonieris Adası 7
 Direpanum Burnu 7
 Dicle Irmağı 98
 Dikelya 6
 Dikilitaş 127
 Diyarbakır 97, 98
 Diyarizo Deresi 7
 Edirnekapı 82, 97
 Ege Üniversitesi 208
 Ehvas 86
 Erenköy (Koççina) Burnu 7
 Erzurum 97, 99
 Ezusa Deresi 7
 Fantana Amoroza 7
 Fars 74, 79, 84, 85, 113, 118
 Fizan 9
 Fransa 106, 151
 Galata 93
 Galatya 204
 Gazimağusa Körfezi 6, 7
 Gazimağusa Limanı 6
 Gemikonağı 6
 Girne 7, 122, 124, 140, 169
 Girne Dağları 6
 Girne Limanı 6
 Glykiotissa (Yılan Adası) 7
 Gönyeli 122, 179, 199
 Güney Kore 33
 Güzelyurt (Omorfo) 6, 7, 169
 Güzelyurt Ovası 7
 Hindistan 106
 Hirsofu Körfezi 7
 Horto 107
 İksero Limanı 6
 İlya Burnu 7
 İngi (İnci, İncili, İrincil) (Yiğitçavuş) 97, 98
 İngiltere 106, 134, 157, 188
 İran 74, 75, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 91, 97, 98, 99, 105, 106
 İskenderun 202
 İstanbul 81, 93, 94, 96, 97, 103, 160, 184, 193, 194
 İsviçre 33, 159
 İtalya 33, 151
 Jila Adası (Cilalı Ada) 7
 Kahire 126
 Kanlıdere (Pedios) 7
 Kannoudhion Adası 7
 Karadeniz 81, 83
 Karahisar 120
 Karaman 8
 Karaoğlanoğlu 7
 Karava Pınarı 7
 Karpaz Yarımadası 6
 Kazakistan 87
 Kedi (Gata) Burnu 6, 7
 Khamili Adası 7

DİZİN

- Kıbrıs 3, 4, 6, 7, 8, 9, 30, 31, 32, 82, 89, 91, 120, 125, 157, 158, 184, 193, 201, 208, 209
Kırgızistan 87
Kırım 82, 83
Kıyı Ovaları 6
Kilit (kilidhes) Adası 7
Kionos Adası 7
Kolombiya 33
Konya 119
Koppo Adası 7
Koruçam (Kormacit) Burnu 6, 7
Kuris (Kurium) Deresi 7
Kuru Dere (İksepotamos) 7
Kuruova 7
Kuzey Ege 126
Küfe 85
Lapta Pınarı 7
Larnaka 7
Larnaka Körfezi 7
Larnaka Limanı 6
Ledra Palas 125
Lefke 168
Lefkoşa 122, 125, 128, 140, 157, 168, 179, 193, 196, 205
Lefkoşa Belediye Meclisi 125
Leymosun (Limasol) 122
Leymosun (Limasol) Limanı 6
Limni 126
Mağusa 7, 180, 204
Maraş 201
Maratasa Deresi 7
Mazaki Adası 7
Mesarya Ovası 7
Mısır 7, 28, 126, 160, 193, 194
Monarga Boğazı 204
Mudanya 94
Napoli 134
Orta Asya 78
Orta Çukur Alan 6
Özbekistan 87, 106
Paralimni Gölü 7
Paralimni Köyü 7
Paris 132
Pilakoti Burnu 7
Pile Burnu 7
Piskobu (Yalova) Körfezi 7
Poli Limanı 6
Pomo Burnu 7
Poyraz (Gireko) Burnu 7
Rize 81
Roma 72
Rumeli 106
Rusya 33
Saray Otel 125
Sarayönü (Atatürk Meydanı) 125, 127, 142
Sardunya Adası 6
Selimiye Cami 29
Sırbistan 126
Sicilya Adası 6
Sivrihisar 107, 119, 120
Sotira Köyü 7
Tahn 91
Trabzon 81
Trodos Dağları 6
Tuz Gölü 7
Türkiye 4, 9, 33, 82, 91, 126
Türkmenistan 87, 106
Üsküdar 100
Yayla Deresi 7
Yemen 9
Yeni Zelanda 126
Yenicami 95
Yermasoya Deresi 7
Yeronisos (Ayyorgi) Adası 7
Yeroskipos Pınarı 7
Yunanistan 9
Zafer (Ayandreye) Burnu 6, 7
Zavallis Matbaası 78
Zülkadiye 8

B- Kişi, Ulus ve Din Adlarıyla İlgili:

- Abbas 29
 Abdülhamit 30
 Accı Ziya 28
 Acem 91
 Adalı, Kutlu 31, 79
 Adanır, Raşit 125
 Adem 146
 Adil Usta 155
 Afgan (Afganlar) 87
 Ağırdağlı 189
 Ahmet 169, 172
 Ahmet Ağa (Nasrettin Hoca) 87
 Ahmet Rifat Efendi 32
 Ahmet Tevfik Efendi 30
 Akay, Ahmet 82, 83
 Aksakal 80
 Albayrak, Arif 33
 Aldar Köse 83, 87
 Aleminyolu 199
 Alevî 83
 Ali 139
 Alman 203
 An, Ahmet 121, 125
 Andavallı 80
 Anzaklar 126
 Apendi (Nasrettin Hoca) 87
 Arap 74, 75, 79, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 126, 132, 190, 193
 Argon 63
 Aristoteles 35, 38, 39, 43, 72, 75, 108
 Artemili 189
 Asena, Cemil 98
 Aslan Yürekli Richard İdaresi 8
 Aslani Hoca (Nasrettin Hoca) 79
 Astam, Necmi 33
 Asurlar 7
 Ata, Mehmet 97
 Attar, Feridüddin 87
 Ayşe Hanım 183
 Aytumalı 170
 Ayyannili 181
 Azizoğlu, Mustafa 33
 Bahriyeli 145
 Bakkallao 196
 Balıkçioğlu, Osman 32
 Bariyo 184
 Baybars, Erdoğan 32, 33
 Bayraktaroğlu, Mehmet Ali 31
 Beattie James 44, 45
 Bedevi, M. Kazım (Yavuz Bedevi) 31
 Behlül Dâna (Dânenide) 74, 83, 84, 85, 87
 Bekrî Mustafa 28, 74, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 89, 93, 94, 95, 96, 106
 Bektaşî 79, 80, 82, 83, 84, 87, 89, 106
 Bergson, Hengri 4, 12, 15, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 109, 115
 Beysanoğlu, Şevket 98
 Bizanslılar 8
 Bodosakis 140
 Boratav, Pertev Naili 83
 Bulgar / Bulgarlar 78, 89
 Bulun, Osman 3
 Cafer, Ali 121
 Câhız 132
 Cahit, Neriman 121, 125
 Cebraill 155
 Cella 30
 Cem Sultan 106
 Cemişgezekli 83
 Cenovalı 131
 Cuha - yı Rumi (Nasrettin Hoca) 84
 Cuha (Cuhî) 83, 84, 85, 86
 Çakmak, Hüseyin 33
 Çankaya, Şevki 32
 Çaylak Tevfik 81
 Çelebi 94
 Çerkez Dayı 28, 29
 Çoronik 89, 120, 125, 126, 127, 128, 129
 Daho 87
 Dandano 139
 Danu 85
 Dede Korkut 80
 Deli Ahmet 89, 120, 122, 123, 124
 Deli Dumrul 80
 Demirci Ziya 30
 Denizci, Zühal 33
 Dergâh - ı Âlî Çavuş 98
 Derzinevesi, Habib 5, 208
 Descartes 46
 Dewey, John 48
 Dickens 11
 Dorsav, Sıtkı 121
 Dougall, Mc 46
 Dr. Dervis (Gigi) 125, 128
 Dr. Küçük 125
 Dubara 89, 120, 121
 Durali 197
 Dursun 81

- Ebeoğlu, Reşat Süleyman 31
 Ebu Hayvan El - Tevhidî, 74
 Ebu Navas 74, 83, 84, 85, 86, 87
 Elçin, Şükrü 56
 Emevi / Emeviler 85
 Ependi (Nasrettin Hoca) 87
 Ermeni 83, 120
 Ermiş, Kemal 130
 Ertürk, Yusuf 5
 Erzurumlu 83
 Esenpolat 83
 Evdimli 158
 Evliya Salih 29, 30
 Eyüp 116
 Fandi 168
 Fâtıma Hâtun 107
 Fedai, Harid 31
 Felozof 185
 Fenikeliler 7
 Fevzioğlu, Bülent 31, 32
 Flower 76, 112, 114, 116, 117
 Freud 15, 47, 49, 50
 Garagözcü İbrahim Dayı 28
 Gazioğlu, Serhan 32
 Gazneli Sultan Mahmut 74, 85
 Gaztani Hoca (Nasrettin Hoca) 79
 Gezer, Ahmet 128
 Gondolin 131
 Gökçe, Ramiz 32, 33
 Gökçeoğlu, Mustafa 3, 4, 5, 31, 89, 90, 91, 92, 120, 121, 122, 125, 126, 130, 133, 135, 209
 Gölpınarlı, Abdülbaki 97
 Gönyelili 124
 Graham, Harry 47
 Gregory 46
 Güney, İsmet V. 32
 Gürkan, Ahmet Muzaffer 31
 Hacı Hafız Ziyai Efendi 125
 Hacı Mehmet 182
 Hacıbatakçı 207
 Hacıpavlo 201, 202
 Hacıvat 94
 Hafız Ahmed Paşa 99, 100, 101
 Hakeri, Bener Hakkı 31, 79
 Hakim Fuat Bey 125
 Hammer 97
 Hasan Paşa 97, 99
 Havva 137, 146
 Hayworth, Donald 40
 Heter Peter (Nasrettin Hoca) 78
 Hidiv 194
 Hiter Peter (Nasrettin Hoca) 78, 89
 Hititler 7
 Hobbes 39, 41, 53, 75, 108, 111
 Hoca Nasır (Nasrettin Hoca) 87
 Hristiyan 41, 73, 78, 79, 97
 Hüdaverdi 172
 Hülâgü Han 100
 Hür, Emine 3
 Hz. Muhammed 97
 Hz. Nuh 162
 Hz. Süleyman 162
 I. Sultan Selim 96
 I. Ahmet 82, 97, 98, 99
 II. Selim (Sarı Selim) 93
 Irkad, Hüseyin 31
 Irkad, Ulus 31, 32
 IV. Murat 82, 93, 97, 100, 101
 İbn El - Matrân 74
 İbrahim Efendi 187
 İleri, Nazım Ali 31
 İmam Cafer Sadık 87
 İnatçı, Kemal 31
 İncili Çavuş 79, 80, 82, 89, 93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106
 İngiliz Yönetimi / Dönemi 31, 140, 153, 187, 199
 İngilizler 8, 125, 126, 151, 157, 170, 186, 193
 İranlılar 105
 İshak Bin İmar 74
 İslâmiyet 75, 78, 79, 80, 85
 İslamoğlu, Mahmut 31
 İstanbullu 184
 İstincolu 168
 İtalyan 134
 Jön Rifat 31
 Jön Türkler 30
 Jubert, L. 73
 Kabaklı, Ahmet 12, 56, 57, 106, 117
 Kaleburnulu 180
 Kanber, Mehmet 99
 Kanık, Orhan Veli 79
 Kani Dayın 152
 Kant 43, 44, 75
 Kanuni Sultan Süleyman 96, 97
 Kara Bardak 207
 Kara Hoca 122
 Karadenizli 80
 Karakalpak / Karakalpaklar 87
 Karavali 197
 Karsu, Utku 33
 Kasımoğlu, Erten 32
 Kayra, Musa 33, 202, 203

- Kayserili 83
 Kaytâz-zâde Mehmet Nazım Efendi 30
 Kazak / Kazaklar 87
 Kemal, Mustafa 31, 32
 Kemal, Namık 9, 189, 190
 Kemine 83
 Kıbrıs Cumhuriyeti 9, 186
 Kıbrıslı 126, 202
 Kıbrıslı Rumlar 79
 Kıbrıslı Türkler 30
 Kırım Tatar / Tatarlar 87
 Koca Ragıp Paşa 89
 Konyalı, İbrahim Hakkı 106
 Konyalı, İsmail Hakkı 97
 Kosta 197
 Köprülü, Fuat 106
 Kösem Sultan 100
 Köseoğlu, Yücel 32
 Kuyrykçuk (Nasrettin Hoca) 87
 Kuyucu Murad Paşa 98
 Labiche 66
 Lami 89
 Laptalı 171, 153
 L'Arronge, Adolf 132
 Leacock Stephen 15
 Lefkeli 159
 Lorenz, Konrad 39
 Ludovici, Anthony 39, 110
 Lüzinyanlar 8
 Mahmut Dayı 155
 Makedonlar 7
 Maltas (Nasrettin Hoca) 78
 Malyalı 181
 Marika 30
 Marmara, Pembe 31
 Matiz 82, 94
 Maud 47
 Meddah Mustafa Dayı 27
 Mehmet Hoca 125
 Mehmet, Cengiz 31
 Mehmet, Meryem Kokkaz 122
 Mesaryalı 149, 150
 Mevlâna 107
 Mevlevî 83
 Mısırlılar 7
 Mikail 155
 Mindo 89, 120, 121
 Mithat, Ulviye 31
 Molla Nasrettin (Nasrettin Hoca) 84, 87
 Molla Zayniddin 87
 Morreall, John 14, 35, 37, 41, 42, 44, 51, 53, 54
 Mullali, Mustafa Ahmet (Deli Ahmet) 122
 Mullali, Mustafa Mehmet 122
 Murat, Hüseyin 31
 Musa 205
 Mustafa (İncili Çavuş) 97
 Mustafa Çavuş (İncili Çavuş) 82
 Mustafa Dayı 125, 126
 Münir 124
 Müslüman 74, 84, 157, 193
 Nasrettin Efendi (Nasrettin Hoca) 87
 Nasrettin Hoca 9, 40, 74, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 93, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 208
 Nesin, Aziz 14
 Nevaî, Ali Şir 79
 Noyan, İrincin 98
 Nusrettin Hoca (Nasrettin Hoca) 79
 Oflu 83
 Osmanlı İmparatorluğu 8, 28, 30, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 100, 125, 182
 Oturaki 94
 Ömürbek Hakkı (Nasrettin Hoca) 87
 Öngören, Ferit 57
 Özbahadır, Burak 208
 Özön, M. Nihat 56
 Pascal 43, 75
 Paul, John 68
 Persler 7
 Pir, Güner 32, 33
 Platon 38, 39, 75, 108
 Propp, Vladimir 75
 Ptolemeler 8
 Purdil (Nasrettin Hoca) 87
 Purgon, H. 63
 Ramadan 139
 Rapp, Albert 39, 40, 75, 111
 Recep Paşa 100
 Refik, Ahmet 100
 Reşad, Faik 81
 Reşat Bey 191
 Reşit, Harun 74, 85, 86, 87
 Romalılar 8, 41
 Romen 78
 Rosiere 113
 Rozenhal, Franz 15, 74
 Rum / Rumlar 8, 31, 78, 79, 83, 94, 125, 184, 193
 Saalay Çakkın (Nasrettin Hoca)
 Sabit (Cuha)
 Salihcik 203
 Sami, Şemsettin 56

DİZİN

- Sanberk, N. 97
Sardous 132
Sarı Saltuk 106, 119
Schopenhaver 43, 44, 75
Selçuk, Turhan 34
Selçuklular 28, 79, 80
Selim, Yavuz Sultan 28
Serak, Özden Selenge 31, 32
Seratlı, Tahir Galip 93, 94, 96, 97, 98, 100, 101, 106, 117
Serdar Hafız Paşa 99
Serden Hoca 125
Seyyid Mahmud - ı Hayrâni 106, 107
Shaftesbury 46
Sinan Paşa 8
Sipahi / Sipahiler 84
Softa 80
Sokollu Mehmet Paşa 93
Soyer, Bertan 33
Spencer, Herbert 48, 50
Subaşı, Bekir 99, 100
Susuzlu, Alper 32, 33
Süleyman El - İsrâilî 73, 74
Sünnî Müslümanlar 82, 83
Şah Abbas 97, 98, 99, 100
Şah, Kadri 31
Şair Fitnat Hanım 89
Şaşmaz, Hasan 31
Şener, Rıfat 121
Şerif 29
Taberi 74
Tek Bıyık 82, 94
Tekman, M. Şinasi 31
Telhek 74, 85
Temel 79, 81
Templer Şövalyeleri İdaresi 8
Thackeray 11
Timur 85, 107, 109, 110, 111
Tohta Han 99
Tozakı, Mustafa 33
Törel, Ali Sedat Hilmi 31
Tunceri, Cemal 33, 34
Tunç, Kemal 32
Tuzsuz Deli Bekir 82, 94
Türk / Türkler 3, 4, 5, 8, 9, 10, 30, 32, 33, 34, 79, 84, 91, 97, 98, 100, 106, 107, 117, 120, 125, 126, 128, 188, 193, 200, 208
Türkmen 80, 83, 106
Türkmen, Fikret 5, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 85, 107, 108, 112, 117
Twain, Mark 50
Ulubatlı, Mehmet 33
Urfalı Eyûb 73
Uygur Türkleri 87
Uzun, Mehmet 28
Veli 139
Venedikliler 8
Vezir Nasuh Paşa 98
Vodril 113
Yahudi 83
Yalçın, Nevzat 31
Yaman 198
Yaşın, Özker 31
Yavuz, Altan 31
Yeniçeri / Yeniçeriler 80, 84, 99, 101
Yıldırım, Dursun 55
Yörük 79, 83, 89
Zarif Hanım 30
Zeybek 94